SC
scientific conferences

VIII international scientific conference
Paris. France
14-15.11.2023

Scientific conferences

NEW PROBLEMS OF SCIENCE AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference

14-15 November 2023

PARIS. FRANCE

2023

UDC 001.1

BBC 1

VIII International Scientific and Practical Conference «New problems of science and ways of their solution», November 14-15, 2023, Paris. France. 180 p.

ISBN 978-91-65423-42-8

DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.10161214

Publisher: «SC. Scientific conferences»

Main organization: artmedia24

Editor: Hans Muller

Layout: Ellen Schwimmer

The conference materials are in the public domain under the CC BY-NC 4.0 International license.

The publisher is not responsible for the materials published in the collection. All materials are provided in the author's edition and express the personal position of the participant of the conference.

The sample of the citation for publication is: Llambi Prendi, Artur Hadroi, Klarida Prendi LABOR MARKET IN ALBANIA - OVERVIEW, COMPONENTS, AND ANALYSIS // VIII International Scientific and Practical Conference «New problems of science and ways of their solution», November 14-15, 2023, Paris. France. Pp.5-14, URL: https://sconferences.com

Contact information

Website: https://sconferences.com

E-mail: info@sconferences.com

Content

Agricultural sciences

Yevgen Yurkevych, Nataliia Valentiuk, Mykola Bakharovskyi
EFFICIENCY OF DIFFERENT METHODS OF BASIC SOIL CULTIVATION UNDER WINTER RAPESEED IN CONDITIONS OF CLIMATIC CHANGES IN THE STEPPE OF UKRAINE 5

Biological sciences

Zhaksybayev M.B., Zholshybekova T.G.
PRESENT STATE OF PLANNING AND ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND RESEARCH PROJECTS IN BIOLOGY 8

Cultural sciences

Salimova A.T.
FLOWER OF LIFE ON THE MONUMENTS OF AZERBAIJAN 12

Economic sciences

Mammadov Mahabbat Ashir oglu, Hasanova Turkan Baradar gizi, Aliyev Shukur Ilgar oghlu, Fatahov Izmir Valimat oglu
KARABAG AND EASTERN ZANGAZUR ECONOMY ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF REINTEGRATION INTO THE COUNTRY'S ECONOMY 15

Sabir Badraddin oglu Guluzade
THE RELATIONSHIP BETWEEN INNOVATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT 22

Historical sciences

Dragos Defta
MORAL DISENGAGEMENT THROUGH INSTITUTIONALISED CRIME DURING WORLD WAR II. WAFFEN-SS WAR CRIMES. TULLE MASSACRE 27

Dragos Defta
MORAL DISENGAGEMENT THROUGH INSTITUTIONALISED CRIME DURING WORLD WAR II. WAFFEN-SS WAR CRIMES. MALMEDY MASSACRE 38

Mitru Alexandru
EDUCATIONAL POLICIES REGARDING TEACHER TRAINING IN ROMANIA IN THE PERIOD 1924 – 1938 48

Jurisprudence

Akhmedzhanova Gulnara, Ayazbaeva Sabira, Mukhtarbek Aliya
ANTHROPOLOGICAL DIRECTION IN CRIMINOLOGY, ITS MAIN THEORIES 53

Mykhailo Oleksandrovich Baimuratov, Boris Yakovych Kofman
LOCAL GOVERNMENT AS AN INDEPENDENT LEVEL OF PUBLIC GOVERNMENT - PUBLIC SELF-GOVERNMENT (MUNICIPAL) GOVERNMENT: IDENTIFICATION, ROLE AND MEANING 61

Medical sciences

Adriana Manolache , Tiberiu Anghel, Monica Florentina Calopereanu (Dobre), Alin Nicuşor Calopereanu
ANALYSIS OF THE STAGE OF THE CHALLENGES DERIVED FROM THE IMPLEMENTATION IN THE ROMANIAN HEALTH SYSTEM OF THE LEVEL INTENDED IN THE DIGITAL RESILIENCE PLAN 79

Nikolaienko-Kamyshova Tetiana
ADYNAMIC SYNDROME AS DISPLAY OF DEFICIT OF IRON IN WOMEN OF FERTILE AGE 96

Pedagogical sciences

Ismailova Roza Baizhumanovna, Bakyt Angsar, Akhmetova Akniet, Tukenova K.T.
BUILDING A SUCCESSFUL CAREER THROUGH VOCATIONAL EDUCATION 98

Fu Lei
RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF BLENDED TEACHING-LEARNING-ASSESSMENT MODEL FOR GENERAL ENGLISH WRITING 100

Ismailova Roza Bayzhumanovna, Aliyeva Marta Bakytzhanovna, Mametov Zulyar Talatzhanovich, Baktur Sandugash Bakhytzhankyzy
PROSPECTS FOR IMPLEMENTING INCLUSIVE EDUCATION IN THE SYSTEM OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY 105

Sevil Shivakhan Bahramova
RULES FOR THE USE OF İNTEGRATİON İN DAİLY AND ANNUAL PLANNİNG İN TEACHİNG HİSTORY İN SECONDARY SCHOOLS 108

T.K. Mustapaeva
PERSPECTIVES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS: AXIOLOGICAL APPROACHES 115

Yakub Ayagoz Abdusakhitkyzy, Yakubova Karakoz Abdusakhitovna
EDUCATION OF STUDENTS TO PATRIOTISM THROUGH MUSICAL WORKS IN THE SITUATION OF UPDATE OF EDUCATIONAL CONTENT 120

Yakubova Karakoz Abdusakhitovna, Dzhumabaev Kanat Raimovich
THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE PEDAGOGICAL PROBLEM OF SPECIAL PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE MUSIC TEACHER IN INSTRUMENTAL-PERFORMING DISCIPLINE 125

Zhanna Khuda
METHODOLOGICAL BASICS OF THE COMPETENCE APPROACH IN THE PROCESS OF EDUCATION OF TECHNICAL STUDENTS 131

Anesova A.Zh., Zharmukanovna A.Z.
A SET OF INTERACTIVE EXERCISES AS A MEANS OF TEACHING SECONDARY SCHOOL STUDENTS TO COMMUNICATE IN ENGLISH 132

Zhumagulova K.A., Zhumash Zh.A.
METHODS OF COMPLEX APPLICATION OF COMPUTER PROGRAMS AND VIDEOS IN TEACHING BIOLOGY AT SCHOOL 136

Bisariev Ibrahim Bekeshovich, Tleukabulov Marat Karimovich, Aldabergenova Sholpan Amirbekovna, Spanov Zhanbolat Begaidarovych, Igibaev Zhasulan Ormanovich
NATIONAL GAMES 139

Philological sciences

Inna Rohalska-Yakubova
OCCASIONALISMS IN THE NOVEL OF OKSANA ZABUZHKO "THE LONGEST JOURNEY" 142

Malayev T.M., Aliyeva Marta
THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN MODERN SCIENCE AND TECHNOLOGY 146

Mukhtarova Simuzar Shovkat
USAGE OF İDİOMS İN STYLES AND REGİSTERS OF THE ENGLİSH LANGUAGE 150

Philosophical sciences

Anatoly Meleshchuk
EVOLUTION OF CONCEPTS REGARDING THE PHENOMENON OF REALITY IN ANCIENT PHILOSOPHY 152

Physical sciences

Zhukov N.D.
ELECTRONIC AND PHOTONIC ENTANGLEMENT IN NANOCRYSTALS 155

Political sciences

Viktoriia Pohribna
RADICAL UNCERTAINTY AS THE NEW WORLD REALITY 158

Psychological sciences

Amirkhan Shakizan
PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TRAINING AT THE ENTERPRISE 160

Technical sciences

Mammadova T.E.
INTERNET AND INFORMATION SECURITY 164

Pavel Valeryevich Boikachev, Vladislav Leonovich Metelitsa, Maria Ramjedovna Sharipova
RESULTS OF RESEARCH ON THE INFLUENCE OF OPERATING CONDITIONS ON THE INTERNAL IMPEDANCE OF ANTENNA DEVICES OF OVH/UVH BAND RADIOS 167

Dosmukhamedov N.K., Zholdasbay E.E., Argyn A.A., Kurmanseitov M.B., Icheva Yu.B.
ON THE ISSUE OF HANDLING NON-FERROUS METALLURGY DUST 176

Agricultural sciences

EFFICIENCY OF DIFFERENT METHODS OF BASIC SOIL CULTIVATION UNDER WINTER RAPESEED IN CONDITIONS OF CLIMATIC CHANGES IN THE STEPPE OF UKRAINE

Yevgen Yurkevych
Doctor of Agricultural Sciences, Professor,
Odesa State Agrarian University
st. Kanatnaya, 99 Odessa, Ukraine, 65039
http://orcid.org/0000-0002-8868-5256
Nataliia Valentiuk
Candidate of Technical Sciences, Senior Research Fellow,
Institute of climate smart agriculture
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Mykhailo Omelyanovicha-Pavlenka Street, 9, Kyiv, Ukraine, 01010
http://orcid.org/0000-0003-4763-3019
Mykola Bakharovskyi
applicant for the second (master's) level of higher education,
Odesa State Agrarian University
st. Kanatnaya, 99 Odessa, Ukraine, 65039

ЕФЕКТИВНІСТЬ РІЗНИХ СПОСОБІВ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ГРУНТУ ПІД РІПАК ОЗИМИЙ В УМОВАХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН В СТЕПУ УКРАЇНИ

Юркевич Є.О.
докт. с.-г. наук, професор, професор кафедри польових і овочевих культур, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна
Валентюк Н.О.
канд. техн. наук, старший науковий співробітник відділу первинного та елітного насінництва, Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН України, м. Одеса, Україна
Бахаровський М.О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

Abstract

It has been proved that in a one-factor field experiment conducted on southern black soil in the Steppe of Ukraine, the highest yield of winter rape seeds in 2023 was obtained in the variant with the Mini-till tillage system - 4.49 t/ha, which exceeded the control variant by 0.33 t/ha, or 13.9%. The introduction of minimal tillage in the system of basic tillage for rapeseed No-till system - direct sowing of winter rape led to a significant reduction in the yield of its seeds by 0.71 t/ha.

Анотація

Доведено, що в однофакторному польовому досліді, проведеному на чорноземі південному в умовах Степу України,найвищий врожай насіння ріпаку озимого у 2023р. був отриманий у варіанті із системою основного обробітку ґрунту Mini-till – 4,49 т/га, який перевищував контрольний варіант на 0,33т/га, або на 13,9%. Запровадження мінімалізації обробітку ґрунту в системі основного обробітку його під ріпак система No-till – пряма сівба озимий призвело до суттєвого зменшення урожаю його насіння на 0,71т/га..

Keywords: *winter rape, methods of main cultivation, soil properties, productivity.*

Ключові слова: *ріпак озимий, способи основного обробітку, ґрунтові властивості, продуктивність.*

Вступ. *Ріпак в Україні за останнє 20-ти річчя набув великого господарського значення як цінна харчова, промислова та агротехнічна культура. Зазвичай його використовують в якості джерела високоякісного масла із сортів і гибридів з низьким вмістом ерукової кислоти, так як*

воно містить корисні поліненасичені жирні кислоти. високоцінний, високобілковий корм для сільськогосподарських тварин Для промислової переробки (пальне, пластмаси, лаки, фарби) цінніщими є сорти з високим вмістом ерукової кислоти. В останні роки розробляються ефективні технології виробництва з ріпаку пального – біодизель для двигунів

Однак, технологія вирощування ріпаку пов'язана з деякими особливостями, тонкощами і навіть ризиком, якими не можна нехтувати для отримання високих і сталих врожаїв насіння ріпаку. Головним чинником в умовах посушливого, спекотного клімату південних регіонів України є створення передумов з накопичення і збереження вологи в ґрунті на час його сівби [1].

В зоні Степу України головною метою основного обробітку ґрунту залишається збереження та накопичення вологи в ґрунті, зменшення забур'яненості полів, знищення шкідників польових культур, поліпшення поживного режиму ґрунту і захист його від ерозії. Успішне рішення цих завдань з врахуванням різноманітних ґрунтово-кліматичних умов зони неможливе без диференційованого використання різних, найсучасніших способів основного обробітку ґрунту, які будуть адаптовані до особливостей кожного окремого поля і сформованих погодних обставин в умовах глобальних змін клімату [2-5].

Матеріали і методи досліджень. *Головною метою розроблених, запланованих і проведених досліджень було вивчення різних систем мінімалізації основного обробітку ґрунту під ріпак озимий, для визначення енерго- та вологозберігаючої, агробіологічно обґрунтованої, адаптованої та оптимальної системи підготовки ґрунту і отримання найвищої продуктивності ріпаку озимого з урахуванням економічної та енергетичної забезпеченості технології вирощування його за умов СФГ «Єрмак» Білгород-Дністровського району Одеської області.*

Дослідження проводяться у зернопросапній короткоротаційній 6-ти пільній сівозміні із наступним чергування сільськогосподарських культур: горох– пшениця озима– ріпак озимий – кукурудза – соняшник– ячмінь озимий.

Місце проведення досліджень: СФГ «Єрмак» Білгород-Дністровського району Одеської області.

Схема досліду : дослід однофакторний:

1. Дискування на 10-12см – (контроль);

2. Система No-till – пряма сівба;

3. Система Mini-till.

Повторність досліду трьохкратна, розміщення варіантів систематичне в один ярус. Загальна площа під дослідом – 176,4 га, посівна площа ділянки – 15,0, облікова площа ділянки – 300 м^2. Вивчався районований гібрид ріпаку озимого Шрек від NPZ (LEMBKE). Попередник – пшениця озима.

Результати і обговорення. *Протягом вегетаційного періоду відбувалися певні зміни у складенні і будові орного шару під дією зовнішніх факторів і активною діяльністю кореневою системи рослин ріпаку озимого. Нами було встановлено, що щільність ґрунту перед збиранням ріпаку озимого в шарі 0-30 см помітно збільшилася і коливалася за різними способами обробітку в межах від 1,28 до 1,33 г/см^3. Найменша щільність орного шару ґрунту на час збирання ріпаку озимого була у контрольному варіанті і становила – 1,28 г/см^3, а найбільша щільність орного шару ґрунту була у варіанті із системою основного обробітку No-till – пряма сівба – 1,33 г/см^3, або на 0,05г/см^3 більше у порівнянні з контрольним варіантом. Варіант із системою основного обробітку ґрунту за щільністю ґрунту мав проміжне значення – 1,30г/см^3 и за цим показником наближався до контрольного варіанту.*

Нами доведено, що ріпак озимий має достатню конкурентну здатність по відношенню до бур'янів за умов оптимальної щільності його посівів. Так, більш зріджені посіви ріпаку озимого у контрольному варіанті із дискуванням ґрунту на 10-12см перед уходом у зиму мали найбільшу забур'яненість як у кількісному так і ваговому вимірі відповідно – 12,4шт/м^2 та 12,4г/м^2 у порівнянні із системами основного обробітку No-till – пряма сівба і особливо Mini-till. У цих варіантах кількість бур'янів в посівах ріпаку озимого зменшувалась перед уходом в зиму на 7-9 шт./м^2, або у 2,4-4,0 разів у порівнянні з контрольним варіантом – дискування ґрунту на 10-12см. Так саме, аналогічна закономірність по рівню забур'яненості між варіантами спостерігалася і у ваговому вимірі.

Перед збиранням ріпаку озимого самими чистими від бур'янів його посіви були у варіантах з мінімалізацією обробітку ґрунту Mini-till, де їх взагалі не було, та за системи No-till – пряма сівба – де їх кількість становила лише 6 шт/м^2 з масою у 16,4г/м^2.

В нашому досліді, на час сівби ріпаку озимого найвищі запаси вологи у шарі 0-100 см були відмічені у варіантах, де проводили систему Mini-till та систему No-till – пряма сівба відповідно – 30,5-35,6мм, а найменший у контрольному варіанті з дискуванням ґрунту на 10-12см – 26,3 мм, або на 4,2 – 9,3 мм менше (табл.4.3.1). Весною в метровому шарі ґрунту найбільші запаси продуктивної вологи були навпаки у варіанті де проводили систему обробітку ґрунту Mini-till і склали 108,5 мм, а найнижчі у варіанті із обробітком ґрунту за системою No-till – пряма сівба – 101,0мм. У контрольному варіанті де проводили дискування ґрунту на 10-12см весняні запаси вологи у орному шарі ґрунту склили – 105,6 мм. Протягом вегетації спостерігалося суттєве зменшення запасів доступної вологи в ґрунті, але перевага у залишкових запасах її була на боці систем мінімалізації обробітку ґрунту No-till – пряма сівба та Mini-till.

Найвищий урожай насіння було отримано в досліді у варіанті з системою Mini-till – 4,47 т/га який перевищував контрольний варіант з дискуванням ґрунту на 10-12см на 1,35т/га, або на 43,0%. Вирощування озимого ріпаку після системи обробітку ґрунту No-till – пряма сівба призвело до значного зменшення рівня врожайності відповідно на 0,78т/га у порівнянні з варіантом із системою обробітку ґрунту Mini-till, однак і цей варіант способу основного обробітку ґрунту під ріпак озимий перевищував контрольний варіант на 0,64т/га, або на 20,6%.

Висновки і пропозиції.

Застосування при підготовці ґрунту під ріпак озимий системи основного обробітку ґрунту Mini-till забезпечило отримання найвищого врожаю насіння – 4,47 т/га, який перевищував контрольний варіант з дискуванням ґрунту на 10-12см на 1,35т/га, або на 43,0% при найменших витратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції. Таким чином, впровадження системи є доцільним і необхідним агротехнічним заходом в технології вирощування ріпаку озимого, особливо при розміщенні його після пшениці озимої в умовах посушливого південного Степу України, що забезпечить додаткове отримання від 0,64-1,35т/га насіння є економічно доцільним і може бути рекомендовано у виробництво.

Список використаної літератури

1. Supikhanov, G.B. (2000). Ripak ta produkty yoho pererobky. [Rape and products of its processing]. Economy of the agricultural sector [In Ukrainian]

2. Tendentsiyi ta perspektyvy vyrobnytstva oliynykh kul'tur v Ukrayini y analiz eksportu oliyi. [Trends and prospects of production of oil crops in Ukraine and analysis of oil export] URL: https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/20517-tendentsii-ta-perspektyvy-vyrobnytstva-oliinykh-kultur-v-ukraini-i-analiz-eksportu-olii.html [In Ukrainian]

3. Lukashchuk L.YA., Kurach O.V., Rovna H.F. Osoblyvosti sivby ripaku ozymoho ta yoho dohlyadu v osinniy period v umovakh 2020 roku. [Peculiarities of sowing winter rape and its care in the autumn period in the conditions of 2020]. URL: http://www.isg.rv.ua/index.php/poradi-do-chasu/71-osoblivost-s-vbi-r-paku-ozimogo-ta-jogo-doglyadu-v-os-nn-j-per-od-v-umovakh-2020-roku [In Ukrainian]

4. Dzyab"yak Halyna. Ripak ozymyy: chy isnuye ideal'nyy obrobitok gruntu? [Winter rapeseed: is there an ideal tillage?]. URL: https://www.growhow.in.ua/ripak-ozymyy-chy-isnuie-idealnyy-obrobitok-gruntu/ [In Ukrainian]

5. Sproshchennya obrobitku hruntu pid ozymyy ripak. Chastyna 2. [Simplification of tillage for winter rapeseed. Part 2]. URL: https://www.agronom.com.ua/sproshhennya-obrobitku-gruntu-pid-ozymyj-ripak-chastyna-2/ [In Ukrainian]

Biological sciences

PRESENT STATE OF PLANNING AND ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND RESEARCH PROJECTS IN BIOLOGY

Zhaksybayev M.B.
Candidate of Biological Sciences, Acting Professor of Abay Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
Zholshybekova T.G.
1st year Master's degree student of Abay Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty

Abstract

The article raises the problem of the organization of educational and research activities of students in biology in the educational process of the school in present conditions. There are three levels of implementation of educational and research activities of students at school, the consistent passage of which makes it possible to maximize personal potential and ensures the formation of research skills: the inclusion of educational research in the lesson; collective extracurricular forms of learning; implementation of an individual research project. The paper suggests extracurricular forms of organization of educational and research activities of secondary school students. The criteria for the selection of content for the organization of educational and research activities in collective extracurricular forms are proposed: complex nature; research nature (the content should allow students to master the basic research experimental skills); subjective novelty (in the course of the work, students should receive new biological knowledge or new results of the application of the previous content); variability (work can be performed at different levels of complexity and with varying degrees of independence of students, depending on their preparedness); availability of equipment.

Keywords: *biology, research skills, subjective novelty, creative activity, labarotory procedure, investigation, problem-based learning*

Extracurricular activities are traditionally an important part of the educational process at school. The changes taking place in the school system have led to a revision of the content and methods of organizing extracurricular activities of students. Forms of organization and the content of classes is determined by the educational organization, based on the set goal (direction of personal development). In modern research, various aspects of the organization of educational-research classes in biology are considered: the implementation of interdisciplinary connections, the integration of teaching content, the integration of scheduled and extracurricular educational activities in biology. The latter problem, however, has not yet been considered constructively enough, only in the form of individual examples of the work of a particular educational institution.

The scientific research activity of schoolchildren is the activity of students under the guidance of a teacher associated with solving a creative research task with an unknown result in advance and assuming the presence of the main stages characteristic of research in the scientific field. This allows students to develop cognitive interest, independence, and the culture of educational work; systematize, generalize and deepen knowledge in a certain area of the subject; apply them in practice[1].

Research activity requires a high level of knowledge, first of all, of the teacher himself, a good command of research methods, the availability of a library with specialized literature, and in general, the desire to engage in in-depth research activities with students.

It is very important to properly organize the management of educational and research work .Unlike traditional teaching, where the teacher is assigned the role of the educator, and the student is the student, in the process of conducting educational and research work, a new emphasis arises in the teacher's activity: he is included in the study of the problem posed on equal terms with the student and at the same time teaches him the methodology of conducting research. This gives the teacher the opportunity to show creativity more widely, not only in pedagogical design, but also in the role of a researcher, because it is impossible to transfer the experience of the activity that he has not mastered

himself. The creative torments experienced by both the student-researcher and his supervisor, the transfer of practical skills set the tone for communication at the level of "colleague-colleague"[2].

Research activities can be carried out individually (with successful, gifted children), but may have a local and frontal character. Research work can be organized in different ways. Until recently, it was mainly extracurricular and was carried out in optional classes at school, as well as in institutions of additional education (clubs). However, in a modern school, the possibilities of organizing educational and research work are much wider than before; this is due to the program of specialized education in high school, as well as in connection with the introduction of the Kazakhstan Republic's Standard. The use of modern technologies (project method, problem-based learning) provides sample opportunities to apply research in the classroom[3].

3. Materials and methods

Table 1 shows the current state of preparation for scientific research which involves several stages:

Stages	*Aims and objectives of educational-research work*	*Content of the lesson*
Preliminary	*Diagnostics of knowledge, skills and abilities; orientation in the field of personal interests of the student*	*Written and oral tasks, questions that help to identify the level of knowledge and skills, abilities and interests of the participants of the research work*
Choosing a research problem	*Preliminary orientation in choosing a research problem*	*Discussion of possible research topics (topics are suggested by the teacher, taking into account both the personal qualities of students and the topics of upcoming student conferences)*
Study of scientific literature	*Acquisition of practical skills in working with reference and scientific literature.*	*Consulting on the formulation of the object and subject of research, topics, hypotheses, understanding of the goals and objectives of the work, according to the methodology of the study*
Processing of the received material	*Training in statistical processing of the received material and presentation of results in the form of tables, diagrams, etc.*	*Processing of the received material*
Creating the text of the research work	*Practical mastery of scientific style; Training in editing scientific text; skills of "folding" and "unfolding" text*	*Editing and design of the work, preparation of the thesis plan*
Presentation of work results	*Mastering the skills of oral public speaking*	*Presentation of the work at the scientific and practical conference of students*
Job evaluation	*Reflections on the product and the result of the research work*	*Analysis of the work done, discussion of long-term plans*

[a table is created by author]

Thus, as a result of research work at any level, research skills and abilities are formed. There are three levels of independence: operational, tactical and strategic. The one who acts at the operational level performs individual technological operations without understanding the holistic meaning of the work. The tactical level requires the ability to navigate in a changing environment, rationally arrange actions in their sequence and plan them. Use reference and other necessary literature, assign roles in collective work. The one who is at the highest level - strategic - is able to independently determine the place and goals of his own activity, has creative activity, the ability to analyze the process and the result of activity. In other words, "the operational level of independence is a person–performer; tactical - doer; strategic – creator"[4].

Each stage of the project performs certain tasks, assumes a specific type of activity of students and teachers. The main task of the initial stage is to select the project, its type, and the number of participants. At this stage, the role of the teacher is reduced to motivating students, explaining the purpose of the project. At the planning stage, students formulate project objectives, choose criteria for evaluating results, and assign responsibilities in the group. At this stage, the teacher can help in the analysis of the problem, the formulation of tasks. At the planning stage, options for the studied problems are considered within the framework of a certain topic. At this stage, it is possible to use the tactics of "brainstorming" followed by collective discussion. At this stage, the teacher only performs the role of a consultant[5]. At the stage of project implementation, students independently conduct research, design a project. In the course of the project, an interim discussion in groups is possible. The last stage combines the stages of project protection, its evaluation and reflection. At the stage of project protection, a report and presentation are prepared and executed. At the assessment stage, students comprehend the motives of work, analyze their actions, give project evaluation. At the stage of reflection, there is an awareness of difficulties, an understanding of their role in the project. The teacher helps in the analysis, guides, if necessary.

3. Results

The research was conducted at secondary school to know teachers' attitudes on working with research projects. Most of the teachers said that students should develop their ability to show relationships amongst living organisms, between organisms and their environment and between processes during working with educational-research projects. The list of major abilities in working with projects is shown in Table 2:

Table 2

The list of major abilities in working with projects

Abilities	*Characteristics*
Ability to recall information	*terms, symbols, formulae, drawings, labels, diagrams, structures, functions, properties, life cycles, flow diagrams, processes, names of apparatus, chemicals, specimens, laboratory procedures, precautions, results of investigations/ experiments*
Ability to show relationships amongst living organisms	*between organisms and their environment and between processes.*
Ability to explain major themes of biology such as	*evolution, biodiversity of plants and animals, homeostasis*
Ability to demonstrate knowledge and understanding of	*personal, social, economic and technological applications of biology*
Ability to apply what has been learned in one example to a new situation	*Investigate situations and everyday situations*
Ability to select and use	*correct apparatus to carry out investigations/experiments.*
Ability to carry out familiar and unfamiliar procedures	*in accordance with written or verbal instructions.*

In biology at the school level, a research project can cover the study of the features of the manifestation of global patterns at a private level, in specific conditions. Students can compare some phenomena with others [6]. The choice of topics is extensive, because the object of research can be not only living organisms, their communities and the person himself, but also various processes occurring in them. Biology projects can be both descriptive and practical in nature, the results of which can be implemented during the lesson, extracurricular activities, extracurricular activities, daily life. It is possible and even necessary to start using the method from elementary school, where the basic skills of educational activity are laid. Moving on to the next stage of education, children begin to study the world around them in more depth, and processes, phenomena and other patterns in it arouse additional interest. Having an initial idea of creating a project, students only need to work out and improve the skills acquired earlier to achieve the result of their research activities.

Conclusion

The researchers expect this study can be a source of information for teachers the organization of educational and research activities of students in biology in the educational process of the school in present conditions.. The implementation of this model should be done continuously to improve the

students' critical thinking skill. Before the class begins, teachers should prepare everything well mainly the selection of real problems appropriate with the materials. Therefore, students can analyze and solve problems accordingly.

References

1. *Sidorov, V. A. Problem-oriented learning as one of the directions of modern learning technologies / V.A. Sidorov //Knowledge. Understanding. Ability. - 2018. -No. 1. - pp.148-158.*
2. *Mardakhaev L.V. Dictionary of Social Pedagogy. – M., 2020*
3. *Brookfield, Stephen D; 2012 Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Student Question Their Assumptions (San Francisco: Jossey-Bass)*
4. *Burrow, A K ; 2018 The Bulletin of the Ecological Society of America 99 (1) 137–150*
5. *Dolmans, D H J M., De Grave, W, Wolfhagen, I H A P, & Van Der Vleuten, C P M; 2021; Medical Education 39 (7) 732–741*
6. *Orozco, J A & Yangco, R T; 2016 Asian Journal of Biology Education 9 , pp. 1–10*

Cultural sciences

FLOWER OF LIFE ON THE MONUMENTS OF AZERBAIJAN

Salimova A.T.
Baku. Azerbaijan

ЦВЕТОК ЖИЗНИ НА ПАМЯТНИКАХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Салимова А.Т.
Баку, Азербайджан

Abstract

Flower of Life is based on the interweaving of several circular shapes. The main element is a circle of six petals. The six-ray symbol was widespread in Azerbaijan since ancient times and was a symbol of The Goddess. Six-petalled compositions are found in ornaments throughout the whole Azerbaijan.

Аннотация

Цветок Жизни - основан на переплетении между собой нескольких окружностей. При этом, главный элемент - круг из шести лепестков. Шестилучевой символ был широко распространен на территории Азербайджана с древности и был символом Богини. Шестилепестковые композиции встречаются в орнаментах по всему Азербайджану.

Keywords: *Flower of Life, rosette, rhombus, The Goddess.*
Ключевые слова: *Цветок Жизни, розетка, ромб, Богиня*

Цветок Жизни - один из древних священных символов, встречающихся в вышивке, ткачестве, убранстве жилища. Одно из древних изображений цветка жизни обнаружено на столбах Осириона в Древнем Египте, возраст которого около 4500 лет. Цветок Жизни - основан на переплетении между собой нескольких окружностей. При этом, главный элемент - круг с шестью лепестками. Геометрически полной композицией цветка стал гексагональный узор из 19 окружностей и 36 дуговых элементов, заключенных в круг. Композиция состоит из семи таких элементов, расположенных с шестикратной симметрией – где Центр каждого круга находится по периметру шести окружающих кругов одинакового диаметра. Равные круги, которые расположены по принципам симметрии, образуют символ, основанный на шестиугольнике.

1.«Цветок Жизни» на колонне Осириона. Абидос. Фото [5].2. Шумер. Фрагмент стены. Пергамский музей. Берлин.

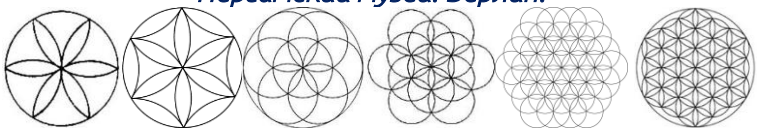

Цветок Жизни

Есть большое количество символических предположений. орнаментика, благодаря ее связям с назначением и формой вещи, способной включаться в различные символические контексты, также служит закреплению мировоззренческой значимости предметов, созданных в народной среде [2, с.17]. Можно допустить, что орнаментальные композиции, составленные из ромбов и других линейных фигур, изначально имели самостоятельную ценность – утверждали овладение человека пространством, открытие единства дискретного и непрерывного [2, с.17]. Анализируя орнаментику предметов материальной культуры можно выявить различные способы связи визуальных образов с их воспринимаемой либо предполагаемой семантикой. Прежде всего, фигура представляет собой гармоничность мира и его мироустройство. Таким

образом, так может быть преставлена основа миропонимания - и, в его основе содержится определенный геометрический код.

Круг, как известно - символ цикличности, изображение солнца и божественного начала.

Шестиугольная звезда с древности была астральным знаком, означала и символизировала шесть основных устремлений или чувств человека. И, в тоже время, шестилепетсковая розетка встречается с 4-го тыс. до н.э. как ***символ шумерской богини Иштар.*** *Шестилучевой символ (розетка и звезда) был широко распространен на территории Азербайджана с древности и был символом Богини [4]. Наибольшее распространение получил символ составленный из треугольников или в шести лепестков.*

В мусульманском декоративном искусстве шестиконечная звезда в круге с точками считается символом мудрости и помещается на предметы обихода и интерьера. Одно из шестилучевых изображений, датируемое II тыс. до н.э., есть на сосудах из Килигдага (Ханлар). На нескольких сосудах, найденных на территории Ханлара, изображена Богиня во время ритуальной стрельбы из лука в животных, символизирующих солнце [1]. Характер изображения, повторяет схему созвездия Ориона и различные мифологические сюжеты, связанные с празднованием Новруз Байрам. Шестилучевой розеткой украшены деревянные капители жилых домов Азербайджана [4]. Шестиконечную звезду можно увидеть на печати из Мингечаура (III-IX вв. н.э.), на статуе из Шемахинского района [3, с.128].

1. 2.

Сосуд. Киликдагский могильник. Ханлар. II тыс. до н.э. Музей истории Азербайджана

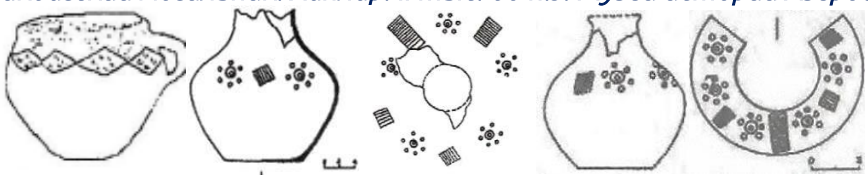

1.

1. сел.Хачбулаг; 2-4. Сел. Гараджамирли. (Шамкирский р-н). Керамика ср. бронзы

1. 2. 3. 4.

Столб. Губинский р-а: 1-3. Жилой дом. Сел. Хыналыг; 3. Сел. Крыз мечеть Абу-Муслим.

Шестилепестковые композиции встречаются в орнаментах по всему Азербайджану. Следует отметить надгробия кладбища селения Газкулу (Товузский р-н), Бобогиль (Ленкорань), Непреван (нагорный Карабах) и др. На надгробиях – представлены шестилепестковые медальоны или ромбическая сетка.

Ромб – с неолита представлял собой згак Земли, символизировал вспаханное поле значимость символики ромба восходит к практике ранних земледельцев, мог означать горизонтальную проекцию мироздания. Ромб – часто повторяющийся элемент ковров Кубинской группы (безворсовый ковёр «Сумах» и ворсовые ковры «Шахназарли» и «Алпан»), где размещаемый в центре ковра, означал начало жизни, женскую плодовитость. Композицию из ромбов, вписанных в круг мы видим при оформлении пахлавы.

На празднование Новруз, праздника весеннего равноденствия в Азербайджане готовились сладости, их форма имела особое ритуальное значение. Так, например, «шекербура», «бадамбура» - символизировали луну, «гогал» – солнце. Пахлава – готовилась в круглой формы и делилась на ромбы. Центр кажлого ромба акцентировался точкой – в виде ореха. Эта традиция сохранилась по сегодняшний день. В Азербайджане пахлава имеет множество региональных вариаций. Рассматривая такую символику – можно найти аналогии со знаком «засеянное поле» - символ Матери Сырой Земли», обозначавший плодовитость. На основе геометрической сетки из «цветка жизни» построены геометрические композиции на фасадах мавзолеев по всему Азербайджану, также этот элемент представлен и в декоре Дворца Ширваншахов в Баку. Орнаменты покрывающие фасады сооружений – имеют разнообразные комбинации.

Пахлава. 1. Схема построения, 2-3. фото

Мусульманское надгробие. 1-2. Кладбище Газгулу.Товуз. 1. Сел. Непреван. Нагорный Карабах; 2. Джалилабад;

Надгробия. 1-2. Кладбище Бобогиль. Ленкорань; 3-4. Сел. Сюндю. Гобустан;

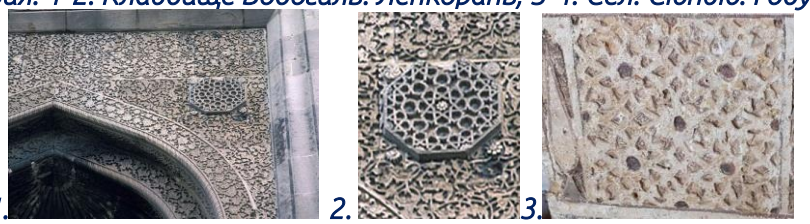

1,2. Дворец Ширваншахов. Баку; 3. Шемаха. кладбище Едди гюнбез

Мавзолеи Харагана «Гоша Имам». Иранский Азербайджан [1]

Азербайджан — один из древнейших очагов цивилизации, страна с богатой и древней историей. Памятники материальной культуры, созданные на протяжении тысячелетий, свидетельствуют о богатстве культуры и духовного мира наших предков. Мифолого-религиозные мотивы, вобравшие в себя наследие первобытной культуры, пронизывают изображения и на раннесредневековых глиняных сосудах, христианских и мусульманских надгробиях, и ковровых и керамических изделиях. Семантический анализ декора памятников материальной культуры Азербайджана показал, что в творчестве местных мастеров прочно сохранялись сюжеты, связанные с более древней мифологией. История показала удивительную стойкость древних символов .

Библиография

1. *Гаджиева, А.Т. Архаическая модель мироздания в материальной культуре Азербайджана,. — Саарбрюккен, LAP LAMBERT Academic Publishing. 2016.*
2. *Орнаментика предметов народной культуры – СПб.: ООО «Славия», 2022. – 240 с.*
3. *Рзаев, Н. Искусство Кавказской Албании. -Баку, 1976*
4. *Салимова, А.Т. Архаические пласты мироздания в зодчестве Азербайджана.// Сучасне ісламознавство: науковий журнал. -Острог: НаУОА, 2020. №2.*
5. *https://zhitanska.com/content/tsvetok-zhizni-sakralnaya-geometriya/*

Economic sciences

KARABAG AND EASTERN ZANGAZUR ECONOMY ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM OF REINTEGRATION INTO THE COUNTRY'S ECONOMY

Mammadov Mahabbat Ashir oglu
i.e.d., prof.
Hasanova Turkan Baradar gizi
b.m., doctoral student
Aliyev Shukur Ilgar oghlu
PhD student
Fatahov Izmir Valimat oglu
PhD student

QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZUR İQTİSADİYYATININ ÖLKƏ İQTİSADİYYATINA REİNTEQRASİYASININ TƏŞKİLATI-İQTİSADİ MEXANİZMİ

Məmmədov Məhəbbət Aşır oğlu
i.e.d., prof.
Həsənova Türkan Bəradər qızı
b.m.,doktorant
Əliyev Şükür İlqar oğlu
doktorant
Fətahov İzmir Vəlimət oğlu
doktorant

Abstract

In the article, the economic potential of the freed territories of Karabakh and Eastern Zangezur economic regions was studied, the measures implemented in this field in the country were evaluated, the directions and mechanisms of the restoration and reconstruction of the economy of the freed territories, development and reintegration of the economy of these territories into the country's economy, Great Return I State The program, National Priorities - 2030 planned measures and implemented works were reviewed in detail. At the same time, the creation of a mechanism of joint action of the public-private sectors and individual entrepreneurs and their role were discussed in detail. In addition to these, the development opportunities and priorities of Karabakh economic region and East Zangezur economic region are explained in detail in the article. At the same time, the importance of the digital transformation model based on national priorities in the country was reviewed and evaluated, taking into account the international experiences of developing the strategy for the restoration of the territories of post-conflict countries.

Xülasə

Məqalədə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonların işğaldan azad olunmuş ərazilərinin iqtisadi potensialı tədqiq edilmiş, ölkədə bu sahədə həyata keçirilən tədbirlər dəyərləndirilmiş, işğaldan azad olunmuş ərazilərin iqtisadiyyatının bərpası və yenidən qurulması, inkişafı və bu ərazilərin iqtisadiyyatının ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiya istiqamətləri, mexanizmləri, Böyük Qayıdış I Dövlət Proqramı, Milli Prioritetlər – 2030 nəzərdə tutulan tədbirlər və həyata keçirilən işlər ətraflı nəzərdən keçirilmişdir. Eyni zamanda, dövlət-özəl sektorlarının, fərdi sahibkarların birgə fəaliyyət mexanizminin yaradılması və onların roluna ətraflı baxılmışdır. Bunlar ilə yanaşı Qarabağ iqtisadi rayonun və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonun inkişaf imkanları və prioritetləri məqalədə ətraflı şərh edilmişdir. Eyni zamanda post-konflikt ölkələrin ərazilərinin bərpası strategiyasının hazırlanmasının beynəlxalq təcrübələri nəzərə alınmaqla, ölkədə milli prioritetlərə əsaslanan rəqəmsal transformasiya modelinin əhəmiyyəti nəzərdən keçirilmiş və dəyərləndirilmişdir.

Keywords: *reintegration, recovery, reconstruction, freedom from occupation, infrastructure, energy supply, Karabakh economic region, East Zangezur economic region, strategy, program, public-private cooperation*

Açar sözlər: *reinteqrasiya, bərpa, yenidənqurma, işğaldan azad, infrastruktur, enerji təchizatı, Qarabağ iqtisadi rayon, Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayon, strategiya, proqram, dövlət-özəl əməkdaşlıq*

1. Giriş

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında rəqabətli və dayanaqlı iqtisadiyyatın, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyətin, rəqabətli insan kapitalının və müasir innovasiyalar məkanın formalaşmasının, bu regionların iqtisadiyyatının ölkə iqtisadiyyatına səmərəli reinteqrasiyasının təmin edilməsi istiqamətlərinin və bu prioritetlərin icra müddətinə müvafiq mərhələlərlə həyata keçirilməsinin təşkili və bu ərazilərə Böyük Qayıdışın təşkilatı-iqtisadi mexanizmi Ölkə prezidenti İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Milli Prioritetlər - 2030"-da, " Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nda bu prioritetlərin əsas istiqamətləri və ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyasının təşkilatı-iqtisadi mexanizmin əsasları müəyyən edilmişdir.[1]

Qarabağ iqtisadi rayonun və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonun iqtisadiyyatının sahələrinin infrastrukturunun bərpası və inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə bu ərazilərə investisiya qoyuluşlarının və digər mənbələrdən sərmayələrin cəlb edilməsi, burada dövlət-özəl iqtisadi əməkdaşlıq mexanizmini formalaşdırılması istiqamətlərində dövlət proqramları və inkişaf strategiyaları çərçivəsində icra edilən tədbirlər işğaldan azad olunmuş ərazilərin iqtisadiyyatının ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyasını sürətləndirir və nəticədə ölkənin ümumi iqtisadiyyatının tərkibində bu regionların iqtisadiyyatının inkişafı təmin edilir. Belə ki, bu Dövlət Proqramında işğaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzura böyük qayıdışla bağlı məqsədlər, hədəflər, qarşıya qoyulan prioritetlər sistemli, əlaqələndirilmiş və səmərəli həyata keçirilməsini müəyyən edən yol xəritəsi kimi bu regionların iqtisadiyyatının ölkənin ümumi iqtisadiyyatının inkişafına reinteqarasiyasında əhəmiyyətli iqtisadi model olaraq bu prosesin həyata keçirilməsini təmin edəcəkdir.

Bu Dövlət Proqramında Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi regionlarının iqtisadiyyatının bərpası və inkişafını təmin edib ölkə iqtisadiyyatına tam və səmərəli reinteqrasiyasını təmin etmək üçün aşağıdakı prioritet istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir:

- Ərazilərdə təhlükəsiz yaşayışı və dövlət idarə etməsini təşkil etmək;

- Şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin tikintisini və dayanaqlı infrastrukturla təminatını həyata keçirmək;

- Müasir standartlara uyğun xidmətlərin yaradılmasını təmin etmək;

- Ərazilərə məskunlaşacaq əhalinin sosial müdafiəsini gücləndirmək;

- Əhalinin məşğulluq imkanlarının artırmaq;

- Sosial xidmətlərin əhatə dairəsini genişləndirmək;

- Dayanaqlı sosial- iqtisadi inkişafı təmin etmək;

- Sahibkarlıq mühitinin əlverişliliyini artırmaq və biznes fəaliyyətinin inkişafına dəstək vermək;

- Ərazilərin kənd təsərrüfatı potensialından səmərəli istifadə olunması üçün müasir suvarma infrastrukturu formalaşdırmaq;

- Dayanaqlı və mütərəqqi kənd təsərrüfatı təcrübələrini tətbiq etmək;

- Təbii ehtiyatları və sosial-iqtisadi potensialı təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb etmək;

- Turizm sektorunun perspektiv inkişaf imkanlarından effektiv istifadəyə nail olmaq;

- Ətraf mühitin etibarlı mühafizəçisini və ekoloji təhlükəsizliyi təmin etmək;

- Təbii resurslardan səmərəli və effektiv istifadə etmək;

- "Ağıllı şəhər", "Ağıllı kənd" və "Yaşıl enerji zonası" konsepsiyalarının tətbiqini təşviq etmək.

2. Təhlil

İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası, yenidən qurulması, mərhələlərlə davamlı və dayanaqlı inkişafa nail olmaq üçün prioritet məsələlərdən biridə bu ərazilərin minalardan, partlamamış hərbi sursatlardan və digər partlayıcı qurğulardan təmizlənməsidir. Qeyd etmək lazımdır ki, Qarabağ və Şərqi

[1]*Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, Tikinti iqtisad fakültəsi, Biznesin İqtisadiyyatı və Menecment m.m.asirl@mail.ru*

Zəngəzur iqtisadi rayonların ərazilərində 2020-2022- ci illərdə 57,6 min. hektar ərazi minalardan təmizlənib və I dövlət Proqramına müvafiq 2023-2026-cı illərdə 215 hektar ərazilərin minalardan təmizlənməsi planlaşdırılır, 2025- ci ilin sonunda ümumilikdə 280 min hektar ərazilər minalardan təmizlənəcəkdir.

Hal-hazırda Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpasının təmin edən təşkilatı – iqtisadi mexanizmin həyata keçirilməsində əsas diqqət edilən prioritet istiqamət ermənilərin dağıtdığı şəhər və kəndlərin bərpası, zəruri infrastrukturluların yaradılmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu iqtisadi rayonların azad edilmiş ərazilərin bərpa edilməsi, yenidənqurması, şəhərsalma və daimi yaşayış yerlərinin inşa edilməsi istiqamətində bütün işlər qabaqcıl urbanizasiya modellərinin tətbiqi ilə, şəhərsalma prinsipləri və normalarının tələblərinin müvafiq həyata keçiriləcəkdir. Bununla əlaqədar Azərbaycan Prezidenti xüsusi olaraq qeyd etmişdir ki, "Azad edilmiş bütün torpaqlarda görüləcək bütün işlər ancaq baş planlar əsasında olmalıdır. Baş plandan kənar bir dənədə də daş-daş üstə qoyulmamalıdır, bir dənədə qanunsuz tikinti olmamalıdır. Yəni biz nümunəvi bir yaşayış məkanı yaradırıq. Həm Azərbaycan üçün, həm dünya üçün nümunəvi bir təcrübə sahibi olacağıq".

Bu ərazilərdə I Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş müvafiq tədbirlərin icrası nəticəsində ilkin mərhələdə bərpa olunacaq 100 yaşayış məntəqəsindən (o cümlədən 8 şəhər, 8 qəsəbə və 84 kənd), 7 şəhər, 36 qəsəbə və kənd olmaqla ümumilikdə 43 yaşayış məntəqəsinin ərazi planlaşdırılması sənədləri hazırlanmaqdadır. Bu kəndlərin 2022-ci ildə ölkə başçısı tərəfindən təməli qoyulmuşdur. Digər yaşayış məntəqələri olan 57 məntəqənin 2023-cü ildə 38 yaşayış məntəqəsinin, o cümlədən Laçın şəhərinin, 2024-cü ildə isə 19 yaşayış məntəqəsinin layihələndirilməsi, ikinci mərhələdə bərpası nəzərdə tutulan yaşayış məntəqələrinin 37-si 2025-2026-cı illərdə layihələndirilməsi planlaşdırılır . qeyd olunan proqrama müvafiq Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının ərazilərinə 2026-ilədək 34500 ailə köçürüləcəkdir. Onuda qeyd etmək lazımdır ki, bu ərazilərdə məskunlaşacaq əhalini normal şəraitlə təmin etmək üçün xüsusi tədbirlər həyata keçirilir. Belə ki artıq Zəngilan rayonun Ağıllı kəndində "ASAN xidməti"nin fəaliyyəti təşkil edilib, sonrakı mərhələdə yəni, 2026-ilədək yeni "ASAN xidməti" mərkəzləri , Cəbrayılda DOST mərkəzi, Ağdam, Fizuli, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər, Laçın və Şuşa şəhərində DOST mərkəzlərinin filialları yaradılacaqdır. Eyni zamanda bu ərazilərdə iqtisadiyyatın bir sıra sahələrində sahibkarlıq fəaliyyətinin təşviqi istiqamətində müvafiq tədbirlər aparılır ,burada sənaye zonaları və aqroparklar yaradılmış, sahibkarlara texniki maşın dəstəyi üçün bu ərazilər üzrə "Aqroservis" ASC-nin yerli bölmələri yaradılacaq, kənd təsərrüfatı texnikasına olan tələbatın müəyyən edilməsi işləri aparılacaq və onların təchiz olunması istiqamətində mütəmadi işlər həyata keçiriləcəkdir.[2]

Qeyd olunanlar və digər zəruri prioritetlər yuxarıda göstərilən " Milli Prioritetlər -2030" ilə yanaşı ölkə prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş proqram, layihə və strategiyalara müvafiq həyata keçirilməsi bu regionların inkişafında mühüm və əhəmiyyətli rola malikdir. Bu prioritetlərdə içməli su və elektrik enerji təminatı infrastrukturu, sahələrin irriqasiya sistemlərinin bərpası və yenidən qurulması, yol infrastrukturunun bərpası, humanitar və həyat üçün zəruri olan yüklərin daşınmasını təmin edən yeni hava limanlarının tikintisi kimi ilkin tədbirlər ərazilərin sonrakı sosial-iqtisadi inkişafının və ölkə iqtisadiyyatının tərkibində bu regionların inkişafını təmin edilməsində və nəticədə səmərəli reinteqarasiyasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Post - konflikt dövründə ərazilərin bərpası və infrastrukturların yenidən qurulmasının dünya təcrübələrinin tədqiqi göstərir ki, bu istiqamətlərdə aparılan tədqiqatlarda və dəyərləndirmələrdə dövlətin müvafiq strukturları ilə yanaşı beynəlxalq təşkilatların, özəl sektorların, qeyri-hökumət təşkilatlarının, ayrı-ayrı sahibkarların fəal iştirakı və lazım olunan hallarda bu istiqamətlərdə onlardan istifadə olunması məqsədəmüvafiqdir.

Hal – hazırda bu regionlarda həyata keçirilən işlərin təhlilinə əsasən qeyd etmək olar ki, yuxarıda qeyd olunan təşkilatlar bu layihələrin hazırlanması və yerinə yetirilməsi proseslərində tələb olunan hallarda iştirak edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkə prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında" fərmanına müvafiq iqtisadi rayonların yeni bölgüsünə daxil olan, o cümlədən Qarabağ iqtisadi rayonuna daxil olan Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonlarında həyata keçirilən tədbirlərin prioritetliyinin müəyyən edilib dəyərləndirməsi prosesində, bu ərazilərdə post-konflikt dövründə iqtisadiyyatın sahələrinin inkişaf səviyyəsinin araşdırılması, qiymətləndirilməsi və müvafiq təkliflərin hazırlanması regionun inkişafının təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər prioritet

[2] *"Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 16 noyabr 2022- ci il , Bakı 2022-ci il.*

məsələlər olaraq I Dövlət Proqramı və Milli Prioritetlər _2030 nəzərdə tutulan və həyata keçirilməsi zəruri olan işlərdir.

Ölkəmizdə Dövlət Proqramları, İnkişaf Konsepsiyalar, Strateji Planlar çərçivəsində iqtisadiyyatın sahələrində islahat, islahat - inkişaf xarakterli tədbirlərin həyata keçirilməsi və son nəticədə azad olunmuş ərazilərin perspektivdə iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafının təmini, əsas iqtisadi göstəricilərin inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsi regionun inkişafında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Eyni zamanda, post - konflikt dövründə bu regionda strateji sahələrin inkişafına yönəldilmiş proqram, layihə və inkişaf konsepsiyaları çərçivəsində tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin edən müəssisə və şirkətlərin Strateji İnkişaf Planlarının hazırlanması və onun həyata keçirilmə mexanizminin işlənilməsi ən zəruri məsələlərdəndir. Yuxarıda təklif olunan tədbirləri nəzərə alan strateji planların işlənilməsi və mərhələlərlə orada nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarının iqtisadiyyatının sahələrinin infrastrukturunun bərpa edilməsində, iqtisadiyyatın innovasiya əsasında təşkilində və inkişafında əhəmiyyətli ola bilər, bu isə öz növbəsində regionun iqtisadiyyatının ölkənin ümumi iqtisadiyyatına reinteqrasiyasının təminində mühüm amildir.

Bu prioritet istiqamətlər və eyni zamanda onlar ilə yanaşı həyata keçirilən məqsədyönlü kompleks tədbirlər pandemiyanın ölkə iqtisadiyyatının sürətlə aşağı düşməsinin qarşısının alınmasında xüsusi əhəmiyyəti olmuşdur. Bu dövrdə ÜDM 2020-ci ildə 2019-cu ilə nisbətən 4,3 faiz azalmışdır. İqtisadi göstəricilərin təhlili göstərir ki, qeyri-neft sektorunda ÜDM 2020-ci il ərzində 2019-cu ilə nisbətən real ifadədə 2,6 faiz azalmışdır. Ancaq, həmin dövr ərzində qeyri – neft sənayesi 12.2 faiz, informasiya və rabitə sahəsi 0,6 faiz, kənd təsərrüfatı 1,9 faiz və nəqliyyat və anbar təsərrüfatının 4,6 faiz artması təmin edilmişdir. COVİD-19 pandemiyasının təsiri 2021-ci ildə davam etsə də bu ildə həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ilin əvvəlindən iqtisadi fəallıq müşahidə olunmuşdur. Belə ki, 2021-ci il üzrə neft-qaz sektoru ilə yanaşı qeyri neft-qaz sektorunda iqtisadi artım baş vermiş. Yəni, 2020-ci il ilə müqayisədə 2021-ci ildə ÜDM real ifadədə 5,6% artmış, bu göstərici cari qiymətlərlə 92,9 mlrd. manat olmuşdur. 2021-ci ildə əsas kapitala 16127,0 mln. manat həcmində investisiya qoyulmuş, bu investisiya qoyuluşlarının 73,1% daxili, 26,9% isə xarici investisiyalar hesabına təmin edilmişdir.

Aparılan təhlil göstərir ki, bu investisiyaların 35 % neft, 64,2% qeyri - neft sektoruna qoyulmuşdur. Bu artım nəticəsində işğaldan azad olmuş ərazilərdə iqtisadiyyatın sahələrinin bərpa olunması istiqamətində aparılan işlər nəticəsində yeni infrastrukturlar yaradılmışdır. Ölkə prezidenti İlham Əliyevin 2019-2023-cü illərdə sosial – iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrasının 2020-ci ilin yekunlarına həsr edilmiş konfransda xüsusi olaraq qeyd etmişdir ki, Azərbaycan digər ölkələrə nisbətən pandemiya vəziyyətində iqtisadiyyatın bütün sahələrində daha az itkilər ilə başa vurmuşdur. Belə ki, 38 ölkə iqtisadiyyatı təqribən 4 faizdən bir qədər çox artıb, ancaq iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi hesabına qeyri-neft sektorunun 11 faizdən çox artması müşahidə olunmuşdur. İşğaldan azad olunmuş torpaqların bərpası və inkişafı konsepsiyasına müvafiq dövlət tərəfindən həyata keçiriləcək tədbirlər bu regionun iqtisadi potensialına, əsasən də qeyri – neft sektorunun inkişafına yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə əlverişli şərait yaradacaqdır. Post – konflikt dövründə ərazilərin bərpası, infrastrukturların yenidən qurulması və inkişafının təminin dörd mərhələdə aparılması, yəni , ilk mərhələdə idarəetmə və təhlükəsizlik, infrastruktur işləri, növbəti mərhələdə isə sosial xidmətlərin fəaliyyətini, iqtisadiyyatın yenidən qurulması və inkişafı məsələlərinin həll edilməsi prioritet istiqamətlər kimi nəzərdə tutulmuşdur. 2021-ci ilin makroiqtisadi göstəricilərinin planlaşdırılmasnda işğaldan azad olunmuş ərazilərdə bərpa quruculuq işlərinin qeyri-neft sektorunun və ümumiyyətlə ölkə iqtisadiyyatının fəal artım drayverlərinin biri rolunu oynaması burada aparılan işlərin xüsusi əhəmiyyətini göstərir.

Ölkə regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramında 2020-ci ildə nəzərdə tutulan tədbirlərin icra vəziyyətinin araşdırılması göstərir ki, bundan əvvəlki digər üç dövlət proqramlarında olduğu kimi dördüncü proqramda da bu ildə nəzərdə tutulan tədbirlərin bütün sahələr üzrə ardıcıl və uğurla həyata keçirilməsi təmin edilmiş və ölkənin iqtisadi regionlarının sosial-iqtisadi inkişaf potensialının yüksəldilməsi, bölgələrdə iqtisadiyyatın sahələrinin infrastrukturlarının yenidən qurulması və müasir standartların tələbləri səviyyələrində yüksəldilməsi təmin edilmiş və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi əhalinin maddi , mənəvi, təhsil, sosial rifahının yüksəldilməsinə və müasir dövrün ən vacib və həlli tələb olunan ekoloji təhlükəsizliyinin bu dövrlər ərzində gücləndirilməsinə əlverişli şərait yaratmışdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu istiqamətlərdə tədbirlərin həyata keçirilməsi qeyd olunan dövr ərzində daimi ölkədə yeni sosial layihələrin icrasını təmin etmiş, həmçinin yeni müəssisələrin və iş yerlərini yaradılması zəruri prioritetlər olmuşdur.

Belə ki, bu ildə Bakı şəhəri ilə yanaşı Abşeron, Ağcabədi, Kürdəmir, Goranboy, Şəmkir, Qazax, Ağstafa, Tovuz, Samux, Tərtər, Şamaxı, Qobustan, İsmayıllı, Balakən, Şəki, Qəbələ rayonlarında

həmçinin Mingəçevir, Gəncə, Sumqayıt şəhərlərində 100-dən artıq istehsal müəssisələri, Yol infrastruktur layihələri, Elektrik və su təchizatı layihələri həyata keçirilmiş, səhiyyə və təhsil müəssisələri istifadəyə verilmişdir. Ölkənin rayon və şəhərlərinin sosial- iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar layihələrin icrasını təmin etmək məqsədi ilə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş əsaslı vəsait qoyuluşu və eyni zamanda prezidentin ehtiyat fondundan ümumilikdə 740,7 milyon manat vəsait ayrılmış və COVİD - 19 mənfi təsirləri fonunda yaranmış vəziyyətin aradan qaldırılması istiqamətində ölkədə çevik iqtisadi siyasət tədbirləri müəyyənləşdirilərək icrası təmin edilmişdir. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində makroiqtisadi sabitlik təmin edilmiş, ölkə iqtisadiyyatının dayanaqlığı və inkişaf dinamikası saxlanılmış, qeyri-neft sənayesində 12,5 faiz artıma nail olunmuşdur.

Xüsusi olaraq nəzərə almaq lazımdır ki, pandemiya dövründə regionların sosial iqtisadi inkişafı üzrə 2019-2023-cü illər üzrə dövlət proqramı çərçivəsində milli prioritetlərin tərkibi olan regionların sənayeləşmə siyasəti davam etdirilmiş və işğaldan azad olunan ərazilərdə bu sahədə ilkin işlər həyata keçirilməyə başlanılmışdır. Belə ki, 2020-ci ilin əvvəlinə Sumqayıt Kimya Sənaye müəssisələrin sayı 24-ə çatdırılmış, Mingəçevir Sənaye Parkında "Mingəçevir Tekstil" MMC–də sahə istiqamətində iki müəssisə fəaliyyətini davam etdirir. Həmçinin 2021-ci ilin əvvəlinə Neftçala Sənaye Məhəlləsində isə 6 layihənin və digər sahələrdə də müvafiq tədbirlərin icrası davam etdirilmişdir.

2019-2023-cü illəri əhatə edən dördüncü Dövlət Proqramının hesabatının təhlili göstərir ki, regionlarda digər prioritet istiqamətlər ilə yanaşı bölgələrin elektrik enerjisi ilə fasiləsiz təmin edilməsi məqsədi ilə 2020-ci ildə 6 elektrik stansiyası əsaslı təmir edilmiş, 2302 kilometr yeni elektrik xətləri çəkilmiş və 2635 kilometr elektrik xətləri əsaslı təmir edilmiş və qaz təchizatını yaxşılaşdırmaq, təhlükəsiz və fasiləsiz qazla təmin etmək üçün 2020-ci ildə ölkə üzrə bu məqsədlə 1394,3 kilometr qaz xətti çəkilmiş və 605 kilometr qaz xətti əsaslı təmir olunmuş, o cümlədən regionlarda 1119,8 kilometr qaz xətti çəkilmiş, 605 kilometr qaz xətti əsaslı təmir olunmuşdur. Bu ildə 562440 ədəd qaz sayğacı quraşdırılmış və yaxud yenisi ilə əvəz edilmişdir. Təhlilin aparıldığı 2020 - ci ildə yol infrastrukturunu 39 təkmilləşdirmək məqsədi ilə 1385,3 kilometr, o cümlədən regionlarda 1035,2 kilometr ölkə və yerli əhəmiyyətli avtomobil yolu, 7,56 kilometr, o cümlədən regionlarda 5,73 kilometr dəmir yolu çəkilmiş və yaxud təmir edilmişdir.[3]

Yuxarıda qeyd olunan dövlət proqramının 2021-il üzrə Energetika Nazirliyinin hesabatının təhlili göstərir ki, işğaldan azad olmuş ərazilərin enerji infrastrukturunun yenidən qurulması istiqamətində aparılan işlər nəticəsində Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarını enerji təchizatında işlər davam etdirilmiş , o cümlədən kiçik su elektrik stansiyaları inşa edilmişdir. Belə ki, Qubadlı, Laçın, Kəlbəcər rayonlarında aparılan tədqiqat nəticəsində bu ərazilərdə ümumi gücü təqribən 160MVt olan 37 stansiya tikintisi müəyyən edilmişdir. Bu stansiyalardan ümumi gücü 15,8 MVt olan 3 kiçik su elektrik stansiyası – "Gülabird", " Suqovuşan -1" və "Suqovuşan -2" stansiyaları bərpa edilmişdir. Bunlar ilə yanaşı " Kəlbəcər-1"KSES-də də bərpa işləri həyata keçirilməkdədir. Ancaq, "Oğuz-1", "Oğuz-2" və "Oğuz -3" KSES-da tikinti işləri yekunlaşmış və istismara verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu elektrik stansiyalarının tikintisi davam etdirilir ,bu isə işğaldan azad olmuş ərazilərin iqtisadiyyatının ölkənin ümumi iqtisadiyyatına reinteqrasiya edilməsində əsasını yaradan zəruri bir istiqamət kimi mühüm rolu vardır.

Ümumiyyətlə, 2020-ci ildə olduğu kimi 2021-ci ildə də "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Dövlət Proqramı"dakı tədbirlərin icrası təmin edilmiş, bu işlərin davam etdirilməsi işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası, sahələr üzrə infrastrukturların yenidən qurulması, iqtisadi fəallığın təmin edilməsi prioritetləri üzrə genişmiqyaslı tədbirlərin və müvafiq işlərin aparılması bu regionların bərpa və inkişafının təmin edilməsində zəruri istiqamətlər kimi daimi həyata keçirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkə regionlarının iqtisadiyyatın sahələrində nail olunmuş inkişaf və iqtisadiyyatın inkişafının dayanıqlığının təmin edilməsi Dünya Bankı ilə yanaşı Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyalarını, İslam inkişaf Bankını və digər iqtisadiyyat və maliyyə təşkilatlarını işğaldan azad olunmuş ərazilərin post konflikt dövründə potensialının müəyyənləşdirilməsi, dəyərləndirilməsi prosesində və işğaldan azad olunan ərazilərin bərpa edilməsində iştirakının cəlbediciliyini stimullaşdırır və onların iqtisadi maraqlarını artırır. Yəni, son illərdə həyata keçirilən inkişaf xarakterli islahatlar Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişafını təmin edir və bunun nəticəsində ölkədə formalaşmış iqtisadi potensial işğaldan azad olunmuş ərazilərdə mərhələlərlə prioritet istiqamətlər üzrə Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarını cəlb etməklə Qarabağ iqtisadi rayonun (Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə,

[3] *Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli iqtisadi inkişafı modeli, monoqrafiya, Elmi Redaktor M. Məmmədov, Bakı - 2020, 495 səh. AzMİU Nəşriyyat – Poliqrafiya Mərkəzi.*

Füzuli, Xocalı, Şuşa və Tərtər rayonları) və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonun (Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan) təbii və iqtisadi potensiallarından istifadə etməklə həmin regionlarda müasir istehsal və xidmət müəssisələrinin yaradılmasını və rəqabətqabiliyyətli ixrac məhsullarının istehsal edilməsini təmin edən vacib istiqamətlərdən biri kimi bu regionların iqtisadiyyatının ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiya edilməsini mümkün vacib amillərdəndir.[4]

Beləliklə, yuxarıdakı təhlilə və işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası, iqtisadiyyatın sahələrinin yenidən qurulması və modernləşdirilməsi üzrə apardığımız araşdırmaların nəticələrinə, post-konflikt ölkələrində makroiqtisadi sabitliyə yönəldilmiş yeni iqtisadi strategiyanı formalaşdırılması və icra edilməsi təcrübəsinin təhlilinə əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, bu strategiyada ilk növbədə iqtisadi islahatların mərhələlərlə ardıcıl aparılması prosesi və özəl investisiyaların ərazilərin bərpası və inkişafına istiqamətləndirilməsi əsas prioritet olmalıdır. Eyni zamanda digər istiqamətlər də yəni, məşğulluğun təmini və artırılması, ev təsərrüfatı və xidmətlər əsas istiqamətlərdən olmalıdır. Beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatların ərazilərin bərpası üçün yardım və qrantlardan səmərəli istifadəni təmin edən strategiya hazırlanarkən nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasını təmin edən struktur və onun fəaliyyətini təşkil edən tənzimləyici mexanizmin yaradılmalıdır. Bu istiqamətlərin həyata keçirilməsi prosesində könüllük və bərabər hüquqluq prinsipi əsasında iştirak etmək istəyən vətəndaşlar üçün Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin 4 yanvar 2021-ci il fərmanı ilə "Qarabağ Dirçəliş Fondu" publik şəxs yaradılmış və bu fondun əsas məqsədi işğaldan azad olmuş ərazilərdə dayanaqlı məskunlaşmanın və 40 müasir əlverişli yaşayışın, bütün sahələrdə bərpa, quruculuq və abadlıq işlərinin həyata keçirilməsinin təmini nəticəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin iqtisadiyyatının inkişaf etdirməklə ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyanı sürətləndirməkdir. Bərpa və inkişaf prosesi böyük həcmli maliyyə vəsaitlərinin və resurslarının cəlb edilməsini tələb etdiyi üçün Fond müxtəlif iqtisadi-maliyyə güclərinin birləşdirilməsini və əlaqələrini təmin etmək və bərpa prosesinin şəffaf, səmərəli və sürətli həyata keçirilməsi üçün zəruri və əlverişli şərait yaradır.[5]

Bunlar ilə yanaşı dövlət-özəl əməkdaşlığının yaradılması Qarabağ regionun və Şərqi Zəngəzur regionun dirçəlişi və inkişafında mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu nəzərə alaraq bu istiqamətdə hazırlanan müxtəlif layihələrin icrasına özəl müəssisə və təşkilatların, fərdi sahibkarların cəlb edilməsi bu ərazilərdə müasir tələblərə müvafiq infrastruktur layihələrinin yaradılmasında və rəqabətə davamlı məhsul istehsalında mühüm rola malik ola bilər.

3. Nəticə

Beləliklə, Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramında nəzərdə tutulan tədbirlərin icra müddətinə müvafiq həyata keçirilməsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının ərazilərinin bərpası, infrastrukturlarının yenidənqurulması işlərinin əlaqələndirilmiş şəkildə təşkili, bu ərazilərin iqtisadiyyatının ölkənin ümumi iqtisadiyyatına reinteqrasiyası, dövlət-özəl tərəfdaşlığının formalaşdırılması və genişləndirilməsinin təmin edilməsində, bu ərazilərdə yaşayan əhalinin həyat tərzi göstəricilərinin yaxşılaşdırılmasında və ölkənin ümumi iqtisadi göstəriciləri səviyyəsinə yüksəldilməsində mühüm əhəmiyyətə malik olacaqdır.

Post-konflikt dövründə ərazilərin bərpası və yeni infrastrukturların yaradılmasında Beynəlxalq maliyyə və digər strukturların təcrübələrindən istifadə etməklə yanaşı, dünya trendlərinə müvafiq olaraq prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda elektronlaşma və rəqəmsallaşma strategiyasına müvafiq olaraq iqtisadiyyatın sahələrinin müxtəlif istiqamətlərində uğurla həyata keçirilən rəqəmsal transformasiya modelini də nəzərə almaqla ölkənin milli prioritetlərə əsaslanan bərpa modelinin formalaşdırılması Qarabağ iqtisadi rayonun və Şərqi Zəngəzur iqtisad rayonun iqtisadiyyatının ölkənin ümumi iqtisadiyyatına mərhələlərlə sürətli reinteqrasiyasını təmin edəcəkdir.

4. Ədəbiyyat

Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair MİLLİ PRİORİTETLƏR. Bakı 2021.

"Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 16 noyabr 2022- ci il , Bakı 2022-ci il.

Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli iqtisadi inkişafı modeli, monoqrafiya, Elmi Redaktor M. Məmmədov, Bakı - 2020, 495 səh. AzMİU Nəşriyyat – Poliqrafiya Mərkəzi.

4 Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023 –cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının 2020-ci və 2021-ci il hesabatı. İqtisadiyyat Nazirliyi, Bakı, 2020; 2021

5 "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"-nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 16 noyabr 2022- ci il , Bakı 2022-ci il.

Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023 –cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının 2020-ci və 2021-ci il hesabatı. İqtisadiyyat Nazirliyi, Bakı, 2020; 2021

M.A.Məmmədov, F.Ə.Məmmədova – "Qarabağ regionunun post-konflikt dövründə inkişafının idarəetmə mexanizmi" – "Qarabağ regionunun iqtisadi və sosial inkişaf proqnozları" adlı Respublika elmi-praktiki konfrans, Bakı 2021.

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzində Qarabağın iqtisadi inkişafı mövzusunda materialları. Bakı 2020.

UOT - 33

THE RELATIONSHIP BETWEEN INNOVATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Sabir Badraddin oglu Guluzade
Doctor of Philosophy in Economics,
Deputy dean the Faculty of social management
Azerbaijan Tourism and Management University
Baku, Azerbaijan

Abstract

In the contemporary global landscape, the nexus between innovation and economic development is a critical determinant of a nation's progress. This article delves into the multifaceted aspects of this relationship, emphasizing the pivotal role that innovation plays in shaping and advancing economies. The article also underscores the significance of supportive government policies in creating an environment conducive to fostering innovation. The overarching conclusion is that prioritizing and investing in innovation is fundamental for nations seeking sustained economic development and improved overall quality of life for their citizens.

Keywords: *innovative social entrepreneurship, innovation and economics, economic development, technology policy, problem solving*

Introduction

This article explores the intricate, dynamic relationship between innovation and economic development, shedding light on how innovation serves as a catalyst for sustained economic growth and prosperity. It also aims to provide a comprehensive understanding of the interaction between innovation and economic development. It highlights the pivotal role of innovation as a catalyst for sustained economic growth, examining its impact on various aspects of development. It fosters productivity, job creation, and overall economic prosperity. In turn, a strong and stable economy can support innovation through investment in research and development, education, and infrastructure. Understanding and nurturing this relationship is essential for nations and regions seeking sustainable economic development and global competitiveness.

Key focal points include the role of technology in industrial advancements, the influence of entrepreneurship and new business models, the importance of education and human capital development, the implications for global competitiveness, and the contribution of innovation to sustainable infrastructure and development.

Numerous scientific studies and research papers have explored and documented the positive impact of innovation on economic growth. Mario Coccia in "Innovation and Economic Growth: A Review of the Empirical Literature" article comprehensive assesses a wide range of empirical studies on the relationship between innovation and economic growth. The author concludes that innovation positively influences economic growth, with different types of innovation (technological, organizational, and institutional) contributing to increased productivity and economic development. Christian Schubert in "Innovation and Economic Growth: Does Historical Institutionalism Matter?" article employs a historical institutionalist perspective to analyze the relationship between innovation and economic growth. The findings suggest that historical institutional factors, such as a country's legal and educational systems, significantly influence the effectiveness of innovation in promoting economic growth. Orhan Goktolga, Alper Aslan in "The Impact of Innovation on Economic Growth in European Countries: A Dynamic Panel Data Approach" article using a dynamic panel data approach, this study investigates the impact of innovation on economic growth in European countries. The research finds a positive and statistically significant relationship between innovation inputs and economic growth, emphasizing the importance of innovation policies and strategies for fostering economic development. Bálint L. Horváth, Zoltán Szalai in "Innovation and Economic Growth: The Role of Institutions" research explores the role of institutions in mediating the relationship between innovation and economic growth. The study suggests that the quality of institutions, such as political stability and regulatory frameworks, significantly influences the positive impact of innovation on economic growth.

These scientific researches collectively provide empirical evidence supporting the idea that innovation contributes positively to economic growth. They highlight the multidimensional nature of

innovation, considering technological, organizational, and institutional factors, and emphasize the importance of a supportive environment and effective policies in maximizing the economic benefits of innovation.

The Role of Innovation in Economic Growth

"In the past twenty years, there has been a notable increase in the prevalence of innovative social entrepreneurship (ISS) in academic circles, political arenas, and the development of new business strategies." These endeavors are viewed as a means to address enduring social issues that prove challenging for both the public and private sectors to tackle, and as an alternative to the financial constraints encountered by non-governmental organizations (NGOs)."

Innovation plays a pivotal role in driving overall economic advancement by fostering productivity, creating new industries, and enhancing the standard of living. Here are key ways in which innovation contributes to economic progress:

*1. **Increased Productivity:** Technological Advancements - Innovations in technology, such as automation and artificial intelligence, streamline processes, reducing the need for manual labor and increasing efficiency. Efficient Resource Utilization - Innovations in resource management and optimization contribute to cost reduction and increased productivity across various sectors.*

*2. **Creation of New Industries and Jobs:** Entrepreneurship and Startups - Innovative ideas often lead to the establishment of new businesses and industries. Entrepreneurs bring novel solutions to market, creating employment opportunities and driving economic growth. Emerging Sectors - Innovation often gives rise to entirely new sectors, such as the tech industry, renewable energy, and biotechnology, which become significant contributors to economic development.*

*3. **Enhanced Competitiveness:** Global Market Positioning - Nations that invest in innovation gain a competitive edge in the global market. Being at the forefront of technological advancements enhances a country's position in international trade and commerce. Continuous Improvement - Innovative practices encourage a culture of continuous improvement, ensuring that businesses and industries remain competitive and adaptive to changing market conditions.*

*4. **Improved Quality of Goods and Services:** Consumer Satisfaction - Innovation leads to the development of better products and services, meeting the evolving needs and preferences of consumers. Quality of Life - Technological innovations, such as advancements in healthcare, contribute to an improved quality of life for the population, resulting in healthier and more productive citizens.*

*5. **Long-Term Economic Growth:** Research and Development (R&D) - Investment in research and development fosters innovation, laying the foundation for sustained economic growth. Innovation Ecosystems - Establishing innovation ecosystems, including research institutions, technology parks, and collaborative platforms, nurtures a culture of innovation and contributes to long-term economic development.*

*6. **Adaptation to Changing Economic Landscapes:** Resilience - Economies that embrace innovation are more resilient to economic shocks. They can adapt and evolve in response to changing circumstances, reducing vulnerability to downturns. Diversification - Innovation allows for diversification of economic activities, reducing dependence on specific sectors and promoting a more balanced and sustainable economy.*

İnnovation is a driving force behind economic advancement, creating a cycle of progress that benefits individuals, businesses, and entire nations. By fostering an environment that encourages and supports innovation, societies can unlock their economic potential and position themselves for sustained growth and prosperity.

Technology and Industrial Advancements

Technological innovation has a profound and transformative impact on industrial development, reshaping processes, enhancing efficiency, and driving overall economic progress. Automation streamlines production processes, reducing the need for manual labor and increasing overall efficiency. This leads to higher production outputs and cost savings for industries. Industry 4.0 enhances connectivity and communication between machines, allowing for real-time data exchange. This results in optimized production, predictive maintenance, and improved decision-making, contributing to industrial growth.

Innovations in materials science, such as composites and nanomaterials, improve the properties of industrial components. Advanced manufacturing processes, like 3D printing, enable precise and customized production, driving industrial development. Technological innovations optimize supply chain processes, reducing lead times, minimizing inventory costs, and enhancing overall supply chain efficiency and contribute to energy-efficient manufacturing processes and the development of sustainable

products. This not only reduces environmental impact but also aligns industries with the growing demand for eco-friendly practices.

Technology allows industries to customize products at scale, meeting individual customer preferences. Flexible manufacturing systems enable quick adaptation to changing market demands, promoting industrial flexibility. Smart factories leverage real-time data for adaptive manufacturing, quality control, and predictive maintenance. Digital twins enable the virtual representation and optimization of physical processes, reducing errors and improving efficiency.

Human-machine collaboration enhances productivity and safety in industrial settings. Cobots work alongside human workers, and augmented reality facilitates complex tasks through interactive guidance and visualization. Digital technologies enable industries to collaborate globally, share information in real time, and create a more integrated and interconnected industrial ecosystem. Predictive maintenance technologies reduce downtime by anticipating equipment failures, ensuring continuous and reliable industrial operations.

Technological innovation is a driving force behind industrial development, fostering efficiency, sustainability, and adaptability. Industries that embrace and leverage these innovations are better positioned to navigate a rapidly evolving global landscape and contribute significantly to economic growth.

"In the past twenty years, there has been a notable increase in the prevalence of innovative social entrepreneurship (ISS) in academic circles, political arenas, and the development of new business strategies." These endeavors are viewed as a means to address enduring social issues that prove challenging for both the public and private sectors to tackle, and as an alternative to the financial constraints encountered by non-governmental organizations (NGOs)."

"There are certain instances in research where innovation traits are employed to forecast the acceptance of innovations." As noted by Downs and Mohr, at the organizational level, innovation relies on its 'primary attributes' (distinctive characteristics of the innovation, such as actual cost) and 'secondary attributes' (attributes perceived by individual adopters, like perceived value). These primary attributes help distinguish innovations between organizations, while secondary attributes enable distinctions among innovations within organizations." (Amabile, 2018). Hence, innovation features can be categorized into two constructs: a macro construct, which encompasses characteristics that either support or impede the adoption of innovations by organizations within the broader population, and a micro construct, which encompasses characteristics perceived by members within organizations that either facilitate or hinder the utilization of innovation. This research focuses on the macro construct and relies on expert assessments of three attributes (cost, complexity, and impact) associated with 25 innovations that have been adopted within public service organizations. (Robert, 2016). Innovation complexity refers to the level of difficulty associated with understanding and utilizing an innovation. This complexity encompasses various aspects of innovation. For instance, it can relate to the cognitive challenges involved in grasping an innovation, such as the distinctions between incremental and knowledge-intensive or low-tech and high-tech innovations. It can also encompass the novelty of the innovation (degree of innovativeness) or the extent to which the innovation can be experimentally tried on a limited scale. Innovations that are more challenging to implement, more groundbreaking, and less amenable to testing are less likely to be embraced by organizations due to the uncertainty surrounding their success and the lower likelihood of contributing to organizational performance. (Drucker, 2016).

While economic factors are not the sole determinants of economic growth, they play a crucial role in comprehending an economy's inherent potential and capability to expand independently. Key economic factors encompass:

1. *Natural resources;*
2. *Energy and energy resources;*
3. *Accumulation of capital;*
4. *Technological resources;*
5. *Existing workforce;*
6. *Transport and communication;*
7. *Education and training.*

Each of these factors has an impact on the accessible economic resources and development prospects within the nation.

Natural resources, energy, and energy resources - natural resources are tangible assets that inherently exist within a nation, encompassing elements like forests, land, water, minerals, coal, oil, and all other indigenous resources. These resources can contribute to a country's progress by generating

employment opportunities and enhancing their prosperity through sales. The value of natural resources is contingent on global interest in these resources. For instance, oil is a renowned resource for advancing the fortunes of nations due to its high demand and concerns about its depletion. Despite the advantages of natural resources, they are finite and will eventually be depleted. Therefore, while countries can utilize them to stimulate their development, they cannot rely solely on them to secure the long-term sustainability of their economies.

Energy and energy resources encompass both natural and human-made sources that generate power or energy. Natural resources like oil, gas, and water, which are vital for power and energy production, hold significant value because they are both readily available and essential components of energy generation. They serve a dual purpose as they occur naturally, can be produced and sold relatively quickly, and are fundamental to power and energy production. Such resources are indispensable for any nation operating within the global economic framework.

On the other hand, human-made energy resources like nuclear energy, electricity, and solar energy play a critical role in a nation's industrialization and modernization efforts. These sources of power boost agricultural and industrial capabilities within the country and contribute to an improved quality of life for its citizens.

Conlusion.

Innovation and economic development are intrinsically linked, forming a symbiotic relationship that shapes the trajectory of societies and nations. This dynamic interplay is evident across various sectors, influencing productivity, job creation, and the overall quality of life. The examples of historical successes, coupled with contemporary research findings, underscore the pivotal role that innovation plays in fostering sustained economic growth.

Technological advancements, shifts in business models, and the emergence of entrepreneurial ecosystems have become defining features of a progressive economy. As industries embrace automation, digitalization, and sustainable practices, they not only enhance efficiency but also contribute to global competitiveness. The positive impact of innovation is not confined to specific sectors; it extends across diverse fields, from healthcare and manufacturing to finance and agriculture.

Moreover, innovation serves as a catalyst for addressing societal challenges and promoting inclusivity. Social entrepreneurship, coupled with advancements in healthcare and education, exemplifies how innovation can contribute to a more equitable and sustainable economic development.

Based on the results of my research, I think the following suggestions are appropriate:

- ***Investment in Research and Development*** *- Governments and private sectors should increase funding for research and development (R&D) to spur innovation across various domains.*
- ***Education and Skill Development*** *- Prioritize education and skill development programs to cultivate a workforce equipped with the necessary skills for the evolving technological landscape.*
- ***Supportive Policies*** *- Governments should enact policies that foster a conducive environment for innovation, including tax incentives, regulatory frameworks that encourage entrepreneurship, and protection of intellectual property rights.*
- ***Innovation Ecosystems*** *- Develop and sustain innovation ecosystems, including technology parks, incubators, and collaborative spaces, to facilitate the exchange of ideas and foster entrepreneurship.*
- ***Focus on Sustainability*** *- Prioritize sustainable innovation that addresses environmental concerns and promotes responsible business practices.*
- ***Promote Digital Inclusion*** *- Ensure that innovation benefits all segments of society by promoting digital inclusion and reducing the digital divide.*
- ***Continuous Monitoring and Adaptation*** *- Implement mechanisms for continuous monitoring of the innovation landscape, allowing for adaptive strategies and policies that stay aligned with evolving economic needs.*
- ***International Collaboration*** *- Foster international collaboration in research, development, and innovation to leverage global expertise and resources for mutual benefit.*
- ***Encourage Risk-Taking and Tolerance for Failure*** *- Cultivate a culture that encourages risk-taking and views failure as a stepping stone to success, fostering an environment where innovators feel empowered to experiment and iterate.*

In conclusion, the relationship between innovation and economic development is dynamic and multifaceted. Nurturing this relationship requires a holistic approach involving strategic investments, supportive policies, and a commitment to fostering a culture of innovation. As nations navigate the

complexities of the modern world, those who prioritize and invest in innovation are poised to reap the benefits of sustained economic growth and improved societal well-being.

Historical sciences

MORAL DISENGAGEMENT THROUGH INSTITUTIONALISED CRIME DURING WORLD WAR II. WAFFEN-SS WAR CRIMES. TULLE MASSACRE

Dragos Defta
Doctor, Institutional Affiliation:
1. Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu", Cluj-Napoca, România.
2. Universitatea „Valahia", Târgoviște, România.

The morphology of the war crimes perpetrated by some units and numerous soldiers of the Waffen-SS has been recently further explored through new examination concepts. This study strives to analyse the complex nature of German soldiers' involvement using cross-viewing examination techniques and cognitive sciences' investigative tools. My questions address those soldierly attributes hidden beneath the surface that only come out during the shaded moments. A soldier's action often uncovers outcomes of unseen, complicated and sophisticated contextual factors that shaped his character, training and (combat) motivation. The appeal to social-psychology becomes a widely-accepted investigation method, when it comes to understanding the behaviour of multifarious Waffen-SS soldiers, most of whom had been subjected to intractable indoctrination techniques and complex inter-related contextual stressors. The entire overture to cognitive sciences, as academic disciplines able to explain – never to excuse – dark behavioural issues is meant to deliver an alternative approach for historiography to further clarify some of the most notorious human attempts. At last, the present study is willing to perform any effort in order to establish the grounds for action between institutionalised displays of the National-Socialist state – looking upon its forceful coercion hindrances, both legally and emotionally – and the concrete action delivered by military determinants. No independent war action is likely to be understood unless receives a proper diagnosis in line with the circumstances that paved the way for it. Not to mention that further repetition of such horrifying crimes will always be plausible again, unless an appropriate understanding of the factors that facilitated it in the past is scientifically provided by researchers.

Introduction

The purpose of the case-study proposed hereafter consists of an in-depth analysis of the Waffen-SS war-crime phenomenology, seeking a series of specific patterns and causes of behaviour that generated those respective actions. In order to pursue an appropriate cause and effect investigation[6], we need to assess the institutional framework doubled by contextual factors – battlefront occurrence alongside its related emotionally and legally-generated behaviours – and the actual activities evolved within the military developments.

Following the two questions of my research, this study will account Daniel Goldhagen's assessments oriented towards the nature and specific character of German perpetrators' willingness to commit war-crimes and Christopher Browning's approach on the combination between cognitive and situational factors; both examples of war misconduct will hence be appraised within an 'evaluational' and 'subjective' explanations format (Goldhagen), correspondingly by a 'situational-objective' perspectives view (Browning). Both historians hang on the issue that no German had ever been punished for refusing to obey the order to execute Jews. In this respect, they both provided irrefutable proofs that there were indeed several men who explicitly refused to shoot Jews and suffered no sanction. On the issue of authority, Browning assesses the 'German propensity to follow orders'[7], whereas Goldhagen counterargues with the German people revolt during the Weimar Republic[8]. The Goldhagen – Browning debate remains open; it generated waves and echoes in the international, including German, historiography on the theme of the Nazi authoritarian State and the pursue of moral disengagement among the perpetrators of the World War II. Also, the polemic around soi-disant German proclivity remains a platitudinous petition for those researchers claiming 'dispositional'-type approach. As far as this investigation is concerned, I believe that recent applications to cognitive disciplines' tools, endorsed by a series of various experiments which were designed to replicate situational forces with higher

[6] *For further reading, see The Historical Thinking Project – Promoting Historical Critical Literacy for the 21st Century, (Centre for the Study of Historical Consciousness, Government of Canada).*
[7] *Browning, (1993, 217).*
[8] *Goldhagen, (1996, 381).*

accuracy, in order to further apprehend perpetrators' inner mechanisms, should continue to be extended to an upper level of scientific examination[9]. Whereas the purpose of any scientifically-conducted case study is to extract as many learning points as possible from a certain historical development, so that the conclusive knowledge be further implemented and exploited to several others, it is also to be considered that such studies can be altered by a series of limitations. There would always be matters and occurrences in every study which will prove out of the researcher's management[10] and jurisdiction.

Tulle Massacre

Following heavy losses on the Ostfront at the beginning of 1944, the 2nd SS Panzer Division "Das Reich", under the command of SS-Gruppenführer Heinz Lammerding, deployed its units in Valence-d'Agen region, during the period 4th April – 7th June 1944[11]. In opposition with former allegations attesting that the German occupiers in France acted largely in accordance with International Law between June 1940 and June 1944[12], Alrich Meyer assertedly contested this interpretation. Throughout his research regarding German occupation of France, he could hardly identify any relevant examples of qualitative difference between the German occupation policy in the East (Soviet Union, Poland, Yugoslavia etc.) and West (France, Belgium, the Netherlands), as German troops broadly – Wehrmacht and Waffen-SS alike – assigned and legitimised a brutal, illegal and ideologically based local regime[13]. Simultaneously, the French resistance intensified its activity in the last year of occupation (1943-1944), starting to conduct major military operations and thus becoming a genuine armed force. The period prefacing the Normandy landings is to be considered in the context of the war of partisans which created severe complications to all strategical movements of the German forces, before and after Allied landings[14]. The war-crimes perpetrated by the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" occurred in the context of fighting partisans and during confrontations with regular Allied troops. Despite numerous atrocities, Peter Lieb outlines the exception of such attacks, grasping differences, such as allowing Red Cross to intervene in case of wounded partisans – an unthinkable attitude for the Soviet theatre of operations. Peter Lieb also points out significant differences between Wehrmacht and the Waffen-SS in terms of treating their opponents – prisoners of war and civilian hostages – as most of the killings were rather committed by units of the Waffen-SS[15].

Subsequent to the Normandy landings, the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" had been ordered to take positions around Tulle and Limoges to engage and destroy the French resistance fighters who were acting in coordination with Allied forces. All composing units of the 2nd SS Panzer Division were set to besiege the "terrorists" and accordingly punish any civilians that might have supported them. SS-Gruppenführer Heinz Lammerding had delivered precise orders according to which any form of resistance had to be immediately annihilated[16]. The plan for liquidation the "terrorists" included counter-propaganda techniques in order to defy the civilian population against them. Jean-Jacques Fouché enunciates the chastisement delivered for any SS-soldier wounded or killed: ten "terrorists" executed on spot[17]. Between May and June 1944, the 4th SS Panzer Regiment "Der Führer", belonging to the 2nd SS Panzer Division, operated comprehensive engagements of searching for proponents of the resistance, as well as anti-partisan actions. During these operations, more than a hundred civilians were either killed or deported to labour camps, or had their houses burnt[18]. The killings of Tulle were preceded by an assemblage of complex military and intelligence operations, as follows: a crackdown of French resistance at Corrèze, arrest of civilians who were sent to labour camps in Germany and knocking down of Haute-

---

[9] *For further reading, see Alexander Laban Hinton, Hidden Genocides: Power, Knowledge, Memory, (Genocide, Political Violence, Human Rights), 2013; Donald Bloxham & A. Dirk Moses, The Oxford Handbook of Genocide Studies, 2013; A. Dirk Moses, The Problems of Genocide, (Human Rights in History), 2021.*

[10] *Simon & Goes (2013).*

[11] *Archives du Tarn & Garonne Comité d'Histoire de la 2ème Guerre Mondiale, 1188W, dossier 77-2MI62-36, (I).*

[12] *See Eberhard Jäckel, Frankreich in Hitlers Europa. Die deutsche Frankreichpolitik im Zweiten Weltkrieg, (Stuttgart 1966); Hans Umbreit, Der Militärbefehlshaber in Frankreich 1940-1944, (Boppard am Rhein 1968).*

[13] *Meyer, (2000); also see Regina Delacor studies, Weltanschauung im Westen. Zur Rolle der Wehrmacht bei Geiselexecutionen im besetzen Frankreich 1941/42, in: Militärgeschichtliche Zeitschrift, Bd. 62 (2003), pp. 71-99; Attentate und Repressionen. Ausgewählte Dokumente zur zyklischen Eskalation des NS-Terrors im besetzten Frankreich 1941/42, (Instrumente 4, Stuttgart 2000).*

[14] *Lieb, (2007).*

[15] *Ibidem.*

[16] *Panaud, (2005, 157, 180-229).*

[17] *Fouché, (2001, 56).*

[18] *Panaud, (2005, 80, 177).*

Vienne region and Dordogne[19]. The battle of Tulle involved FTP[20] troops of the French resistance from Corrèze which engaged some overwhelmed German units belonging to 95th Security Regiment (Sicherungs-Regiment 95) of the German territorial commandment, commenced 7th June 1944 and began with German defeat; the troops of the Security Regiment surrounded the next day. Prior to the German surrender, some events which, to this day, tend to remain unclear and still disputed, occurred: the French partisans opened automatic fire upon the German troops who were in the process of capitulation, waiving white clothes. Some of the leaving German soldiers were allegedly carrying hand grenades which exploded under the automatic fire of the French and this explains the open wounds of the disturbingly disfigured bodies. Later, during the justice proceedings allocated to the war crimes in Tully and Oradour-sur-Glane, the Germans claimed that many of them had been tortured while in the custody of the partisans, therefore their fellow comrade cadavers were so horribly mutilated. Furthermore, after surrender to the French forces, nine German prisoners of war linked to the SD were taken to a graveyard and shot dead without a trial – fact that is declared by Peter Lieb an undoubted crime of war. This episode not only would become one of the most used arguments in their defence by the Germans, but also had a very dramatic impact on what was to come in the days to follow. A state of extreme tension between the German military and civilian French population had climbed up to unparalleled level.

Tulle was re-occupied by the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" on 8th June at dusk; its front guard tanks were rolling towards the town of Tully from three different directions, taking the French resistance by surprise[21]. Thereupon, the fearsome 2nd SS Division encircled the town by midnight. SS-Sturmbannführer Aurel Kowatsch[22] supposedly received his orders from SS-Gruppenführer Heinz Lammerding by radio[23]. Kowatsch authorised commencing the selection of the civilian prisoners in town. Thereafter, the hostages were divided into two groups of sixty men each, suspected to have participated directly or supported indirectly the actions of their fellow citizen partisans. According to some eye-witnesses, many of the civilians allocated to the death groups had been allegorically chosen from those who had either their cheek unshaved or their boots unpolished[24]. A number of 99 victims were hanged along the streets of Tulle in the afternoon of 9th June, the entire gruesome operation being closely supervised by SS-Sturmbannführer Aurel Kowatsch. During the following day, the remaining hostages were also split into different groups, some of which were thereafter sent to Dachau concentration camp, some others were transferred to Poitiers and Compiègne and other were released. In total, some 2018 civilians in Tulle were executed by the Waffen-SS, Wehrmacht and SD[25].

Historical Background

In anticipation of the Normandy landings, the Vichy government had started to collect material about German misconduct in order to protest against German military administration and/or to be able to launch the Armistice Commission[26]. After the liberation of France, the new de Gaulle government commenced an assiduous, detail-oriented investigation work intended to regulate the German war-crimes within the framework of the fight against the French movement of resistance. It would be difficult to apprehend the full scale of Tulle massacre – as well as Oradour-sur-Glane and yet more to come over the following months – unless idiosyncratic status of the German anti-partisan fight in France during 1943-1944 is fully taken into consideration. Undoubtedly, the so-called "Hugo Sperrle[27] decree" (Sperrle Erlaß) issued on 3rd February 1944 played a central role in the anti-FTP operations. His decree opened the door to arbitrariness of every kind, which was, in fact, based on "self-defence" concept[28]; this

---

[19] *Kartheuser, (2004, 79-87).*
[20] *Abbreviation for francs-tireurs et partisans.*
[21] *Delarue, (1993, 360).*
[22] *Aurel Kowatsch, born 1st November 1915 in Preßburg – then Slovakia – was an intelligence officer assigned to the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" headquarters.*
[23] *Most of all high-profiled historians who launched historical research on the matter of Tulle and Oradour-sur-Glane massacres, such as Peter Lieb, Pierre Trouillé, Jean-Jacques Fouché, Jacques Delarue, Bruno Kartheuser, Herbert Taege etc., failed to identify undeniable written order or any other recorded proof issued by the divisional commander in relation with the respective war crimes and deportations.*
[24] *Espinasse, (1994, 27).*
[25] *Fouché, (2001, 65).*
[26] *Archives Nationales Paris: AJ41/56, AJ41/60, AJ41/329, AJ41/991, AJ41/1135.*
[27] *Luftwaffe Generalfeldmarschall Hugo Sperrle had also issued similar orders regarding collaboration between Wehrmacht troops and the Flemish and Walloon guard regiments in Belgium during 1942-43. For further reading, see National Archives and Records Administration (thereafter NARA), Washington: Microcopy T.354, Roll film 154, Frame 3-797306.*
[28] *Bundesarchiv-Militärarchiv (thereafter BA-MA): RH 19 IV/133. Der Oberbefehlshaber West III/Ic – Nr. 992/44 g.Kdos. vom 17.4.1944. Betr.: Bekämpfung von Terroristen.*

situation escalated during the summer of 1944 with several troops – for instance units of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" – displaying no hesitation to radically exploit the freedom granted. The next level of escalation followed in March 1944, when the OKW ordered that all "terrorists" had to be "killed in battle" – in other words to be shot upon capture[29]. With the Allied landings in Normandy on 6th June, the FTP's large offensive against all occupying German forces outbroke to an unprecedented level; consequently, the Commander-in-Chief (OB -West) – under pressure from Führer Headquarters in Berlin – ordered the German combative troops to take immediate and "toughest measures" to annihilate the partisans and also intimidate the civilian population[30]. Sperrle Decree issued abruptly: "The peace days are over. We find ourselves in enemy territory"[31]. The Chief of OKW, Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel issued a further decree on 4th March about the need for combat of "terrorists". Previously, the Sperrle decree had pointed out to OKW:

"Terrorists, saboteurs, their helpers and accomplices and all suspect subjects are already handled with a hardness which cannot be increased anymore. OB-West would also take draconian actions against wider circles and deny those the slightest chance of success. This is, after a long and through experience in the West, not the case"[32].

The entire situation of the German forces in France had been affected by an interplay between the initiatives of the military commanders, the specific demands of OB-West and the actual scope of action for the troops. Since autumn 1943, it was clear for the occupiers that the France resistance had become a mass phenomenon. In September 1943, the military district commander of Dijon confirmed that the "good, old days" were gone:

"We stand currently in the fiercest partisan fight. The enemy must not worry us, we must not let him rest."[33]

From September 1943 to January 1944, alongside German military, the French police carried out operations against FTP's. A relevant example about how these actions had been conducted is hereafter provided by a document issued by Marines Group Commandos West, in which it told the relentlessly repression of the "terrorists":

"Where necessary, collective punitive measures will be taken as immediate retaliation. This includes numerous instant shootings, as well as extensive arrests with subsequent transfer of those arrested to forced labour camps in the Reich. All houses and homesteads from which they shot at us were immediately downed."[34]

On D-Day, the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" was located at Montauban in southern France, some 700km from Normandy's battlefront. To the surprise of Allied headquarters, the OKW decided to use the units of "Das Reich" in combat against local resistance in such manner that they virtually self-delayed and wasted precious ammunition[35]. According to Max Hastings, the civilians who, at the time, were mostly uninvolved, rather uninterested or even unashamedly disinterested, became subjects to notorious German reprisals. The author findings may seem blunt:

"Painful though it may be for humanitarians to accept, a policy of unlimited repression can be formidable effective"[36] because further immediate defiance of the French resistance dissipated.

If we take, for instance, Christopher Browning's approach, then we need to focus on the combination of situational and cognitive factors to further understand the perpetrators' actions against – in our case – civilians and partisans. One should remember that a massive campaign of anti-partisan fighting had been carried out on large scale in Soviet Union since 1941, with the outbreak of "Operation Barbarossa". During those days, the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" played a major role in engaging

---

[29] BA-MA: RW 35/551. Oberkommando der Wehrmacht Nr. 2143/44 kg.Kdos. vom 4.3.1944. Betr.: Bekämpfung von Terroristen – Berichtsbarkeit.
[30] BA-MA: RH 19 IV/133. Der Oberbefehlshaber West Ia/Ic Nr. 1503/44 g.Kdos. vom 8.6.1944.
[31] BA-MA: RH 19 IV/131 u. RW 35/551, IMT 34-242. The original German text reads as follows: Die friedlichen Zeiten sind vorüber. Wir befinden uns im Feindesland.
[32] BA-MA: RH 19 IV/131, OB-West an OKW/WFSt, 1.3.1944. For further reading, see notification issued by Generalfeldmarschall Hugo Sperrle: It is of little importance that innocent people will suffer as a result of our punitive actions. It will only be the responsibility of the terrorists who take advantage of the naïve civilian population, apud Robert Conot, Justice at Nuremberg, (Basic Books 1993), p. 279.
[33] BA-MA: RW 35/1281. Befehlshaber im Militärbezirk Nordostfrankreich, 23.9.1943. The original German text reads as follows: Wir stehen zur Zeit im schäfsten Partisanenkampf. Nicht der Feind darf uns beunruhigen, sondern wir dürften ihn nich zur Ruhe kommen lassen.
[34] BA-MA: RW 35/45. Marinegruppenkommando West, 5.3.1944. NOKW 175.
[35] Hastings, (1982, 7).
[36] Ibidem, p. 182.

pierce attacks against Soviet partisans. Following the Decree of Jurisdiction[37] and the „Commissar Order" (Kommissarsbefehl), the Heer troops were instructed to take strict measures against those segments of civilian population that were perceived as enemies, equal to the Red Army[38]. Along these lines, in certain circumstances a Heer or Waffen-SS officer "closest to the respective situation" could decide that any hostile civilian to be shot on the spot; severe procedures were further advised against Bolshevik agitators, Jews and all other resistance members[39]. Senior officers of the Heer were ordered to fully retaliate against civilian armed enemies and to also destroy all villages from where German troops had been fired upon. Predictably, large number of old people, women and often children became victims of such measures[40].

Were these orders alone responsible for the brutality shown by German fighters against their FTP opponents? Going back to earlier stages of World War II, when Waffen-SS and regular troops of the Wehrmacht were fighting on the Eastern front against these "irregular warriors", we notice that the violence seems to have been a reaction dictated by the very nature of partisan activities, which created a sense of exasperation and helplessness[41]. It should also be remembered that partisans were regarded as "terrorists" having no juridical rights and therefore were, in most cases, shot on sight immediately after capture. Particular acrimony towards partisans was generated by the very nature of their organisation. The Waffen-SS commanders knew well – and further provided their knowledge to all their subordinates – that FTP's, just like their counterparts in Soviet Union, had no facilities to detain prisoners of war in conformity with the International Law, no possibility to feed or take care of the wounded ones, wherefore any soldier captured by partisans would be likely to be executed without exception. Thus, a gruesome state of need for reciprocal annihilation grew dramatically and progressively. None of the combatants was in position to take prisoners of war, to confine them safely, to care the wounded ones, and to eventually look upon them in accordance with the Geneva Conventions. Both sides were atrociously resolute to kill each other whether in combat or aside the battlefield. Considering these circumstances, quid pro quo was the usual attitude of the SS soldiers when it came to deal with partisan prisoners. This perspective had been reinforced by Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel, Chief of OKW on 16th December 1943:

"Our enemy employs in partisan campaigning committed fanatics who would not hesitate to inflict heavy losses on our forces and to commit as many atrocities as they can […]. This fight has nothing in common with soldierly gallantry or with the Regulations of the Geneva Convention. Consideration for partisans will be considered as a crime against Germany and will be treated as such"[42].

It is widely agreed by military strategists that, considering the specific matter of partisan warfare, soldiers find themselves fighting in an asymmetrical context against highly evasive enemies and therefore it becomes progressively problematic for regular soldiers to observe a strict rule of discipline[43]. As far as the two world wars are concerned, it has been well documented that combat is amongst the highest strained and uneasy conditions which fosters criminal activity against civilians on a classic stress symptom framework. These contextual factors generate subsequential behaviours and syndromes, such as combat stress reaction (CSR) or battle neurosis[44]. Few aspects – if any at all – have changed in relation with the basic soldiers' behaviour under the stress of battle neurosis since the end of World War II, regardless their indoctrination background; in November 2005, several U.S. Marines killed 24 unarmed Iraqi civilians – women and children included – in what it became known as "Haditha massacre". Their action was a retaliation for a previous attack on a Marine convoy which resulted in the death of a U.S. Marine lance corporal[45].

---

[37] *See Erlass über die Ausübung der Kriegsgerichtsbarkeit im Gebiet "Barbarossa" und über besondere Maßnahmen der Truppe vom 13. Mai 1941.*
[38] *War of Extermination. The German Military in World War II, 1941-1944. (Eds. Hannes Heer & Klaus Naumann, Berghahn Books 2009), pp. 240-241.*
[39] *OKW/Wehrachtsführungsstab, Abteilung L (IV Quartiermeister), 19. Mai 1941, Anlage 3: Richtilinien für das Verhalten der Truppe in Rußland, (W. Wette 1984), pp. 258-259.*
[40] *Hughes, (2005, 69).*
[41] *OKW/Wehrachtsführungsstab, Abteilung L (IV Quartiermeister), 19. Mai 1941, Anlage 3: Richtilinien für das Verhalten der Truppe in Rußland, (W. Wette 1984), pp. 258-259.*
[42] *Nazi Conspiracy and Aggression. Volume VIII, (Office of United States. Chief of Counsel for Prosecution of Axis Criminality, Washington 1946), p. 578.*
[43] *See Otto C. Fiala (Editor and Author), Resistance Operating Concept, (Swedish Defence University 2019); also see Partisan Warfare. a Treatise based on Combat Experience in the Balkans, (Foreign Military Studies, Historical Division, Headquarters U.S. Army Europe 1953.*
[44] *Salmon, (2006, 10).*
[45] *Rüb, (5.06.2006); also Tim McGirk, Collateral Damage or Civilian Massacre in Haditha? (Time, March 19, 2006) etc.*

Behavioural Examination

Would it be applicable to analyse the criminogenic behaviour of the soldiers belonging to the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" from a dispositional perspective flourished on their alleged voluntarism as Daniel Goldhagen asserts? A series of environmental factors would also have to be taken into account, as they may provide the necessary links for any cause-and-effect connection analysis. On the basis of distinctiveness of the Normandy landings – an utterly and absolute dissimilar military and political development in the economy of World War II, per se – the perpetrators, in our case, soldiers of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich", found themselves exposed to an eloquent political propagandism for years already, by way of frequent conferences and insidious theoretical schooling. Inherent breakdown of discipline[46] was caused by a significant number of reasons: exhaustion and the impact of battle neurosis, military uncomfortableness due to a large number of prisoners of war to whom they could not deliver appropriate logistical support, moreover, their strong belief – evidenced by certain occurrences – that neither French resistance nor Allied forces would take German prisoners alive, dissemination of narratives about atrocities committed against captured Germans, and orders issued by inveterate, toughened Waffen-SS officers who may triggered their men to carry out these crimes. The anguish of any SS-soldier facing the unpleasant perspective of being captured by enemies has a decisive impact and built up an establishment of mutual hatred that must have also existed at all levels of command. With no exception, all SS-men, including high-ranked officers[47], were convinced that, in case of capture, they would have to face instant execution. The general state of affairs that existed in France prior and following the Normandy landings, with plentiful examples of mutual atrocities and ill-treatment of the prisoners of war demonstrated by all factors involved in conflict, did enhance a condition of reciprocal aversion and boosted intense desire for annihilation of the enemy, no matter circumstances and consequences.

Beyond an outstanding military operational history – the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" had played a noteworthy role during Fall Gelb Operation (the invasion of Low Countries and France in 1940[48]), in the course of invasion of Yugoslavia and throughout Unternehmen Barbarossa) – everywhere that the troops of "Das Reich" Division were deployed, war crimes and atrocities against the civilian population were perpetrated frenetically and tirelessly. During the campaign in Yugoslavia, several units of the 2nd SS Division were involved in the killing of some 200 people in retaliation for a SS-regimental adjutant[49] being murdered by armed civilians. To a certain level, one may lay claims for striking coincidences that, from that moment in time, soldiers of the "Das Reich" Division would happen to often find themselves at the crossroads of anti-partisan engagements. Therefore, it may be concluded that, amongst complex and common environmental factors, specific to Waffen-SS and World War II, the particular case of the 2nd SS Panzer Division seems to define as being repeatedly exposed itself through a rather frequent occurrence of this kind[50].

Both Daniel Goldhagen and Christopher Browning have conferenced[51] about ordinary men acting inherently as mass-murder criminals, whether or not as a result of long-term ideological programme already enforced upon them for years, or under the power of situational factors. Can we speak about "ordinary men" in the context of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich"? In the first place, we ought to overview the general portraiture of the typical SS-soldier belonging to this dreadful Division. It is sharply

---

[46] *Although I have searched through a vast collection of military files and other official documents, I failed to identify any conclusive measure taken by divisional headquarters of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" against its perpetrators. Nor I succeeded to find such a punitive resolution against those who committed war-crimes from other Waffen-SS units in similar circumstances. Therefore, the breakdown of discipline syntagma used above is likely not to have been regarded as such by senior SS commanders. Likewise, Allied commanders have never pushed any disciplinary measures against actions of brutality and killings of the German prisoners of war taken into custody by Allied troops. For further reading, see Steven W. Becker, The Inequality of Harm: Unpunished Allied Atrocities, the Nuremberg Fallacy, and Why Global Criminal Justice Remains a Mirage, (in: The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence. Global Trends: Law, Policy & Justice Essays in Honour of Professor Giuliana Ziccardi Capaldo. Edited by Professor Giuliana Ziccardi Capaldo, M. Cherif Bassiouni, Joanna Gomula, Paolo Mengozzi, John G. Merrills, Rafael Nieto Navia, Anna Oriolo, William Schabas and Anna Vigorito, Oxford University Press 2013).*

[47] *A relevant example is provided by SS-Obersturmbannführer Max Wünsche's – one of the regimental commanders of the 12th SS Panzer Division "Hitlerjugend" – testimony; for further reading, see Hubert Meyer, The 12th SS. The History of the Hitler Youth Panzer Division, Volume Two, (Stackpole Books 2005), p. 115.*

[48] *Elting, (1988).*

[49] *For further reading, see Srđan Božovič, Nemečki zločin u Alibunaru 1941, (Pančevo: Narodni muzej Pančevo 2004).*

[50] *See Otto Weidinger, Division "Das Reich". Die Geschichte der Stammdivision der Waffen-SS, Band V: 1943-1945, (Munin Verlag, Osnabrück 1969), passim.*

[51] *The "Willing Executioners"/"Ordinary Men" Debate, (Selections from the Symposium, April 8, 1996, © United States Holocaust Memorial Museum, Third Printing, December 2001).*

illustrated by military historian Jens Westemeier's description of their mission of spreading terror: "an uninterrupted chain of violent crimes"[52]. Westemeier acknowledges that all massacres, war-crimes and atrocities committed by the two main armoured divisions of the Waffen-SS – the 1st "Leibstandarte" and the 2nd "Das Reich" – are anything but isolated cases in their operational history. Secondly, as I have shown earlier, this division had already established itself an unparalleled reputation of fighting anti-partisan combats and deliver merciless retaliation operations against non-military opponents.

As far as the alleged instigation to murder prisoners of war is concerned, SS-Brigadeführer Kurt Meyer, former divisional commander of the 12th SS Panzer Division "Hitlerjugend" confessed, during his trial, that "atrocities were not committed by young soldiers, but rather by divisional officers who, after five years of brutal war, had been brutalised themselves"[53]. In most circumstances of war-crimes and atrocities inflicted by Waffen-SS to prisoners of war and civilian population, the absence of clearly written orders and any other official documents not only alter the investigation work into an unattainable task, but also seems to entail a hypothesis according to which such criminal behaviours could have been indeed instigated by superior officers, rather than springing up as instant, volunteer actions. However, tracking down anti-partisan undertakings and delivering punitive engagements had been the modus operandi method used by the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" since its early establishment[54]. Despite recurrent replacements and incessant substitution of its high-ranking officers, including divisional commanders, the inner esprit-du-corps of the 2nd SS kept its ideological and mystical aims intact throughout World War II, no matter the encompassing state of affairs. It was a special sort of elitism promoted not only by the 2nd SS Division, but by Waffen-SS ethos on a whole. It exhibited itself through the feeling of belongness to an elite force as "true bearers of the National-Socialist revolution"[55], capable to free people from obsolescent moral barriers and to transcend beyond the limits of the normal State apparatus.

The very concept of elitism attributed to Waffen-SS is being under questioning by some notable German contemporary historians. For example, Peter Lieb challenges the commonly accepted connotation of the term "elite"[56]. He inquiries whether or not SS-Reichsführer Heinrich Himmler was justified to believe that Waffen-SS was in any way superior to Wehrmacht, or whether his perception as a selective, biased one, was in fact based ultimately on his wishful thinking[57]. The author launches a series of questions: do we (does anybody?) possess an infallible indicator in order to make the military efficiency of the Waffen-SS measurable? Their equipment along with the personnel awarded with military medals could be approximate indicators, but ultimately this is too a matter of sometimes subjective evaluation and apprehension from the officers' corps. The same syllogism can play the other way around, though. Peter Lieb is not alone in sustaining this rather curious approach: Bastian Hein is yet another historian who had significantly expanded the knowledge about brutality and fanaticism as illustrative characteristics of the Waffen-SS[58]. According to Hein's investigations, the widespread reputation of the Waffen-SS as a "military elite" can certainly be questioned. Amongst other arguments, Hein's finding resides in the great number of casualties of the Waffen-SS, often higher than Wehrmacht. Jean-Luc Leleu is a further French historian who reckons that the invincible prestige of the Waffen-SS had rather been built through National-Socialist propagandistic appliance than on genuine basis, however he does admit the top quality of the so-called "main divisions", such as "Leibstandarte", "Das Reich", "Totenkopf" and their "outgrowth" the "Hitlerjugend" and, with restrictions, the "Hohenstaufen" and "Frundsberg"[59]. Of course, several non-German historians, who paid slighter consideration not to dress up Hitler's ferocious, ideologized army with any kind of undesired recognition, seem to rather disagree with the authors quoted

---

[52] *The original German text reads as follows: eine ununterbrochene Zette von Gewaltverbrechen. For further reading, see Jens Westemeier, Himmlers Krieger: Joachim Peiper und die Waffen-SS in Krieg und Nackriegszeit, (Brill 2019), p. 17.*
[53] *West Sussex Record Office: WO 235/598: Meyer's Trial, Vol. II (II), p. 856.*
[54] *Höhne, (2008, 26-30).*
[55] *Wegner, (2010, 129-130).*
[56] *Peter Lieb, Die Waffen-SS. Neue Forschungen, Volume 74, in: Militärische Elite? Die Panzerdivisionen von Waffen-SS und Wehrmacht in der Normandie 1944 im Vergleich, (Ferdinand Schöningh Verlag 2014), p. 336.*
[57] *See Sönke Neitzel, Des Forschens noch wert? Anmerkungen zur Operationsgeschichte der Waffen-SS, in: Militärgeschichtliche Zeitschrift, 61 (2002), pp. 404-429.*
[58] *See Bastian Hein, Elite für Volk und Führer? Die Allgemeine SS und ihre Mitglieder 1925-1945, (in: Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte, 92, Band 92., (De Gruyter, Oldenbourg 2012).*
[59] *Leleu, (2007). In consonance with Jean-Luc Leleu's viewpoint, the core feature of expansion of the Waffen-SS was explained and subsequently made possible by its parallel hierarchy to Wehrmacht and its own armoured armies. In consequence, the French author disconnects Waffen-SS from the framework of a conventional military institution, the reason being that the analogue chain of command of the Waffen-SS provided a high degree of independence from the regular army.*

above[60], however there are a few American, Canadian and Australian historians who also question the military excellence of the Waffen-SS: Karl H. Theile, Michael E. Sullivan and Howard Margolian. Not to mention how challenging would be to reconcile the opinions of some experts in theorisation of military history with the recollections of other historians who happened to fight themselves on the battlefields of World War II against the troops of Waffen-SS[61] and encountered themselves a combat experience.

Whether or not were the troops of the Waffen-SS a genuine elite force comes in a second aisle; what really counts here is that 'all soldiers' belonging to the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" and 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler" shared an undeterred feeling of belonging to the very best trained military forces of the Third Reich. This awareness embroiled and decreased the domination of ethical judgement through dispersal of responsibility for detrimental attitude and performance[62]. Within the structures of the Waffen-SS, group decision-making had always played certain levels of self-exoneration, due to the incognito-unnominated character of the entity.

Social psychology provides a series of cognitive tools that facilitate a better understanding the process of the interplay between specific situational factors. Beyond the particularities that shaped the behavioural patterns of the SS perpetrators of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" (already enumerated above: exhaustion and exasperation caused by fighting against an unusually evasive enemy who does not follow any conventional rules of a warfare conflict, developments following the Normandy landings, the peculiar ideological nature of the military training delivered to soldiers etc.), we also need to apprehend the framework of the behavioural state of any individual acting within an organisational military structure. According to Stanley Milgram, there are a couple of situations where decisions can be produced either individually, or when the responsibility of the respective decision is attributed to commanding factors. In our particular case of Tulle massacre, we failed to link the horrendous war-crimes to any clearly written or transmitted orders, however opposite allegations exist.

Along these lines, would it be possible and realistic to assume that potential orders were somehow misinterpreted or erroneously discharged? For a better understanding of the dissemination of orders within the Waffen-SS, let us approach the "Leaflet on Decision-making and Giving Orders" (Merkblatt über Entschlußfassung und Befehlsgebung); a group of three questions was always to be used for any instant situation: "What should I do? What can I do? What do I do?"[63]. The interplay between necessity, possibility and the actual decision reveal a profound relationship amidst the person giving orders and the person obeying orders. Further instructions establish a certain degree of personal independence in the process of decision-making:

"He who cannot obey, must not command. I do not act independently and I always have my platoon commander on my side. Regarding the feasibility and correctness of the order, it is my duty to assess the overall situation if another decision seems appropriate in my sector"[64].

Furthermore, according to the same instructions, all orders ought to be short, fast and clear, loud enough (except nighttime in enemy territory). The person giving the orders had also to check whether the order was confusing, unclear or unsure; was it unsure due to weak command?[65] Considering this guidance of giving-and-receiving orders and combining them with historical facts that occurred at Tulle, it seems highly improbable that the decision to kill civilians can be excused by misinterpretation of the orders received. A certain level of voluntarism – acknowledged by Daniel Goldhagen – can be traced due to allowed independence of action applied to respective situation and regardless of the superior orders.

With or without clear orders received from upper divisional command, based on modus operandi of the 2nd SS Panzer Division and the autonomy allocated to its soldiers in such cases as the one we analyse, it is logically to conclude that the soldiers acted malevolently and quite inconclusively – they seem to have agreed not only disciplined and self-controlled, but also voluntarily – passing the responsibility for their actions on the authority whom they obeyed[66].

Conclusions

One of the most powerful and appalling of all divisions of the Waffen-SS, the 2nd SS Panzer Division "Das Reich" was indeed "an elite, highly trained fighting force that saw action in some of World War II

---

[60] *Among well-known researchers specializing in the military history of World War II who designate the Waffen-SS as an elite military force are: Antony Beevor, Michael Reynolds, Alexander McKee, Chris McNab, Jörg Muth etc.*
[61] *It is the case, for instance, of James Sidney Lucas, a British military historian, also a World War II veteran.*
[62] *Hamilton & Kelman, (1989, 198).*
[63] *NARA, Washington: Microcopy T-354, Roll film 154, Frame 797376.*
[64] *NARA, Washington: Microcopy T-354, Roll film 154, Frame 797377.*
[65] *NARA, Washington: Microcopy T-354, Roll film 154, Frame 797478.*
[66] *Milgram, (2017, 29).*

bloodiest battles"[67]. It was also the most decorated, reaching 59 Knight Crosses[68]. It was seconded by the 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler" with 58 such decorations. Coincidentally or not, these two divisions became notorious not only due to their performance on battlefields, but also because of large numbers of war-crimes and atrocities conducted in cold blood against civilian population all over the places where they stationed and fighting. The 2nd SS Division was present in practically all major operations of World War II, including the Battle of France, Operation "Barbarossa", battles of Kharkov, the Battle of Kursk, Normandy, Ardennes Offensive, Battle of Budapest and ultimately the Battle of Vienna. The origins of this division can be tracked during the Polish campaign (Überfall auf Polen), when three independent regiments of the Waffen-SS – Germania, der Führer and Deutschland – were united in order to form a completely new-then panzer grenadier division[69]. Since all these three regiments had participated to the Polish campaign, the newly formed division already consisted of experienced soldiers from its very commencement. Under the command of SS-Gruppenführer and Generaloberst der Waffen-SS Paul Hausser, the 2nd SS "Das Reich" also participated in the French campaign until capitulation of France in June 1940.

Sönke Neitzel and Harald Welzer[70] conclusive study is based upon the alleged willingness to enthusiastically kill demonstrated by perpetrators, which was the ultimate argument of Daniel Goldhagen. The sense of belongingness to a group – in our case, the belongingness to Waffen-SS, the elite organization of the Third Reich – involves complex psychological mechanisms that enable commencement of moral disengagement[71]. The Tulle massacre can be undertaken as a typical dehumanizing episode where victims were blamed for bringing in the harm on themselves: according to SS narrative, the partisans were no other than actual armed civilians who conducted an illegal and unethical fight against German official soldiers, therefore they – alongside all their supporters in town – ought to be exemplarily punished. The 2nd SS Panzer Division "Das Reich" achieved a state of displacement and diffusion of responsibility[72]. The moral justification of such barbaric actions had been granted by OB-West, namely Luftwaffe Generalfeldmarschall Hugo Sperrle's Decree. It was the legalization of barbarisation, and the introduction of institutional dehumanisation, a process that had been placed in German society long before, commencing 1933.

Would it be right to assume that all perpetrators acted inhumanely and mercilessly as a condition of their ideological background combined with the battle front recent experiences? Fairly likely, but not unconditionally, since many ordinary people, over the centuries, committed atrocious crimes in the name of nationalistic ideologies, and righteous imperatives[73]. One should also bear in mind that, the more legitimate the authority (in our case, the divisional command and related chain of command of the 2nd SS Panzer Division) giving the slanderous instructions, the higher the subsequent compliant onslaught[74].

The war, henceforth its inherent ingredients, such as death and violence, were essentially elements of the soldier's everyday life, part of their knowledge, feelings and expectations. The legitimacy alone was important for accepting, applying and practice of violence: partisans and everyone around them were regarded as "terrorists", and therefore dangerous. In war, danger has one countermeasure only: annihilation of the enemy that brings in the danger. It may sound frightening to our perspective, but from the SS-soldiers belonging to the "Das Reich" Division, who had to deal with both visible and invisible insecurities on a daily basis, questions of righteousness and morality hardly ever arose – that was how the world around them really was. Besides, whatever may seem unlawful and unscrupulous to us nowadays, it was the for-real soldier's duty under the Third Reich in occupied France. The SS-soldiers' professionalism – in line with their own genuine ideologized mission – cannot sustain any honourable and ethical approach. The Waffen-SS warriors were trained to professionally and efficiently kill in whatever circumstances without questioning moralistic issues that may have appeared – the rest of the arising questions fall in the shade of implausible judgement which refutes the actual sense of war.

On 17th May 2023, the 98-year-old Frenchman Edmond Réveil told the press about an alleged war-crime that happened a few days after the Tulle massacre and Oradour-sur-Glane. According to his

---

[67] *Lucas, (1992, 11).*
[68] *The Knight's Cross of the Iron Cross (Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes) was the highest military award of the Third Reich during World War II.*
[69] *It was formerly known as SS-Verfügungsdivision (VT-Division).*
[70] *See Sönke Neitzel & Harald Welzer, Soldaten. Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben, (S. Fischer, Frankfurt am Main 2011).*
[71] *Bandura, (193-208).*
[72] *Idem.*
[73] *Reich (Ed., 1998).*
[74] *Milgram, (112).*

testimony, the FTP's are said to have shot 47 Wehrmacht soldiers alongside a French woman suspected of collaboration with the German authorities. The event was supposed to have taken place on 12th June 1944. Réveil, then 19 years old, belonged to a resistance group that had taken numerous German prisoners of war in Tulle, only hours before the arrival of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich". The French veteran recalls that: we received orders to shoot them, each of his group being responsible with killing one of the Germans. The prisoners of war were forced to dig their own graves; once they were shot dead and thrown in the graves, the FTP's poured lime into it. Peter Lieb also testifies that FTP fighters often did not know what to do and how to deal with their prisoners – a situation which would similarly occur months later in Malmedy, Belgium, where German units of the 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler" were caught in an analogous need to get rid of their American prisoners of war.

After the 2nd SS Division's seize of Tulle, all FTP's left town, fleeing to the hinterland with their prisoners of war. Apart from retaliation considerations, disposing of the prisoners was also a matter of logistics, as Belgian historian Bruno Kartheuser asserts: "one was simply not prepared to keep so many prisoners"[75]. Réveil expressed his guilt feeling, saying: "it was wrong to kill the prisoners of war". Xavier Kompa, head of the local veterans, reckons that: "France is obliged to transfer the remains"[76]. His remark was acquiesced by the French authorities that are now planning to search for the mass grave and recover the remains of the dead. The German Association for the War Graves (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge) is soon expected to send a ground-penetrating radar in France specially designed to carry out such operations.

Acknowledgement: *This work is supported by project POCU 153770 entitled: "Accessibility of advanced research for sustainable economic development – AKADEMIKA", co-financed by the European Social Fund under the Human Capital Operational Programme 2014-2020.*

Bibliography

1. *Archives du Tarn & Garonne Comité d'Histoire de la 2ème Guerre Monadiale.*
2. *Archives Nationales Paris.*
3. *Bundesarchiv Militärarchiv Freiburg.*
4. *National Archives and Record Administration, Washington.*
5. *West Sussex Record Office.*
6. *Bandura A., Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities, Personality and Social Psychology Review, 3.*
7. *Browning C., 1993, Ordinary Men. Reserve Police Battalion 101, Harper Collins.*
8. *Delarue J., 1993, Tactics et crimes sous l'occupation, Paris, Fayard.*
9. *Elting J., 1998, The SS, Time Life Books.*
10. *Espinasse J., 1994, Tulle le 9 juin 1944, La Table Ronde.*
11. *Fouchè J.J., 2001, Oradour, Paris, Liana Lévi.*
12. *Goldhagen D., 1996, Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Final Solution, New York, Knopf.*
13. *Hamilton L. & Kelman H., 1989, Crimes of Obedience. Toward a Social Psychology of Authority and Responsibility, Yale University Press.*
14. *Hastings M., 2005, Das Reich. The March of the 2nd SS Panzer Division through France, Holt Rinehart & Winston.*
15. *Höhne H., 2008, Der Orden unter dem Totenkopf: die Geschichte der SS, Bassermann Verlag.*
16. *Hughes M., 2005, Fanaticism and Conflict in te Modern Age, Routledge.*
17. *Jäckel E., 1966, Frankreich in Hitlers Europa. Die deutsche Frankreichpolitik im Zweiten Weltkrieg, Stuttgart.*
18. *Kartheuser B., 2004, Les pendaisons de Tulle. La tragédie du 9 juin 1944, Neundorf, Krautgarten.*
19. *Leleu J.L., 2007, La Waffen-SS. Soldats politiques en Guerre, Paris, Editions Perrin.*
20. *Lieb P., 2007, Konventioneller Krieg oder NS-Weltanschauungskrieg? Kriegsführung und Partisanenbekämpfung in Frankreich 1943/44, München, Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte.*
21. *Lucas J.S., 1992, Das Reich. The Military Role of the 2nd SS Division, Arms & Armour.*
22. *Meyer H., 2005, The 12th SS. The History of the Hitler Youth Panzer Division, Stackpole Books.*

[75] *Taggesspiel, Zweiter Weltkrieg: Franzose bricht Schweigen über mutmaßliches Kriegsverbrechen 1944, 17. Mai 2023.*
[76] *Idem.*

23. Meyer A., 2000, Die deutsche Besatzung in Frankreich 1940-1944. Wiederstandsbekämpfung und Judenverfolgung, Darmstadt.

24. Milgram S., 2017, Obedience to Authority – An Experimental View, Harper Collins.

25. Neitzel S., 2002, Des Forschens noch wert? Anmerkungen zur Operationsgeschichte der Waffen-SS, Militärgeschichtliche Zeitschrift, 61.

26. Neitzel S. & Welzer H., 2011, Soldaten. Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben, Frankfurt am Main, S. Fischer.

27. Panaud G., 2005, La Das Reich 2e SS Panzer Division, La Lauze.

28. Reich W. (Ed.), 1998, Origins of Terrorism, Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind, Cambridge University Press.

29. Rüb M., 2006, Amerikas bittere Selbstfindung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 5.06.2006.

30. Salmon T.N., 2006, Advocate of Mental Hygiene, American Journal of Public Health.

31. Simon M.K. & Goes J., 2013, Scope, Limitations and Delimitations, Seattle WA, Dissertation and Scholarly Research: Recipes for Success.

32. Umbreit H., 1966, Der Militärbefehlshaber in Frankreich 1940-1944, Boppard am Rhein.

33. Wegner B., 2010, Hitlers Politische Soldaten. Die Waffen-SS 1933-1945, Ferdinand Schoeingh.

34. Westemeier J., 2019, Himmlers Krieger: Joachim Peiper und die Waffen-SS in Krieg und Nachkriegszeit, Brill.

MORAL DISENGAGEMENT THROUGH INSTITUTIONALISED CRIME DURING WORLD WAR II. WAFFEN-SS WAR CRIMES. MALMEDY MASSACRE

Dragos Defta
Doctor, Institutional Affiliation:
1. Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu", Cluj-Napoca, România.
2. Universitatea „Valahia", Târgoviște, România.

Abstract

The morphology of the war crimes perpetrated by some units and numerous soldiers of the Waffen-SS has been recently further explored through new examination concepts. This study strives to analyse the complex nature of German soldiers' involvement using cross-viewing examination techniques and cognitive sciences' investigative tools. My questions address those soldierly attributes hidden beneath the surface that only come out during the shaded moments. A soldier's action often uncovers outcomes of unseen, complicated and sophisticated contextual factors that shaped his character, training and (combat) motivation. The appeal to social-psychology becomes a widely-accepted investigation method, when it comes to understanding the behaviour of multifarious Waffen-SS soldiers, most of whom had been subjected to intractable indoctrination techniques and complex inter-related contextual stressors. The entire overture to cognitive sciences, as academic disciplines able to explain – never to excuse – dark behavioural issues is meant to deliver an alternative approach for historiography to further clarify some of the most notorious human attempts. At last, the present study is willing to perform any effort in order to establish the grounds for action between institutionalised displays of the National-Socialist state – looking upon its forceful coercion hindrances, both legally and emotionally – and the concrete action delivered by military determinants. No independent war action is likely to be understood unless receives a proper diagnosis in line with the circumstances that paved the way for it. Not to mention that further repetition of such horrifying crimes will always be plausible again, unless an appropriate understanding of the factors that facilitated it in the past is scientifically provided by researchers.

Introduction

The Battle of the Bulge[77], as it is acknowledged in the English-written historiography, was one of the largest and bloodies battles fought by U.S. Army in World War II. The U.S. troops counted around 81,000 casualties, of which 18,000[78] dead, while their German opponents suffered 70,000 casualties, including almost 20,000 dead[79]. The battle lasted forty days (between 16th December 1944 until 28th January 1945) in the worst winter weather that had been seen in the Ardennes region of Belgium for the last two decades.

The episode that became (in)famous known as "Malmedy massacre" occurred on the second day from the outbreak of German offensive, on December 17th. Yet, the massacre of Malmedy was not the only atrocious event that imprinted the short but bloodthirsty battle of the Ardennes; within a few weeks of Malmedy episode, a U.S. unit machine-gunned sixty German prisoners of war at Chenogne, a small Belgian village.

The desolating, forested and highland region of the Ardennes became covered in snow soon after the Waffen-SS troops had broken through. The Americans had called it "the Ghost Front", and never genuinely believed that their enemies would attempt a decisive attack, considering the harsh winter weather conditions. On the contrary, it was exactly what the SS-Gruppenführer Sepp Dietrich's 6th SS Panzer Army dared, pursuing Adolf Hitler's personal strategic plan to punch through, streaking with his panzer troops towards Antwerp. Once this crucial port-city would be captured, Hitler was hoping to call the Allies to peace discussions.

The U.S. Army troops were almost completely taken by surprise and the bad weather kept the Allied air forces on the ground; nevertheless, the German advance stalled soon due to the snow-covered roads

---

[77] In German historiography is known as Ardennen Offensive or Unternehmen Wacht am Rhein. The French and Belgian name for operation is Bataille des Ardennes.
[78] Charles McDonand, The Last Offensive, (Centre of Military History 1993), p. 53.
[79] Joseph Cummins, World's Bloodiest History, (Fair Winds Press 2009), pp. 18, 279.

and supply hardships, so that the Meuse River could not be reached as it had been targeted for the second day of the offensive. Within Unternehmen Wacht am Rhein assault, yet another action named Unternehmen Greif was carried through under the command of SS-Obersturmbannführer Otto Skorzeny: SS-soldiers disguised as U.S. officers were supposed to create confusion in the rear of the American forces. The operation never achieved its original purposes[80], to secure the bridges over Meuse River.

Historical Background

At the beginning of December 1944, Germany's strongest remaining armed forces had strengthened on the Belgian border between Monschau and Echternach. The staggering German armies consisted of eighteen divisions – over 250,000 men, 2623 artillery pieces and 717 tanks and assault guns[81] – were taking positions under the pine trees and forested hills that assemble the landscape of the region[82]. Before everything else, it was a success of the German invasion techniques over the U.S. Intelligence, whose officers had reported to General Omar Bradley, the commander of the 12th Army Group that there was no danger. For Adolf Hitler, it was a decisive campaign:

This battle is to decide whether we live or die. I want all my soldiers to fight hard and without pity. The battle must be fought with brutality and all resistance must be broken in a wave of terror. The enemy must be beaten – now or never. Thus lives our Germany![83]

Perhaps no one else could have been a better choice to implement the "wave of terror" than his former SS companion, SS-Gruppenführer Sepp Dietrich, to whom Hitler had entrusted the 6th SS Army.

During the Ardennen Offensive, SS-Obersturmbannführer Joachim Peiper was assigned as commander of the 1st Panzer Regiment (1. Panzerregiment) of the Leibstandarte Division. One month earlier, he was responsible with humanitarian assistance in Düren[84] – a town in the vicinity of the Belgian border – that was heavily bombed by Allied air forces. He confessed about enhancement of his rage, prior to the Ardennes campaign:

There were no (German) soldiers in Düren. Only thousands of German refugees. The absolute unreasonable killing of women and children, the murdering of a city during bright, daylight without any defence, filled our German troops with disgust, indignation and thoughts of revenge. […] When I saw this, I could easily castrate the people who did that with a broken bottle[85].

As commanding officer of the 1st Panzer Regiment, Peiper had been appointed to advance along Rollbahn D (Road "D"), starting from Blankeheim towards Büllingen and Stavelot, and finally to reach Meuse River at Amay. The ambitious plan intended that his assault group (Kampfgruppe Peiper) reached Huy bridgehead across Meuse River at the end of the first night after commencing the attack. While he described to Peiper the mission he was supposed to accomplish, SS-Oberführer Wilhelm Mohnke – the newly appointed divisional commander of the 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler" – insisted to remind him: One should remember the victims of the bombing terror[86]. SS-Obersturmabannführer Joachim Peiper had already picked up the energising ethos behind this rather desperate undertaking:

Considering the awful situation of the German people, a wave of terror and horror would have to precede our attack. Also, during the offensive, any German soldier should recall the innumerable German victims of the bombing terror[87].

Peiper naturally passed this message on, along with his own interpretations of the orders received from 6th Panzer Army:

---

[80] *Paul Fussel, The Boy's Crusade, (New York: Modern Library 2003), pp. 132-133.*
[81] *NARA, Washington: RG-338, Microcopy T-311, Roll film 18, Frames 210020-210025. Also, BA-MA: RH 2W/608, 17.12.1944.*
[82] *Later research that involved a broader collection of military sources indicated different numbers: thus, according to Dupuy, Borgard and Anderson Jr., the German initial attack involved around 410,000 soldiers, over 1,400 tanks, tank destroyers and assault guns, 2,600 artillery pieces, over 1,000 combat aircraft and a large, indefinite number of armoured fighting vehicles. For further reading, see: Trevor N. Dupuy, David L. Bongard and Richard C. Andreson Jr., Hitler's Last Gamble: The Battle of the Bulge, December 1944 – January 1945, (Harper Collins 1994).*
[83] *NARA, Washington: RG-549, Case 6-24, Box 6. Statement of Jochen Peiper, March 21, 1946.*
[84] *On November 16th 1944, the RAF Bomber Command led by Marshal Arthur Harris bombed the city of Düren, from 15.23 hrs. until 15.44 with 474 aircrafts. A number of 5,477 explosive and 148,980 incendiary bombs weighing 2,752 tons were dropped over the town. Investigations carried out by the city administration of Düren reported that 3,126 civilians died in the attack. Most inhabitants fled Düren after the raid, only four people remained in town: Johann Althaus, Ein Bombardement unvolstellbaren Ausmaßes estzte ein. Angriff auf Düren 1944, (Welt 16.11.2019). For further reading, see: Horst Wallraff, Nationalismus in den Kreisen Düren und Jülich: Tradition und „Tausend-järiges Reich" in einer rheinländische Region 1933 bis 1944, (Hahne & Schoemer 2000).*
[85] *Jochen Peiper, Kommentar zum Buch "Massacre at Malmedy", von Charles Whiting, September 1971; apud James Weingartner.*
[86] *NARA, Washington: RG-549, Case 6-24, Box 6. Statement of Jochen Peiper, March 21, 1946.*
[87] *Idem.*

All scruples and humane feelings shall be thrown overboard. […] Situations can arise in which no prisoners of war will be made[88].

Peiper provided yet another sample of combat motivation of his soldiers intended to excuse the killings of the American prisoners of war:

One of my boys told me that U.S. Air Force destroyed not only his town, but seventeen of his close relatives. They were all killed by American bombs. Now, when these boys came face-to-face with the Americans who destroyed their families, I could not say it was wrong that they shoot[89].

Joachim Peiper demonstrated he was a fairly skilled connoisseur of basic psychology, since he depicted his fighters as a product of the total war, who had grown up in the sprinkled streets of their obliterated towns, without any education, the only knowledge they possessed being to conduct warfare games for Germany[90]*. Given the desperate need for fastness of the advance, Peiper received another order from the divisional command, stating that it was not the job of the spearhead to worry about the prisoners of war, but the job of the infantry, moreover armed civilian had to be treated as partisans*[91].

On the ground of the assertions above, a series of preliminary conclusions derive: (1) speediness of the advancing SS troops was crucial in the economy of the Ardennes Offensive; (2) due to the nature of the attack and in order to keep the element of surprise unaltered, the spearhead of the 1st Panzer Regiment of the Leibstandarte Division would likely not be in the position to take, detain, feed, care or manage in any way potential prisoners of war – a replicated situation of the FTP's in France, a few months earlier –, therefore this opportunity had to better be avoided; (3) the entire fighting disposition of the soldiers was defined by a spirit of revenge and relentlessness wish to annihilate enemy forces. The interplay between these three elements created an encased framework that offered little to no alternative options of dealing with prisoners of war who probably would come by reason of any encounter.

The Ardennes Offensive – also known in English historiography as the Battle of the Bulge – that commenced on 16th December 1944 is widely regarded as illogical from strategic-military perspectives[92] *and completely unprepared*[93]*; all available resources and all modern military equipment of the Wehrmacht and Waffen-SS had been concentrated between Bonn and Trier. The main target was to take over the Allied supply base in Antwerp. Despite initial successes against inexperienced and surprised US troops, it soon became apparent that the entire offensive was based on false assumptions. In the first few days, the bad weather favoured the Germans, consequently the Allied Air Force could not come to fruition. In snowfall, fog in the middle of wet meadows and forests, the Germans could hardly benefit from their technically superior, heavy tanks, the battles took place in a very small area. Above all, it quickly became apparent that small groups of determined defenders could stop the German attack spearheads. In the area full of forests and small roads, the tanks could not bypass enemy blockades and attack on the flanks. They had to attack head-on in a confined space. This resistance delayed the German advance and allowed the Allies to blow up the few bridges that could have supported tanks.*

The offensive began on Saturday morning at 05.30 with both 5th Panzer and 6th SS Armies advancing together. By seven o'clock in the evening of the first day, Kampgruppe Peiper arrived the town of Losheim, then moved towards Lanzerath. Later that night, the 1st Panzer Regiment attained Buchholz, where it encircled the American taken by surprise soldiers of the 394th Infantry Regiment. At 09.00 in the next morning, Peiper lost two tanks in the vicinity of Büllingen, where he was able to fuel his armoured column from the American fuel depot located in town.

Malmedy Massacre

SS-Gruppenführer Sepp Dietrich's 6th Panzer Army consisted of three corps: I SS Panzer Corps, assembling 1st and 12th SS Panzer Divisions (Leibstandarte and Hitlerjugend), one Parachute and two Volksgrenadier Divisions; II SS Panzer Corps with 2nd and 9th SS Panzer Divisions plus two more

---

[88] *Danny S. Parker, Fatal Crossroads. The Untold Story of the Malmedy Massacre at the Battle of the Bulge, (Da Capo Press 2012), p. 25.*
[89] *Ibidem, p. 26.*
[90] *Idem.*
[91] *NARA, Washington, RG-153, Roll films 1-6. United States v. Bersin, 1946.*
[92] *Nevertheless, General der Panzertruppe Hasso von Mannteufel suggests a different perspective, assessing that the Ardennes Offensive was "a brilliant concept lacking necessary logistics" to make it a realistic proposition at that stage of World War II; see Michael Reynolds, Devil's Adjutant: Jochen Peiper, Panzer Leader, (Spellmount Publisher 2004), p. 271.*
[93] *Detlef Vogel, Deutsche und Alliirte Kriegsführung im Westen ab Sommer 1944, in: Das Deutsche Reich in der Defensive – Strategischer Luftkrieg in Europa, Krieg im Westen und in Ostasien 1943 bis 1944/45, Band 7, (Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 2001).*

Volksgrenadier divisions[94]. The 1st and 12th SS Divisions were aiming to take Meuse River; on Sunday morning, 17th December 1944, Lieutenant Frank Rhea, commanding officer of the 3rd Platoon of the 291st Engineer Combat Battalion, travelled to Büllingen only to find out that German tanks had broken through a few kilometres east of the town. He then rushed back to Malmedy to report the striking news. Immediately, the 629th Engineer Light Equipment Company[95] was ordered to pull back to Malmedy. At midday, a jeep patrol brought the news about several German tanks approaching Thirimont, a village only 7 km southeast of Malmedy. They were part of the Kampfgruppe Peiper, namely the spearhead of the dreadful 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler". Fortunately for the military of the 629th Company, SS-Obersturmbannführer Joachim Peiper was leading hastily towards Ligneuville to the south, instead of Malmedy[96]. At the same time, an American convoy of thirty vehicles from B-Battery of the 285th Field Artillery Observation Battalion turned right towards Ligneuville and St. Vith in order to join the U.S. 7th Armored Division. It was then when the spearheads of Peiper's Kampfgruppe opened fire upon and immobilised the convoy by destroying the vanguard and rearguard vehicles. Outnumbered and outgunned, the American soldiers of the 285th Field Artillery soon surrendered to the Waffen-SS troops of the 1st Panzer Regiment of "Leibstandarte" Division[97]. The Kampfgruppe Peiper and SS-Obersturmbannführer Peiper himself paid no attention to the captured Americans and hurried on; soldiers of the following Waffen-SS units lined up more than 100 American prisoners of war on a meadow near the crossroads. To this day – despite countless studies that have been made – the exact course of the massacre or the possible chain of command of the subsequent events could not be clarified beyond any doubt. What certainly happened, was that around noon, the Waffen-SS soldiers repeatedly opened fire on several groups of captured Americans, using submachine guns and weapons fixed on board of their vehicles[98]. As some of the Americans were still alive, but severely wounded, individual soldiers of the 1st SS Panzer Regiment then shot and killed the survivors at close range, which later proved that it was a war-crime committed in cold blood, not a skirmish. In all, at least 81 American prisoners[99] of war were killed.

SS-Sturmann Georg Fleps, a German ethnic (Volksdeutsche) born 1922 in Cisnădioara[100], near Sibiu is supposed to have played an upfront role in the operation of killing the American prisoners; he was the gunner of SS-Oberscharführer Hans Siptrott, tank commander in the 3rd Platoon, 7th Panzer Company of the 1st SS Panzer Regiment. The soldier originated from Romania was later identified by a survivor of the massacre and charged with the accusation of starting the bloodshed. Hans Siptrott, his former tank commander, recalled:

Approximately 60 American prisoners of war with hands raised over their heads were standing on the right side of the shed in the field […]. A commander of one of the SPW's[101] vehicle approached and said: "turn your gun around and shoot into them". […] During the time I was talking to the commander of SPW, I saw Sturmann Fleps sitting in the loader's slit. Apparently, he was eager to shoot, he had a pistol in his hand. Because SS-Hauptsturmführer Klingerhoeffer had made a speech to the platoon leaders telling us we should no prisoners, I permitted Fleps to shoot. As far as I can remember, he fired two shots. […] Simultaneously, the SPW standing nearest to me started shooting[102].

The dispute around the responsibility of which Waffen-SS officer ordered the killing of the American prisoners of war at Malmedy is not over even now; however, the regimental commander Peiper and SS-Sturmbannführer Werner Poetschke are both considered most likely impeachable. Establishing a guaranteed, factual and accurate verdict with regard to who beard the genuine blame for the massacre at Baugnez crossroads near Malmedy became a jeopardised undertaking since the time of Schwäbisch Hall events. According to several researchers of the case, some of those who were guilty were not apprehended, while some were accused by war-crimes that never happened[103]. At Schwäbisch Hall, mock

---

[94] Michael Reynolds, Sons of the Reich. II Panzer Corps. Normandy, Arnhem, Ardennes, Eastern Front, (Pen & Sword Bools 2013), p. 314.
[95] War Department: Units Entitled to Battle Credits, (Washington 25, D.C., 7 December 1945), p. 25.
[96] Antony Beevor, Die Ardennes-Offensive 1944: Hitlers letzte Schlacht im Westen, (Pantheon Verlag 2018), p. 117.
[97] Hugh M. Cole, The Ardennes. United States Army in World War II, the European Theatre of Operations, Chapter V, (Office of the Chief of Military History, Washington D.C., 1965).
[98] Manfred Thorn, Von der Leibstandarte zum Sündenbock & Prügelknaben, (Nation & Wissen Verlag 2016), pp. 93-94.
[99] The exact figure remains still unknown, some historians advance the amount of 82.
[100] Cisnădioara is a saxon village (Michelsberg in German) situated near Sibiu (Hermannstadt in German), Province of Transylvania, then Kingdom of Romania.
[101] Known as half-truck German armoured vehicle designed to transport German mechanized infantry. The German designation was Sonderkraftfahrzeug 251, abbreviated as Sd.Kfz. 251.
[102] Parker, p. 142: Author's interview with Hans Siptrott (recorded), May 17, 1997.
[103] Ibidem, p. 239.

trials, threats against families and other questionable means coerced some of the confessions[104]. Forty-two of the accused were sentenced to death by hanging, including SS-Obersturmbannführer Joachim Peiper; none of the convicted Waffen-SS soldiers were ever executed and, by 1956, all of the them had been released from prison. As it turned out, the Malmedy case proceedings at Dachau became a controversial trial which faltered for ten years[105].

Vengefulness Buildup

Commencing 1943, the terror bombing of Germany became a formidable contextual factor that shaped the cognitive feelings of German people; essentially, it endorsed elements of National-Socialistic propaganda which had warned about the alleged "inhumanity" of the Allied forces, thus legitimising the concept and justification of the total war (Totalerkrieg). Secondly, through its horror, the terror bombing bolstered strong perceptions of resentment, exasperation and outrage against Anglo-Americans who were gradually perceived as those evil-doers responsible for the entire disaster of Germany. The terror bombing acted as a providential trigger for displacement of responsibility (since the Allied acted so inhumanely, why would the Germans behave differently?), moral justification (any revenge, of any form, would from now on be excused) and attribution of blame onto others (i. e. the enemies of the Third Reich). Through exonerative comparisons and ignoring the consequences, dehumanisation could install naturally by attributing the blame on to the victims, in our case, any Allied military who could potentially become prisoner of war. Advantageous comparison was empirically used by Waffen-SS propagandists (see Mohnke recommendations to Peiper to permanently recall the terror bombing of the Allied air squadrons against German innocent civilian population) by exploiting the contrast principles[106] which turn reprehensible actions in righteous performance[107]. Exoneration comparison is massively built on moral justification, so that any future violence that potentially can develop on the battlefield would become morally accepted by claiming the barbarism exhibited by Allied enemy forces.

Not the last, it created a unique calamitous combat motivation for most soldiers who had their relatives killed during the air-raids – a fighting catalyst established intrinsically on pure revulsion and revenge. Let us take the example of Hamburg alone; in July 1943, the Royal Air Force deployed a combination of explosive and incendiary bombs, killing more than 50,000 people, destroying 75% of the most densely populated area of the city[108] and pushing over one million refugees to flee outside of Hamburg, in search for safer areas to hide. It was not only the killings that horrified the civilian population, but also the phenomenon of firestorms that produced the so-called hurricane-type winds of over 200km per hour, which sucked people, trees and buildings into the conflagration. The devastation comprised the hellish noise of exploding bombs, cries of dying people along with the apocalyptic silence[109] that followed. By the end of 1944, around 80% of the German cities with a population exceeding 100,000 inhabitants had been devastated by Allied air-raids[110]. Confronted with reactions of the British people, the majority of the press in the United Kingdom cynically delivered headlines such as "Why all this bosh about being gentle with the Germans after we have beaten them, when all Germans are guilty[111]"? Based upon this type of mindset, any measures intended to destroy Germany with the price of even total annihilation of her civilian population became fully justified; moreover, the British Bomber Command could no longer be accused of a "terrorist operation", since all Germans indiscriminately bore guilt for Hitler's war and subsequently there were no innocents[112] among them whatsoever. During the entire World War II, a number of 350-635,000 German civilians were killed by mostly RAF and U.S. Army Air Corps (USAAF)[113].

---

[104] *For further reading, see: Library of Congress, Malmedy Massacre investigation report of Subcommittee of the Committee on Armed Services, United States Senate, Eighty-first Congress, first session, pursuant to S. Res. 42, investigation of action of army with respect to trial of persons responsible for the massacre of American soldiers, Battle of the Bulge, near Malmedy, Belgium, December 1944, Washington: U.S. G.P.O., 1949.*

[105] *Mitchell G. Bard, The Complete Idiot's Guide to World War II, (Alpha 1998), pp. 299-312.*

[106] *Albert Bandura, Selective Activation and Disengagement of Moral Control, (Journal of Social Issues, Volume 46, Issue 1, 1990), pp. 27-30.*

[107] *Albert Bandura, Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency, (Journal of Moral Education, Volume 31, Issue 2, 2002), pp. 101-119.*

[108] *Stephen A. Garrett, Terror Bombing of German Cities in World War II, in: Primoratz, I. (eds.) Terrorism, (Palgrave Macmillan, London 2004), p. 141.*

[109] *Martin Caidin, The Night Hamburg Died, (Ballantine Books 1960), p. 18.*

[110] *Basil Liddell Hart, History of the Second World War, (G.P. Putnam's Sons, New York 1970), p. 609.*

[111] *Angus Calder, The People's War, (Pantheon Books, New York 1969), p. 490.*

[112] *Garrett, p. 142.*

[113] *Alex J. Bellamy, Massacres and Morality: Mass Atrocities in an Age of Civilian Immunity, (Oxford University Press 2012), p. 132.*

Michael Mann enunciates the notion of "career in genocide" in his explanation of mass-murder[114] and theorises the methodology of tracing individual professional and educational course. Along the lines with the historians' dispute over the question of Nazi perpetrators, I have approached the investigation of the Waffen-SS enforcers from a different viewpoint: most of the war-crime executioners escape the usual typology of the Nazi perpetrators who were responsible with the planning and execution of the Holocaust. There are some reasons which lead to this option of scrutiny: (1) none of all war-crimes that are being examined in this study (Tulle and Malmedy massacres) were committed – or were in any way related with – against Jewish people; (2) most of the perpetrators were young Waffen-SS soldiers on military duty outside the Reich's borders, their actions being conducted as such due to a recent development which had not been planned in advance or predicted; (3) both massacres (at Tulle in France and Malmedy in Belgium) involved instant chain reactions or repercussions to a certain level – whether punitive actions or battlefield expediency. They were not generated by an ideological planning directly, however propaganda and ideological schooling were contributing to building combat motivation; (4) war-crimes in general – and these two case-studies too – entangle an undeniable amount of emotional reaction to a certain event and are likely to occur in similar situation elsewhere, regardless the ideological nature of the actual conflict. This is why corresponding, replicated circumstances always seem to involve similar reactions and behaviours nowadays, by military of free, democratic nations. However, as far as the Nazi perpetrated crimes are concerned, there is something in common: all individual criminals testified that they complied due to a series of three motives – that they were fearful, disciplined and/or bureaucratic. In his plea for mercy at the end of Malmedy's trial at Dachau, the Transylvanian-born German Georg Fleps stated:

I was instructed that all orders had to be carried out without asking questions even if the orders are connected with death. I have never received any instruction on the Geneva Convention[115].

Most of them strongly denied any motivation based on racist or National-Socialistic values.

Was the Malmedy massacre committed because of the Nazi ideological background of the perpetrators who inflicted it? When it comes to 1st SS Panzer Division "Leibstandarte Adolf Hitler" modus operandi, one may assert that it was – and always been – ideologically and politically determined. In the first place, this is because – especially in the East, during the Operation "Barbarossa" – where the combat actions were directed against "sub-humans" who deserved no human treatment and consideration. It would not be scientifically feasible to extract the ideological component out of the basic behaviour of Waffen-SS perpetrators. Although, the environmental conditions at the time of Ardennes Offensive included a formidable assemblage of emotional acquisitions in the form of vengeance, mixed feelings of exhilaration and anxiety, bitterness and disgust. Whether or not were the historians capable of putting together enough and convincing proofs that the killing of prisoners of war had actually cautiously been planned beforehand[116], or it was the military superior officers who ordered the killings, all this theorisation plunges in a second posture, since there are so many testimonies that confirm that all Waffen-SS executioners were acting enthusiastically and in cold blood. Bobby Werth, an American survivor at Malmedy recalls:

Germans were laughing (while killing) and seemed to be enjoying the whole thing[117].

Yet another account of Walter Wendt from Wisconsin, who pretended dead on the wet meadow, surrounded by corpses of his fellow comrades: he could hear clearly the German SS soldiers calling out to each other: da atmet noch einer (is there still breathing someone?)[118]. Are we dealing here with pure dehumanised standpoint, or a rudimentary exhibition of a larger psychological transformation? Displacement and diffusion of responsibility were displayed whenever soldiers behave in ways which they would normally disacknowledged, at any occasion when their legitimised authority not only accepted but widely encouraged such acts of criminal attitude. They are in fact solely obeying orders; in consequence they cannot be made directly responsible for the effects of their illegal enterprise. The level

---

[114] *Michael Mann, The Dark Side of Democracy. Explaining Ethnic Cleansing, (Cambridge University Press 2005), p. 211.*
[115] *NARA, Washington, RG-594, Case 6-24, Box 52. U.S. v. Bersin, July 11, 1946.*
[116] *To sustain this supposition is not easy: in many other occasions during the Battle of the Bulge, the Waffen-SS took prisoners of war and delivered them food and medical assistance. Approximately 1,000 American prisoners of war fell into captivity into the hands of the Waffen-SS units, mainly from 106th, 422nd and 423rd Divisions. For further reading, see: Clifford G. Holderness & Jeffrey Pontiff, Hierarchies and the Survival of Prisoners of War During World War II, (in: Management Science, vol. 58, no. 10, 2012), pp. 1874-1885.*
[117] *Parker, p. 117.*
[118] *Ibidem, pp. 125-173.*

of cruelty always depends proportionately on the status degree of authority, in other words, the more statutory the authority, the higher the subsequent assault[119].

Based on several testimonies, some of which have already been cited above, we know that many of the German soldiers who killed their unarmed prisoners of war did it heartily and passionately: in the introduction of my study, I have written about the multi-layered picture of violent actions. Based on private letters, war diaries and memoirs of the World War I, World War II and the Vietnam War, Johanna Bourke examined perceptions and experiences of British, American and Australian soldiers who murdered other people; she further scrutinised the adventures and emotions of the soldiers who did this. Her conclusions – although met with scepticism especially from historians attached to traditional approach, withholding the support of cognitive sciences – draw particular lust for violence and joy of killing which create a genuine motivation for the exercise of violence in a war[120]*. The Johanna Bourke's study addresses social and psychological oscillation of the question of how to become the most effective soldier. First of all, Bourke deconstruct the myth beyond political emphasis of "national honour" to be a soldier, when in fact, warfare is about efficient, skilful and productive killing. An armed conflict is about inflicting human slaughter and dynamic annihilation of the enemy forces. Johanna Bourke's conclusive narrative reveal uncomfortable findings: the war-frame environment emboldens enjoyment of manslaughter among perfectly, conventional individuals who, shielded by legitimised authority structures that help dissipation of responsibility, can often become exuberant killers. It appears that someone does not need to be brutalised through insidious ideological schooling or rough war battles experiences in order to become a passionate murderer. As a deduction, unglamourised analysis of human behaviour of people under overwhelming situational forces delivers unexpected resolutions about the nature of violence and its inner triggering mechanisms. Since ordinary men conscripted to armed forces can, at certain times and circumstances, display enthusiasm and delight to kill, the more is likely for indoctrinated, highly militarily skilled and brutalised of war soldiers – such as were the Waffen-SS warriors – to exhibit such atrocious conduct.*

As already discussed, many of the young soldiers of the 1st Panzer regiment were likely to have lost their relatives during the terror bombing of German cities that preceded the Ardennes Offensive. A military structure was exactly what could meet their need for a sense of belongingness to a group; that was precisely what the National-Socialist State provided from the very beginning of Hitler's rule namely the feel of affiliation to a greater company as a gradual replacement of personal family. A sort of household for all children incorporated to the Hitler Youth organisation[121].

Conclusions

Unlike Tulle massacre, where the actual killings were clear and the case itself does not suscitate convoluted interpretations of a rather disconcerting chain of events, the mass-murder at Baugnez crossroads near Malmedy implies a lot more problematic aspects linked to a fast-evolving military action. Despite testimonies gathered from former U.S. veterans, survivors of the ordeal, plus yet a reasonable number of civilians who happened to witness the whole scene, regardless of thousands of pages assembled by U.S. Army prosecution, it seems impossible though to reach a categorical, conclusive and decisive settlement of what and how went on.

As far as historiography approached the Malmedy-case, there are three main tendencies: (1) what happened at Malmedy was an undoubtful war-crime committed in cold blood by soldiers of the Waffen-SS, following orders given by their commanders, everything being prepared beforehand, according to the initial plan not to take any prisoners of war. This viewpoint is still shared by majority of historians and researchers[122]*; (2) The episode at Baugnez crossroads was indeed a situation of misconduct, but it was rather caused by some of the American prisoners who were trying to escape. The German soldiers opened fire upon those trying to run and their colleagues also shot in the crowd due to confusion and surprise; within the same approach, the narrative tells that the entire occurrence happened to a battlefront*

---

[119] *Stanley Milgram, Obedience to Authority: An Experimental View, (Harper Collins 1974), passim.*

[120] *Michaela Christ, 77. Johanna Bourke, An Intimate History of Killing, (Schlüsselwerke der Kulturwissenschaft, eds.: Claus Leggewie, Darius Zifonun, Anne Lang, Marcel Siepmann and Johanna Hoppen, Bielefeld, Transcript Verlag 2012), pp. 237-238.*

[121] *Further preservation of these bonds and structures of comradeship was carried over after World War II through Mutual Aid Association of Former Waffen-SS Members (Hilfsgemeinschaft auf Gegenseitigkeit der Angehörigen der ehemaligen Waffen-SS, abbreviated HIAG); this lobby group was created by former Waffen-SS veterans in West Germany and strove to achieve economic and historical rehabilitation.*

[122] *The historiographic mainstream which sustains this theory include some of well-known, prominent historians and researchers such as: James Weingartner, Antony Beevor, Jens Westemeier, Peter Lieb etc.*

expediency, not necessarily as a result of a premeditation[123]; (3) the Malmedy massacre was not, in fact, a massacre, but a precipitate action during which several American soldiers were killed, due to their erratic behaviour that their opponents did not even realise they had been already captured by Peiper's spearhead[124]. Furthermore, the Malmedy massacre trial held at Dachau former concentration camp used questionable methods of investigation/interrogation[125] – regardless some recent studies[126] which strive to repair the professional malfunction of the prosecutors – which, in the end, could only jeopardise finding of the truth.

While the massacre at Tulle accommodates certain elements linked with so-called German specific character which naturally predisposed to commit crimes by the side of their alleged volunteerism (the policy and practice of volunteering actions) – however, the executions at Tulle and Oradour-sur-Glane bristled in response to French resistance actions – the massacre at Malmedy entangles typical stressors described by Christopher Browning as the combination of cognitive and situational factors[127]. Examining the historical background alongside specific military developments during the day of 17th December 1944, I came to the conclusion that the massacre at Baugnez crossroads is likely to have occurred in a rather contextual state, against which the perpetrators – soldiers of the vanguard of the Kampfgruppe Peiper – could neither object or resist. By contrast with Goldhagen's allegations that most of German perpetrators were ordinary people, as far as the Malmedy massacre is concerned, this war-crime was carried out by professional killers of the Waffen-SS. The killings at Baugnez achieve a better explanation through Browning's situational-type analysis than Goldhagen's evaluational approach[128]. It does not mean, though, that Daniel Goldhagen's assertions cannot apply in Malmedy's case: his adherence to subjective explanations (i.e., cruelty of the perpetrators) could partially be admitted as a constituent of the war-crime, but it cannot fully justify it. Nick Zangwill also concluded that cruelty alone stands as a rather irrelevant reason[129].

Beyond debates and unclarified issues, I remain attached to the verdict that it was indeed a case of shooting unarmed prisoners of war and a true war-crime, it was neither an encounter confrontation, nor a turmoil. What it also seems logical to assume, based on factual elements, suggests that Baugnez crossroads episode was undertaken as an unexpected battle occurrence, not as a planned operation. Once the prisoners were assembled, the shooting seemed to have become a coherent action to do, taking in consideration the hurry of the 1st Panzer Regiment's vanguard, the exuberance and exhaustion alike of the German soldiers – many of whom had not slept for 30-40 hours – and their vengeful spirit. There is no evidence to support the idea of a premeditated massacre – particularly in the view that Kampfgruppe Peiper had already sent many U.S. soldiers prisoners to the rear in the normal manner in the early stages of its advance. Many historiographic analyses seem to neglect some facets linked with military course of thought which may seem both cynical and uncompassionate for contemporary readers as well as for researchers too; any experienced officer knows that there are certain circumstances where there is little option but to kill prisoners of war. Such examples are plentifully recalled by British veterans who revealed that, during D-Day (Normandy landings), no German prisoners of war were taken because there was simply nowhere to detain them[130]. At Baugnez crossroads, Peiper's men faced a similar serious dilemma in deciding what to do with their detainees. A miserable combination of several factors – an angry SS-Obersturmbannführer in a hurry, no spare men to guard prisoners, no route to the rear available and the possibility that U.S. troops arriving at any time – all these must have created a nightmare scenario

---

[123] *This theory was developed by Gerd Cuppens, Patrick Agte and Ralf Tiemann. These three authors are often associated with regurgitating stories produced by Waffen-SS sympathizers, serving to maintain a "heroical" status of the Waffen-SS. Among those historians who admit the lack of evident proofs that the massacre had been premeditated and the event war rather generated by a fast changing and unpredictable front development is Michael Reynolds.*

[124] *Such classification of the authors does not always help in establishing the foundation for a better understanding of the respective events, moreover it does inhibit further historical research.*

[125] *For further reading, see: Gerd J. Cuppens, Was wirklich geschah: Malmedy – Baugnez – 17. Dezember 1944. Die Kampfgruppe Peiper in den Ardennen, (Grenz-Echo-Verlag 2009). As far as the Malmedy Trial is concerned, Cummins calls it as America's First Guantanamo: see Josepf Cummins, World's Bloodiest History, (Fair Winds Press 2009), p. 210.*

[126] *For further reading, see: Steven P. Remy, The Malmedy Massacre. The War Crimes Trial Controversy, (Harvard University Press 2017). Also, for alternative approach, see: Ralf Tiemann, Der Malmedy-Prozess-ein Ringen um Gerechtigkeit, (Nation Europa Verlag 1993).*

[127] *Christopher R. Browning, Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland, (Harper Perenniel 2017).*

[128] *Nick Zangwill, Perpetrator Motivation: Some Reflections on the Browning/Goldhagen Debate in Moral Philosophy and the Holocaust, (Eds. Eve Garrard – Keele University & Geoffrey Scarre – University of Durham 2005), p. 91.*

[129] *Ibidem, p. 96.*

[130] *Reynolds, pp. 94-95.*

for whoever commanding officer was in charge. It looks therefore very likely that the officers responsible at Baugnez crossroads decided to take the simplest and most practical way out of his deadlock available in that very moment, by giving an order to shoot the prisoners. It may have been a decision not necessarily dictated by ideological background or any other concurring factors, except the condition of the battle alone.

I have already outlined a few characteristics of the military operations of the Ardennes Offensive: necessity for speediness, the impossibility of the Kampfgruppe Peiper's spearhead to detain and care prisoner of war, as well as the revengeful spirit that animated the vast majority of the units. Customarily, most of the scholars specialising in the military history of the Third Reich point out a particular differentiation between Waffen-SS and Wehrmacht. As a matter of fact, the Waffen-SS was part of Wehrmacht – as the latter designated the armed forces of Nazi Germany. Whenever this distinction is being made, and narrative invokes Wehrmacht vs Waffen-SS, we ought to understand that these historians literally refer to Heeres troops coextending with the Waffen-SS. The collection of tasks that had been designed and destined to Wehrmacht – to serve the German State irrespective of its political structures, to achieve coherence through absolute obedience and trust and the obligation assigned to all soldiers to regard his superiors as an extension of the State's authority[131] – was also imperative for every member of the Waffen-SS, regardless his rank.

The Waffen-SS, just like the rest of the armed forces of Nazi Germany, promoted a malignant indoctrination aiming to insert and develop the National-Socialistic ideology alongside Hitler's own goal – elements that became mandatory targets for each individual conscripted to Wehrmacht. Thus, it was achieved the assemble of the soldierly state that Hitler and Himmler had dreamt of. The evolvement of the schooling system within the Waffen-SS ensured consignment of the Nazi propaganda following different degrees of coaching to all future non-commissioned officers and officers. In this fashion, poisoned principles were delivered judiciously to all recipients of this scholarship which, despite some primitive Darwinian concepts, did not lack certain amounts of sophistication. The ultimate purpose of the Waffen-SS ideological preparation was the creation of the Reich's ideal and perfect warrior; the politically-oriented and racially-indoctrinated soldier willing to enthusiastically and vigorously fight to the very end for accomplishing Hitler's one thousand year's Reich. The schooling curricula of the Waffen-SS played its crucial contribution to building the specific esprit du corps which portrayed all archetypal divisions of Himmler's political army.

One should not neglect a distinct psychological consideration when taking into account war-crimes in general and the murders described in this case-study especially: individual responsibility diminishes dramatically when the perpetrator belongs to a group – in our case, his military unit – a process that is known in social-psychology as diffusion of responsibility[132]. Once the pressure to take action does not fall on any particular soldier of the unit, the process of diffused responsibility commences. Philip Zimbardo took the concept further and postulated the theory of de-individualisation[133]. In what sort of instances diffusion of responsibility concept can be applied in order to target subsequent apprehension of a certain event? The execution of unarmed captives during the heat of a battle by emotionally drained, physically and psychically exhausted soldiers provides perhaps one of the best suited conditions, for we deal with diminished degree of conscience connected to dispersed liability, which acted as the genuine situational environment for Peiper's soldiers.

Henceforth, I am inclined to acknowledge that the soldiers of the Waffen-SS were not "soldiers like others"[134] (Soldaten wie andere auch), but tougher fighters, qualified killers, all set to annihilate their adversaries at all costs, at any time, unhesitatingly. On top of the skilfully implemented ideological and military training programme, the Waffen-SS soldiers came to distasteful, unwanted experiment of the terror bombing over their homes in Germany, alongside all other vicissitudes of the final stages of World War II. Most of the actors of the Malmedy massacre were themselves forthright creations of this complicated proceeding that promoted and expedited an irreversible moral transformation.

---

[131] Otto-Ernst Schüddekopf, Das Heer und die Republik. Quellen zur Politik der Reichswehrführung 1918 bis 1933, (Norddeutsche Verlagsanstalt O. Goedel 1955), p. 260.
[132] John Darley & Bibb Latané, Bystander Intervention in Emergencies: Diffusion of Responsibility, (Journal of Personality and Social Psychology 1968), p. 378.
[133] Philip R. Zimbardo, The Human Choice: Individualisation Reason and Other versus De-individualisation Impulse and Chaos, (Nebraska Symposium on Motivation 1969), pp. 237-306.
[134] The allegation that strived to persuade that the soldiers of the Waffen-SS were no different from their other colleagues of the Wehrmacht was primarily theorised by SS-Obesrt-Gruppenführer and Generaloberst der Waffen-SS Paul Hausser, former commander of the 2nd SS Panzer Division "Das Reich". For further reading, see: Paul Hausser, Soldaten wie andere auch. Der Weg der Waffen-SS, (Munin Verlag 1966).

***Acknowledgement**: This work is supported by project POCU 153770 entitled: "Accessibility of advanced research for sustainable economic development – AKADEMIKA", co-financed by the European Social Fund under the Human Capital Operational Programme 2014-2020.*

EDUCATIONAL POLICIES REGARDING TEACHER TRAINING IN ROMANIA IN THE PERIOD 1924 – 1938

Mitru Alexandru
Valahia University of Târgoviște, România

Abstract

The evolution of the interwar pre-university educational system is a complex subject, in the attention of researchers, but also in the attention of civil society. This interest is primarily due to the important changes made in Romanian society after the First World War. In this context, there is a tendency to present a more accurate analysis of the educational traditions and values promoted during the respective period, of the numerous theoretical and practical accumulations achieved in this field, considered of particular importance in the process of consolidating the young Romanian national state.

The purpose of carrying out this research is to capitalize on all the aspects presented, in the context of the current need to carry out a deep reform of the pre-university educational system.Romanian society, in the period 1918 - 1940, was characterized by intense searches regarding the reorganization of professional training institutions in the field of education, discussions and actions undertaken with a view to harmonizing the teacher training process, in the new territorial framework offered by the Union of 1918. Gradually, during this period, the models regarding professional training have complemented the intrinsic nature of the Romanian school tradition, the lucidity and breadth of the vision of statesmen interested in the good of the nation, as well as the theoretical suggestions of Romanian pedagogues. In line with the changing expectations of Romanian society in relation to education, these models have become increasingly structured and effective.

Keywords: *interwar period, pre-university education, professional training*

The educational system was considered by the political elite to be an essential factor in the modernization of Romanian society. In the absence of significant economic and human resources in the Romanian space, modernization was limited to the recovery of existing material and institutional gaps compared to Western society. The pre-war political class did not regard Romania's integration into the Western value system and the modernization of the state as an assumed and conscious destiny. The biggest problem of the Romanian elites was power, not westernization. "The internal competition for access to the resources of the domination is the element that, in fact, also motivates the European integrative approach. Modernization and pro-Western orientation, inevitable throughout the entire process leading to increased interdependence between nations, were only elements involved in the conquest or preservation of positions in the center of power, not ends in themselves."[1, p.85] This aspect made the modernization of Romanian society represent a historical process limited to the confrontation between the two political poles of the pre-war period: conservatism (which rejected the reforms because they dispersed the large rural property) and liberalism (which sought the modernization and establishment of a centralized state system , by which to control the resources). Despite this aspect, the politicians thought of the mission of creating modern political institutions necessary for the functioning of a democratic state as being crucial "the tendency of rationalization in the administration and of aligning the government entirely with Western European models."[2, p.8]

Through the development of the educational system, the Romanian political class sought to transform the space devoid of civic culture and the exercise of individual freedom into a modern and democratic regime. The principle of meritocracy was intertwined with the debates regarding the political paths to follow in the process of modernization of the Romanian state. In this context, the idea of meritocracy "will also be encountered in the debates on the definition of the concept of citizenship and, finally, it will be absorbed by the dispute of ideas around the definition of the Romanian nation... Meritocracy has the gift of ensuring the mechanisms for a new social typology: that of the intellectual." Within a democratic society, based on the exercise of individual freedom, "the intellectual had to embrace the aspirations of social ascent based only on personal merit."[3, p.26-29]

Regarding pre-university education, the principle of meritocracy was closely related to the debate on how to train the teaching staff. After the Union of 1918, the activity of teacher training represented

a permanent preoccupation of the process of reforming the pre-university education system. The fundamental problem we deal with in this material is related to the impact of the initial training of teachers on the educational efficiency of the education system. We try to bring attention to issues related to the quality of the teaching act or the equal opportunities offered to students. These aspects are analyzed through an introspective analysis of the government's actions regarding the teacher training policy, in the context in which all political forces supported the theory that the educational reform had to be thought out and adapted to the new political, economic and social conditions.

Through the adoption of specific legislation after 1918, the Ministry of Public Instruction aimed to ensure their social and professional dignity through the statute of teaching staff, paying significant attention to professional ethics. The general problems faced by all socio-professional categories after the First World War generated wide debates in the public space regarding the status of teaching staff in Romanian society. The rigorous and solid systematic training of teaching staff was seen as a central and essential objective of the reform process promoted in the pre-university educational system. This aspect started from the fact that the importance of the professional training of the teaching staff represented "a central issue of the reform of our national education, as an axis around which to gravitate all other partial reforms of our integral education."[4, p.76]

An important first step in the unification of the education system was achieved in 1924, by the adoption of the State Primary Education Law (infant schools, primary schools, schools and courses for adults, schools and special classes for educating children with disabilities) and normal-primary education.[5, p.8602-8629] This law also took over the process of recruitment and professional training of teaching staff, regulating the appointment conditions, transfers and means of improvement of the members of the primary teaching staff. The normal school, having the same organization throughout the country, had the purpose of forming, according to the law, the teaching staff for small children's schools (kindergartens) and primary schools. Specific normal schools were established for the two categories of personnel, with the specification that, in addition to normal schools for teachers, special departments could also be established for the training of female educators. The duration of courses for normal schools was fixed at 7 years, of which the first three years were intended to give future teachers a general culture similar to that of secondary schools, and the following four years were reserved for the completion of general culture and professional training, "holding- it seems that the teacher who has left the normal school can successfully teach, in addition to theoretical education, the practical utilitarian occupations provided for in the last three years of the primary school curriculum and carry out in his commune all forms of cultural, patriotic, social and economic activity, which the advance of a commune claims."[5, p.825-826]

The initial training of teachers placed special emphasis on specialized pedagogical training. In addition to each normal school, an application school had to function as an integral part of it, and the teacher of pedagogy of the normal school was the director of the application school, being subordinate to the principal of the normal school. The teacher of pedagogy was obliged to carry out model practical lessons both for the teachers of the application school and for the normalists in pedagogical practice. For the other subjects of study, teachers were also required to give model lessons. In order to prepare the teaching staff to meet the challenges of the complementary school, workshops for practical applications were operating in addition to each normal school, and for the experiences and practical work of agriculture each normal school had sufficient land.

In the normative act analyzed, the means of continuous improvement of primary education teachers were also present, in the form of: general didactic conferences, cultural circles, courses to supplement knowledge, refresher courses, access to school libraries and pedagogical libraries. In order to support the teaching staff in continuous training and advancement in their professional career, the law provided for the possibility of granting a leave of absence for didactic improvement studies, in a pedagogical department attached to the university or as a scholarship abroad. The support provided in this direction was substantial. Teachers who were pursuing advanced studies in the pedagogic section attached to the university received their salary and the full salary grade, and those who went to study abroad as scholars received the grade and 25% of the basic salary.[5, p.8617-8626]

As part of the staged reform of the pre-university education system, Constantin Angelescu passed through Parliament, in 1928, the Law for secondary education.[6, p.4247-4267] Secondary education was considered the second level of education in the structure of the Romanian education system. The purpose of secondary education was to give the graduates of the first four years of primary education (the first level of education), the essential elements of a general culture, while preparing them to be able to pursue higher education (the third level of education). Secondary education was divided into two

successive cycles: lower, with a duration of three years (gymnasium) and higher, with a duration of studies of four years (lyceum).

The requirement to train future secondary teachers was highlighted by Article 38, which stipulated that in order to occupy a chair in secondary schools, candidates had to cumulatively meet the following requirements: be graduates of a faculty of letters or sciences, be graduates of a pedagogical seminar and to have successfully passed an aptitude test for at least one main subject and two secondary subjects. Unlike their colleagues in primary education, secondary teachers had the status of non-removable and had the obligation to teach a minimum of 15 hours of class per week,[6, p.4250] compared to the didactic norm of a maximum of 30 hours per week for a teacher.[5, p.8617]

In the case of secondary teachers, as in the situation of primary education teachers, the ministry placed a special emphasis on supporting training and continuous improvement. In this context, the law allowed the granting of leave to complete studies in a university center in the country or abroad or for research activities (scientific missions), for a maximum of four years throughout the professional career. The leave to complete the studies was granted with the approval of the Council of General Inspectors from the ministry, and the respective teaching staff benefited from the payment of the graduation and a percentage of 25% of the basic salary. Thus, after an effective tenure of 10 years at the department, secondary teaching staff had the possibility to benefit from a permit to carry out a training trip abroad, for a maximum of six months, during which the state ensured the payment of their full salary, with all the increments held. This permission was granted by the Ministry of Education based on the opinion of the Council of General Inspectors and within the limits of the budget.

However, secondary teachers were a rather inhomogeneous category in terms of training, recruitment and appointment in education. Due to the different way of organizing the system by which the teachers were trained, there were teachers "coming from the graduation of a single specialty of the faculty of letters, others from two and even three faculties; some coming from aptitude exams with a single specialty, others with two and three specialties; some passed the special exam-competition for occupying a certain secondary chair, etc." The existing inequality among secondary teachers arose "from the fact that the studies of the faculty of letters are for a few years now only three years, and not four, as they were in the past." The mentioned stratifications, the heterogeneity of training and the hierarchies involved are just as many implicit forms of teaching staff training, some of them less satisfactory. There were, for example, what we might call artificially accelerated training models, which were reduced to two- and three-month university courses, intended for teachers who were thus transformed into trainee secondary teachers, tenured and "with the right to salaries and grades equivalent to university-licensed secondary teachers."[7, p.11] However, these forms of training had a conjunctural character, their appearance being determined by the acute need for teaching staff immediately after the First World War. Empirical models of this type, with equivocal equivalences of gradations and forms of training, were also generated by the need to create a unique legislation at the level of Greater Romania, but also by other social aspects. Such models are far from the strength and theoretical rigor of some conceptualized models, present in the reform drafts or in the normative acts adopted in the interwar period and presented in this progress report. These conjunctural forms of training future teachers have worked in periods of crisis or social transition, they constitute a reality of not assuming a unitary policy of those who have assumed the reform of the education system regarding the way to solve the problems related to ensuring the resource qualified human beings in pre-university education.

Dissatisfaction of the teaching staff in primary education was also strongly manifested in terms of access to university courses. As we have seen, the Law on State Primary Education and Normal-Primary Education supported teachers who were pursuing advanced studies in pedagogical departments attached to universities, but places were limited, so that, in reality, the pedagogical department "constituted only a lucky privilege for the few teachers who entered it annually." Professional associations charged that access to university studies through the pedagogical section still remained an unresolved issue, as the legislative measure was not implemented for a satisfactory number of teachers. In this context, teachers from Tecuci county requested, for example in 1932, "university culture for the entire teaching body, not for a university degree, but special university culture, for primary school."[8, p.38-39] Completing university studies represented a hope for many teachers, to progress more quickly in their teaching career, so that they could secure a better salary level.

Dissatisfaction grew among primary education teachers also following the changes made regarding the increase in teaching standards and the means of improvement established following the adoption of the Law for the organization and operation of primary and normal education in 1939. The members of the primary teaching staff were obliged to carry out up to 35 hours a week, didactic activity

in school and outside it, and they were obliged to follow the security and social guidance courses organized by the Social Service.[9, p.3377-3393]

In terms of perfecting and completing the necessary knowledge for teachers, the following were organized: cultural circles; special courses; study trips; refresher courses and refresher courses. These courses were compulsory for different categories of teachers and were set by the ministry based on findings made by school inspectors throughout the school year. Minority teachers in state schools had the obligation to attend courses for learning the Romanian language, Romanian history and geography, civic instruction and pedagogical practice. These courses lasted two months and were completed by taking an exam. If this exam was not passed for two consecutive years, the respective teachers lost the right to teach.[9, p.3377-3390]

For the training of secondary education teachers, the ministry organized special courses, conferences and practical laboratory or seminar work, according to the Decree-law for the organization and operation of theoretical secondary education, adopted in 1939. The dissatisfaction of the secondary teaching staff came from the fact that they had the obligation to refresh their knowledge following findings made by general inspectors through detailed reports. The teachers who did not improve their activity at the department, after attending such special courses three times, were placed at the disposal of the ministry.[10, p.6137-6154]

The needs of education policy seem to arise, for the entire interwar period, from the need to clarify the national political meaning, from the need for continuity of public policies in the education system and from the need to adapt the measures taken to modernize the education system to social reality. Continuity in the application of educational policies, essential in the success of the reform of the pre-university education system, in terms of the training of teaching staff or the salary of the teaching staff, represents the element of unity in the reforming principles. In order to be able to speak of success in the implementation of reforms in the education system during the studied period, a long-term activity plan assumed by all governmental political forces had to be promoted for all fields of activity, not only for the one analyzed in this material. But the reason for the discontinuity, recorded in public educational policies, was precisely the party's rigid educational policy, promoted by those who reached the government.

Conclusions

Gradually, in the studied period, the models regarding professional training have complemented the intrinsic nature of the Romanian school tradition, the lucidity and breadth of the vision of statesmen interested in the good of the nation, as well as the theoretical suggestions of Romanian pedagogues. In line with the changing expectations of Romanian society in relation to education, these models have become increasingly structured and effective.

In this context, we appreciate that the diversity of teacher training forms are characteristics of the way of building public policies in the education sector. For the analyzed period, the official models contained in the promulgated laws are often too technical or too cautious, being characterized as a mixture of pragmatism and authority, limited in terms of financial support.

At the practical-action level, of the actual training for the teaching profession, some dysfunctions and dissatisfactions were manifested which determined the emergence of alternatives for the training of the teaching staff, secondary and primary. Some of these inconsistencies had an objective determination, related to a limited budget, others related to a certain mentality, organization and even conception, as well as subjective reasons for dissatisfaction, which generated attempts and alternative proposals in the training system of teachers.

The law for state primary education and normal-primary education from 1924 also took over the training of teachers, providing the means of improvement in the form of: general didactic conferences, cultural circles, courses to supplement knowledge, refresher courses, access at school libraries and pedagogical libraries, normal schools for male and female teachers and special normal schools (for female educators). These forms of organizing the continuous improvement of the teaching staff have been a permanent concern in educational policy. In this field, continuity was registered as being essential in school policy. This common point of the promoted school policies regarding vocational training led to the imposition of this necessity at the level of the entire education system. The beneficial impact on the educational performance recorded by teachers who entered the education system according to the provisions of Decree-Law 3328 of August 6, 1919 amending the Law on Secondary and Higher Education, is demonstrated by maintaining the way of organizing the capacity exam for occupying a pedagogy chairs in normal schools in the normative act adopted in 1924. Continuing, in terms of the importance given to pedagogical training, the Law for state primary education and normal-primary education preserves,

through article 229, the demanding form of teacher recruitment of pedagogy for normal schools proposed in 1919 by G. G. Antonescu.[5, p.8629]

The law for state primary education and normal-primary education from 1924 also took an important step in terms of equal opportunities offered to students from the minority population. Thus, through Article 201, it was stipulated that in normal schools where at least 20% of students from a national minority were enrolled, their mother tongue and religion must be taught "in such a way that they can teach in this language ." This law, however, maintained the organization of primary school according to sex criteria, providing for primary schools for boys, primary schools for girls and mixed schools. By article 67, it was stated that for mixed schools, with at least two teachers, girls from grades V - VII were organized in a separate study group, instructed by a teacher. This isolation was maintained, in Article 69, for the teaching staff as well. For mixed schools with a single post, a male teacher should preferably be appointed, and for mixed schools with several posts, at least one of these posts should be filled by a male teacher. In boys' schools, as a rule, male teachers had to be appointed, female teachers could only be appointed for the first three grades. Instead, only female teachers were appointed at girls' schools.[5, p.8626]

For secondary education (middle school and high school), the same gender organization of students was maintained, but also the division between male and female teachers in terms of the possibility of occupying a chair. The law of secondary education from 1928, stipulated in article 35, the fact that in girls' high schools the teaching staff, with the exception of religious teachers, had to be made up exclusively of female teachers and teachers. For boys' gymnasiums, for example, in the absence of men, teachers and dexterity masters, except for religion and physical education, could also be appointed women. But for the upper course "men only."[6, p.4251]

The state of anxiety created among pre-university teachers could only have a negative effect on the quality of the teaching act, which benefited the students in primary and secondary schools. An insufficient salary to create a state of security for teaching staff led to a ceiling on teaching activity and to the removal of personal concerns for didactic and scientific improvement. In this context, with all the concern of the ministry to ensure access to a specialization for teaching staff in university centers in the country or through scholarships offered abroad, following the signing of bilateral agreements with other countries, an insignificant number of members of the teaching staff could benefit from these privileges.

Beyond these shortcomings, the pre-university teaching staff was marked by personalities who directly influenced the lives of the students on the school benches. Professor Ștefan Duțulescu, with a degree in philosophy and law, contributed decisively to the foundation of the moral and scientific profile of his students at the "Buzești Brothers" High School in Craiova, where he introduced four main values into the set of the ethical ideal: "a) the principle of personal dignity and national; b) the principle of responsibility, which leads to the affirmation of personality; c) the principle of solidarity, from the association of individual, legal and disciplined deeds having as the norm: the fulfillment of the duty through the complete agreement between the ideas, feelings and deeds of all, an agreement reached through submission, sacrifice and heroism; d) the principle of legal and moral justice, in social relations."[11, p.1] Such teachers contributed to the education of the interwar generations in the spirit of pedagogical values such as: dignity, responsibility, solidarity and justice.

References

1. Marius Lazăr, Paradoxuri ale modernității. Elemente pentru o sociologie a elitelor culturale românești, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

2. Keith Hitchins, România 1866 - 1947, ediția a IV-a, Editura Humanitas, București, 2013.

3. Dragoș Sdrobiș, Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomajul intelectual și radicalizarea politică a tineretului în România interbelică, Editura Polirom, Iași, 2015.

4. Vladimir Ghidionescu, Pregătirea profesională a corpului didactic secundar, Editura Librăriei „Principele Mircea", București, 1935.

5. Monitorul Oficial, Nr. 61, 26 iulie 1924.

6. Monitorul Oficial, Nr. 105, 15 mai 1928.

7. Ștefan Duțulescu, Culegeri pedagogice, Grafica Română, Craiova, 1929.

8. Revista Lămuriri Școlare, anul III, nr. 1-2-3, ianuarie-februarie-martie 1932.

9. Monitorul Oficial, Nr. 121, 27 mai 1939.

10. Monitorul Oficial, Nr. 256, 4 noiembrie 1939.

11. Revista Liceului „Frații Buzești" Craiova, an I, nr. 3 - 4, 1940.

Jurisprudence

ANTHROPOLOGICAL DIRECTION IN CRIMINOLOGY, ITS MAIN THEORIES

Akhmedzhanova Gulnara
Prof., PGU
Ayazbaeva Sabira
teacher KEU
Mukhtarbek Aliya
teacher KEU

АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В КРИМИНОЛОГИИ, ЕГО ОСНОВНЫЕ ТЕОРИИ

Ахмеджанова Гульнара
Профессор, ПГУ
Аязбаева Сабира
преподаватель КЭУ
Мухтарбек Алия
преподаватель КЭУ

Abstract

In this article, an attempt is made to consider criminological anthropology not only as a branch of criminology that studies the relationship of the external structure of the human body — anthropological signs with criminal tendencies of a person, but also the influence of the social environment and social development.

An analytical review of the history of the origin of one of the main trends of criminological science – biosocial criminology is presented. The ideas of the anthropological school of criminology have proved fruitful and relevant to the present. They contributed to the reform of criminal legislation, which became more humane and expedient. For this reason, biosocial criminology can be defined as a modern version of the anthropological school (direction) of crime research. The purpose of this work is to discover the natural connections of illegal behavior with anomalies of natural biological and other etiology in humans, as well as to consider the genesis and evolution of some anthropological theories in criminology in order to establish their consistency and insolvency and the possibility of their application. Biosocial criminology is research that is conducted at the intersection of sociology, biology, psychology and a complex of scientific disciplines of the criminal law cycle. For the methodological basis of this article, the author used dialectical, logical, historical and comparative research methods.

Аннотация

В настоящей статье сделана попытка рассмотреть криминологическую антропологию не только как направление криминологии, которая изучает взаимосвязь внешнего строения человеческого тела — антропологические признаки с преступными наклонностями человека, но и влияние социальной среды и социального развития.

Представлен аналитический обзор истории зарождения одной из главных течений криминологической науки – биосоциальной криминологии. Идеи антропологической школы криминологии оказались плодотворными и актуальными по настоящее время. Они способствовали реформе уголовного законодательства, которое стало более гуманным и целесообразным. По этой причине биосоциальную криминологию можно определить, как современную версию антропологической школы (направления) исследований преступности. Целью данной работы является обнаружение закономерных связей противоправного поведения с аномалиями естественно-природной биологической и другой этиологии у человека, а также рассмотрение генезиса и эволюции некоторых антропологических теорий в криминологии с целью установления их состоятельности и несостоятельности и возможности их прикладного применения. Биосоциальная криминология – это исследования, которые проводятся на стыке социологии, биологии, психологии и комплекса научных дисциплин уголовно-правового цикла. За методологическую основу этой статьи автор использовал диалектический, логический, исторический и сравнительный методы исследования.

Keywords: *anthropological, theories, crime, cesare lombroso, society, biosocial, culture, medicine, sociology.*

Ключевые слова: *антропологические, теории, преступность, Чезаре Ломброзо, общества, биосоциальный, культура, медицина, социология.*

Введение. *Противостояние общества и преступности насчитывает не одно тысячелетие. За этот достаточно длительный период у человечества в борьбе с социальным злом были и успехи, и неудачи. В отдельные исторические периоды в некоторых регионах удавалось снизить уровень нарушений социальных норм до такого минимума, что люди переставали воспринимать правонарушения как необходимую закономерность: свободно перемещались по стране без страха подвергнуться нападению, не пользовались дверными замками, честное слово было более надежной гарантией, чем судебная репрессия.*

Обществу известны феномены свободы от преступности – в отдельных странах возникали такие зоны (в основном это религиозные центры), этнографами описаны древние социумы, культура которых исключала преступность. Однако полностью избавиться от криминала не удалось ни одному государству, ни одной общественной системе. Более того, успех в противодействии преступности иногда казался настолько труднодостижимым, что криминальный феномен начинали рассматривать как неизбежного спутника социального развития: чем дальше шло общество по пути так называемого прогресса, тем глубже погружалось оно в пучину социальных катаклизмов, экологических катастроф и тем пышнее расцветала на этой благодатной почве преступность[1]. Соответственно, ученые-криминологи начинают задумываться о том, почему человек совершает преступление и как повлиять на его поведение. Впервые ответ на этот вопрос мы находим в антропологических исследованиях.

Антропологическое направление криминологических исследований исходит из посылки, согласно которой преступность, представляющая собой множество преступлений и преступников, – это явление, которое имеет биосоциальную, а не социально-правовую природу[2].

Одна из наиболее распространенных в странах Западной Европы классификаций выделяет три направления криминологической мысли, три школы криминологии: — классическая школа (Беккария, Бентам, Фейербах); — антропологическая школа (Ломброзо); — социологическая школа (Ферри, Дюркгейм, Сатерленд). Эта классификация послужила основой для многих исследований, и большинство ученых используют ее до сего времени с определенными модификациями. Каждая из этих классификаций может быть использована в исследовательских целях. В исследовании зарубежных криминологических идей и теорий, подходов к воздействию на преступность мы будем пользоваться историческим методом: рассмотрим криминологическую мысль от истоков до современного состояния[1].

Самой большой проблемой современного общества является рост преступности, которые уже многие годы привлекают внимание ученых, рассматривающих их с позиций различных научных теорий причин преступности и мер воздействия на это антисоциальное явление[1]. Основными среди них являются антропологический (биологический), психиатрический, биоконституционный, психоаналитический и иные.

Следует отметить, что современный или плюралистический период характеризуется множественностью теорий происхождения преступности и формирования личности преступника. Так или иначе, все они сводятся либо к социально-психологическому, либо к биологическому направлению в криминологии. Особенностью их является то, что они вытекают одна из другой, зачастую появление новых теорий (особенно биологических) связано с развитием науки – медицины, психиатрии, культуры, и т.д[3]. Рассмотрим основные из существующих теорий.

Теория факторов

Наиболее обширные статистические исследования различных областей социума (включая и криминальную) провел бельгийский профессор математики и астрономии Ламбер Адольф Жак Кетле (1796-1874).

Исследования Кетле показали, что преступления - не механическая сумма произвольных деяний. Там, где на первый взгляд все зависит лишь от решения лихого человека, выявляется действие каких-то скрытых сил. Ведь в одной и той же стране ежегодно совершается

практически одинаковое количество убийств. Их не может оказаться в десять раз меньше или в десять раз больше.

Таким образом, главный фундаментальный вывод, сделанный Кетле, заключался в том, что все совершаемые в обществе преступления суть одно явление, развивающееся по определенным законам. Попытка избавиться от преступности, строго карая нарушителей, обречена на неудачу. Необходимо выявлять законы развития преступности, силы, которые влияют на ее рост или уменьшение. И именно в соответствии с этими закономерностями необходимо воздействовать на данное явление с тем, чтобы добиться благоприятных для общества перемен[1].

Антропологическая теория

В общественном сознании криминальная антропология довольно прочно ассоциируется с именем Чезаре Ломброзо (1836-1909). Слава этого ученого вполне заслуженна - его научные выводы основываются на изучении 383 черепов умерших, 3839 черепов живых людей, всего им обследованы и опрошены 26886 преступников, которые сравнивались с 25447 студентами, солдатами и другими добропорядочными гражданами. Причем Ломброзо изучал не только современников, но и исследовал черепа средневековых преступников, вскрывая их захоронения. Не каждый исследователь имеет такой научный багаж.

Будучи врачом по образованию (он изучал медицину в Падуе, Вене и Париже и в возрасте 26 лет стал профессором психиатрии в Павии), Ломброзо длительный период практиковал на поприще медицины, приобрел немалую известность в Италии как специалист по лечению пелагры, в Песаро возглавлял клинику для душевнобольных, где провел интересные исследования зависимости поведения психически больных от климата и погоды. В последующем он стал профессором судебной медицины и психиатрии, а затем заведующим кафедры криминальной антропологии в Туринском университете.

У прирожденных преступников Ломброзо отмечает аномалии черепа. Он напоминает черепа низших доисторических человеческих рас. Мозг прирожденного преступника по своим извилинам также отличается от мозга нормального человека и приближается к строению мозга человеческого зародыша или животного. Для них характерны атавистические признаки: чрезмерная волосистость головы и тела, либо раннее облысение, неравномерное расположение зубов (иногда в два ряда), чрезмерное развитие средних резцов, косоглазие, асимметрия лица. Преступники имеют вообще прямой нос с горизонтальным основанием, умеренной длины, не слишком выпуклый, часто несколько отклоненный в сторону и довольно широкий. Преступники с рыжими волосами встречаются очень редко, в основном это брюнеты или шатены. У преступников морщины появляются раньше и чаще в 2-5 раз, чем у нормальных людей, с преобладанием скуловой морщины (расположенной посреди щеки), которую ученый называет морщиной порока. Руки у них чрезмерно длинны - длина распростертых рук у большинства прирожденных преступников превышает рост.

Подобно дикарям прирожденные преступники любят татуировать свое тело. С дикарями их роднит и пониженная чувствительность, пренебрежение к боли и собственному здоровью (в 15% случаев у них практически отсутствует болевая чувствительность. Отсюда их равнодушие к чужой и собственной жизни, повышенная жестокость, чрезмерное насилие. У них притуплено нравственное чувство (Ломброзо даже разрабатывает новое научное понятие - нравственное помешательство). В то же время для них характерны чрезвычайная возбудимость, вспыльчивость и раздражимость.

Убийцы. В типе убийц ясно видны анатомические особенности преступника, в частности, весьма резкая лобная пазуха, очень объемистые скулы, громадные глазные орбиты, выдающийся вперед четырехугольный подбородок. У этих наиболее опасных преступников преобладает кривизна головы, ширина головы больше, чем ее высота, лицо узкое (задняя полуокружность головы более развита, чем передняя), чаще всего волосы у них черные, курчавые, борода редкая, часто бывает зоб и короткие кисти рук. К характерным чертам убийц относятся также холодный и неподвижный (стеклянный) взгляд, налитые кровью глаза, загнутый книзу (орлиный) нос, чрезмерно большие или, напротив, слишком маленькие мочки ушей, тонкие губы, резко выделяющиеся клыки.

Воры. У воров головы удлиненные, черные волосы и редкая борода, умственное развитие выше, чем у других преступников, за исключением мошенников. Воры, преимущественно, имеют нос прямой, часто вогнутый, вздернутый у основания, короткий, широкий, сплющенный и во

многих случаях отклоненный в сторону. Глаза и руки подвижные (вор избегает встречаться с собеседником прямым взглядом - бегающие глаза).

Изнасилователи. У изнасилователей глаза навыкате, лицо нежное, губы и ресницы огромные, носы сплющенные, умеренных размеров, отклоненные в сторону, большинство из них сухопарые и рахитические блондины.

Мошенники. Мошенники нередко обладают добродушной внешностью, их лицо бледное, глаза маленькие, суровые, нос кривой, голова лысая. Ломброзо удалось выявить и особенности почерка различных типов преступников. Почерк убийц, разбойников и грабителей отличается удлиненными буквами, криволинейностью и определенностью черт в окончаниях букв. Для почерка воров характерны буквы расширенные, без острых очертаний и криволинейных окончаний [4].

Теория конституционального предрасположения

Начало XX в. ознаменовалось бурным развитием физиологии вообще и эндокринологии в частности. Ученые выяснили, что от работы желез внутренней секреции (гипофиза, щитовидной, паращитовидной, зобной, половых желез) в значительной мере зависят и внешность, и самоощущение человека, соответственно его поведенческие реакции в определенной мере связаны с химическими процессами, происходящими внутри организма. Эти закономерности оказались весьма привлекательными для криминологов, которые работали в русле ломброзианства и стремились найти связующие звенья между характеристикой внешности и особенностями поведения.

В 1924 г. американский исследователь Макс Шлапп опубликовал небольшую статью, в которой обнародовал результаты изучения эндокринной системы преступников. По его данным, почти одна треть всех заключенных страдает эмоциональной неустойчивостью, связанной с заболеваниями желез внутренней секреции. Через несколько лет в Нью-Йорке Шлапп в соавторстве с Эдвардом Смитом опубликовал книгу «Новая криминология». Авторы одну из главных ролей в механизме преступного поведения отводили различным эндокринным расстройствам (внешними признаками которых являются наряду с другими особенности телосложения).

Эти исследования стимулировали поиск физических признаков опасного состояния, который привел криминологов к гипотезе о связи строения тела, типа телесной конституции с предрасположенностью к преступному поведению. Наиболее масштабные исследования в этой области осуществил профессор Гарвардского университета Эрнест Хуттон, который более пятнадцати лет проводил обширное антропологическое изучение преступников.

Исследования привели Хуттона к выводу о том, что существование типа прирожденного преступника - это реальный факт. Для защиты общества от таких преступников необходимы достаточно жесткие меры: «Устранение преступности может быть достигнуто только путем искоренения физически, психически и морально неприспособленных индивидов или путем их полного отделения и помещения в социально здоровую («асептическую») среду».

Аналогичные исследования проводил профессор Колумбийского университета Уильям Шелдон. В 1949 г. он опубликовал книгу «Виды преступной молодежи: введение в конституционную психиатрию», в которой развил идею единства физической структуры человека и его поведения.

В 1925 г. начали исследовать природу преступности; молодые супруги Шел и Элеонора Глюк. В основу своих исследований они положили метод длительных (лонгэтюдных) наблюдений. В 1943 г. они опубликовали интересную книгу «Преступные карьеры в ретроспективе», в которой отразился почти двадцатилетний опыт изучения преступников. Одним из выводов, который они сделали по результатам столь длительных исследований, был следующий: «Наличие или отсутствие определенных черт и признаков в конституции и ранней окружающей среде различных преступников определяет, кем неизбежно станут эти преступники и что станет с ними».

Ученые установили, что конституция большинства подростков- правонарушителей относится к мезоморфному типу (мускулистые, энергичные); их доля среди правонарушителей составляет 60%, в то время как среди правопослушных они составляют лишь 30%[1].

Внешний вид не всегда может дать правильное представление о человеке, а во многих случаях вводит в заблуждение и может сыграть злую шутку с человеком.

Экономическая теория

Основоположники рабочего движения К. Маркс (1818 - 1883) и Ф. Энгельс (1820 - 1895), обогатили криминологическое учение радикальной концепцией воздействия на преступность.

Основоположники теории научного коммунизма, взяв за образец схемы общественных отношений в первобытной общине, где уровень преступности был крайне низок (настолько низок, что не требовалось специальных органов для борьбы с этим феноменом: без судов, тюрем и полиции все шло своим чередом), пытались на той же основе смоделировать общество будущего, где будет господствовать социальное равенство, к минимуму сведутся различные противоречия, где отпадет необходимость в государственном принуждении: преступность начнет исчезать без специальных полицейских мер.

К числу основных факторов преступности они относили социальное неравенство, эксплуатацию трудящихся, органическими последствиями которой являются безработица, крайняя бедность и нищета, низкий уровень образования и воспитания в рабочей среде.

На смену методу репрессивного сдерживания был предложен метод снятия социального напряжения, устранения противоречий, генерирующих преступность. Вместо того, чтобы переводить социальную войну в скрытую форму, марксизм предложил добиться социального мира и таким путем подрубить самый корень преступности. Правда, путь к социальному миру оказался достаточно непростым[1].

Хромосомная теория

Определенные ожидания и надежды многие криминологи в середине XX века связывали с хромосомными исследованиями. Открытие в 1950 г. хромосомной теории, объясняющей наследование признаков, воодушевило криминологов на поиски «гена преступности».

Как известно, генотип человека состоит из 46 хромосом в комбинациях XX у женщин и XY у мужчин. Вместе с тем, встречаются комбинации из 47 хромосом, когда указанный набор принимает вид либо XXY, либо XYY. В последнем случае ученые выявили повышенную агрессивность у мужчин («супермужчин»), а экспериментальные исследования, проведенные П.-А. Джейкобс в 1965 г. и группой шотландских ученых в 1966 г. в группах заключенных и законопослушных граждан, позволили установить, что в первой группе набор XYY встречается чаще, чем во второй. Вместе с тем, данная теория вызвала резкую критику в связи с низкой репрезентативностью выборки и вытекающей отсюда ненадежной эмпирической обоснованностью результатов[5].

В то же время, хочется отметить, что хромосомный метод стал успешно применяться криминалистами при раскрытии и расследовании преступлений. Хромосомная мутация использовалась для идентификации и изобличения преступников, оставивших свои биологические следы на месте преступления.

Теория социальной дезорганизации

Эмиль Дюркгейм (1858-1917) один из основоположников французской социологической школы, профессор Сорбонны и основатель периодического научного издания «L'Annee sociologique», провел ряд серьезных исследований общественных процессов.

В период общественной стабильности (по терминологии автора «в нормальное время») существующий общественный порядок в большей мере основывается на:

- устоявшейся иерархии социальных ценностей, понятии о добре и зле, справедливости и несправедливости, о том, что можно делать и чего делать нельзя;

- оценке людьми существующего порядка в обществе как справедливого и вырабатываемом на этой базе общественном мнении;

- религиозных стереотипах сознания и поведения;

- семейных связях;

- социальных традициях и привычках, системе авторитетов.

Последним Дюркгейм придавал особое значение, считая, что авторитет коллектива в значительной мере зависит от авторитета традиций. Живым выражением традиций он считал стариков. Уважение к старикам - показатель уважения к традициям, а соответственно и индикатор прочности общественных устоев. Отсутствие такого уважения - признак аномии.

Степень сплоченности общества определяется этими факторами, а уровень солидарности в свою очередь определяет характер многих социальных процессов, в том числе и преступности.

Дюркгейм выделяет два вида солидарности. Низший тип - механическая солидарность, высший - органическая. Первый основывается на подавлении человеческой природы, второй - на

гармонии индивидуального и общественного сознания. Первый предполагает практическое устранение личности (человек сливается с обществом и теряет индивидуальность), второй возможен только, если всякий имеет собственную сферу действия, т. е. личность.

Именно в отсутствии солидарности (дезорганизации) Дюркгейм усматривает источник абсолютного большинства негативных общественных проявлений. В этой связи особое внимание он уделяет анализу социальной дезорганизации (или аномии) как фактору, генерирующему различные негативные социальные явления, в том числе и преступность[1].

Теория опасного состояния

В XIX в. Э. Ферри и Р. Гарофало разработали концепцию опасного состояния преступника, суть которой заключалась в том, что преступника надо не карать, а выводить из состояния повышенной склонности к преступлению (и до тех пор, пока это не сделано, изолировать). В XX в. эта концепция была положена в основу нетрадиционного направления науки о методах воздействия на преступность - клинической криминологии.

Клинические (медицинские) меры воздействия на преступность практиковались давно. Рассмотрение преступности как болезни имеет весьма древнюю традицию. Особенностью клинической криминологии как научного направления является попытка сформировать особую систему мер коррекции личности, которая была бы самодостаточной, т. е. основным (а в трактовке некоторых ученых и единственным) методом воздействия на преступность. Представители данного научного направления практически отрицали кару как превентивное сдерживающее средство. Они попытались превратить криминологию в своеобразную антикриминогенную медицину, а тюрьму в клинику[1].

Теория дифференцированной (дифференциальной) связи

Профессор Иллинойсского университета Эдвин Сатерленд (1883-1950) внес свою лепту в развитие теории стигмы однако наиболее значительным вкладом этого ученого в науку является создание оригинальной криминологической концепции.

Дифференцированные, различные социальные связи определяют направление воспитания ребенка: если он вращается в респектабельном обществе, то усваивает стандарты правопослушного поведения. Если же он поддерживает связь с преступными элементами, то и усваивает соответствующие стандарты мышления и поступков.

Э. Сатерленд ввел два психологических элемента в свою теорию. Первый заключался в том, что преступные взгляды, ориентации и умения усваиваются в группе при личном неформальном общении. Формальный подход воспитателей в школе, а также родителей, не имеющих психологического контакта с детьми, часто бьет мимо цели, и воспитательные усилия этих лиц нередко имеют нулевой эффект. Подлинным воспитателем такого подростка оказываются участники неформального общения в группе правонарушителей. В большинстве случаев правонарушители и не думают никого воспитывать, однако их авторитет оказывается решающим фактором подражания.

Сущность второго элемента заключается в теоретическом положении очень похожем на постулат И. Бентама: лицо становится преступником в результате преобладания у него взглядов, благоприятствующих нарушению закона, над взглядами, не благоприятствующими этому.

Отдавая приоритет субъективным факторам преступного поведения, ученый не преуменьшал и значения объективных условий: «Преступное поведение частично функция условий. Например, в тюрьмах мужчины не совершают изнасилований женщин, поскольку и те, и другие содержатся раздельно». В первом изложении теории дифференцированной связи Э. Сатерленд отмечал, что к истокам первичной преступности (преступности тех, кто впоследствии учит преступному поведению подростков) относятся социальная дезорганизация, социальная мобильность, конкуренция, конфликт культур[3].

Следует учесть, что рассмотренные нами теории – основные из существующих. Всего их – более 30, но все они взаимосвязаны, вытекают одна из другой и дополняют одна другую.

В целом антропологическое направление в рамках советской науки до определенного момента поддерживалось руководством страны, поскольку позволяло связывать природу преступности с пережитками буржуазного строя и прогнозировать ее искоренение в относительно недолгой перспективе. Вместе с тем, анализ ситуации, сложившейся вокруг исследований личности преступника в данный период, приводит современных ученых к выводу о том, что «в первых советских криминологических исследованиях произошла ошибочная подмена личности преступника личностью, совершившей общественно опасные деяния в результате

имеющихся у нее психических отклонений», что не могло привести исследователей «…к явно выраженному ломброзианству» [6]., поскольку «антропологическое изучение личности предполагает исследование морфологических, типологических особенностей преступника с обязательным изучением его конституции, гигиенического состояния, расовых особенностей, половых, возрастных признаков, плодовитости, мимики, а также с необходимостью производить функциональные измерения (сила рук, темперамент и т.п.), над чем долгие годы работал Ч. Ломброзо» [6]. Кроме того, отечественные авторы учитывали влияние социальных факторов, поэтому их подход правильнее было бы называть биосоциальным.

К примеру, к одной из наиболее заметных фигур, способствовавших дальнейшему распространению биосоциального подхода к изучению личности преступника и преступности, следует отнести психиатра Е. К. Краснушкина, по мнению которого, подобные исследования «…лучше всего доступны, конечно, врачу-психиатру и при том социально мыслящему, так как нельзя изучать психической личности вне связи с социальной средой и физиологическими особенностями» [7].

Все теории советских криминологов, объяснявшие специфику личности преступника, можно разделить на следующие группы: социологические, психологические и биосоциальные. Так, в частности, социологического характера исследования личности преступника обращали внимание на его социально-демографические признаки (пол, возраст, социальные статус и роль), что стало основой для выделения типов преступников по указанным признакам и использовалось в рамках профилактической работы. В рамках психологического направления был сделан вывод о наличии дефектов правосознания, характерных для личности преступника, либо дефектов ценностно-нормативной сферы в принципе. Именно сторонниками психологического подхода была разработана теория психологического отчуждения личности, объяснявшая становление и формирование личности преступника. Так, постулировался факт утраты личностью эмоциональных связей «…в основных сферах социализации (в семье школе, трудовом коллективе и т.д.), результатом чего явилось состояние тревожности, беспокойства личности. В основе совершения любого преступления лежит механизм психологической защиты, доминирует стремление к самоутверждению, которое может быть различным» [6]. Говоря о биосоциальном направлении, объясняющем природу личности преступника и причины преступного поведения, следует отметить его меньшую распространенность по сравнению с социальными и психологическими теориями. Большинство исследователей все же придерживались следующей позиции: «именно потому, что преступление – это деяние социальное, а не биологически детерминированное (вред, причиняемый душевнобольными, не считается преступлением), законодатель устанавливает ответственность и наказание, которые, будучи социальными категориями, могут детерминировать поведение в нужном для общества направлении. Если бы это было не так, право не могло бы регулировать поведение людей» [8].

На сегодняшний день можно говорить об определенном развороте криминологической науки к биологическим исследованиям в контексте задач криминологического исследования, однако, разворот этот осуществляется, в основном, усилиями представителей естественных и медицинских наук.

Современные ученые приходят к выводу, что «комплексный подход к анализу и объяснению человеческого поведения, в том числе преступного, должен учитывать биокриминологические знания. Если теоретики не будут учитывать связь между генетической составляющей и девиантным, особенно преступным, поведением, то подлинное понимание того, как природа человека взаимодействует с психологической и социальной средой в процессе социализации, вряд ли будет достигнуто[9]».

Заключение

Таким образом, в настоящее время создались благоприятные условия для того, чтобы преодолеть догматизм и ограниченность в подходе к изучению причин преступности и личности преступника, качественно обогатить и расширить научную основу решения этой сложнейшей проблемы. Только общими усилиями специалистов многих наук, общественных, а также психологии, генетики и других, можно раскрыть с достаточной полнотой внутренний механизм, регулирующий поведение человека.

В антропологии вообще и в криминологической антропологии в частности имеются два направления: социальное и биологическое. Будущее стоит за социальным направлением, которое отнюдь не умаляет ценности тех рациональных зерен, которые принадлежат

направлению биологическому (например, теория о наследственном предрасположении), но исследует особенности преступного поведения, опираясь на социальные науки (культурология, психология, этнология, история, экономика и т.д.).

Учет антропологических особенностей лиц, совершающих преступные деяния, помогает ответить на вопрос, почему это поведение приобретает те или иные конкретные формы, позволяет индивидуализировать меры, применяемые к нарушителям уголовного закона. Но нельзя отрицать того, что у вменяемых лиц, каковыми являются лица, признанные виновными в совершении преступления, определяющим в механизме преступного поведения служат не антропологические особенности и социальные качества, а особенность социальной среды и социального развития. Сталкиваясь с проблемой медико-биологических особенностей преступников, криминолог решает сугубо индивидуальную задачу: в связи с чем недостаточно учитывались эти особенности или не учитывались вовсе, что необходимо для временного и полного их учета. И поэтому преступность была и остается социальной проблемой.

Источники

Научная и учебная литература

1. Иншаков С. М. Зарубежная криминология. – М.: Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 182 с.

3. Кутина В.П. Методические рекомендации по изучению курса и проведению учебных занятий. СПб.: СПбГУГА, 2007.

4. Ламброзо Ч. Преступный человек. М.: Эксмо; МИДГАРД, 2005. – 876 с.

5. Караваева Ю. С. Личность преступника в криминологии: учеб. пособие. – Пермь: Издательство «Миг», 2021. – 146 с.

8. Лейкина Н.С. Личность преступника и уголовная ответственность. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 129 с.

9. Комлев Ю.Ю. Теории девиантного поведения: уч. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. СПб.: Изд. дом АЛЕФ-ПРЕСС, 2014. – 222 с.

Журналы

6. Шеслер А.В. Личность преступника в криминологических теориях советского периода // Всероссийский криминологический журнал. 2020. Т. 14. № 2. С. 193-205.

7. Титова Т.С., Сафуанов Ф.С. Изучение личности преступника и преступности (исторический экскурс) // Российский психиатрический журнал. 2017. № 1. С. 53-60.

Веб-сайты

2. https://online-edu.ranepa.ru/pluginfile.php/31540/mod_resource/content/6/2020-02_CRM_02-08_text.pdf

LOCAL GOVERNMENT AS AN INDEPENDENT LEVEL OF PUBLIC GOVERNMENT - PUBLIC SELF-GOVERNMENT (MUNICIPAL) GOVERNMENT: IDENTIFICATION, ROLE AND MEANING

Mykhailo Oleksandrovich Baimuratov
Doctor of Law, Professor,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Professor of the Department of Political Sciences and Law
South Ukrainian National Pedagogical School
University named after K.D. Ushinskogo, Odessa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4131-1070
Boris Yakovych Kofman
doctor of legal sciences, senior researcher,
Honored lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Law
A. Nobel University, Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8121-5190

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ РІВЕНЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ – ПУБЛІЧНОЇ САМОВРЯДНОЇ (МУНІЦИПАЛЬНОЇ) ВЛАДИ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ, РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ

Баймуратов Михайло Олександрович
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету ім. К.Д. Ушинського, м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-4131-1070
Кофман Борис Якович
доктор юридичних наук, старший дослідник,
Заслужений юрист України,
професор кафедри права
Університету імені А. Нобеля, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-8121-5190

Abstract

The article is devoted to the study of identification features, role and significance of local self-government as an independent level of public power - public self-governing (municipal) power. It is proven that, taking into account the strategic importance of local self-government in the processes of formation and development of democratic legal statehood, the latter is objectively formed as an independent level of public power - public self-governing (municipal) power. The identification features of public self-governing (municipal) power are directly related to the existence, formation, functioning and development of a local territorial human community - a territorial community within which local self-government exists and is implemented, as well as the residents-members of such a community function in the philosophical state of everyday life, realizing its life cycle, through the realization of its constitutional and legal status, namely the rights and freedoms of a person and a citizen. Hence, the content-informational component of the paradigm "human rights - municipal human rights - municipal man" directly contributes to the understanding of its special role not only in the emergence, formation and development of democratic legal statehood, but also in the institutionalization of the institute of local self-government through the formation of its normative (legal) space.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню ідентифікаційних ознак, ролі і значення місцевого самоврядування як самостійного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади. Доведено, що враховуючи стратегічне значення місцевого самоврядування в процесах становлення і розвитку демократичної правової державності, останнє об'єктивно формується як самостійний рівень публічної влади – публічної

самоврядної (муніципальної) влади. Ідентифікаційні ознаки публічної самоврядної (муніципальної) влади напряму пов'язані з існуванням, формуванням, функціонуванням і розвитком локальної територіальної людської спільноти – територіальної громади, в межах якої існує та реалізується місцеве самоврядування, а також у філософському стані повсякденності функціонують жителі-члени такої громади, реалізуючи свій життєвий цикл, через реалізацію свого конституційно-правового статусу, а саме прав і свобод людини і громадянина. Звідси, змістовно-інформаційна складова парадигми «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина» напряму сприяє розумінню її особливої ролі не тільки у виникненні, формуванні і розвитку демократичної правової державності, а й в інституціоналізації інституту місцевого самоврядування через формування його нормативного (правового) простору.

Keywords: *public power, local self-government, territorial community, human rights, public self-governing (municipal) power.*

Ключові слова: *публічна влада, місцеве самоврядування, територіальна громада, права людини, публічна самоврядна (муніципальна) влада.*

I. Увага до концепції публічної влади приділялось у теоретичних працях багатьох представників філософської та правової науки, починаючи ще з XVIII ст. Термінологічна система «публічна влада» складається з двох термінів (складових) «публічність» та «влада», що знаходяться у відповідному зв'язку та детермінують один одного. Так, поняття і відповідне розуміння публічності зустрічається, наприклад, у працях ще Г.В.Ф. Гегеля, який зазначав, що публічність – важливий формувальний засіб для державних інтересів... через публічність утверджується перш за все момент загальної обізнаності [1, с. 351] (біхевіористично-інформаційний критерій – авт.). Наш сучасник, вітчизняний дослідник А. Селіванов акцентував увагу на тому, що термін «публічність» є «юридичною ознакою присутності держави у суспільних відносинах, які врегульовані позитивним правом, коли громадянин, сприймаючи Конституцію як Основний Закон, погоджується із передаванням державі окремих природних суб'єктивних прав, які можуть відчужуватися» [2, с. 32] (статусно-облігаторний критерій – авт.).

Що ж до первинно-змістовної етимології слова «публічність», то воно лінгвістично походить, по-перше, від латини; по-друге, від латинського слова publicus, що в перекладі означає «громадський». Отже, можна констатувати, що саме в юридично-семантичному аспекті публічність – це інформаційно-свідомий інструмент обізнаності громадськості, народу, суспільства, що несе в собі інформаційний потенціал та суттєве праксеологічне навантаження.

Своєю чергою, владою, з погляду професора Г. Атаманчука, є взаємозв'язок між людьми, у процесі якого одні особистості в силу різних причин признають верховенство волі інших [3, с. 293] (системно-вольовий критерій – авт.). В сфері права розуміння влади має класично-змістовний, більш конкретніший елементно-ідентифікаційний прояв, бо влада:

а) побудована на субординаційних відносинах владарювання та підкорення, і тому всі соціальні процеси відбуваються саме в цій системі координат (суспільно-субординаційна ознака – авт.);

б) здійснюється спеціально уповноваженими органами держави, або іншими суб'єктами, що визнані державою та за її дорученням (структурно-легалізаційна ознака – авт.);

в) саме вони володіють для цього відповідними владними повноваженнями, що зафіксовано в їх компетенції (владно-компетенційна ознака – авт.);

г) звідси, відповідно до неї, вони можуть видавати нормативно-правові акти обов'язкового характеру, що містять правові норми в яких зафіксовано відповідні правила поведінки суб'єктів конкретних правовідносин (формально-нормативна ознака – авт.);

г') для гарантування їх виконання вони мають повноваження щодо застосування державного примусу у випадку невиконання владних приписів виданих нормативно-правових актів (державно-примусова ознака – авт.).

II. Треба наголосити на тому, що проблематика влади є фундаментальною в сфері соціально-гуманітарного знання, – більш того, ніхто з представників філософської, політологічної та правової доктрин не заперечує, що вона відноситься до розряду «вічних», причому, як в контексті актуальності, так й в контексті її практичної реалізації, – і саме тому, судячи з усього, завжди буде привертати увагу дослідників. Ця проблематика об'єктивується та

актуалізується особливо в умовах формування, становлення та розвитку демократичної правової державності, що корінним чином змінює філософію, систему координат і константи публічної влади. Це, насамперед, детермінується створенням системи політичних і нормативних координат, в якій співвідносяться права людини, – як її індивідуальної, групової і колективної якості, – з публічною владою, що в нових умовах існування повинна визнавати, легалізувати, сприяти реалізації таких прав людини, їх охороняти, захищати, гарантувати. Причому, таке співвідношення побудовано аж ніяк не на користь публічної влади – бо в нових умовах державності формується пріоритет прав людини перед правами держави, що знайшло своє однозначне закріплення в формулюваннях ст. 3 Конституції України: А) Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Б) Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4].

Отже, можна стверджувати, що саме конституційна регламентація ролі і значення прав і свобод людини:

а) створює відповідну управлінську парадигму, що детермінує особливу роль і значення публічної влади в дотриманні і реалізації таких прав, їх охороні, захисті та гарантуванні;

б) формування і використання якої прогнозує, детермінує та забезпечує обов'язкове формування системи публічної влади в бік її суттєвої гуманізації, гуманітаризації, а також на засадах правої охорони і правового захисту найважливіших гуманістичних відносин, що виникають в державно організованому суспільстві;

в) детермінує відповідну поведінково-діяльнісну (функціональності) нормативну політику як органів публічної влади, так й інших суб'єктів, що існують на території держави;

г) така політика скерована на створення правового простору публічної влади, в тому числі й правового простору місцевого самоврядування [5], в якому такі права і свободи людини будуть реалізовуватися як її основні та стратегічні задачі та завдання.

Ба більше, саме таке конституційне відношення до прав і свобод людини веде до двокомпонентної структуризації самої публічної влади, що зафіксоване у ст. 5 Конституції України – «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Отже, єдина публічна влада, носієм якої є народ, поділяється на два функціональних рівні – на:

а) публічну державну владу, що здійснюється через органи державної влади, та

б) публічну самоврядну (муніципальну) владу, що здійснюється через органи місцевого самоврядування [6].

III. Дійсно, проблематика владного комплексу та його онтологічна, гносеологічна, аксіологічна, екзистенційна, конотаційна, наративна, комунікативна та технологічна характеристики, що дають можливість розкрити правову природу владно-компетенційних відносин, є, по-перше, системними; по-друге, комплексними; по-третє, предметно-полісемічними, тобто такими, що безпосередньо пов'язаними з багатьма дискусійними питаннями сучасних соціально-гуманітарних наук. По-четверте, можна констатувати їх інноваційний характер, бо структуризація публічної влади на два відносно самостійних рівня, є яскравим свідоцтвом її модифікації та трансформації в бік суттєвої демократизації та гуманізації. По-п'яте, треба говорити про відповідну технологічність («процесуальну процедурність» – авт.) у процесі формування, інституціоналізації, функціонування та реалізації публічної влади. По-шосте, обов'язково необхідно звернути увагу на коло суб'єктів-носіїв здійснення, реалізації та гарантування публічної влади, а також їх адресатів (адресантів), що своєю чергою, включає її комунікативну характеристику, яка передбачає наявність тандему «суб'єкт–об'єкт» владних повноважень та їх взаємний вплив одного на іншого. По-сьоме, крім того, треба зробити висновок про зміну змістовної модальності публічної влади в її класичному розумінні та реалізації, що детермінує зміну політичного режиму в державі.

На думку дослідника Носкова Є. Г. до числа таких питань відносяться наступні: яка природа і сутність влади? Чи можливо неінституціональне тлумачення даного феномена як способу людського існування, особливим чином проявляться в таких сегментах буття як вчинок, праця, совість, багатство і т. ін. У чому полягає екзистенційний сенс влади і хто виступає її суб'єктом? Що є об'єктом владного впливу? Яка, нарешті, типологія владних відносин і наскільки інституційні та неінституційні (екзистенційно-онтологічні) версії таких типологізацій

доповнюють і розширюють евристичні можливості одна одну [7, с. 3]. Той же автор зазначає, що кількість такого роду проблемних постановок можна без великої праці збільшити [7, с. 3].

Отже, можна констатувати, що концептуальні питання природи публічної влади є найважливішими та актуальними, причому не тільки теоретично і доктринально, а й, що є найважливішим, й праксеологічно, тобто у практично-реалізаційній площині, бо вони повинні:

а) знайти своє закріплення на управлінському рівні – в повсякденній діяльності органів публічної влади (управлінсько-повсякденний фактор – авт.);

б) знайти своє закріплення на нормативному рівні – конституційному, законодавчому, підзаконному (нормативно-правовий фактор – авт.),

в) бути втілені у систему координат розподілу та розмежування компетенційних повноважень органів публічної влади на всіх її рівнях, включаючи й рівень публічної самоврядної (муніципальної) влади (розмежувально-компетенційний фактор – авт.);

г) бути реалізованими через відповідне нормативно-правове супроводження і забезпечення процесів існування, функціонування, реалізації, вдосконалення публічної влади та її органів, включаючи й їх правозастосовну діяльність, що має велике легально-легітимне значення і суттєво актуалізує доктринальне дослідження цих процесів (процесуально-процедурний фактор – авт.);

г') враховувати константу, що вся діяльність публічної влади напряму і генетично пов'язана з феноменологією людського існування (відпочинок, праця, совість, багатство і т. ін.) як способу існування, функціонування і реалізації цієї самої публічної влади (екзистенційно-владний фактор – авт.).

В той же час, можна погодитись з вітчизняним дослідником В.С. Могілевським [8, с. 51] про те, що наведені вище формулювання в своїй сукупності не тільки окреслюють поле сучасного наукового аналізу влади, але й об'єктивують та актуалізують її дослідження, особливо в період економічної, політичної та правової глобалізації – в умовах якої суттєво змінюється та модифікується змістовне наповнення владних відносин, що є напряму пов'язаним зі зменшенням ролі національних держав та деформацією проявів державного суверенітету [9] і зростанням ролі наднаціональних інституцій, що керують міжнародними міждержавними інтеграційними об'єднаннями [10].

IV. Крім того, є загальнозначущим й те, що світова конституційна думка вже не перше десятиліття розставляє акценти на політологічні та соціологічні аспекти конституційного права [11, с. 19]. Визначаючи приклад такого інтеграційного методу, і фактично наголошуючи на використанні міждисциплінарного підходу, дослідник А. А. Єзеров вказує, що будучи спочатку політологічними, соціологічними, психологічними та загальноправовими, такі категорії, як «конфлікт», «консенсус», «паритет», «делікт», «протиріччя», «компроміс», «моніторинг», «політична система», «соціальний інтерес», «суспільна психологія», «суспільна згода», «правова культура» та інші в процесі подальшого розвитку конституційно-правової доктрини будуть пристосовуватися до конституційно-правової матерії і логічно опосередковувати явища реальної дійсності, що вивчаються конституційним правом, тим самим категоріально збагачуючи науку конституційного права [12].

Тому можна констатувати, що такі терміни та терміносистеми як «влада», «державна влада», «публічність», «публічна влада», «органи публічної влади», «місцеве самоврядування», «самоврядна (муніципальна) влада», «система органів» та ін., також відносяться до таких полісемічно значущих та складно-змістовних категорій, що реально допомагають і дають відповідну можливість знайти в конституційному та муніципальному праві та їх науці не тільки відмінності, а й особливості, а також співвідношення та синергічну взаємодію понять державна влада, політична влада та публічна влада.

Саме на це звертав увагу вітчизняний дослідник академік права М. Ф. Орзіх. Він викладав свою позицію, інтерпретувавши її у відповідному методологічному аспекті, розуміючи його в ретроспективному, сучасному та перспективному розумінні таким чином:

а) стосовно конституційного права виникає проблема нових знань, які ще не отримали єдиного розуміння в науці, освіті, практиці, не мають ще науково обґрунтованого змісту, структури, місця в навчальному курсі (релятивістський аспект – авт.);

б) такі знання є об'єктом науки, що підлягають вивченню (об'єктно-пізнавальний аспект – авт.);

в) однак вимоги до сучасної підготовки фахівців, складності предмета конституційного права, його ролі в інтеграції соціально-політичних поглядів кожного громадянина в єдину правову

позицію громадянського суспільства, яка отримує в цьому процесі самостійну конституційну правосуб'єктність, вимагають звернення до цієї проблематики (актуально-предметний аспект – авт.);

г) тому вона є необхідною складовою в безперервному процесі: наука – освіта – практика – інновації – впровадження – результат [13, с. 13] (процесуально-освітній аспект – авт.).

Варто звернути увагу й на доктринальну позицію в цьому питанні вітчизняного дослідника В.С. Могілевського [8, с. 52], який вважає, що: а) в основі феноменології влади, б) з онтологічних позицій, в) в сучасному розумінні, г) лежить антропологічний концепт, що г') базується на об'єктивації управлінської парадигми відносно соціуму в його державно-правовому розумінні, д) шляхом побудови владних відносин – відносин влади і підпорядкування, е) які передбачають відповідні поведінкові настанови суб'єктів-учасників таких відносин, що є) зафіксовані у правових нормах. Отже, резюмуючи, він наголошує на тому, що влада:

- це антропологічний концепт, бо існує тільки в людському суспільстві та є об'єктивно необхідною для його існування та функціонування для підтримки відповідного порядку (онтологічний аспект влади – авт.);

- базується на об'єктивації управлінської парадигми відносно соціуму в його державно-правовому розумінні, тобто в рамках державно організованого соціуму стратегічним завданням влади є управління соціальними процесами (гносеологічний аспект влади – авт.);

- має стратегічною метою – телеологічною домінантою влади в соціумі –досягнення відповідного соціального результату (телеологічний аспект влади – авт.);

- її архітектоніка базується на побудові владних відносин (об'єктно-предметний аспект влади – авт.);

- змістом її відносин є відносини влади і підпорядкування (аксіологічний аспект влади – авт.);

- її відносини виникають, формуються, ініціюються, існують та реалізуються завдяки відповідній системі органів, що наділені відповідними повноваженнями щодо здійснення таких відносин (структурно-повноважний аспект влади – авт.);

- процес реалізації владних відносин передбачає становлення, формування, ініціювання, функціонування, реалізацію, розвиток, вдосконалення відповідних поведінкових настанов суб'єктів-учасників таких відносин (суб'єктно-поведінковий аспект влади – авт.);

- вся владні відносини та поведінка суб'єктів владного впливу відбуваються в результаті реалізації волі саме владних суб'єктів, що здійснюють її в соціумі (вольовий аспект влади – авт.);

- влада здійснюється належними суб'єктами владних відносин на основі правових приписів (нормативний аспект влади – авт.).

На нашу думку, для повноти розуміння феноменології влади сюди обов'язково треба додати психологічний (формування психології колективного несвідомого щодо розуміння ролі і значення влади та об'єктивній необхідності підкорення її нормативним вимогам – авт.), інформаційний (формування, прояв та використання загального інформаційного простору – авт.), комунікативний (формування, прояв та використання багатосуб'єктної системи владно-субординаційних відносин в середині соціуму – авт.), конотаційний (формування додаткового змістовно-свідомого навантаження розуміння влади – авт.) та наративний (формування сюжетності та мізансцен поведінки та діяльності людини, її груп та асоціацій в сфері владно-субординаційних відносин – авт.) аспекти влади, які її додатково та більш детальніше характеризують не тільки як багатоаспектне явище, а й соціально-нормативну цінність державно організованого соціуму.

Виходячи з сучасних уявлень про верховенство прав людини та підкорення їм прав держави, а значить й влади, до розуміння влади треба додати основоположні засади натуралістичної юриспруденції, що заснована на природно-правовій концепції прав людини. На слушну думку академіка права О. М. Костенка, «соціально-натуралістична» юриспруденція є протилежною «соціально-позитивістській» юриспруденції, тобто юриспруденції, яка вирішує «основне питання юриспруденції» у світлі соціального позитивізму, що полягає в ігноруванні існування законів соціальної природи, зокрема й законів «природного права» [14]. Отже, соціальний позитивізм, на якому й базується класична модель влади, пропонує замість них керуватися не законами соціальної природи, а волею і свідомістю людей, що не є узгодженими із законами соціальної природи. Підсумок цього є доволі передбаченим: а) воля набирає стану соціальної (і правової) сваволі, а б) свідомість – стану соціальних (і правових) ілюзій. При цьому треба враховувати, що однією із основних форм соціальної сваволі і соціальних ілюзій виступає правова сваволя і правові ілюзії. Звідси, заснована саме на соціальному позитивізмі юриспруденція («соціально-

позитивістська»), що формує, супроводжує і забезпечує реалізацію влади, культивує як правову сваволю, так й правові ілюзії, сприяючи таким чином поширенню у суспільстві діянь, що руйнують соціальний (зокрема й правовий) порядок – основу людського благополуччя.

Тому для розуміння нової природи публічної влади, виходячи з методології соціального натуралізму, доктрини «природного права» і «позитивного права», їх необхідно, по-перше, розмежувати, а, по-друге, розмежовувати таким чином з урахуванням їх розмежування, а саме:

а) сутність «природного права» полягає у визнанні першоджерелом права (тобто першоджерелом прав й обов'язків) законів соціальної природи, які мають відкриватися волею і свідомістю людей (фактор взаємозв'язку і детермінованості природного права з волею та свідомістю людей – авт.) і

б) вони повинні втілюватися у законодавстві та практиці його застосування (фактор органічного та телеологічного зв'язку між природними правами та їх втіленням в законодавство та суспільну практику – авт.), а

в) сутність «позитивного права»,– що, своєю чергою, є проявом прав і обов'язків, що, по-перше, не є проявом безпосередньо волі і свідомості людей; по-друге, вони не узгоджуються із законами соціальної природи; але, не зважаючи на це, по-третє, мають втілюватися у законодавстві і практиці його застосування (фактор об'єктивації наявності та використання позитивного права – авт.).

Великий вплив на процеси формування, діяльності та реалізації влади здійснює екологічний фактор, що проявляється на всіх рівнях існування і функціонування соціуму, особливо включаючи його локальний аспект, тобто рівень соціуму, де людина безпосередньо здійснює свій життєвий цикл в філософському стані повсякденності, в умовах місцевого самоврядування, в межах територіальної громади. Роль і значення цього фактору яскраво розкривається через формування екологічного конституціоналізму, що формується за рахунок визнання державами-членами міжнародного співтовариства як на конституційному, так й на міжнародному рівні основоположних настанов екологічного права, що формується з метою нормативно-правового супроводження та захисту права природокористування, захисту довкілля та превенції кризи в екологічній сфері [15].

Досить продуктивним, особливо в контексті розуміння і демонстрації феномену гуманізації влади, може бути застосування антикофліктогенного підходу, в основі якого лежать засади поваги до прав і свобод людини з боку держави, її органів та посадових і службових осіб, паритетності в процесі вирішення суперечок, використання можливостей судової влади, арбітражу та самозахисту. На нашу думку, такий підхід, який повинен використовуватись в межах конституційної конфліктології [16], не тільки нівелює можливість виникнення непримирених суперечок або суперечок різної інтенсивності в процесі формування, функціонування і реалізації органами публічної влади владних повноважень, а й скерований на пошук оптимальних і ефективних форм, методів, шляхів, технологій, нормативів щодо запобігання, виявлення, вирішення суперечок у владно-нормативній сфері.

Варто наголосити на тому, що наведені параметральні аспекти-ознаки влади у її публічній інтерпретації, у своїй сукупності конкретизуються та деталізуються в відповідних доктринальних підходах. Так, наприклад, у довідкових джерелах влада тлумачиться у широкому розумінні – як право та можливість керувати, розпоряджатися чимось або кимось; та у вужчому розумінні –уряд, керівні органи влади [17] (управлінський та інституційний фактори – авт.).

Історичний електронний словник пропонує тлумачити владу у розширювальному та багатоаспектному розумінні, а саме: як здатність і можливість втілювати свою волю, справляти визначальний вплив на діяльність, поведінку і загалом долю інших людей за допомогою авторитету, права, шляхом насилля (державна, економічна, політична, сімейна); центральна, організаційна та регулятивно-контрольна засада політики; одна з найвагоміших та найдавніших проблем суспільно-політичного знання; проблема культури суспільства й життя конкретної людини. Політичні сили, які приходять до влади, починають формувати її за своїми уявленнями. Отже, політика та влада пов'язані зворотною причинно-наслідковою залежністю [18] (фактор потенційної та реальної всезагальної владної детермінованості – авт.).

Також слід відзначити, що серед універсальних характеристик влади виокремлюють такі її властивості, як: її всезагальність (тотальне функціонування в усіх сферах суспільних відносин та політичних процесах – авт.), можливість зачіпати всі види людської діяльності (всезагальна праксеологічність – авт.), пов'язувати людей та суспільні угруповання й протиставляти їх (системно-конфліктогенна властивість – авт.). Крім того, наголошується, що поняття влада

виражає несиметричні відносини у суспільстві, насамперед панування і підпорядкування, які можна досліджувати як відношення суб'єкта й об'єкта влади, зокрема – вольового відношення суб'єкта до об'єкта цього відношення (волюнтаристсько-субординаційна властивість – авт.).

Акцентується також увага на історичній ретроспективі доктринального супроводження феноменології влади (історично-ретроспективна властивість – авт.) – вказується, що в історії науки поняття влада має свою дослідницьку традицію. Ба більше, саме в межах такої традиції деякі представники доктрини орієнтувалися на створення можливості такої структурної реорганізації влади, яка дала б змогу демократизувати її та підпорядкувати законові. Для цього пропонувався розподіл єдиної влади на кілька незалежних, але пов'язаних владних структур, що могли б співдіяти та контролювати одна одну (владно-структурована властивість – авт.). Перший подібний проект належить Дж. Локку, пізніше Ш.-Л. Монтеск'є, який створив теорію розподілу влади в її сучасному вигляді на законодавчу, виконавчу та судову. Ця схема доповнюється ще одним суб'єктом найвищої влади, який виступає як координатор та арбітр у їх конфліктах (монарх, президент, керівництво правлячої партії) [18].

V. Теорія політичних систем акцентує увагу на природі сутності та видовій характеристиці влади. Обґрунтовано стверджується, що навколо влади обертається все політичне життя. Вона є повсюдною і пронизує всі структури суспільства та виступає його основою. Всі ці положення підтверджуються й у державно-правовій теорії. Разом з тим, відмічається, що у політологічній теорії не склалося єдиного визначення влади. Найбільш часто наводяться:

- теологічне, що тлумачить владу як прояв Божої сутності та настанов (релігійні джерела Стародавнього Єгипту «Повчання Птахотепа», «Книга мертвих», «Повчання гераклеопольського царя своєму синові»; Стародавньої Індії – джерела брахманізму – Веди, Упанішади, Закони Ману; Давнього Китаю – філософські праці Конфуція і Мо Цзи; періоду Середньовіччя – Фома Аквинський тощо);

- силове, яке трактує владу як панування і примушення до підкорення (К. Маркс, В. Ленін);

- вольове, що розуміє владу як здатність проводити свою волю навіть наперекір опору (М. Вебер);

- влада як вплив. Зміст впливу полягає в здатності впливати на поведінку інших. Така взаємодія описується формулою: влада А над Б є здатність добиватися того, щоби Б «ніколи не зробив би без впливу» А (Д. Даль);

- телеологічне, відповідно до якого влада – це досягнення певної мети в системі політичних домінант (П. Недбайло, П. Рабінович, Ю. Власов).

Залежно від засобів здійснення влади розрізняються різні її види – економічна, соціальна, політична, сімейна, державна тощо.

При цьому економічна влада – яка розуміється у вигляді структуроутворюючих відносин, що зумовлені матеріальними потребами життя суспільства, в яких формується система координат де власник засобів виробництва підпорядковує своїй волі волю інших учасників процесу виробництва (економічне владарювання – авт.).

Якщо економічна влада передбачає розподіл матеріальних благ, то соціальна означає розподіл благ соціальних, що характеризуються багатоманітністю. Вона пов'язана з чітким визначенням правового статусу різних груп населення у структурі суспільства, посад, прав та обов'язків, наданням соціальних послуг у сфері освіти, транспорту, зв'язку, охорони здоров'я, забезпечення житлом тощо (статусно-соціальне визначення і забезпечення влади – авт.).

Сімейна влада – побудована на силі авторитету одного або декількох членів сім'ї, який дає змогу впливати на життєдіяльність цієї сім'ї (влада pater familias – авт.).

Політична влада – це реальна здатність (спроможність) суспільних груп чи індивідів впроваджувати у життя рішення, що виражають їхню волю і впливають на діяльність, на поведінку людей та їх об'єднань, за допомогою волі, авторитету, права, насильства (політична влада в контексті реально-спроможного управління суспільства – авт.).

Державна влада – це спосіб керівництва суспільством для якого характерна опора на спеціальний апарат примусу [19] (структурно-інституційна влада – авт.).

Треба наголосити на тому, що по великому рахунку, завдяки гуманізації та демократизації процесів державотворення і правотворення, на початок XXI ст., концепція влади докорінним чином змінилася, бо стали об'єктивно іншими парадигми, константи, реалії володарювання в сучасному світі. Це відбулося завдяки тому, що велику роль у суспільстві почали відігравати групи та асоціації людей, які виникають на різних організаційних засадах (економічних,

політичних, релігійних, національних, культурних тощо), тобто різні зорганізовані колективи, що об'єднані єдиною телеологічної домінантою або характеристиками. Саме тому функціонування сучасного суспільства та держави, що ним керує, особливо в умовах глобалізації, не тільки висуває нові проблеми організації влади, а й формує її якісне нове бачення в контексті формування, організації, здійснення. А це детермінує розгляд профільної феноменології вже під іншим кутом.

Наприклад, запропоноване у Великому тлумачному словнику сучасної української мови дефінітивне визначення терміну «влада» як «права керувати державою, політичне панування» [20, с. 151], об'єктивно потребує свого сучасного уточнення та інтерпретації, особливо в контексті її здійснення, наприклад, в умовах пріоритету прав людини перед правами держави, співвіднесення національного законодавства з законодавством інтеграційних міждержавних об'єднань (наднаціональність), багатопартійності, наявності феноменів коаліційності, лобіювання, політичного компромісу тощо. Тобто, фактично мова йде про посткласичне розуміння влади, що може бути охарактеризованою як демократично (гуманістично)-інноваційна влада.

VI. А це, своєю чергою, не тільки об'єктивує, але й актуалізує телеологічні підходи до розуміння феноменології влади. Її основи заклади, розробили та сповідували відомі вчені-фахівці в сфері політичних та психологічних наук М. Вебер, Дж. Френч, Б. Рейвен, П. Блау, Д. Ронг та ін. Це не тільки контекстуалізує їх тлумачення з врахуванням нових реалій політичного життя, а і дає теоретико-конструктивну можливість побудувати її відповідні моделі.

Так, їх розуміння дефінітиву «влада» як концепту, конструкту, що базується на пануючому становищі окремих соціальних груп у суспільстві (соціологічна акцентуація, що розуміє владу як «володіння владою» – статусно-цільова домінанта – авт.), але в межах соціальних взаємодій [85], внесло суттєвий внесок в її розуміння.

Своєю чергою, дослідники Е. Кеплен, Г. Саймон, Р. Даль, Н. Полсбі та ін. визначали поняття «влада» в більш практичному її розумінні, причому не тільки феноменологічному, як соціально-правова даність, – а й у функціональному-поведінковому та діяльнісному аспектах, як засіб чи інструмент, що використовується певними соціальними одиницями суспільства для досягнення власних цілей [21] (практично-телеологічна домінанта, що розуміє владу у її корисно-телеологічному дискурсі, саме як «використання влади» – функціонально-діяльнісна домінанта – авт.).

Але треба враховувати й те, що сучасні політичні реалії десакралізують та знижують абсолютно-управлінський потенціал поняття і змістовне навантаження феноменології влади, – наближують її до конкретної людини, активно залучаючи її, її групи та асоціації до вирішення політичних питань, участі у демократичному процесі, визначені телеологічних домінант перспективного політичного розвитку тощо.

Треба звернути пильну увагу на доктринальну позицію дослідника-фахівця з державного управління О. І. Сушинського, що володіє суттєвим методологічним значенням. Так, він розглядає владу як: а) стан векторального функціонування суспільних відносин (соціальний аспект – авт.), що б) здійснюється шляхом їх контролю (контролюючий аспект – авт.) через в) різні види діяльності: встановлення (законодавчої), виконання (виконавчої), забезпечення (судової), перевірки, спрямування (контрольної) тощо [22, с. 26] (діяльнісно-функціональний аспект – авт.).

Тобто, можна констатувати, що цей автор робить відповідний наголос на ідентифікаційно-властиві риси такої влади, а саме:

- по-перше, досліджує владу через її інституційно-структурний поділ;

- по-друге, таке дослідження здійснюється в контексті здійснення контролю за діяльністю різних гілок такої влади, що,

- по-третє, в рамках єдиної державної влади кожна з них є незалежною в межах своєї компетенції одна від одної, але все ж,

- по-четверте, всі гілки добровільно та усвідомлено визнають первинність та функціональний пріоритет законодавчої гілки влади, що має відносно них первинний і установчий характер.

На слушну думку науковців Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування, якщо сутність влади є незмінною і полягає в забезпеченні існування та розвитку суспільної цілісності, то функції влади як за змістом, так і за формою змінюються залежно від історичної стадії суспільства, об'єктивних і суб'єктивних факторів, політико-ідеологічної орієнтації суб'єктів державно-політичної влади, динаміки суспільних потреб і інтересів. Тому

сутність влади реалізується через її функції, відповідну діяльність суб'єктів та носіїв влади [23, с. 105]. Такий історико-ретроспективний та функціонально-динамічний зріз влади володіє могутнім методологічним потенціалом, що дозволяє не тільки ідентифікувати її ознаки, а й дослідити їх у всій своїй системній сутності, у розумінні її співвідношення з суспільними потребами і очікуваннями, засобами і методами її практичної реалізації тощо.

Хоча ми вважаємо, що такий підхід до розуміння влади носить переважно діяльнісно-поведінковий характер, але він все ж характеризується, по-перше, констатуючою властивістю по підсумках реалізації повноважень органів влади, а, по-друге, її ідентифікаційними особливостями, що виступають вельми важливими для розуміння її природи з визначенням її суб'єкту, об'єкту, змістовними та функціональними характеристиками в їхньому взаємозв'язку.

Але треба зазначити, що існують й інші доктринальні позиції, що роблять наголос та відповідну акцентуацію на суб'єктний склад влади, причому не стільки на носіїв такої влади, скільки на її виконавців. Отже, знаний пострадянський фахівець-конституціоналіст В. Є. Чиркін, спираючись саме на суб'єктний склад влади, бачить у її феномені суто колективістські засади (колективно-суб'єктний аспект – авт.) – основою влади виступає колектив, тобто більш або менш організована, об'єднана спільнота (товариство) людей, що володіють свідомістю та волею. Але не усяка спільнота є колективом, для цього повинні виникнути загальні, спільні для колективу інтереси різного характеру (політичного, соціально-економічного), що поєднують його членів та детермінують їх суб'єктність, в тому числі й правосуб'єктність такої спільноти-асоціації. Для реалізації цих інтересів виникає необхідність визначеної єдності дій. Отже, виникає потреба в управлінні колективом, що породжує владу в колективі [24, с. 170]. Звідси можна стверджувати, що вказаний дослідник підійшов до дефінітивного визначення публічної влади не тільки с системних позицій, а й з врахуванням всього спектру її суб'єктно-об'єктних характеристик, спираючись при цьому на основного носія і продуцента цієї влади, що одночасно виступає й її вигодонабувачем (бенефіціаром), його об'єктивні та суб'єктивні потреби в управлінні і керуванні локальним суспільством, а також з врахуванням індивідуальних інтересів та потреб суб'єктів, що складають таку локальну спільноту. Отже, він:

А) крім суб'єктного складу акцентує увагу на системі інтересів членів колективу (біхевіористична ознака влади – авт.);

Б) визначає поєднання таких інтересів на рівні саме групового прояву (ознака формування групової свідомості в контексті реалізації такої влади – авт.);

В) наголошує на синергічному характері дій такого колективу для досягнення відповідних владних телеологічних домінант (ознака синергійності в процесі реалізації такої влади – авт.);

Г) акцентує увагу на об'єктивному характері влади такого колективу (ознака об'єктивації формування і реалізації такої влади – авт.);

Г') відмічає, що така влада колективу стає можливою на основі довіри та співробітництва між його членами (ознака колаборації, що лежить в основі виникнення та формування такої влади – авт.);

Д) констатує, що в умовах такої влади саме колектив виступає одночасно і суб'єктом, і об'єктом управлінської діяльності з боку структур, що сформовано самим колективом (громада як суб'єкт-об'єкт управління) (ознака універсальної управлінської парадигми, що лежить в основі такої влади – авт.).

На основі системного аналізу наведених ознак, обґрунтовано вважаємо, що саме такі підходи є не тільки найбільш продуктивними, особливо в інституційно-функціональному контексті, а й найбільш технологічними (процесуально-процедурними) для визначення публічної самоврядної (муніципальної) влади, в основі якої лежить розмаїття екзистенційних інтересів локальної територіальної людської спільноти – територіальної громади (далі – ТГ) та її членів-жителів.

На думку дослідника В. В. Рачинського, публічну владу треба розуміти як інституціоналізовану легальну соціальну владу, що реалізує артикульовані суспільні інтереси певної ТГ і служить меті збереження і розвитку цієї спільноти як цілісної системи відповідно до панівного в суспільстві світогляду [25, с. 6].

Отже, такий підхід, на нашу думку, демонструє генетичний, конотаційний, наративний та системний взаємозв'язок такої влади з локальною територіальною людською спільнотою, з її індивідуальними (житель-член ТГ), груповими (структури громадянського суспільства, що існують і функціонують всередині ТГ) і колективними інтересами (в межах самої ТГ) – бо, по-перше, саме людина-житель, що одночасно виступає членом ТГ, а також її групи та асоціації

виступають джерелом, основним суб'єктом та індикатором такої влади; по-друге, це фактично й лежить в основі виникнення і формування публічної самоврядної (муніципальної) влади як самостійного виду (рівня) публічної влади в державі; по-третє, саме така влада не тільки структурує загальну феноменологію публічної влади, а й суттєво посилює та корегує її потенційні управлінсько-трансформаційні можливості.

VII. Варто зазначити, що широке відображення питання впливу публічної влади на стабілізацію та вдосконалення державного управління, надання йому більш демократичної змістовності та гуманістичного спрямування, вдосконалення системи публічної влади, удосконалення та оновлення законодавчої бази, розгляду МСВ як самостійного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади та інституту місцевої публічної влади тощо – знайшли в працях таких українських учених, як О. Андрійко, Ю. Бальцій, В. Григор'єв, Є. Глухачова, Н. Мішина, В. Мельниченко, О. Прієшкіна, М. Савчин, І. Сліденко, В. Тацій, П. Трачук, М. Оніщук, О. Ющик. Окремі питання щодо сутності та юридичної природи державної влади в аспекті формування і структурування публічної влади, стратегічного значення перерозподілу ресурсів у процесі децентралізації публічної влади розглядали в своїх працях такі науковці, як О. Бабінова, О. Молодцов, Г. Яворський, Т. Чеховіч, О. Карпенко та ін.

Однак, першим з вітчизняних вчених феномен публічної самоврядної (муніципальної) влади досліджував М. О. Баймуратов [26, с. 131-138], а потім його учень В. А. Григор'єв [27].

Варто зазначити, що дослідник В. А. Григор'єв, розрізняючи два рівні публічної влади, акцентує особливу увагу на ідеології та телеологічній домінанті кожного з зазначених рівнів публічної влади, а саме:

- публічна державна влада – це становлення, розвиток і вдосконалення демократичної правової державності;

- публічна самоврядна (муніципальна) влада – становлення, розвиток та вдосконалення муніципалізму [28].

Вважаємо, що наведені доктринальні положення вже з урахуванням сучасного розумінні публічної влади можна тлумачити наступним чином – публічна самоврядна (муніципальна) влада це прояв:

А) муніципальної управлінської парадигми «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина»;

Б) якісно нової для пострадянського політичного і правового простору ідеології самоорганізації, самодіяльності, самоврядування, самоідентифікації, самопрояву людини-члена ТГ, її груп та асоціацій;

В) структурованої системи локального захисту прав людини (муніципальних прав), включаючи й населення відповідних територій, що є об'єднаними в ТГ по місцю свого проживання (сільські, селищні, міські, об'єднані, а також інтегровані – ТГ районів та областей), –

Г) через вирішення питань місцевого значення самими жителями-членами ТГ, їх групами та асоціаціями, а також сформованими ними та спроможними у функціональному розумінні представницькими і виконавчими органами – органами місцевого самоврядування,

Г') тобто питань від вирішення яких залежить стабільне та прогнозовано-передбачене існування та функціонування ТГ, тобто соціально-правового простору в якому

Д) людина здійснює свій життєвий цикл,

Е) реалізує свій конституційно-правовий статус,

Є) фертильна частина жителів-членів ТГ реалізує свою репродуктивну функцію, виконуючи стратегічне завдання щодо продовження людського роду та людської цивілізації,

Ж) жителі-члени ТГ виступають як активні та пасивні споживачі відповідних муніципальних послуг, а також

З) займають інші соціально-рольові позиції (член або глава родини, працівник, студент, платник податків, державний або муніципальний службовець, член громадської організації тощо).

Отже, можна стверджувати, що становлення та розвиток ідеї публічної муніципальної влади та становлення її концепту – є напряму не тільки пов'язаними з теорією публічної влади, що здійснюється в умовах демократичної правової державності в інтересах всіх членів суспільства, але й з відповідною акцентуацією на різні телеологічні домінанти:

а) локальний (просторовий) характер такої влади, причому завдяки муніципально-самоврядній парадигмі «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина», така влада здійснюється не тільки на рівні муніципалітетів міст, а й у будь-якій ТГ, яка сприяє

формуванню та реалізації типізованих форм життєдіяльності людини, її груп та асоціацій алгоритмічної властивості;

б) її колективістську основу, в основі якої лежать індивідуальні, індивідуально-групові, індивідуально-колективні екзистенційні намагання, потреби, устремління, інтереси жителів-членів ТГ;

в) сукупність екзистенційних інтересів, що продукуються територіальною громадою за рахунок пріоритетних і стратегічних напрямів її діяльності з: а) соціалізації людини в її межах, б) в формуванні в її межах системи атитюдів (поведінкових настанов), включаючи й правові, а також в) в формуванні і реалізації таких атитюдів у вигляді габітусів (практичних форм життєдіяльності), включаючи й правові;

г) існування та функціонування самої ТГ як феноменологічної сукупності жителів відповідної території держави та первинного суб'єкта МСВ та цієї публічної муніципальної влади (у національному вимірюванні), а також як первинного і структурованого локального осередку людської цивілізації (глобальне вимірювання);

г') формування членами громади – виборцями, як суб'єктів електорального корпусу представницьких органів (шляхом виборів) та опосередковано й виконавчих ОМСВ (шляхом або виборів або за допомогою механізму демократичних призначень), що реалізують їх екзистенційні інтереси;

д) вирішення жителями-членами ТГ важливих питань локального розвитку за допомогою використання механізмів безпосередньої демократії.

Однак, саме як для влади, публічна самоврядна (муніципальна) влада характеризується наступними стратегічно-критеріальними ознаками:

- легальною – вона визнається державою (ст. 7 Конституції України);

- автономною – вона є відносно самостійним рівнем публічної влади, що відрізняється від публічної державної влади за метою, телеологічними домінантами, задачами, функціями, колом суб'єктів, предметно-об'єктною основою, методами і засобами їх реалізації;

- публічною – вона розповсюджується на всю територію функціонування ТГ, а її приписи є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами, що знаходяться в межах її дії;

- легітимною – вона визнається як така населенням держави та ТГ, а також іншими особами публічного права (підприємства, організації, установи, інші органи публічної влади);

- структурною – її від імені територіальної громади здійснюють представницькі та виконавчі ОМСВ;

- комунікативною – в її межах відбувається та спостерігається складний комунікативно-цільовий та комунікативно-загальний процес взаємодії не тільки суб'єктів системи місцевого самоврядування, але й суб'єктів публічної державної влади з суб'єктами системи місцевого самоврядування;

- управлінською – для цього ОМСВ володіють відповідною компетенцією, тобто відповідними повноваженнями (правами і обов'язками) та предметами відання (сфери суспільного життя, в яких ОМСВ здійснює свої повноваження) [29, с. 17];

- кадровою – для здійснення такої влади існує спеціальний кадровий корпус муніципальних службовців (див. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7.06. 2001 р. [30, с. 175]);

- ресурсною – для здійснення такої влади є об'єктивно необхідною наявність відповідних матеріальних, фінансових ресурсів та іншої галузевої інфраструктури (наявність системи транспорту та зв'язку, установ охорони здоров'я, освіти, торгівлі, охорони громадського порядку тощо);

- комплексною – вона реалізується не тільки спеціально сформованими органами публічної влади, їх представницькими і виконавчими органами, а також їх посадовими та службовими особами, але й інституційними структурами громадянського суспільства, що формується самою ТГ, групами людей;

- системною – вона органічно вписується у феноменологію демократичної правової державності, бо напряму сприяє вирішенню її стратегічних завдань, особливо відносно визнання, легалізації, реалізації прав і свобод людини, їх охорони, захисту, гарантуванню і реалізації.

Звідси, можна охарактеризувати публічну самоврядну (муніципальну) владу як:

А) самостійний вид (рівень) публічної влади,

Б) яка має недержавний, а самоврядний характер, відповідні критеріально-кваліфікаційні ознаки і характеристики, що

В) відрізняють її від інших видів публічної влади та

Г) дають змогу оцінювати місцеве самоврядування як політичний та конституційно-правовий принцип формування та організації локальної демократії, феноменологію муніципалізму – на основі самоорганізації, самодіяльності та самоврядування його суб'єктів і органів,

Г') визначити та визнати систему екзистенційних інтересів, що продукують та реалізують ТГ та їх члени-жителі відповідних територій,

Д) в умовах функціонування демократичної правової державності на основі деконцентрації і децентралізації публічної влади та управління,

Е) коли формуються муніципальні ідеологія, свідомість та психологія індивідуальної, групової та асоціативної властивості [31],

Є) з метою виявлення, фіксації та реалізації екзистенційних інтересів локальної спільноти та її членів,

Ж) така влада характеризується як така, що має глибинний демократичний характер, причому, як у контексті її формування, так й її функціонування, реалізації, легітимації та вдосконалення.

Яскравим свідоцтвом демократичності публічної самоврядної (муніципальної) влади виступають можливості її вдосконалення з позицій використання нових видів демократичного визначення та врахування суспільної думки в процесі здійснення управлінської діяльності органами місцевого самоврядування.

Так, відносно форм демократії, розвиток яких стимулюється в рамках публічної муніципальної влади, необхідно виокремити наступні:

– представницька демократія: є найбільш апробованою в теорії та на практиці формою демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та вибору посадових осіб місцевого самоврядування;

– партисипаторна демократія (від англ. participate – брати участь) [32]: така форма демократії, що реалізується завдяки формуванню мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії шляхом активізації їх участі у різних формах місцевого самоврядування та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень;

– деліберативна демократія [33]: ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі;

– агрегативна демократія [34]: форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади, передбачає не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї територіальної громади, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом територіальної громади;

– агоністична демократія [34; 35]: фактично новою формою демократичної участі жителів у становленні та розвитку місцевого самоврядування, бо створена розвитком публічної муніципальної влади; саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності до демократичних цінностей, що збагачує жителів-членів територіальної громади та робить локальний соціум більш сучасним та телеологічно спрямованим за допомогою появи ширшого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в ідентифікації з демократичними цінностями.

Отже, можна констатувати, що можливість вибору використання нових форм демократії, які стимулюють розвиток мотивації членів територіальної громади до участі у місцевому самоврядуванні, є не тільки внутрішніми резервами вдосконалення публічної самоврядної (муніципальної) влади, а й новими можливостями для вдосконалення феноменології демократичної правової державності.

Ще одним з могутніх факторів вдосконалення публічної самоврядної (муніципальної) влади, як самостійного рівня публічної влади, виступає формування, розвиток, використання і реалізація на локальному рівні соціуму в межах ТГ управлінської парадигми «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина».

Використання у трансформаційних і модифікаційних процесах давніх універсально-управлінських сутностей (управлінсько-нормативні парадигми), що спираються на основоположні настанови натуралістичної юриспруденції, які, своєю чергою, базуються на

визнанні законів природного права та їх визначальної ролі в управлінні соціальними процесами [36, с. 12], включають не тільки нормотворчі та державотворчі процеси, а й активно формують феноменологію демократичної правової державності, особливо в умовах глобалізації.

Треба розуміти та мати на увазі в процесі дослідження державотворчих і правотворчих процесів, що парадигма «права людини –муніципальні права людини – муніципальна людина» дійсно відноситься до давніх сутностей існування людської цивілізації.

Це детерміновано тим, що:

- по-перше, вона відображає логічний процес побудови пріоритетів розвитку людської цивілізації в умовах глобалізації, проникаючи на більш глибокий, реальний та повсякденний рівень існування і функціонування пересиченої людини в локальному соціумі, тобто там, де вона здійснює свій життєвий цикл (екзистенційний рівень – авт.);

- по-друге, враховуючи стратегічні орієнтири у гуманітарно-гуманістичних настановах, вона відіграє суттєву і системно утворюючу роль у формуванні демократичної державності, як державності, що скерована на задоволення екзистенційних потреб і інтересів людей (макрорівень соціуму –авт.);

- по-третє, виходячи з локального характеру виникнення, формування і реалізації саме прав людини, така парадигма детермінує її визначальну роль у формуванні та функціонуванні правового простору місцевого самоврядування, як єдиного простору існування і функціонування людини у її екзистенційному вимірюванню та оптимального простору її життєдіяльності в межах природної територіальної людської спільноти –ТГ (мікрорівень соціуму – авт.);

- по-четверте, використовуючи метод імітаційно-рольового моделювання, вона дає можливість розробити відповідні моделі поведінки людини в зазначених процесах, що викликають до життя нові та вдосконалені форми її життєдіяльності через їх наступну модернізацію і трансформацію;

- по-п'яте, досить вдало, ємне, повно і аргументовано, чуттєво і змістовно, телеологічно і гносеологічно ця парадигма відображає стратегічні настанови існування, формування та функціонування демократичної правової державності в умовах глобалізації.

Філософсько-практичним підтвердженням наведених висновків, що володіють фактично методологічною властивістю, виступають стратегічні ознаки демократичної правової державності та МСВ, що:

а) можуть бути охарактеризовані як екзистенційні по своїй природі,

б) є бінарними по своєму функціональному прояву, тобто такими, що здійснюють подвійний і мультиплікативний ефект, –від успішного досягнення і реалізації яких залежить як існування та стабільне функціонування держави, так й правовий статус людини та її груп і асоціацій на локальному рівні соціуму, що існує в межах державної організації,

в) виступають комунікаційними по своєму призначенню, бо містять в собі могутній інформаційно-управлінський потенціал,

г) виступають онтологічно-наративними по своїй сутності, бо не тільки містять суттєві, а й проспективно-програмні смисли та конотації, що мають стійке значення та своє продовження у сучасній і темпоральній перспективі діяльності органів публічної влади,її посадових і службових осіб,

г') носять не тільки змістовний, але й свідомо-психологічний характер, бо скеровані на усвідомлення широкими масами людей – з метою модифікації їх поведінково-діяльнісних настанов у бік вирішення телеологічних настанов державницької феноменології, ба більше,

д) всі такі висновки мають своє тактичне і стратегічне, пряме і опосередковане, первинне і другорядне, але все ж важливе інформаційне супроводження і забезпечення, що є цінним в контексті формування і реалізації нового покоління прав людини –інформаційних прав,

е) крім того, всі вони виникають, формуються, реалізуються і вдосконалюються за допомогою організаційної, нормативної і організаційно-правової діяльності органів публічної влади, важливе місце серед яких займають органи МСВ, що не тільки сприяють формуванню правового простору МСВ, нарівні з органами державної публічної влади (законодавчі, виконавчі, судові), а й творчо і цілеспрямовано його формують –інтерпретуючи, деталізуючи, конкретизуючи, корегуючи їх рішення у своїй нормопроєктній і нормотворчій діяльності у відповідності до локальних умов існування конкретної територіальної людської спільноти – ТГ.

До наведених стратегічних ознак можна віднести наступні:

А) для демократичної правової державності:

- конституційна легалізація основоположних принципів конституційного устрою держави і соціуму про особливу цінність людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки (ст. 3 Конституції України); народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5); в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (ст. 7) (конституційно-легалізаційна ознака – авт.);

- завдяки організаційній, нормотворчій та організаційно-правовій діяльності органів публічної влади держави та ТГ (органи МСВ, що сформовано самими ТГ) виникає, формується, розвивається і вдосконалюється державна муніципальна правова політика, що є своєрідним результатом «симфонії влад» –публічної державної влади та публічної самоврядної (муніципальної) влади (владно-прогностична ознака – авт.);

- не має і не може бути ні одної людини (громадянина відповідної держави або іншої фізичної особи, що володіє іншим правовим станом (іноземство, апатридство, біпатридство, біженство тощо) і законно постійно знаходиться і проживає на території конкретної держави, яка б не була членом відповідної територіальної локальної спільноти – ТГ (просторово-приналежна ознака – авт.);

Б) саме на рівні МСВ та в межах ТГ:

- кожна конкретна людина здійснює свій життєвий цикл (екзистенційно-основоположна ознака – авт.);

- людина проходить соціалізацію, включаючи формування, прояв і реалізацію своїх інтересів, формування атитюдів та габітусів, включаючи й їх правові форми (біхевіористично-поведінкова ознака – авт.);

- людина реалізує свій конституційно-правовий статус (державно-локальна ознака – авт.);

- людина, її групи та асоціації формують свої комунікаційні відносини з аналогічними суб'єктами, органами публічної влади та іншими юридичними особами, реалізуючи свої самоврядно-ідентифікаційні, самоврядно-самодіяльнісні та самоврядно-розвиткові телеологічно обґрунтовані настанови (комунікаційна ознака – авт.);

- людина, завдяки своїй життєдіяльності, використанню вже апробованих і формуванню нових форм життєдіяльності, формує та будує простір місцевого самоврядування, що через нормативно-правове супроводження і забезпечення з боку органів публічної влади, які сформовано самою ТГ (органи МСВ), а також через нормотворчість органів публічної влади держави, трансформується в правовий простір локальної демократії (трансформаційно-просторова ознака – авт.);

- людина, здійснюючи свій розвиток, реалізує свою репродуктивну функцію в локальному соціумі і формує базу для подальшого існування, функціонування і розвитку не тільки населення конкретної держави, а й всієї людської цивілізації (національно-глобалізаційна ознака – авт.);

- діями публічної влади держави та ТГ створюється локальна система охорони і захисту прав людини (локально-правозахисна ознака – авт.);

- як вже відмічалось, фактично формується простір формування, використання, реалізації та вдосконалення демократичних механізмів регулярного оновлення публічної влади і врахування інтересів та потреб людини, включаючи не тільки традиційні механізми прямої (безпосередньої) і представницької (опосередкованої) демократії, а й достатньо нові форми врахування локальної суспільної думки (партисипаторна /демократія участі/, деліберативна /дорадча демократія/, агрегативна /плюралістично-процедурна демократія/ таагональна демократія /застосування демократичних механізмів в процесі вирішення конфліктів/ тощо]) (демократично-технологічна ознака – авт.).

Отже, можна констатувати, що профільна парадигма «права людини –муніципальні права людини –муніципальна людина» не тільки органічно вписується в наведену систему ознак, завдяки: а) локальному характеру виникнення, прояву, використання і реалізації прав людини, б) локальному формуванню, прояву і реалізації муніципальних прав людини, що є яскравим свідченням перманентної муніципалізації державного життя, а також в) суто локальній ідентифікації виникнення, появи, формування та прояву феноменології «муніципальна людина»,– але й активно формує та ефективно будує відповідний технологічно-соціальний і функціонально-нормативний ланцюжок, що володіє високим теоретико-праксеологічним та комунікаційно-реалізаційним потенціалом, що є оптимальним, ефективним і здійснюваним на рівні локального соціуму в умовах МСВ та в межах ТГ, а також г) формуванню середовища енактивізму [37], бо саме в умовах МСВ та в межах ТГ людини-житель є «впаяною» як в локальний соціум, так й в систему довкілля, завдяки виникає почуття гармонійності існування людини і соціуму,

формується оптимальне середовище для формування її екзистенційних інтересів та формування на їх основі відповідних атитюдів та габітусів, включаючи й правові, а також г') відповідає основоположним настановам демократичної правової державності, бо органічно поєднує основоположні гуманітарно-гуманістичні настанови щодо телеологічного призначення діяльності публічної влади, її органів, посадових і службових осіб в сфері визнання, легалізації, реалізації, охорони, захисту, гарантування прав, свобод і обов'язків людини, бо:

1. Феноменологія прав людини передбачає створення і функціонування системи потенційних можливостей легально-управлінської та легітимно-функціональної природи, що дають реальну можливість кожній людині, що функціонує на території держави, в умовах МСВ, в межах ТГ, в умовах повсякденності реалізувати свої інтереси, що засновані на екзистенційних потребах, сформувавши процесі реалізації свого життєвого циклу відповідні атитюди і габітуси, включаючи правові –саме такими характерологічними рисами володіють конституційні права і свободи людини, що створюють її конституційно-правовий статус та фактично виступають основою (стромою) правового статусу МСВ;

2. Феноменологія муніципальних прав людини детермінує використання вже обкатаних протягом історичного темпорального періоду на локальному рівні соціуму, в умовах МСВ, в умовах повсякденності, – екзистенційних форм життєдіяльності та формування і розвиток нових таких форм, які апріорі можуть виникнути і можуть бути використані людиною тільки в межах ТГ, коли вона виступає її членом, –тобто, вони органічно пов'язані і детерміновані приналежністю користувача такими правами до локальної територіальної (муніципальної) людської спільноти –саме тому вони характеризуються високим комунікативним потенціалом, інтерсуб'єктивністю, особливою праксеологічною важливістю і функціональною оптимальністю. Враховуючи на той факт, що представниками вітчизняної муніципальної доктрини наведені муніципальні права людини ототожнюються з конституційними правами людини, але у їх локально-самоврядній інтерпретації [38, с. 52-56], чи рахуються як такі, що мають безпосереднє відношення до МСВ, бо з ним пов'язані [39, с. 47-52], наприклад, право на участь в МСВ, право на проходження служби в органах МСВ тощо –їх існування, причому, як в теоретичному, так й в праксеологічному аспекті не викликає заперечень, бо саме вони акцентують особливу увагу на муніципалізації локального життя людини і формуванні особливого нормативного простору МСВ де таке життя відбувається;

3. Феноменологія муніципальної людини виступає більш складним, багатофакторним і багаторівневим процесом, до якого залучено не тільки людину, а й її групи і асоціації, що функціонують на інституційній основі громадянського суспільства, – крім цього в цьому процесі приймають участь органи публічної влади, що формують відповідну статусність цій феноменології через формування відповідного нормативного простору МСВ в якому існує, функціонує і здійснює свій життєвий цикл людина, – але й суттєво впливає на процеси і тенденції формування демократичної правової державності в умовах глобалізації, бо наведені вище локальні фактори мають прямий вихід на найважливішу проблематику існування та функціонування всієї людської цивілізації, первинним суб'єктом якої виступає людина – житель і член ТГ.

Системно аналізуючи доктринальну позицію вітчизняного дослідника Боярського О.О. відносно муніципальної людини, під якою він розуміє: а) фізичну особу, що б) володіє різним правовим станом (громадянство, іноземство, апатризм, біженство та ін.), але в) не зважаючи на нього свідомо та ініціативно здійснює свій життєвий цикл в умовах повсякденності у рамках територіальної спільноти людей, об'єднаних загальними географічними, історичними та сучасними екзистенційними інтересами, цінностями і потребами, що г)можуть бути реалізованими тільки в умовах місцевого самоврядування, г') завдяки спільній синергетичній діяльності людини в межах територіальної громади та громадянського суспільства, завдяки діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів і органів місцевого самоврядування, які входять до його системи, що д)здійснюється на принципах самоорганізації, самодіяльності, самокерованості, самопрояву та самоврядування, е) з метою створення належних умов для супроводження і забезпечення існування та функціонування людського осередку, що має телеологічну домінанту щодо продовження існування та подальшого розвитку людської цивілізації в умовах державно організованого соціуму [40, с. 117], – можна зробити однозначно-позитивний висновок, що наведені ознаки:

А) виступають фактично характерологічними рисами, а точніше

Б) ідентифікаційно-визначальними ознаками правового простору МСВ – суб'єктними, об'єктними, телеологічними, комунікативними, поведінково-діяльнісними, системними, засадничими, інституційними, локально-глобальними тощо –в якому існує та функціонує людина, її групи та асоціації, органи публічної влади, інституції громадянського суспільства, інші суб'єкти, що знаходяться під загальнодержавною та міжнародно-правовою юрисдикцією, що у підсумку, становлять суб'єктну основу феноменології демократичної правової державності.

Резюмуючи викладе вище, можна дійти наступних висновків:

- враховуючи стратегічне значення місцевого самоврядування в процесах становлення і розвитку демократичної правової державності, останнє об'єктивно формується як самостійний рівень публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади;

- ідентифікаційні ознаки публічної самоврядної (муніципальної) влади напряму пов'язані з існуванням, формуванням, функціонуванням і розвитком локальної територіальної людської спільноти – територіальної громади, в межах якої існує та реалізується місцеве самоврядування, а також у філософському стані повсякденності функціонують жителі-члени такої громади, реалізуючи свій життєвий цикл, через реалізацію свого конституційно-правового статусу;

- змістовно-інформаційна складова парадигми «права людини – муніципальні права людини – муніципальна людина» напряму сприяє розумінню її особливої ролі не тільки у виникненні, формуванні і розвитку демократичної правової державності, а й в інституціоналізації інституту місцевого самоврядування через формування його нормативного (правового) простору;

- феноменологія прав людини передбачає створення і функціонування системи потенційних можливостей легально-управлінської та легітимно-функціональної природи, що дають реальну можливість кожній людині, що функціонує на території держави, в умовах МСВ, в межах ТГ, в умовах повсякденності реалізувати свої інтереси, що засновані на екзистенційних потребах, сформувавши процес реалізації свого життєвого циклу відповідні атитюди і габітуси, включаючи правові;

- феноменологія муніципальних прав людини детермінує використання вже обкатаних протягом історичного темпорального періоду на локальному рівні соціуму, в умовах МСВ, в умовах повсякденності, – екзистенційних форм життєдіяльності та формування і розвиток нових таких форм, які апріорі можуть виникнути і можуть бути використані людиною тільки в межах ТГ, коли вона виступає її членом;

- феноменологія муніципальної людини виступає більш складним, багатофакторним і багаторівневим процесом, до якого залучено не тільки людину, а й її групи і асоціації, що функціонують на інституційній основі громадянського суспільства, – крім цього в цьому процесі приймають участь органи публічної влади, що формують відповідну статусність цій феноменології через формування відповідного нормативного простору МСВ в якому існує, функціонує і здійснює свій життєвий цикл людина.

References

1. Hegel G. Philosophy of law. M., 1990. 524 p.

2. Selivanov A. Public power and the citizen in the conditions of application of judicial administrative jurisdiction (problems of theory and practice). Law of Ukraine. 2006. No. 9. P. 28-33.

3. Atamanchuk G. V. Gosudarstvennoe upravlenie (organizational and functional questions): учеб. allowance M.: OJSC "NPO "Economy"", 2000. 303 p.

4. The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No. 30. Art. 141.

5. Baimuratov M.O. The constitutional and legal space of local self-government as a space of formation, realization of the constitutional and legal status of a person (personality) and citizen, protection and protection of human rights. URL: https://constitutionalist.com.ua/bajmuratov-m-o-konstytutsijno-pravovyj-prostir-mistsevoho-samovriaduvannia-iak-prostir-formuvannia-realizatsii-konstytutsijno-pravovoho-statusu-liudyny-osobystosti-i-hromadianyna-okhorony- ta-zakhystu/

6. Actual problems of formation and development of local self-government in Ukraine: coll. monograph / Ed. V. V. Kravchenko, M. O. Baimuratova, O. V. Batanova. Kyiv: Atika, 2007. P. 138.

7. Noskov E. H. Ontology of power: totality and symbolic nature of power relations: author's abstract. diss. dock. a philosopher Sciences: specialty 09.00.11 - social philosophy. Samara, 2011. 38 p.

8. Mogilevsky V. S. The role of local self-government in the formation of national and global constitutionalism: issues of interaction and effectiveness: diss. Ph.D. law of science Specialty - 12.00.02 - constitutional law; municipal law". Kharkiv, 2019. 211.

9. Baimuratov M. A. Municipal power: actual problems of formation and development in Ukraine: monograph / M. A. Baimuratov, V. A. Grigoriev. Odesa: Legal Literature, 2003. 248 p.

10. Voloshyn Yu. O. Constitutional and legal support of European interstate integration: theoretical and methodological aspects: monograph / Ed. M.O. Baimuratova. Kyiv: Logos, 2010. 428 p.

11. Egorov S. A. Modern science of the constitutional law of the USA. M.: Nauka, 1987. 192 p.

12. Ezerov A. A. Constitutional studies in the system of humanitarian knowledge. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7535/Ezerov%20Pravovi%20ta%20inst%20conf %202016%20t1-55.pdf?sequenc e=1

13. Problems of modern constitutional studies: textbook. manual / M. F. Orzykh, A. R. Krusyan [and others]; under ed. M. F. Orzykha. Kyiv: Yurynkom Inter, 2012. 368 p.

14. Kostenko O. Social naturalism – the methodological basis of progressive jurisprudence. URL: http://mego.info/%D0%BC%D0%...

15. Potapchuk G.V. Ecological constitutionalism: on the question of the methodology of knowledge (understanding, definition and research). Public law. 2022. No. 4 (48). P. 38-53.

16. Barabash Y. G. State-legal conflicts in the theory and practice of constitutional law: monograph. Kharkiv: Pravo, 2008. 220 p.

17. Power. Wiktionary URL: https://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B 0%D0%B4% D0%B0

18. Power. Historical electronic dictionary. URL: http://histua.com/slovnik/v/vlada

19. Essence and types of power. Theory of political systems (Cheets). URL: http://studies.in.ua/polit-sistem_ekzamen/ 1328-2-sutnst-vidi-vladi.html

20. Power. A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language / incl. and goal ed. V.P. Busel Irpin: Perun, 2001. C. 151.

21. Political science: textbook. URL: https://pidruchniki.com/1455091555243/politologiya /kontseptualizatsiya_vladi_politolo

22. Sushinsky O.I. Control in the sphere of public power: theoretical-methodological and organizational-legal aspects: monograph. Lviv: LRIDU NADU, 2002. 467 p.

23. State administration: vocabulary and reference. / comp.: V. D. Bakumenko (director of art. col.), D. O. Beznosenko, I. M. Varvar, V. M. Knyazev; in general ed. V. M. Knyazeva, V. D. Bakumenko. Kyiv: Publishing House of the Ukrainian Academy of Sciences, 2002. 228 p.

24. Chirkin V. E. Public power. M.: Yuryst, 2005. 174 p.

25. Rachynskyi V.V. Public power as a common law category: theoretical and applied aspect: author's review. diss. Ph.D. law Science: specialty 12.00.01 – theory and history of law and the state; history of legal scholars. Yekaterinburg, 2003. 26 p.

26. Baimuratov M. O. Public self-governing (municipal) power and civil society: problems of interconnection and interdependence. Actual problems of the state and law. 2003. Vol. 21. P. 131-138.

27. Hryhor'ev V. A. Formation of public self-governing (municipal) power in Ukraine: autoref. thesis Ph.D. law Sciences: 12.00.13 - legal problems of political processes. Odesa: Odesa National. law Academy, 2002. 18 p.

28. Posoronko I. Theoretical and doctrinal foundations of the phenomenology of municipalism. Public law. 2022. No. 2 (46). P. 26-42.

29. Lyubchenko P. M. Competence of local self-government: organizational and legal issues of implementation: autoref. thesis Ph.D. law Sciences: specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. Kharkiv, 1998. 17 p.

30. On service in local self-government bodies: Law of Ukraine dated June 7, 2001. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001. No. 33. Art. 175.

31. Bobrovnyk D.O. The role of municipal legal awareness and municipal psychology in the processes of forming the globalist potential of the territorial community. Bulletin of Alfred Nobel University. "Law" series. 2022. No. 1 (4). P. 23-33.

32. Batanov O.V., Kravchenko V.V., Prikhodko H.V. Participatory democracy in the system of local self-government: problems of legislative regulation. Aspects of public administration. 2014. No. 9-10 (11-12). P. 12-28.

33. Batrakina E.E. Legitimation potential of deliberative democracy in a multicultural society: autoref. thesis Ph.D. philosopher. of science Specialty: 09.00.03. - Social philosophy and philosophy of history. Kharkiv, 2019. 16 p.

34. Granovsky O. L. Deliberative and aggregative models of democracy and agonal liberalism of I. Berlin. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/deliberativnaya-i-agregativnaya-modelidemokratii-i-agonalnyy-liberalizm-i-berlina

35. Kormych A. I. Content and forms of modern democracy: conceptual foundations. Actual problems of politics. 2012. Issue 47. P. 145-151.

36. Kostenko O. Social naturalism – the methodological basis of progressive jurisprudence. URL: http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82...BE?page=3

37. Knyazeva E.N. Enactivism: a conceptual turn in epistemology. Questions of philosophy. 2013. No. 10. P. 91-104.

38. Baymuratov M. Phenomenology of municipal human rights. Local self-government and regional development in Ukraine. 2013. No. 1. P. 52-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mcrru_2013_1_20

39. Batanov O. V. Trends in the development of municipal human rights in the conditions of globalization. Journal of the Kyiv University of Law. 2016. No. 4. P. 47-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_4_12

40. Boyarsky O.O. Formation of the phenomenology of the municipal person within civil society and the state. Journal of the Kyiv University of Law. 2020. No. 2. P. 110-118.

Medical sciences

ANALYSIS OF THE STAGE OF THE CHALLENGES DERIVED FROM THE IMPLEMENTATION IN THE ROMANIAN HEALTH SYSTEM OF THE LEVEL INTENDED IN THE DIGITAL RESILIENCE PLAN

Adriana Manolache [1]
Tiberiu Anghel[1]
Monica Florentina Calopereanu (Dobre)[1]
Alin Nicuşor Calopereanu[1]

Jel Classification: I15, I21, I28, M10, M14, M15

Abstract

Digitalisation is becoming ubiquitous in every aspect of public and private life. The process of digitization, primarily through Computerisation and Networking is possible thanks to the extraordinary advance in telecommunications, computing, information management and artificial intelligence, so the processes are becoming exacter, faster and more cost-effective overall.

Modernizing the health system through digitization can be an important and beneficial step. Digitization in healthcare can bring a number of advantages, including improving efficiency, access to medical information, coordinating patient care, reducing medical errors and increasing the quality of medical services. In recent years, digitization has become a key element in almost all aspects of our lives, and the medical sector is no exception.

However, technological evolution and the use of innovative technologies also came with increased risks in the implementation of the digitization process, both at the public level of accessibility, but also within the government institutions involved in the process.

The hypothesis from which the authors of this paper started was that, achieving the desired digital resilience by Romania health system, implies the adoption of programs and the provision of resources for all actions that are directed to strengthening available digital infrastructures and capabilities.

Keywords: Digital resilience; health system; New era in digitalization; Main riskes linked to Digitalisation, Cybersecurity,

Extended abstract

The MFF 2021 - 2027, reinforced by NextGenerationEU (NGEU), but also NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN addresses the ambitious kaleidoscope of crises faced by all EU member countries from the perspective of providing part of the resources to enable a rapid recovery and move towards a greener, digital and resilient. The authors of this paper started from the idea that digital transformation creates new opportunities for the development of regional and national economies, as well as for improving the quality of life of citizens and promoting sustainable development, the effects (positive or negative) of digitalization being visible in all areas of economic, social and political life. The hypothesis from which the authors of this paper started was that, achieving the desired digital resilience by Romania, organically involved in the process of fulfilling the strategic objective at the European level, implies the adoption of programs and the provision of resources for all actions that are directed to: strengthening available digital infrastructures and capabilities; proactive participation in the desire to strengthen the EU's position as a leader in next generation technologies; the best and fastest adaptation of all sectors of the economy and society in terms of digital infrastructure and connectivity.

On august 2023, the ROMANIAN MINISTRY OF HEALTH described the general and specific objectives for the development of the first national strategy for digitization in health, aligned with the European funding lines available until 2030, through NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN, in collaboration with the World Health Organization Office for Romania, the first meeting of the Technical Working Group for the elaboration of the National Strategy for Digitalization in Health and the Action Plan for Romania took place, bringing together the relevant institutions from the medical and digitization fields.

The process of digitization, primarily through Computerisation and Networking is possible thanks to the extraordinary advance in several fields: telecommunications, computing, information

management and artificial intelligence. It involves changing human work processes using platforms, information systems, work processes and above all, a revolutionary mindset. This is creating great opportunities: processes are becoming infinitely reproducible, exacter, faster and more cost-effective overall. The possibilities for innovation are being created altogether.

However, technological evolution and the use of innovative technologies also bring with it increased risks in the implementation of the digitization process, both at the public level of accessibility, but also within the government institutions involved in the process.

In 2005 the World Health Assembly through resolution WHA58.28 on eHealth urged Member States "to consider drawing up a long-term strategic plan for developing and implementing eHealth services…to develop the infrastructure for information and communication technologies for health…to promote equitable, affordable and universal access to their benefits (World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf).

In 2013, the Health Assembly adopted resolution WHA66.24 on eHealth standardization and interoperability, which urged Member States "to consider developing … policies and legislative mechanisms linked to an overall national eHealth strategy". Drawing on these resolutions and recognizing the need to strengthen digital health implementation, in May 2018 the Health Assembly adopted resolution WHA71.7 on digital health, in which it requested the Director-General "to develop … in close consultation with Member States and with inputs from relevant stakeholders … a global strategy on digital health, identifying priority areas including where WHO should focus its efforts". The strategy was developed through a consultative process launched in March 2019 that included discussions in online public forums, technical consultations, meetings of the WHO regional committees and the Executive Board at its 146th session1. The global strategy on digital health 2020– 2025 was endorsed by the Seventy-third World Health Assembly in decision WHA73(28) (2020) (World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf).

At the European level, the vision, objectives and pathways have been set to ensure a successful digital transformation of Europe by 2030. This is also essential for achieving the transition to a climate-neutral, circular and resilient economy. The EU's ambition is to be digitally sovereign in an open and interconnected world and to implement digital policies that enable citizens and businesses to benefit from a digital future.

In 2018, the Commission adopted a three-step plan for the digital transformation of health and care services in the Digital Single Market. The first pillar of this communication promotes better access to and exchange of citizens' health data. Five Member States, soon to be seven, have started to exchange patient data cross-border between pharmacies (e-prescriptions) and emergency hospitals (patient records). Last year, the Commission adopted a recommendation on a European format for the exchange of medical records to widen the set of data included in patient records (laboratory results, discharge from hospital, imaging tests).

The second pillar improves the exchange of data for research purposes, and the third pillar encourages more people to use digital technology in health and aims to increase digital knowledge and skills. It also aims to establish common principles for the validation and certification of medical technology and promotes the exchange of best practices.

"Without widely acquired and properly certified digital skills, the digitization process remains a formal one and risks contributing to the increase/deepening of inequalities in society and the exclusion of a good part of the population from interactions with the state and administration. The school and public services must serve all citizens, ensuring equal and uniform access to them", says the Association of Romanian BusinessMen (AOAR).

The present article aims to pragmatically identify a series of risks encountered within the Digitization and Digitalisation processes carried out both at the level of public and private health institutions in Romania.

1. Introduction

In this paper, the authors aims to pragmatically identify the most pressing risks encountered within the Digitization and Digitalisation processes carried out at the level of public and private institutions in Romania, having a special vision on health institutions in Romania.

All human activities has changed radically in recent decades, and the responsible mostly involved is digital transformation. Thus, we are currently witnessing both a mixture of factors that generate these changes, as well as the effects, sometimes irreversible, of the transformations generated by digitization.

Studying the technological stages, we can see that the changes that the transformation produces digital in the economy, in social life, but also in technology field. On the one hand, technical and technological progress has always brought to the fore technologies and solutions with a lower or higher degree of adoption by individuals and markets. On the other hand, these technologies also represent the triggering factors of other changes in the economy and in society, the phenomenon being a chain reaction. (Roja A., Transformarea digitală–provocare, risc sau oportunitate?, Research And Education Jurnal, 2018/3, ISSN 2559-2033)

The importance of digitization and digitization investments is recognized globally and economically. Companies tend to realize their importance and consider investments in digital tools necessary, as a long-term partnership (Sahut and Peris-Ortiz, 2014) to increase research and development (R&D) capacity, as well as to reduce risks (Ungureanu, et al., 2016) (Tohănean, D., Buzatu, A.I., Baba, C.A. & Georgescu, B., 2020. Business Model Innovation Through the Use of Digital Technologies: Managing Risks and Creating Sustainability. Amfiteatru Economic, 22(55), 758-774).

Digitization and digitalisation is becoming ubiquitous in every aspect of public and private life. According to Wikipedia, Digitization or digitization is the process of transforming information into a digital format, where the information is organized into bits. The result is the representation of an object, image, sound, document or signal by generating a series of numbers that describe a discrete set of points or samples. (Miron, D., Calopereanu (Dobre), M.F., Calopereanu, A.N., Analysis of the state of aligment of the Romanian Economy and society with the challenges derived from the need to obtain the level required in the digital resilience plan, paper sustained on International Istanbul Economics Research Conference - IIERC "Blockchain Technology and Digital Economy")

In the Gartner IT glossary, digitization is defined as "the use of digital technologies to change a business model and provide new revenue and value-producing opportunities; it's the process of moving to a digital business." (https://ro.wikipedia.org/wiki/Digitalizare) According to dexonline, digitization is the act of transforming analog signals into digital signals. (https://dexonline.ro/definitie/digitalizare)

Digitization, digitization and digital transformation are a confusing trio that people often use incorrectly. Digitization is misunderstood and associated with digitization.

According to the "Fundamental principles of digitization of documentary heritage", developed by UNESCO, digitization would represent the creation of digital counterparts of physical objects, analog originals, by means of tools, which can vary from copying equipment (such as scanners or cameras/ video) to larger replication processes. UNESCO reveals that digitization occurs as part of a process that includes: selection of elements for digitization, assessment (including needs), prioritization, preparation of originals for digitization, collection of methodologies and creation of correspondent models, digitization and creation of related data collections and loading the digital resource thus created in the final databases. Like most processes, digitization involves activities such as project management and intellectual property protection, quality control and milestone assessments, essential to ensure the accessibility of the final product in the medium and long term. (Lazăr, T. M. - Pandemie, emoție și vulnerabilități digitale, în Revista INTELLIGENCE, la https://intelligence.sri.ro/pandemie-emotie-si-vulnerabilitati-digitale/)

In our understanding, the digitization process should represent the transposition of the support processes necessary for the activity of an institution, state or private, in the electronic environment, respecting principles such as: legality, efficiency, cost reduction, transparency, decentralization, easy operation, etc. (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligenţa Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198)

Digitization is a procedure by which data in physical format is converted into electronic format, creating a digital form of a report, object, photograph, audio material or signal. Nowadays, the digitization of data takes the form of binary digits, being processed by a computer or other procedures. More specifically, it is the conversion of analog source material into a digital form. Digitization is quite important for information processing, storage, transmission, because it allows information to be coagulated. It also allows data to be obtained and distributed, propagated without reduction, and to be translated into new formats when necessary. Digitization is the most favorable method for storing information for organizations anywhere in the world. (Miron, D., Calopereanu (Dobre), M.F., Calopereanu, A.N., Analysis of the state of aligment of the Romanian Economy and society with the challenges derived from the need to obtain the level required in the digital resilience plan, paper sustained on International Istanbul Economics Research Conference - IIERC "Blockchain Technology and Digital Economy")

The digitization process is one that requires a permanent recalibration of the activities of operating, interacting or educating the beneficiaries, right from the design phase of the entire project. Digital transformation is an opportunity to significantly improve the entire interaction with the beneficiary, to place him at the center of the relationship activity with him. With the help of data analysis and interpretation, organizations can understand the needs of the beneficiaries and adapt the activity in order to improve the quality of the services or products they offer. (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligența Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică și Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198)

The main argument in differentiating these concepts is that digitization cannot occur without digitization. While digitization involves transforming analog data into digital, digitization uses digitized data and changes the way businesses and customers interact, creating new digital revenue streams with the help of digital technologies.

Digitization refers to the optimization of internal processes that lead to cost reduction, while digitalization is a strategy that, once implemented, reshapes the entire business and development strategy.

The process of digitization, primarily through Computerisation and Networking is possible thanks to the extraordinary advance in several fields: telecommunications, computing, information management and artificial intelligence. It involves changing human work processes using platforms, information systems, work processes and above all, a revolutionary mindset. This is creating great opportunities: processes are becoming infinitely reproducible, exacter, faster and more cost-effective overall. The possibilities for innovation are being created altogetherAlthough digitization brings a reduction in operational costs, this will not manifest itself from the moment of implementation, but in the following year or years. Patience is also needed from the perspective of the human factor — digitization creates anguish and insecurity; the fear of the disappearance of some jobs as a result of the automation of some processes is a real one. (Grigore, F. - Digitalizarea: o necesitate a noii economii românești, la https://www.rsm.global/romania/ro/news/digitalizarea-o-necesitate-noii-economii-romanesti)

According to a FORBES study, up to 70% of digital transformation processes fail". (Zobell, S. - Why Digital Transformations Fail: Closing The $900 Billion Hole In Enterprise Strategy, https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/03/13/why-digital-transformations-fail-closing-the-900-billion-hole-in-enterprise-strategy/?sh=46387f177b8b)

Three aspects are essential for digitization, and in their absence the risk of failure is very high: you must work with experts in the field, allocate the necessary budget and be patient" (Grigore, F. - Digitalizarea: o necesitate a noii economii românești, la https://www.rsm.global/romania/ro/news/digitalizarea-o-necesitate-noii-economii-romanesti)

The process of innovation can be classified variously, according to the degree of novelty, the type of innovation or the source of innovation. (Souto, J.E., 2015. Business model innovation and business concept innovation as the context of incremental innovation and radical innovation. Tourism Management, 51, 142-155)

Regarding the degree of novelty, we differentiate between radical and incremental innovation (Kobarg, S., Stumpf-Wollersheim, J. and Welpe, I.M., 2019. More is not always better: Effect of collaboration breadth and depth on radical and incremental innovation performance at the project level. Research Policy, 48(1), 1-10). First, it refers to the absolute change, it defines a creative approach and is completely new compared to everything that has been before. Radical innovation is what leads to development and evolution, is capable of influencing a large number of other businesses and sectors, and brings a considerable advantage to the owner. The latter presents a low degree of novelty. Incremental innovation builds on technologies, knowledge and research that already exist and are available (Kobarg, S., Stumpf-Wollersheim, J. and Welpe, I.M., 2019. More is not always better: Effect of collaboration breadth and depth on radical and incremental innovation performance at the project level. Research Policy, 48(1), 1-10).

Regarding the type of innovation, one can differentiate between technological and non-technological innovation. The first is mainly dominated by suppliers, it refers to innovations developed by external stakeholders that could be implemented and adapted in different sectors. Technological innovation is essential for businesses to remain competitive. But as effective as it can be, it is still considered to be only a means by which to maintain the company's activity at an optimal level or by which a level of incremental innovation can be achieved, and is not necessarily considered to be the key

to gaining a competitive advantage (Tohănean, D., Buzatu, A.I., Baba, C.A. & Georgescu, B., 2020. Business Model Innovation Through the Use of Digital Technologies: Managing Risks and Creating Sustainability. Amfiteatru Economic, 22(55), 758-774).

The emergence of the Internet of Things (IoT) technology has brought about tremendous possibilities, but at the same time, it has opened up new vulnerabilities and attack vectors that could compromise the confidentiality, integrity, and availability of connected systems (Tariq, U.; Ahmed, I.; Bashir, A.K.; Shaukat, K. A Critical Cybersecurity Analysis and Future Research Directions for the Internet of Things: A Comprehensive Review. Sensors 2023, 23, 4117. https:// doi.org/10.3390/s23084117).

2. Digital Resilience Plan in European Union

The MFF 2021 - 2027, reinforced by NextGenerationEU (NGEU), addresses the kaleidoscope of crises faced by all EU member countries from the perspective of providing part of the resources to enable a rapid recovery and move towards a greener, digital and resilient. The document started from the idea that digital transformation creates new opportunities for the development of regional and national economies, as well as for improving the quality of life of citizens and promoting sustainable development, the effects (positive or negative) of digitalization being visible in all areas of economic, social and political life. The hypothesis from which the authors of this paper started was that, achieving the desired digital resilience by Romania, organically involved in the process of fulfilling the strategic objective at the European level, implies the adoption of programs and the provision of resources for all actions that are directed to : strengthening available digital infrastructures and capabilities; proactive participation in the desire to strengthen the EU's position as a leader in next generation technologies; the best and fastest adaptation of all sectors of the economy and society in terms of digital infrastructure and connectivity.

At the European level, the vision, objectives and pathways have been set to ensure a successful digital transformation of Europe by 2030. This is also essential for achieving the transition to a climate-neutral, circular and resilient economy. The EU's ambition is to be digitally sovereign in an open and interconnected world and to implement digital policies that enable citizens and businesses to benefit from a digital future. Still, another extremely important aspect is the full allocation of the necessary budget — digitization has high costs, and entities must have a sufficient budget, which includes the acquisition costs for hardware and software, but also the cost of implementation and maintenance services, which they are usually outsourced. A generous budget alone, however, cannot guarantee success—it must be paired with an appropriate strategy (Grigore, F. - Digitalizarea: o necesitate a noii economii românești, la https://www.rsm.global/romania/ro/news/digitalizarea-o-necesitate-noii-economii-romanesti).

The European Commission proposes a Digital Compass to translate the EU's digital ambitions for 2030 into concrete provisions. They focus on four essential elements:

1) digitally literate citizens and highly skilled digital professionals: by 2030, at least 80% of adults should have basic digital skills and there should be 20 million specialists employed in the ICT sector in the EU; also, more women should occupy such positions;

2) secure, efficient and sustainable digital infrastructures: by 2030, all households in the EU should have gigabit connectivity, and all populated areas should be covered by 5G technology; production of cutting-edge and sustainable semiconductors in Europe should represent 20% of world production; 10,000 highly secure, climate-neutral edge computing nodes should be deployed in the EU, and Europe should have its first quantum computer;

3) the digital transformation of enterprises: by 2030, three out of four companies should use cloud computing services, big data systems and artificial intelligence, more than 90% of SMEs should reach at least a level of adoption base of digital technologies, and the number of unicorn start-ups in the EU should double;

Medium-sized companies are on the one hand more flexible, the decision-making process being faster and being able to more easily adapt change management strategies, but on the other hand they are more vulnerable to market changes and depend on constant financial flows (Tohănean, D., Buzatu, A.I., Baba, C.A. & Georgescu, B., 2020. Business Model Innovation Through the Use of Digital Technologies: Managing Risks and Creating Sustainability. Amfiteatru Economic, 22(55), 758-774).

4) digitization of public services: by 2030, all essential public services should be available online, all citizens will have access to their electronic medical records, and 80% of citizens should use an electronic identification solution.

3. Global strategy on digital health 2020-2025

In 2005 the World Health Assembly through resolution WHA58.28 on eHealth urged Member States "to consider drawing up a long-term strategic plan for developing and implementing eHealth

services…to develop the infrastructure for information and communication technologies for health…to promote equitable, affordable and universal access to their benefits (World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf).

In 2013, the Health Assembly adopted resolution WHA66.24 on eHealth standardization and interoperability, which urged Member States "to consider developing … policies and legislative mechanisms linked to an overall national eHealth strategy". Drawing on these resolutions and recognizing the need to strengthen digital health implementation, in May 2018 the Health Assembly adopted resolution WHA71.7 on digital health, in which it requested the Director-General "to develop … in close consultation with Member States and with inputs from relevant stakeholders … a global strategy on digital health, identifying priority areas including where WHO should focus its efforts". The strategy was developed through a consultative process launched in March 2019 that included discussions in online public forums, technical consultations, meetings of the WHO regional committees and the Executive Board at its 146th session1. The global strategy on digital health 2020– 2025 was endorsed by the Seventy-third World Health Assembly in decision WHA73(28) (2020) (World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf).

The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted in United Nations General Assembly resolution 70/1 (2015), highlights that the spread of information and communications technology and global interconnectedness has great potential to accelerate human progress, to bridge the digital divide and to develop knowledge societies. The outcome document of the high-level meeting of the United Nations General Assembly on the overall review of the implementation of the outcomes of the World Summit on Information Society (New York, 15–16 December 2015) highlighted the technology-enabled breakthroughs in government in the provision of health care, with greater numbers of people having access to services and data that might previously have been out of reach or unaffordable. (United Nations General Assembly resolution 70/125 (2015))

The participating ministers and heads of delegation committed themselves to harnessing the potential of information and communications technologies to achieve the 2030 Agenda for Sustainable Development, noting that they could accelerate progress across the health- related Sustainable Development Goals.

Stressing the critical role played by the private sector, civil society and technical communities in information and communication technologies, the United Nations General Assembly in resolution 73/218 (2019) "encourages strengthened and continuing cooperation between and among stakeholders from both developed and developing countries", and encourages WHO, within its respective mandate and strategic plan, to contribute to the outcomes of the World Summit on the Information Society and emphasize the importance of allocating adequate resources in this regard.

With the recognition that information and communications technologies present new opportunities and challenges for the achievement of all 17 Sustainable Development Goals, there is a growing consensus in the global health community. Digital transformation of health care can be disruptive; however, technologies such as the Internet of things, virtual care, remote monitoring, artificial intelligence, big data analytics, blockchain, smart wearables, platforms, tools enabling data exchange and storage and tools enabling remote data capture and the exchange of data and sharing of relevant information across the health ecosystem creating a continuum of care have proven potential to enhance health outcomes by improving medical diagnosis, data-based treatment decisions, digital therapeutics, clinical trials, self-management of care and person-centred care as well as creating more evidence-based knowledge, skills and competence for professionals to support health care.

Despite the considerable progress made by some countries, many countries still require institutional support for the development and consolidation of national eHealth and/or digital health strategies and the implementation of their action plans, which usually requires more resources and capabilities.

(World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

3.1 GUIDING PRINCIPLES of Global strategy on digital health 2020-2025

The four guiding principles aim to orient the global strategy towards the appropriate and sustainable adoption of digital health technologies within the context of national health sector and health strategies.

➢ *Acknowledge that institutionalization of digital health in the national health system requires a decision and commitment by countries.*

The global strategy acknowledges that each country owns its digital health action plan built on the strategy, within its own national context. (World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

➢ *Recognize that successful digital health initiatives require an integrated strategy.*

Digital technologies are an essential component and an enabler of sustainable health systems and universal health coverage. To realize their potential, digital health initiatives must be part of the wider health needs and the digital health ecosystem and guided by a robust strategy that integrates leadership, financial, organizational, human and technological resources and is used as the basis for a costed action plan which enables coordination among multiple stakeholders. These initiatives should be led through strong governance structures. (World Health Organization ,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

➢ *Promote the appropriate use of digital technologies for health*

The global strategy promotes the appropriate use of digital technologies as digital public goods which are adaptable to different countries and contexts to help address key health system challenges to support equity in access to digital resources so that no one is left behind. It promotes the protection of people, populations, health care professionals and systems against misinformation and the misuse of information, malicious cyber activities, fraud and exploitation, inappropriate use of health data, racism and human rights violations within the framework established by international treaties binding the Member States.

The "digital determinants of health", such as literacy in information and communication technologies and access to equipment, broadband and the internet, become more important as digital health becomes more prevalent. The global strategy underscores the need to ground digital foundations within national strategies and emphasizes the need to work with different sectors and stakeholders at all levels.

(World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

➢ *Recognize the urgent need to address the major impediments faced by least-developed countries implementing digital health technologies*

There is a pressing need to invest in efforts to overcome the major impediments that developing countries face in engaging with and accessing new digital health technologies, such as an appropriate enabling environment, sufficient resources, infrastructure to support the digital transformation, education, human capacity, financial investment and internet connectivity, as well as issues related to legacy infrastructure, technology ownership, privacy, security, and adapting and implementing global standards and technology flows. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

3.2 STRATEGIC OBJECTIVES of Global strategy on digital health 2020-2025

The four strategic objectives are intended to provide guidance and coordination on global digital health transformation and to strengthen synergies between initiatives and stakeholders to improve health outcomes and mitigate associated risks at all levels.

➢ *Promote global collaboration and advance the transfer of knowledge on digital health*

This strategic objective aims to align countries and stakeholders to collectively act upon global opportunities to improve health and work towards universal health coverage, while meeting challenges, identifying and communicating risks, and focusing on threats associated with the use of digital technologies both to improve health and to enable universal health coverage, the core of the health-related Sustainable Development Goals. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

➢ *Advance the implementation of national digital health strategies*

Strategic objective 2 aims to stimulate and support every country to own, adapt and strengthen its strategy on digital health in a way that best suits its vision, national context, health situation and trends, available resources and core values. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

The following policy options and actions are proposed:

1) stimulate and support every country to adopt or review, own, and strengthen its national digital health strategy in a way that enhances the level of country maturity regarding digital health to achieve

positive health outcomes in line with the national health plans, updated norms and standards recommendations, and universal health coverage;

2) ensure that institutions, decision-makers and personnel involved in the provision of health care services and all enduser communities and beneficiary populations are adequately engaged in the design and development phases;

3) facilitate a systematic engagement of all relevant stakeholders in the realization of the vision and its strategic objectives as part of an integrated digital health ecosystem at the national level;

4) define a national digital health architecture blueprint or road map, adopt open-source health data standards and aim for reusable systems or assets including interoperability of health information systems both at national and international levels in order to establish an innovative integration of different digital technologies using shared services, ensuring data are of good and comparable quality;

5) adopt legal and ethical frameworks for assuring patient safety, data security, appropriate use and ownership of health data, privacy data recoverability, as well as protection of intellectual property rights;

6) identify and promote sustainable financing models in support of digital health development and sharing of learning to inform future products and services. This is especially important in artificial intelligence including machine learning, implementation, integration and maintenance, including economic incentives;

7) design, implement and monitor a change management plan, to support conducive organizational behaviour surrounding newly digitized health processes and practices.

The following outputs are envisaged:

1) a national digital health strategy or equivalent strategic framework exists, is integrated in the national health strategy and is actively used to guide development and accelerate progress towards the health-related targets of the Sustainable Development Goals and in the context of digital transformation of health systems;

2) a dynamic digital health maturity model assessment to guide prioritization of national investment in digital health is made in support of primary health care and universal health coverage. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

- *Strengthen governance for digital health at global, regional and national levels*

This strategic objective focuses on strengthening the governance of digital health at national and international levels through the creation of sustainable and robust governance structures and building the capacity for digital health at global and national levels. Governance for digital health aims to strengthen the capabilities and skills needed for countries to promote, innovate and scale up digital health technologies. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

- *Advocate people-centred health systems that are enabled by digital health*

This strategic objective advances digital health literacy, gender equality and women's empowerment and inclusive approaches to adoption and management of digital health technologies. The strategic objective places people at the centre of digital health through the adoption and use of digital health technologies in scaling up and strengthening health service delivery. The individual is an essential component in the delivery of trust-based, peoplecentred care. This focus covers not only patients, families and communities but also the health workers who need to be prepared to deploy or use digital health technologies in their work. Planning for capacity-building includes workforce assessment, ranging from professionals in information and communication technologies to health workers providing care services. (World Health Organization,Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf)

4. Digital health strategy on European Union

The European Health Data Space project was launched by the European Commission in early 2022 and will allow individuals across the EU to fully exercise their rights over their health data. Citizens will be able to easily access and share this information, while retaining greater control over it, in full compliance with the overall approach to data protection. At the same time, the work of healthcare professionals will become easier and more efficient. Thanks to better interoperability, healthcare professionals will be able to access the patient's medical history, thus enriching the relevant information base for treatment and diagnostic decisions, including when patient data is located in another EU country. (https://cnas.ro/2023/05/22/comunicat-inca-un-pas-spre-digitalizarea-in-sanatate/).

Many objectives of Digital health strategy on European Union are formulated in NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN for several european countries, and the processes are implemented as we speak.

4. The digitization process in Romania

In the ROMANIAN NATIONAL DEFENSE STRATEGY OF THE COUNTRY FOR THE PERIOD 2020-2024 "Together, for a safe and prosperous Romania in a world marked by new challenges", the most important objective is defined as "Realization of the necessary infrastructure for the implementation of Romania's digitization process, in order streamlining the activity of the administrative apparatus and increasing the quality of public services".(https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf).

Romania is placed at the bottom of the European ranking in terms of the share of institutions and companies (mostly small and medium companies - SME) that have a plan or strategy to digitize their own activity. The fact that Romanian SMEs are positioned towards the queue ranking, both in terms of the adoption of basic or advanced technologies, show that the lack of a digitization strategy is the symptom of bigger problems deep, of a structural, ecosystemic and entrepreneurial culture type, which prevent digitization from happening for Romanian SMEs an important stake compared to other European member states.

According to the study "Barriers to the Digitization of the Public and Private Environment in Romania", developed by the Authority for the Digitization of Romania, in the Eurobarometer statistics from the first half of 2020, it is observed that Romania is placed at the bottom of the European ranking in terms of the share of SMEs that have a plan or a strategy to digitize their own activity. The fact that Romanian SMEs are positioned at the bottom of the ranking, both in terms of the adoption of basic technologies and in terms of advanced technologies, shows that the lack of a digitization strategy is a symptom of deeper, structural, ecosystemic problems and entrepreneurial culture, which make digitization not an important stake for Romanian SMEs compared to other European member states (Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf).

Although the objective of the digital transformation of the processes carried out in the administration and in the economy has been defined for at least 10 years, the health crisis generated by the COVID-19 virus forced state institutions and companies to look for new solutions to manage the context generated by travel restrictions. Although for many fields of activity, digital transformation can be the solution to continue the activity, in Romania, more than half of the companies (55%) have only made insignificant investments in this sector, according to the latest edition of the Digital Economy and Society study Index (Transformarea digitală: un proces cu avantaje nu doar financiare - 25 septembrie 2020, la https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/strategy/articles/transformarea-digitala--un-proces-cu-avantaje-nu-doar-financiare.html)

First of all, in order to be able to carry out the process, it is necessary to call on staff specialized in digitization (internal or external) — both because technical solutions require expertise, but above all because successful digital transformation must be planned in detail. "Digitalization for the sake of digitalization does not bring results — on the contrary, this approach generates costs with little or no results. Such an approach must have a real stake: to solve challenges or problems that a business faces, or to serve the unaddressed needs of a category of public or stakeholder in the market. Equally, there is a need for experts in organizational change and development, because digitization is a change process that has a major impact on people and the processes they go through. I would even say that the success of a digitization project depends on people and processes more than on the implemented technology" (Grigore, F. - Digitalizarea: o necesitate a noii economii românești, la https://www.rsm.global/romania/ro/news/digitalizarea-o-necesitate-noii-economii-romanesti).

"Without widely acquired and properly certified digital skills, the digitization process remains a formal one and risks contributing to the increase/deepening of inequalities in society and the exclusion of a good part of the population from interactions with the state and administration. The school and public services must serve all citizens, ensuring equal and uniform access to them", says the Association of Romanian BusinessMen (AOAR) (https://www.aoar.ro/comunicate/digitalizarea-romaniei-nu-poate-avea-loc-in-lipsa-unor-competente-digitale-certificate/).

However, technological evolution and the use of innovative technologies also bring with it increased risks in the implementation of the digitization process, both at the public level of accessibility,

but also within the government institutions involved in the process. However, aside from the wide range of advantages and success factors that the information system suggests, the establishment of such a system in an organization may bring about several challenges limiting its implementation. Several challenges according to information systems can be listed as follows:

(i) the constant changing of technology day by day requiring updated users to be in the learning mode;

(ii) security issues related to vendors, banking, and distributing the essential data, intellectual properties, and records of the company;

(iii) the inefficient establishment of an information system due to the high costs and expenses associated with it.

These challenges coupled with long-listed ones can bring about potential risks substantially affecting an organization's effective performance. The sheer number of risks and risk factors associated with the business and information system establishes a driving force towards developing an organizing framework to manage and further respond to them (Taherdoost, H. A Review on Risk Management in Information Systems: Risk Policy, Control and Fraud Detection. Electronics 2021, 10, 3065. https://doi.org/10.3390/ electronics10243065).

5. The digitization process in Romanian Health System- threat or opportunity?

The current National Health Strategy "Together for health", developed by the Ministry of Health, aims to develop a smart, resilient and equitable health system that allows everyone access to quality health care, regardless of social status, income or region geographic where the patients come from. It is necessary to facilitate access to the best quality medical care, as well as through advanced technology that provides the premise for the development of medical care.

Some of the aims of the strategy are:

- *The Ministry of Health has to ensure that health systems are interoperable and can effectively share medical data between different institutions and professionals. Thus, access to patient information is quick and secure, thus facilitating the provision of care and avoiding duplication of tests or treatments.*
- *Integrating technology into healthcare delivery through telemedicine and online platforms to improve patient experience.*
- *Using artificial intelligence and data analysis to extract valuable information from large volumes of medical data, diagnosis can be much more accurate and treatments and disease management processes can improve.*
- *Fostering an ecosystem where innovation and collaboration between companies, researchers, health professionals and governments is encouraged can accelerate technology adoption and improve public health. Investments in research and development, as well as tax incentives, can support the development of technological solutions in health.*

Among the mistakes that must be avoided are: ignoring the needs and opinions of patients, underestimating the resources needed to implement the technology, lack of preparation and training of health professionals, excessive reliance on technology and neglect of marginalized groups.

On august 2023, the ROMANIAN MINISTRY OF HEALTH described the general and specific objectives for the development of the first national strategy for digitization in health, aligned with the European funding lines available until 2030, through NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN, in collaboration with the World Health Organization Office for Romania, the first meeting of the Technical Working Group for the elaboration of the National Strategy for Digitalization in Health and the Action Plan for Romania took place, bringing together the relevant institutions from the medical and digitization fields.

The digitization of the medical system represents an important transition towards the use of the most modern technologies. The electronic use of data, interoperability, telemedicine and other digital clinical management solutions will increase people's access to health services, improve medical services, reduce errors, optimize the management and planning of health resources. ", declared Prof. Univ. Dr. Alexandru Rafila, Minister of Health. (https://www.ms.ro/ro/centrul-de-presa/rom%C3%A2nia-elaboreaz%C4%83-strategia-na%C8%9Bional%C4%83-de-digitalizare-%C3%AEn-s%C4%83n%C4%83tate-%C8%99i-planul-de-ac%C8%9Biune/).

The digitization of health is not a new topic in Romania, but it is one that has become downright oppressive in the context created by the pandemic. It presents many advantages for everything that means the path of the patient in the medical system, the management of data related to it, the management of resources, the communication between patients and doctors, between different health

specialists, etc. (https://spatiulmedical.ro/provocari-si-oportunitati-in-digitalizarea-sanatatii-din-romania/)

Modernizing the health system through digitization is an important and beneficial step. Digitization in healthcare can bring a number of advantages, including improving efficiency, access to medical information, coordinating patient care, reducing medical errors and increasing the quality of medical services.

Digitalisation of the Assessment of clinical probability of risk materialization, which means determining the chances of developing a specific outcome in medical parameters and assume the medical protocols and procedures can thus assess the impact of diminishing health consequences to the patient is another desired aim of the process.

Estimating the probability is done by assessing the chances of materialization of risks in the activities hospital unit, by analyzing information collected in phase clinical risk identification and description of the case is:

- between all functional structures involved

- between the professional team and patient

- between professionals ensure the development of all processes to achieve the best health outcomes. (Isam, A. J., Manolache, A., Risk-based thinking - tool for practitioners in medicine, paper sustained on Conferinta Internationala EDUCATIE SI CREATIVITATE pentru o societate bazata pe cunoastere, Editia a XI-a, 16-18 noiembrie 2017, Universitatea Titu Maiorescu, Bucuresti Top 10- 2018 - SSRN - "Gandirea pe baza de risc– instrument al practicienilor in medicina").

The increasingly concept of a digital hospital represent a hospital that has adopted IT and digital technologies to improve the quality of medical services provided and to streamline internal processes. This transformation includes several aspects:

1. Electronic Patient Records: Replacing paper records with electronic records allows medical staff to quickly and securely access patient information.

2. Improved access to information: IT systems can facilitate the rapid and secure exchange of information between different medical departments and health professionals.

3. Telemedicine: Digitization enables the development of telemedicine services, giving patients access to remote medical care and facilitating communication between patients and health professionals.

4. Health monitoring and management: Digital devices and applications can be used for continuous health monitoring, making it easier to manage chronic conditions and prevent complications.

5. Reducing Medical Errors: Computer systems can help eliminate or reduce errors associated with managing paperwork and medical records.

6. Process Automation: The digital hospital uses automation to streamline administrative tasks such as scheduling, insurance settlement, medical reporting, inventory management, and billing.

7. Artificial Intelligence and Data Analytics: Artificial intelligence algorithms can help diagnose diseases quickly and establish personalized treatment plans.

8. Data Security: With all these advantages of digitization, the security of medical data is becoming a major concern. (Bikfalvi, M. – Modernizarea sistemului de sănătate prin digitalizarea spitalelor, nov. 12, 2023, la https://www.medicalmanager.ro/modernizarea-sistemului-de-sanatate-prin-digitalizarea-spitalelor/)

The first steps towards the field of digital transformation of health system are made, being defined in Romanian NATIONAL RECOVERY AND RESILIENCE PLAN, Pillar II: Digital Transformation, COMPONENT: 7 - Digital transformation there was already defined the strategic goal, Realization of the eHealth and telemedicine system through the Specific action - Investments in IT systems and in the digital infrastructure of public health units.

The digital hospital is the future of healthcare, bringing with it greater efficiency, accessibility and accuracy in diagnosis and treatment. However, the implementation of these technologies is not without challenges. Initial costs can be high and adapting staff to new systems can take time. However, the long-term benefits in terms of quality of care and savings are significant

Based on relevant empirical studies performed by the authors, one can underline that increased the number of threats public and private undertakings are confronted with. Without trying to rank them, these sensitive organizational challenges could be:

5.1. Lack of a unitary and effective legislative and procedural framework for supporting electronic public services

The insufficient development of electronic public services also affects the private environment and the heath system. The insufficient development of electronic public services in Romania affects the entire population of the country, both the public and private environment. To a large extent, the provision of public services in Romania is ensured by verifying data that comes from different authorities or public institutions, at this moment the interoperability of the systems, when it occurs, is done point by point, there are even old systems that are completely isolated (being old or not designed to be interoperable). (Miron, D., Calopereanu (Dobre), M.F., Calopereanu, A.N., Analysis of the state of aligment of the Romanian Economy and society with the challenges derived from the need to obtain the level required in the digital resilience plan, paper sustained on International Istanbul Economics Research Conference - IIERC "Blockchain Technology and Digital Economy")

This situation is justified not only by technical difficulties in ensuring interoperability, but also by the low quality and incomplete nature of some data registers, along with the reluctance of public administration or health system employees to base various resolutions on checks in IT systems to the detriment of classic signed documents holographic and stamped (Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf).

This situation is justified not only by technical difficulties in ensuring interoperability, but also by the low quality and incomplete nature of some data registers, along with the reluctance of public administration employees to base various resolutions on checks in IT systems to the detriment of classic signed documents holographic and stamped.

Causes and effects:

- *Lack of an efficient and effective IT architecture for general management of electronic public or health services.*

This cause is the sum of gaps, lacks and inconsistencies both of a technical nature (relating to the need for critical IT facilities at the national level), as well as of an institutional nature and administrative capacity. In many cases, the digitization process was perceived strictly in the area of equipping with hardware systems, computers, an aspect that represents only a small part of the process.

- *The lack of IT systems required by central public or health institutions for the operationalization of electronic public services;*
- *An important aspect that delays the development of electronic public services in Romania is related to the lack of inoculation at the general level of public administration practices of the European e-government principle "digital by default". Thus, the modification of the working procedures in the relationship with the beneficiaries for various existing or new public services frequently takes place without the strongly aware intention at the level of the various decision-makers that any new request for information addressed to the beneficiaries must be able to be mediated by an IT system (without creating the obligation visiting the respective institution or public authority and/or exchanging information on paper).*
- *The insufficiency of e-government specialists and human resources in the IT departments of public institutions and authorities and, relatedly, of the necessary skills for the development and maintenance of electronic public services. (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligenţa Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).*

The national legislation in the field of e-government or with implications for it presents acute deficiencies that contribute to the slow and non-uniform implementation of electronic public services in Romania.

Among them we mention the following obvious gaps:

- *Lack of exact deadlines until which the relevant public services are provided, respectively recognized by the authorities also in electronic format;*
- *The insufficiency of the legislative framework regarding the interoperability of IT systems between the public administration and the relevant data registers;*
- *Lack of sanctioning mechanisms for entities that delay the development of electronic public services and interoperable data registers;*
- *Lack of strategy regarding the Governmental Cloud, in the form of a normative act;*
- *The lack of a regulatory framework regarding the conduct of public procurement processes in the IT field in a shorter period, to allow synchronization between technological evolution and the period in which IT solutions are adopted (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de*

digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligența Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).

5.2. Lack of transparency in legislation and differentiated application of legislation

The legislative process is eminently non-transparent, numerous impact decisions for certain areas are taken without prior consultation, or with formal consultation, not being chosen as dialogue partners the people who are predominantly affected by the respective measures, or who do not actually carry out their activity in that field. One of the most relevant examples is in the field of attracting European funds, where there are a series of extremely thick bureaucratic restrictions, which are not found in similar requirements in other European states.

The study "Barriers to the Digitization of the Public and Private Environment in Romania", the Authority for the Digitization of Romania, which takes over a Eurostat study, states that micro-enterprises in Romania are placed close to the European average and are in a percentage of 20% in identifying normative/legal obstacles as being a barrier to digitization (Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf).

Considering the previous findings regarding the digital immaturity of micro-enterprises, this perception must be carefully evaluated because it translates into mistrust and a negative experience of the enterprises in the interaction with the national regulatory framework (Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf).

5.3. Lack of compliance with a number of other legal provisions - GDPR, consumer protection, etc

Especially in the case of public institutions, the related legislation is not respected, right from the moment the digitization project was conceived. An even worse situation is in the case of the perception of IT security problems. These represent a very big challenge in the context of the use of connected devices in the various processes of the entity, with the need to ensure GDPR requirements, with pressures to adapt some services or stages, etc.

This aspect is all the more important for entities from the private sector which, due to their specificity, have a greater difficulty in managing and financing adequate solutions in this dynamic field, where the challenges are constantly evolving. Otherwise, the legislative provisions bring a series of differences between the requirements of digitalization processes between state and private institutions, as is the case with law 190/2018, the law that regulates the implementation of the GDPR in Romania. Thus, while private entities risk a fine from the first offense, state institutions, at the first offense, benefit from a warning, followed by a plan of measures to remedy the deficiencies.

Again, the conclusion seems to be that entities in Romania are not able to face IT security challenges but also that they are much less aware of them due to the low degree of digitization (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligența Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).

5.4. Lack of digital skills

We can talk about a lack of digital skills both among the employees of the entities that implement a digitization process, but also among the beneficiaries, an aspect that leads to the emergence of an obvious phenomenon of resistance to transformation. Beyond infrastructure development, the need for user education is thus felt.

However, the digitization process of public authorities has taken steps forward in recent years, but especially under the pressure of the pandemic, substantially increasing the services that can be accessed online, for payments or obtaining documents.

In Romania, the low level of those who have digital skills seems to be correlated with a very low level of companies that characterize digitization as a challenge. While in countries where the level of basic digital skills is increased there is also an increased level of perception of micro-enterprises related to the difficulty of digitization, in Romania, companies do not seem to feel these difficulties.

Thus, the conclusion is validated that the micro-enterprises in Romania are, in fact, similarly disinterested in digitization as are digitally educated individuals. Also, IT education in public schools focuses mainly on technical skills, and less on the practical aspects of using ICT (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligența Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).

On August 4, 2023, Eduson, the largest digital medical education platform, started an extensive study on the digitalization of the medical system in Romania.

The study sheds light on the perspectives and use of technology among doctors in Romania. In an era where technology and innovation are changing the traditional paradigms of medicine, it is crucial to understand how prepared the medical professionals are for this change.

Out of the total of 711 doctors who have participated in the research so far, 345 stated that they use digital systems in their daily work. This highlights a significant adaptation to technology and indicates a positive move towards modernization.

However, an alarming number of 176 respondents qualified the digitization of the medical system as "weak" or "very weak". This is a reflection of the obstacles that many medical institutions still face on the road to digitization. (https://www.sfatulmedicului.ro/Diverse/digitalizarea-sistemului-medical-din-romania-pasi-spre-viitor_20161)

5.5. Cyber security vulnerability

Digitization, whether in the private or public sector, brings with it the need for cyber security, another field that had to adapt to the new reality, including on the labor market. When it comes to security, the human factor is the main risk but also the main remedy. It is also essential to ensure security standards at every stage

In general, entities face:

- lack of basic IT security requirements in data processing, transmission and storage;

- reduced teams of employees or non-existent staff (for IT security);

- implementing ad hoc security in the software application;

- multiple local Internet connections (without diverse security control, network-wide vulnerabilities).

5.6. Lack of financial resources or their insufficiency

The financial factor, very important at the European level as well, represents the main barrier to digitization for entities in Romania. Also, other states in the vicinity of Romania, with a similar socio-economic profile, place the problem of the availability of financial resources as the main barrier to digitization. Even if it reveals the need for a public intervention to support access to financing for the digitization process, a very careful contextualization of this need is necessary, given the conclusions regarding the capacity of understanding and self-assessment for digitization that micro-enterprises in Romania have.

Thus, 27% of micro-enterprises in Romania (including small helth clinics) state that they have adopted or will adopt basic digital technologies such as email or creating a website, but they have not adopted advanced technologies. Thus, Romania ranks last in terms of advanced digital technologies, with only 7% of micro-enterprises that have already started to adopt them (Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf).

If in the case of some private companies, the management of financial resources has effects especially on the internal level, being able to give up electronic services or postpone their implementation, in the case of public institutions, the insufficient budget can have much more obvious effects and the appearance of increased risks, in the context of obligations legal assigned. Personally, I have met Public Institutions that did not employ any person for the IT area, but also did not provide funds for the outsourcing of the respective services, an aspect that meant countless incidents such as: limiting access to data, contracting computer viruses, unavailability of computers the institution for periods of up to one week.

This aspect is mainly due to the low salary level that can be offered by certain public institutions. In the case mentioned above (a research institute), there is a job advertisement for several years, all interested persons, giving up when the financial offer is presented.

IT specialists employed in dedicated structures in state institutions, either do not have time (due to lack of staff or under-dimensioning of the structure) or do not have sufficient skills to engage in relevant efforts to prepare and support solid proposals for the development of IT systems to support the provision of electronic public services. One of the consequences is the low number of such projects launched in recent years, but also the notable incidence of IT projects of this kind that stalled during development or experienced serious technical problems after launch (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligenţa Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).

5.7. Lack of communication

While Romanians use social networks intensively, there is a certain reluctance in the case of online transactions or services offered exclusively online. Despite the progress recorded, at the level of Romanian internet users, the share of those who use online banking services or shop online is the lowest among all EU countries. This aspect represents a major challenge for Romania, taking into account that a digital economy is partly fueled by citizens' confidence in the use of the Internet.

The design of online service systems is often deficient, often with a lack of communication between the provider and the beneficiary. The people involved in these processes are often not specialists in the field (the case of public institutions where, often, the specifications are not made by the users, but by public procurement specialists or IT specialists who do not know the details of the activity punctuality of a department). From the perspective of service providers in the digitalization field, in the overwhelming majority of cases, a dedicated software is not built, but an attempt is made to adapt a pre-existing one, often outdated, or which cannot provide all the needs of the beneficiary entity.

At the level of some public institutions, a cumbersome, non-intuitive, "unfriendly" interface is observed in the relationship with the citizen, a much more obvious development of managerial tools is desired, often with functions that are not usually used, but which can justify prices often oversized.

Another problem encountered is the heavy, technical language used in the procedures and instructions for the use of some electronic tools, which require an average level of IT or ICT knowledge, but which most end users do not master (Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligenţa Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198).

6. Conclusion

The digitization process is irreversible, the future being in the area of streamlining and optimizing processes and, if possible, remotely. Emphasized technology and permanent interaction with computer systems, the generalization of electronic payments and, in general, the speed of processes in everyday life compel Romania to accelerate this process, in line with world trends in the field.

Regarding the interoperability of certain systems, a sad thing can be observed, but as true as it can be within public institutions, especially.

From our point of view, this implies rethinking the system as a whole, because it can be seen that each public institution has developed or acquired over time, at impressive costs, depending on financial resources and understanding, its own system or systems that , either they are outdated at this moment and can no longer be updated, or the technology used does not allow interoperability between them, even more so we cannot say about the connection with other external systems. Therefore, it can be seen that in a public institution, each department has its own operating system, but when it comes to accessing information from several departments, one returns to the classic method of compiling data manually.

At health system ensuring effective coordination of different processes is essential for leading to notable medical results is conditioned by the existence of adequate communication:

- between all the functional structures involved,

- between the team of professionals and the patient,

- between professionals who ensure the development of all processes to obtain the best medical results. (Isam, A.J., Manolache, A., Risk-based thinking - tool for practitioners in medicine, paper sustained on Conferinta Internationala EDUCATIE SI CREATIVITATE pentru o societate bazata pe cunoastere, Editia a XI-a, 16-18 noiembrie 2017, Universitatea TituMaiorescu, Bucuresti Top 10- 2018 -SSRN - "Gandirea pe baza de risc– instrument al practicienilor in medicina")

In these conditions, the data processing time increases significantly, managerial decisions based on the information received in the manner described above may be erroneous or be taken late because bringing the information to a common base does not depend on a single user who generates the document but the information is an accumulation of information from several users who may or may not understand the request.

Even if the digitization process involves risks, some major, it must be seen as an opportunity to optimize a series of processes and operations within entities, to eliminate bureaucracy as much as possible, to interoperate various public institutions, holding bases of data, their compatibility but, first of all, the opportunity to bring comfort to end users, Romanian citizens and, last but not least, digitization is not limited to equipping users with electronic means, but is a much more complex and necessary process now and in future.(Miron, D., Calopereanu (Dobre), M.F., Calopereanu, A.N., Analysis of the state

of aligment of the Romanian Economy and society with the challenges derived from the need to obtain the level required in the digital resilience plan, paper sustained on International Istanbul Economics Research Conference - IIERC "Blockchain Technology and Digital Economy")

References

Basic Reference Types

Article

a) English Article

Kobarg, S., Stumpf-Wollersheim, J. & Welpe, I.M., 2019. More is not always better: Effect of collaboration breadth and depth on radical and incremental innovation performance at the project level. Research Policy, 48(1), 1-10

Roja, A., Transformarea digitală–provocare, risc sau oportunitate?, Research And Education Jurnal, 2018/3, ISSN 2559-2033

Souto, J.E., 2015. Business model innovation and business concept innovation as the context of incremental innovation and radical innovation. Tourism Management, 51, 142-155

Tohănean, D., Buzatu, A.I., Baba, C.A. & Georgescu, B., 2020. Business Model Innovation Through the Use of Digital Technologies: Managing Risks and Creating Sustainability. Amfiteatru Economic, 22(55), 758-774

b) Journal Article wih DOI

Taherdoost, H. A Review on Risk Management in Information Systems: Risk Policy, Control and Fraud Detection. Electronics 2021, 10, 3065. https://doi.org/10.3390/ electronics10243065

Tariq, U.; Ahmed, I.; Bashir, A.K.; Shaukat, K. A Critical Cybersecurity Analysis and Future Research Directions for the Internet of Things: A Comprehensive Review. Sensors 2023, 23, 4117. https:// doi.org/10.3390/s23084117

c) Article in a Magazine

Calopereanu, M. F., Calopereanu A. N., Riscuri la adresa procesului de digitalizare în România – punct de vedere" în Inteligența Artificială a Cincea Dimensiune a Geopoliticii, Revistă de Geografie Politică, Geopolitică şi Geostrategie, Anul XIX, nr. 89-90 (3/2021), 189-198.

Lazăr, T. M. - Pandemie, emoție și vulnerabilități digitale, în Revista INTELLIGENCE, la https://intelligence.sri.ro/pandemie-emotie-si-vulnerabilitati-digitale/

Other Sources

a) Web Page/Blog Post

Bikfalvi, M. – Modernizarea sistemului de sănătate prin digitalizarea spitalelor, nov. 12, 2023, la https://www.medicalmanager.ro/modernizarea-sistemului-de-sanatate-prin-digitalizarea-spitalelor/

Grigore, F. - Digitalizarea: o necesitate a noii economii românești, la https://www.rsm.global/romania/ro/news/digitalizarea-o-necesitate-noii-economii-romanesti

Dragoman, S. et al - Barierele Digitalizării mediului public şi privat din România, https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2021/04/ADR-Barierele-Digitalizarii-mediului-public-si-privat-din-Romania.pdf

Steven Zobell - Why Digital Transformations Fail: Closing The $900 Billion Hole In Enterprise Strategy, https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/03/13/why-digital-transformations-fail-closing-the-900-billion-hole-in-enterprise-strategy/?sh=46387f177b8b

Transformarea digitală: un proces cu avantaje nu doar financiare - 25 septembrie 2020, la https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/strategy/articles/transformarea-digitala--un-proces-cu-avantaje-nu-doar-financiare.html

https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf

https://www.aoar.ro/comunicate/digitalizarea-romaniei-nu-poate-avea-loc-in-lipsa-unor-competente-digitale-certificate/

World Health Organization, Global Strategy on Digital Health 2020-2025, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344249/9789240020924-eng.pdf

United Nations General Assembly resolution 70/125 (2015)

World Health Organization guideline recommendations on digital interventions for health system strengthening: evidence and recommendations. Geneva: World Health Organization; 2019 (https://apps.who.int/iris/ handle/10665/311980, accessed 17 December 2019

https://www.ms.ro/ro/centrul-de-presa/rom%C3%A2nia-elaboreaz%C4%83-strategia-na%C8%9Bional%C4%83-de-digitalizare-%C3%AEn-s%C4%83n%C4%83tate-%C8%99i-planul-de-ac%C8%9Biune/

https://cnas.ro/2023/05/22/comunicat-inca-un-pas-spre-digitalizarea-in-sanatate/

https://spatiulmedical.ro/provocari-si-oportunitati-in-digitalizarea-sanatatii-din-romania/

https://www.sfatulmedicului.ro/Diverse/digitalizarea-sistemului-medical-din-romania-pasi-spre-viitor_20161

https://www.wall-street.ro/articol/Sanatate/300363/spitalul-viitorului-cum-ar-putea-arata-si-ce-beneficii-ar-fi-atat-pentru-medici-cat-si-pentru-pacienti.html#gref

b) Paper sustained on Conferences

Isam, A.J., Manolache, A., Risk-based thinking - tool for practitioners in medicine, paper sustained on Conferinta Internationala EDUCATIE SI CREATIVITATE pentru o societate bazata pe cunoastere, Editia a XI-a, 16-18 noiembrie 2017, Universitatea TituMaiorescu, Bucuresti Top 10- 2018 -SSRN - "Gandirea pe baza de risc– instrument al practicienilor in medicina";

Miron, D., Calopereanu (Dobre), M.F., Calopereanu, A.N., Analysis of the state of aligment of the Romanian Economy and society with the challenges derived from the need to obtain the level required in the digital resilience plan, paper sustained on International Istanbul Economics Research Conference - IIERC "Blockchain Technology and Digital Economy".

c) Online Encyclopedia/Dictionary

https://ro.wikipedia.org/wiki/Digitalizare

https://dexonline.ro/definitie/digitalizare

ADYNAMIC SYNDROME AS DISPLAY OF DEFICIT OF IRON IN WOMEN OF FERTILE AGE

Nikolaienko-Kamyshova Tetiana
Dnipro State Medical Univercsity,
Department of Family Medicine,
Dnipro, Ukraine

АСТЕНІЧНИЙ СИНДРОМ ЯК ПРОЯВ ДЕФІЦИТУ ЗАЛІЗА У ЖІНОК ФЕРТИЛЬНОГО ВІКУ

Ніколаєнко-Камишова Тетяна
Дніпровський Державний Медичний Університет,
Кафедра сімейної медицини ФПО,
Дніпро, Україна

Вступ: *Згідно критеріям ВООЗ дефіцит заліза вважається пандемією XXI сторіччя. Латентний дефіцит заліза визначається у значної більшості жінок фертильного віку внаслідок гінекологічних проблем, здебільше, ускладнених аномальними матковими кровотечами та аліментарними порушеннями. Саме тому, наявність анемії, як маркеру гіпоксії, насамперед, потребує визначення порушень обміну заліза та білків.*

Залізо, як мікроелемент, відіграє визначальну роль у окислювально-відновлюваних процесах в клітинах з високою метаболічною активністю

із залученням мітохондрій кардіоміоцитів, міоцитів, тканини головного мозку як енергетичних джерел.При недостатній кількості заліза в організмі порушуються метаболічні та адаптогенні процеси, що клінічно проявляється функціональними та дистрофічними змінами з боку всіх органів та систем.

Найбільш раннім проявом залізодефіциту (ЗД) у жінок є стан астенії, а саме - виснаженість, швидка втомлюваність при незначних фізичних навантаженнях, неможливість сконцентрувати увагу, проблеми із засинанням, дратівливість, депресивний настрій. На рівні сімейних лікарів ці пацієнтки потребують особливої уваги, оскільки існує проблема млявого рецидивуючого перебігу гострих респіраторних інфекцій, що можуть ускладнюватися приєднанням бактеріальних чинників.

Мета: *Дослідити взаємозв'язок проявів астенічного синдрому у жінок фертильного віку з наявністю порушень обміну заліза (дефіциту заліза).*

Матеріали та методи*: консультовані 15 пацієнток віком 28-37 років, що звертались до сімейного лікаря більше ніж 3 рази за період осінньо-весняного сезону з проявами ГРВІ і потребували більш тривалого лікування у зв'язку з вираженим астенічним синдромом.*

Проводились загально-клінічні обстеження з визначенням показників загального аналізу крові і обміну заліза (феритин, трансферин, загальний білок), огляд гінеколога, гастроентеролога.

Результати: *На типові прояви ГРВІ нашаровувалися симптоми астенізації: слабкість, виснаженість, швидка втомлюваність, дратівливість, депресивний настрій. При об'єктивному огляді визначались ознаки сидеропенічного синдрому. З анамнезу відомо, що всі жінки народжували 2-3 дітей, вигодовували їх груддю упродовж 6-12 місяців, спостерігались гінекологом - у 11 з них на основі УЗД дослідження органів малого тазу виявлялися лейоміоми тіла матки, у 4 – діагностован генітальний аденоміоз, що супроводжувались аномальними матковими кровотечами, у двох пацієнток додатково встановлен діагноз виразкової хвороби цибулини 12-ти палої кишки з рубцовою її деформацією .*

У загальному аналізі крові (ЗАК) – у 8 жінок був знижений рівень гемоглобіну до 97 - 76 г/л,показники еритроцитарних індексів - MCV – 65-72, MCH – 19-23, що вказувало на мікроцитоз та гіпохромію еритроцитів. У інших 7 жінок показники рівня гемоглобіну були у межах референтних значень 120-139 г/л, але показник MCV ≤80. У всіх пацієнток вміст ферритину ≤15 мкг/л, розчинних рецепторів до трансферину ≤150 дц/л, що підтверджує наявність залізодефіцитного стану.

По вилікуванні ГРВІ всім пацієнткам були призначені препарати заліза у таблетованій формі (тарлиферон) у лікувальній дозі – 2 таблетки на добу упродовж 4-6 тижнів з послідуючим контролем показників загального аналізу крові, а після нормалізації рівня гемоглобіну та

еритроцитарних індексів – визначення показників обміну заліза щодо необхідності проведення підтримуючої терапії препаратами заліза.

За період спостереження упродовж 12-16 тижнів стан пацієнток значно покращився - майже зникли психо-соматичні розлади, ГРВІ упродовж 3 місяців не повторювались. .

Висновки: *Наявність проявів астенічного синдрому слід розглядати як прояв залізодефіциту, особливо у жінок фертильного віку.*

Жінки фертильного віку належать до категорії високого ризику з розвитку залізодефіциту, навіть при нормальних показниках рівня гемоглобіну.

Проведення лабораторного скринінгу на предмет виявлення залізодефіциту є необхідним з обов'язковим визначенням вмісту рівня феритину (згідно наказу МОЗ України №709)

При встановленні зниження рівня феритину ≤35 за необхідне є призначення терапії препаратами заліза з послідовною корекцією призначень.

References

1. British Committee for Standards in Haematology «UK guidelines on the management of iron deficiency in Pregnancy» (2011)

2. Punnonen K., Lrjala K., Rajamar y.A. Serrum transferring Reception and its Ratio to Serum Ferritin in the Diagnosis of Iron Deficiency // Blood.2016.-V. 89. -№ 3. P. 1052-1057.

3. Rybo E. Diagnosis of Iron Deficiency // Scand. J. Haemat. 2009. - V. 311. -№ 4. - 114 p. 17. Rusia H., Elowsc., Aladan N.et al. Serum transferring Ceceptors in Detection of iron deficiency in pregnancy // Ann. Hematol. 2017. -V.78. - № 8. - P. 359- 363.

4. About the approval and implementation of medical and technological documents for the standardization of medical care for anemia

5. Наказ МОЗ України від 02.11.15 № 709 «Уніфікований клінічний протокол первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги. залізодефіцитна анемія» - Київ, 2015. – 49с.

6. Настанова 00315. Залізодефіцитна анемія. http://guidelines.moz.gov.ua/documents/2918?id=ebm00315&format=pdf

Pedagogical sciences

BUILDING A SUCCESSFUL CAREER THROUGH VOCATIONAL EDUCATION

Ismailova Roza Baizhumanovna
Candidate of pedagogical sciences, Almaty Technological University
Bakyt Angsar
1st year Master's degree student of Almaty Technological University, Faculty of Economics and Business, Almaty, Kazakhstan
Akhmetova Akniet
1st year Master's degree student of Almaty Technological University, Faculty of Economics and Business, Almaty, Kazakhstan
Tukenova K.T.
Assoc. Prof. Ph.D. Department of social and humanitarian subjects. Almaty Technological University.

Abstract

The article discusses the importance of vocational education in providing students with practical skills and competencies that prepare them for the demands of the workforce. Vocational education and training (VET) in Kazakhstan offers hands-on, hands-on learning, flexible scheduling options, industry-recognized certifications, and opportunities for continuing education and professional development. Graduates of vocational education programs in high-demand fields are often in high demand and can find wellpaying jobs with relative ease. The article highlights the need for an emphasis in vocational education on the development of transferable skills, such as business communication, in order to improve the quality of the human resource potential of graduates.

Keywords: *vocational education and training, Kazakhstan, practical training, industry certifications, in-demand areas, professional development.*

Introduction:

Global competition in the labor market highlights the need for highly educated graduates with good skills and competencies. However, in Kazakhstan, a large number of educated graduates do not have a job. It is here that vocational education plays a significant role in improving the skills and competencies of students. Vocational education implements a dual system of education in schools and on-the-job. However, many graduates of vocational schools are still unable to find work due to the lack of necessary skills.

Potential and career of vocational education students:

Vocational schools provide students with basic and special skills, which allows them to find a job, start their own business and reduce the number of incompetent workers. Vocational school students are expected to have a good career thanks to their special skills, which will prepare them for their special fields and compete for interstate work, as well as improve national qualifications for employment.

The problem of graduates of vocational education:

Despite the potential and career benefits of vocational education, many graduates still face obstacles after graduation. They often find it difficult to find a job due to poor performance in interviews, lack of experience in starting a business and lack of motivation to continue their studies. Transferable skills such as teamwork, presentation and communication, as well as numerical structure are essential for success in the labor market.

Vocational education and training (VET) in Kazakhstan is offered by various institutions, including vocational schools, colleges and universities. These programs typically involve a combination of classroom instruction and hands-on training and often lead to industry-recognized certificates or diplomas.

One of the key advantages of vocational education and training (VET) in Kazakhstan is the emphasis on practical skills and experience. Instead of focusing solely on academic coursework, Vocational Education and Training (VET) programs provide students with the opportunity to gain real-

world experience through internships and apprenticeships. This hands-on training allows students to develop practical skills and gain valuable experience that can be applied directly in the workplace.

Another advantage of vocational education and training (VET) in Kazakhstan is its flexibility. Vocational Education and Training (VET) programs are often designed for a shorter period of time than traditional academic programs, which allows students to enter the workforce faster. In addition, many Vocational Education and Training (VET) programs offer flexible scheduling options, including part-time and evening classes, which can be especially useful for students who need to combine their education with work or other responsibilities.

Perhaps most importantly, Vocational Education and Training (VET) in Kazakhstan is seen as a viable path to success in the labor market. Many employers in Kazakhstan are actively looking for candidates with Vocational Education and Training (VET) training, recognizing the value of practical skills and experience that VET graduates bring to work. As a result, graduates of Vocational Education and Training (VET) in Kazakhstan can often find well-paid jobs in various fields, including manufacturing, construction and healthcare.

Of course, building a successful career through Vocational Education and Training (VET) in Kazakhstan requires dedication and hard work. Students should be willing to spend the time and effort necessary to complete their studies and should be committed to continuing their education and professional development over time.

Nevertheless, for those who are willing to make an effort, Vocational Education and Training (VET) in Kazakhstan offers an excellent path to success in the labor market. Focusing on practical skills and experience, flexibility and recognition by employers, VET can be a great way for young people in Kazakhstan to build a successful and decent career.

Vocational education and Training Vocational education and training (VET) is an important component of Kazakhstan's education system, providing students with the skills, knowledge and experience they need to succeed in the labor market. In recent years, Vocational education and Training (VET) has become an increasingly popular option for young people in Kazakhstan seeking to build a successful career, and for good reasons.

References

1. Toward Successful Career Of Vocational Education Students Through Improving Business Communication Skills At: Surakarta

2. Schultz D. history of modern psychology [text/electronic resource] = a histpry of modern psychology. - 11th edition. - Almaty: National Translation Bureau, 2018. - 448 P. - ("new humanitarian education. 100 new textbooks in the Kazakh language"). - ISBN 978-601-7943-12-7http://l

3. Prutchenkov A. S. fundamentals of socio-psychological training [text/electronic resource] : textbook / A. S. Prutchenkov ; translated by Lesova A. A. - Almaty : Almanac, 2019. - 138 P. - ISBN 9965-453-59 - 4HTTP://library.ATU. kz/files / 86122. pdf4. Королев Л.М. Психология управления [Электронный ресурс] : учебное пособие. -: Дашков и К, 2019. - ISBN 978-5-394-03265-3.http://www.iprbookshop.ru/85692.html

5. Бороздина Г.В., Психология и этика делового общения [Текст/Электронный ресурс] : учебник. - М : Юрайт, 2019. - 463 с. - ISBN 978-5-534-01527-0http://library.atu.kz/files/045198.pdf

6. Toksanbayeva N. K. methods of teaching psychology [text] : a manual. - Almaty: Kazakh university, 2017. - 194 P. - ISBN 978-601-04-2339-8http: / / library.ATU. kz / files / 50969. pdf

7. Babaev S. B., fundamentals of psychology [text/electronic resource] : educational application. - Almaty: NURPRESS , 2014. - p. 106-ISBN 9965-813-11-6 http://library.atu.kz/files/41423.pdf

8. Psychology of management [Electronic resource] : textbook. - : Dashkov and K, 2019. - ISBN 978-5-394-03265- http://www.iprbookshop.ru/85692.html

RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF BLENDED TEACHING-LEARNING-ASSESSMENT MODEL FOR GENERAL ENGLISH WRITING

Fu Lei
National University of Uzbekistan
Inner Mongolia University of Finance and Economics

Abstract

The aim of study is to investigate the current situation of general English writing and construct a scientific model to improve general English writing teaching and learning. The result of the questionnaire and an informal interview illustrates learners have difficulties in vocabulary, content and structure, and there is lack of interaction in writing classroom. The blended teaching-learning-assessment writing model integrates blended learning into writing class. Language teachers and learners can acquire timely feedback, have a vivid writing class, improve writing effectively.

Keywords: *Construction; Model; General English writing*

Introduction

In the traditional English classroom, ineffective teaching and passive learning are the common occurrences. Teachers are enthusiastic and make great efforts to provide instruction, but students focus on their own concerns. With mobile phone and internet, students are increasingly willing to learn through online courses or on some famous websites. In China, it has been a tendency to reduce the number of credits and hours required for college English courses, particularly in some top universities. The Guidelines on College English Teaching (2020) proposes traditional teaching model can be transformed to create "online and offline blended teaching and learning".

Many researchers conduct studies on the teaching design of Blended teaching and learning. Zhang, Sun (2015) & Zhou (2016) carried out research on the design of the blended teaching model of college English and followed the principle of five stages: preliminary analysis, online activity design, classroom activity design, observation of learning and multiple assessment design. Zhang Dan (2021) and some researchers designed the teaching model of Blended teaching and learning based on production-oriented approach (POA) and emphasized the combination of "learning and use as a one". Process approach is heavily influenced by cognitivist learning theory. The writer is now put at the center of the picture of ESL/EFL writing, and the writing process is no longer "a straightforward plan-outline-write process that many believe it to be" (Zamel,1983); instead, it is a "nonlinear, exploratory, and generative process whereby writers discover and reformulate their ideas as they attempt to approximate meaning". (Taylor, 1981)

The research focuses on the following questions: 1) What are the students' opinions on general English writing, especially online writing? 2) What problems existing in writing? 3) What are the difficulties of writing teaching? 4) To construct a blended teaching and learning model.

1. Current situation of General English writing teaching and learning

The researcher conducted a questionnaire to investigate the current situation of general English writing teaching and learning, including students' attitude towards English writing, how to improve writing and so on.

The participants come from some universities in China, including freshmen, second-year students, juniors, and seniors. Male occupies 17.18% and female occupies 82.82%. 50.7% of students are freshmen, and 69.58% of students start to learn English from primary school. Entering the university, 59.72% of student learn English for more than 4 hours. The result illustrates most students have more than 10-year experiences and spent a lot of time learning English.

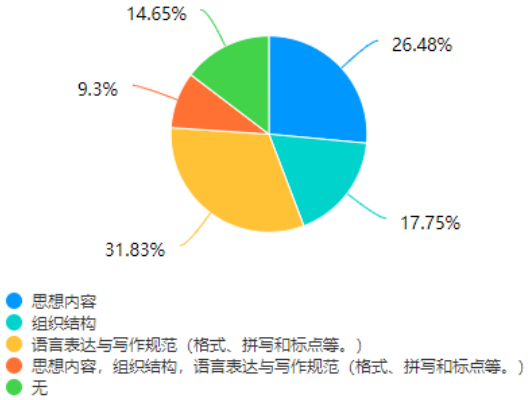

Although students start to write in English from primary school, 90.7% of students have different problems in writing. 31.83% of students have difficulty in language, 26.48% in content, 17.75% in structure and 9.3% of students have difficulties in all of them.

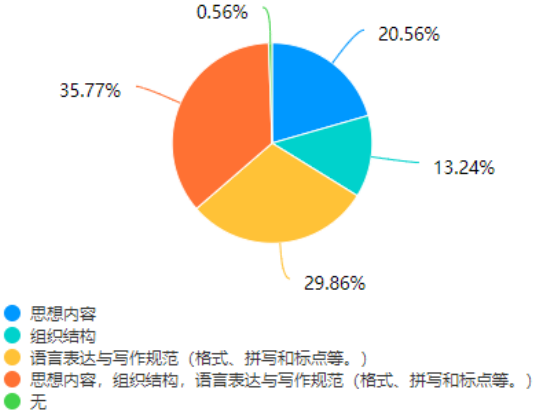

35.77% of students think content, structure, and language must be improved, 29.86% of students think language is the most difficult, 20.56% of student want to improve content and 13.24% of student want to improve structure.

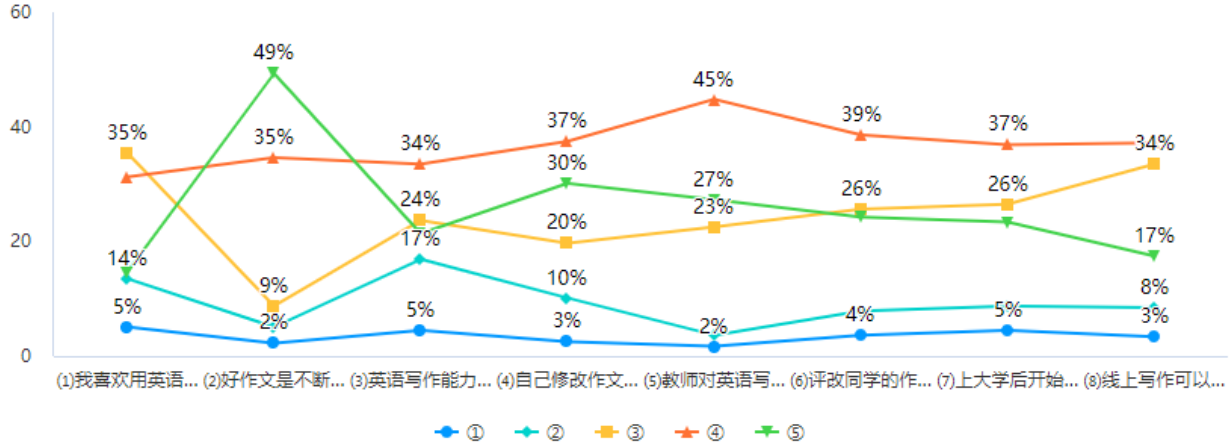

The questionnaire uses Likert-type attitude scale to examine learners' attitude towards English writing. Writing is a part of English learning, and only 18.59% of students do not like writing in English. 83.95% of students agree on the concept that a good writing task must be corrected for many times. 54.93% of students think writing competence should be improved by themselves and 67.60% think correction by themselves is helpful to improve writing competence. Some students thought that teachers' writing instruction was meaningful, 27.32% of students strongly agreed, 44.79% of students agreed, while 5.35% of student think teachers' instruction is meaningfulness. 62.82% of students agree that comment and instruction on writing samples, especially the samples written by classmates, is helpful for them. 86.76% of students start online writing after entering university. 54.64% of students think online writing is reliable and can provide them with effective assessment, while 33.52% the students hold an ambiguous attitude because most of participants are freshmen who have been in university for a short time and have little experiences in online writing.

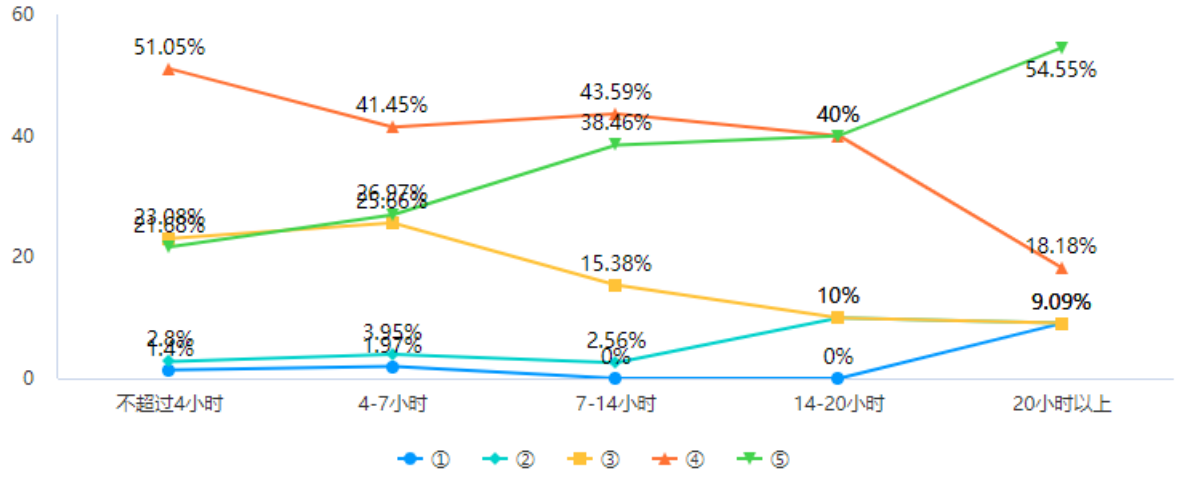

The overlapping analysis on some questions illustrates students who spend more time learning English have clearer attitude towards effective learning. 51.55% of students spend more than 20 hours learning English per week think it is effective for teachers to provide instruction and assessment on writing.

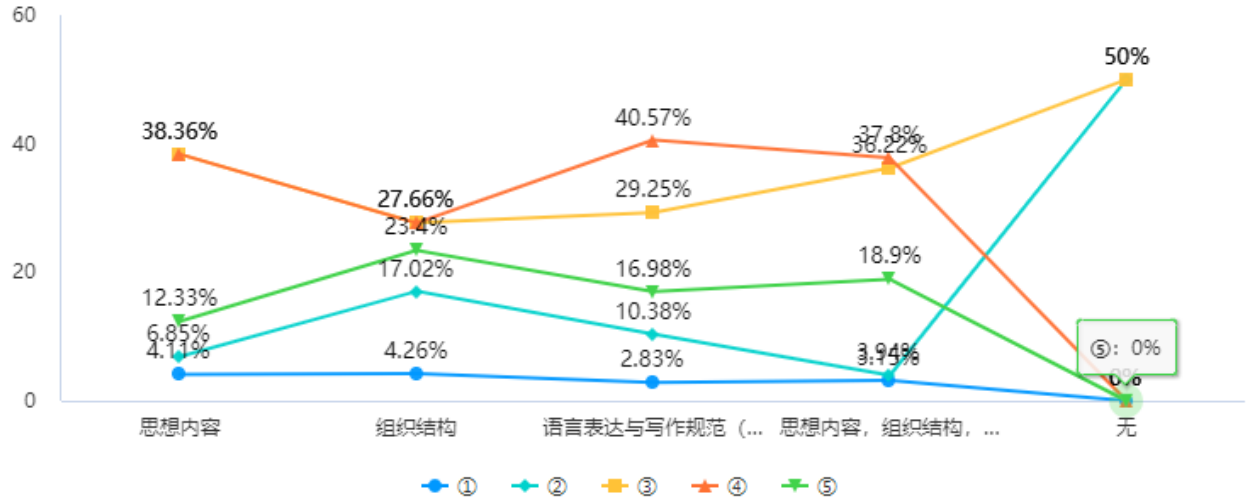

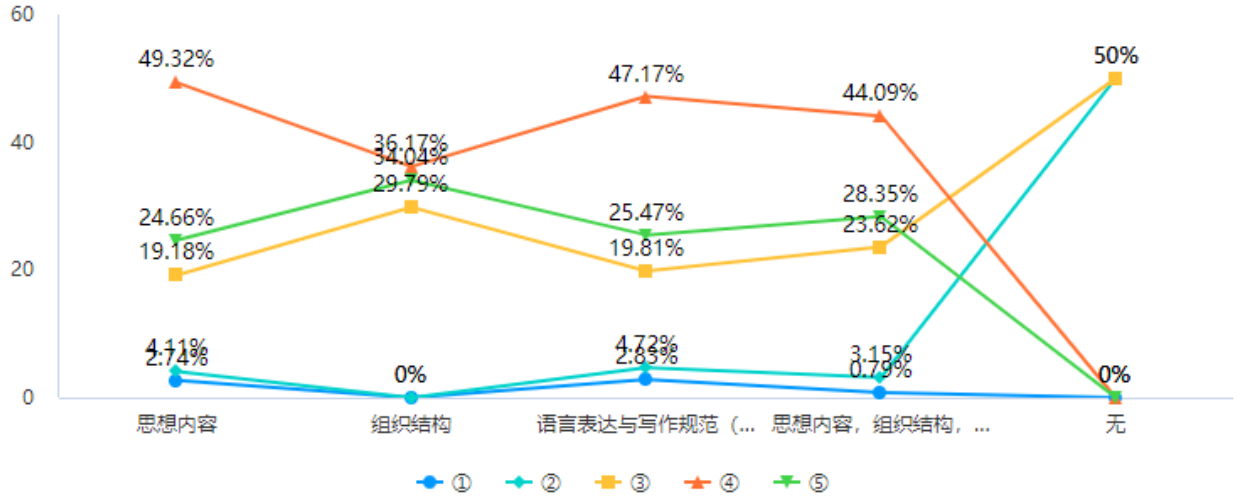

The overlapping analysis on the attitude towards how to improve writing effectively shows that the students who have difficulty in writing want to improve their writing competence through online writing, and they also want language teachers can give some instruction on writing.

Through the descriptive analysis and differential comparison, the following conclusions can be drawn. There are some shortcomings in online writing. Firstly, language teachers need to stimulate students' interest in online writing and promote thinking and reflection; secondly, English writing teaching needs to help improve students' ability of vocabulary acquisition, logic organization and writing inspiration; thirdly, language teachers and learners should reflect on writing process. In the process of

writing, language learners should understand the topic, organize the writing structure and content, then complete writing. After writing, the effective assessment can help them improve writing.

2. Construction of Blended Teaching-Learning-Assessment Model

To solve the problems in writing teaching and learning, the research designs 3 main stages: pre-writing, offline class, and post-writing, and the writing class is also designed according to writing strategies mentioned in China's Standards of English Language Ability (CSE) from planning formulation revision. Planning refers to the process of pre-writing; formulation refers to the writing process; revision refers to the make some corrections based on feedback from teachers and iWrite 2.0. Blended teaching and learning is mainly applied in pre-writing and post-writing processes, and interaction between language teachers and learners is an important procedure. Intervention refers to teacher's instruction and materials provided for learners to improve their writing. Assessment comes from different resources, such as teacher, classmates, iWrite 2.0 and self-assessment. During the pre-writing, language learners can search for some information. In the offline class, learners have the brainstorm to organize their writing task, write down the important words and phrases and discuss with classmates and teachers to acquire more details. Language teachers gave some instruction on outline to make it clearer. Learners complete writing after class, make corrections based on the suggestions and submit the final version. In the next offline class, language teachers provide more instruction on common mistakes and more reading materials to help learners perfect their essays.

Based on the experiences of teaching and learning, the research constructs the Blended teaching-learning-assessment writing model, which means the combination of teaching, learning and assessment under the circumstances of technology. It means that in the teaching and learning process is carried out through different activities, which may have influence on each other to make process more effective.

BLENDED TEACHING-LEARNING-ASSESSMENT WRITING MODEL

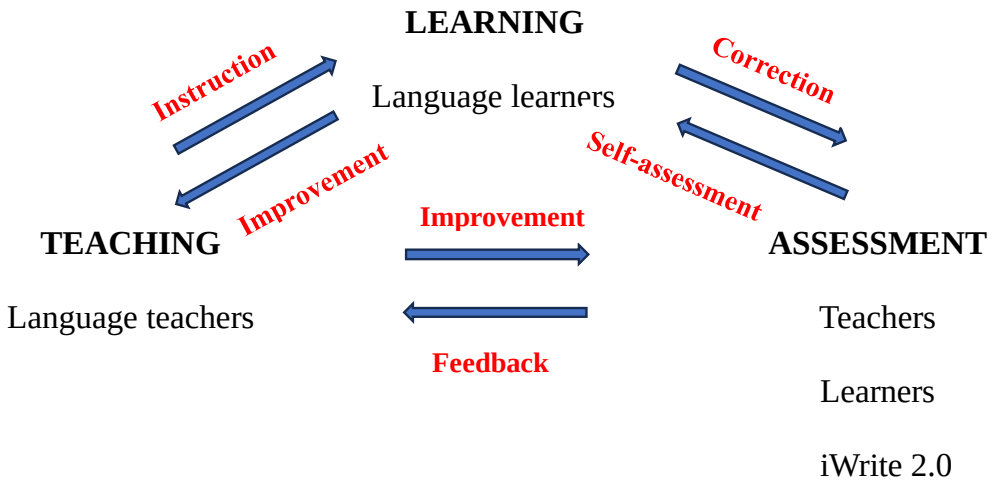

Writing process is a combination of teaching, learning and assessment. Teachers provide some instruction and materials, learners provide feedback for teaching, and there is interaction between them. Assessment is from different resources and improve teaching and learning. Teachers and learners analyze the feedback, improve teaching and learning and assess again, and the teaching model integrates blended teaching and learning into writing courses and the whole process.

Conclusion

How to improve writing teaching and learning is a significant topic. Writing is always evaluated by static assessment and language learners are considered to improve writing by themselves. Language learners provide some instruction on writing methods in offline class and assess essays by learners with score, not the writing process.

The result of questionnaire and interview shows some problems existing in general English writing. The research designs and conducts some teaching experiments consisting of pre-writing, offline class and post-writing. After teaching experiments for several weeks, the blended teaching-learning-assessment writing model is constructed, which integrates blended teaching and learning into general English wring class. During the writing process, there are more intervention and interaction between teachers and learners. There is a vivid atmosphere in offline class. Teachers can acquire timely feedback and provide instruction on writing. Language learners can make correction based on suggestion and have a higher score to improve their writing competence step by step.

In the further study, the research can compare the differences among different versions of essays to investigate the influence of the blended teaching-learning-assessment writing model on writing.

References

1. *Taylor, B. P. Content and written form: A two-way street. TESOL Quarterly, 1981,15(1):5-13.*
2. *Zamel, V. The composing processes of advanced ESL students: Six case studies. TESOL Quarterly, 1983(17): 165-187.*
3. *Zhang Mulin, Sun Xiaojun. Research on the flipped classroom teaching mode based on MU class --- Take the follow-up course of college English as an example [J]. Modern Education Technology, 2015 (8).*
4. *Zhou Yun. Research on the Smart Teaching Model of College English under the Perspective*
5. *of Mobile Internet[J]. Modern Education Technology, 2016 (12).*
6. *Zhang Dan. Research on the Construction and Practice of College English Hybrid Gold Class [J]. Technology Enhanced Foreign Languages, 2021 (1).*
7. 胡杰辉,伍忠杰.基于*MOOC*的大学英语翻转课堂教学模式研究*[J]*．外语电化教学，*2014(6).*
8. 张雪梅.大学英语写作教学现状之调查*[J].*外语界,*2006,(5): 28-32.*
9. 张荔，盛越.自动作文评阅系统反馈效果个案研究*[J].*《外语电化教学》*2015(3)*：*38-44.*
10. 张荔等.自动写作评阅反馈系统研究述评与展望。《当代外语研究》*2016(6)*：*54-61+109.*
11. 张丹.大学英语混合式金课的构建与实践研究*[J].*外语电化教学, *2021(1).*

PROSPECTS FOR IMPLEMENTING INCLUSIVE EDUCATION IN THE SYSTEM OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Ismailova Roza Bayzhumanovna
Senior lecture of the Departament of ATU, SRS, Ph.D
Almaty mechnological university,
Almaty, Kazakhstan
Aliyeva Marta Bakytzhanovna
Candidate of philological sciences, associate professor
Almaty mechnological university,
Almaty, Kazakhstan
Mametov Zulyar Talatzhanovich
1st year undergraduate Almaty mechnological university,
Almaty, Kazakhstan
Baktur Sandugash Bakhytzhankyzy
1st year undergraduate Almaty mechnological university,
Almaty, Kazakhstan

Abstract

The article reveals the concept of "inclusive education"; its state in the system of secondary vocational education is analyzed; describes the main problems in the field of training specialists with disabilities; measures are outlined aimed at the dynamic development of the field of vocational education for persons with disabilities.

Keywords: *inclusive education, individuality, professionalism, training, information.*

Introduction

Inclusive education is an educational method whose goal is to maximize the involvement of all children in the learning process, regardless of their physical, intellectual, social, emotional, linguistic and other circumstances. This approach is based on the principle that every child has a right to education and should have the opportunity to learn and progress in a common educational environment with their peers.

Inclusive education requires schools and educational institutions to make a number of adjustments to both teaching methods and the physical environment to meet the needs of all students. Key elements of inclusive education include:

1. Accessibility and universal design. Create a physical and learning environment that is accessible to all children.

2. Differentiated Instruction: An approach in which teachers adapt their methods to different skill levels and learning styles.

3. Supports and Resources: Providing additional support for students with special educational needs, including assistive technology and special education materials.

4. Teacher development: training and preparing teachers to work in an inclusive environment.

5. Cooperation and teamwork. Involve professionals such as school psychologists, speech therapists, and social workers to support students and teachers.

The goal of inclusive education is not only to guarantee access to education for students with special needs, but also to create a harmonious society in which everyone is valued and has equal opportunities for personal development. This educational orientation emphasizes that student diversity is not a barrier to learning, but rather a resource.

The role of pedagogy and psychology in creating inclusive education is very important. Pedagogy offers teaching methods and approaches that take into account the diversity of students, their individual needs and different learning styles. Inclusive pedagogy aims to develop educational programs that are accessible to all and promote the integration of all students into the educational program. The connection between pedagogy and psychology in inclusive education is close and multifaceted. Psychology and education interact on many levels to create educational environments that support the learning and development of all students.

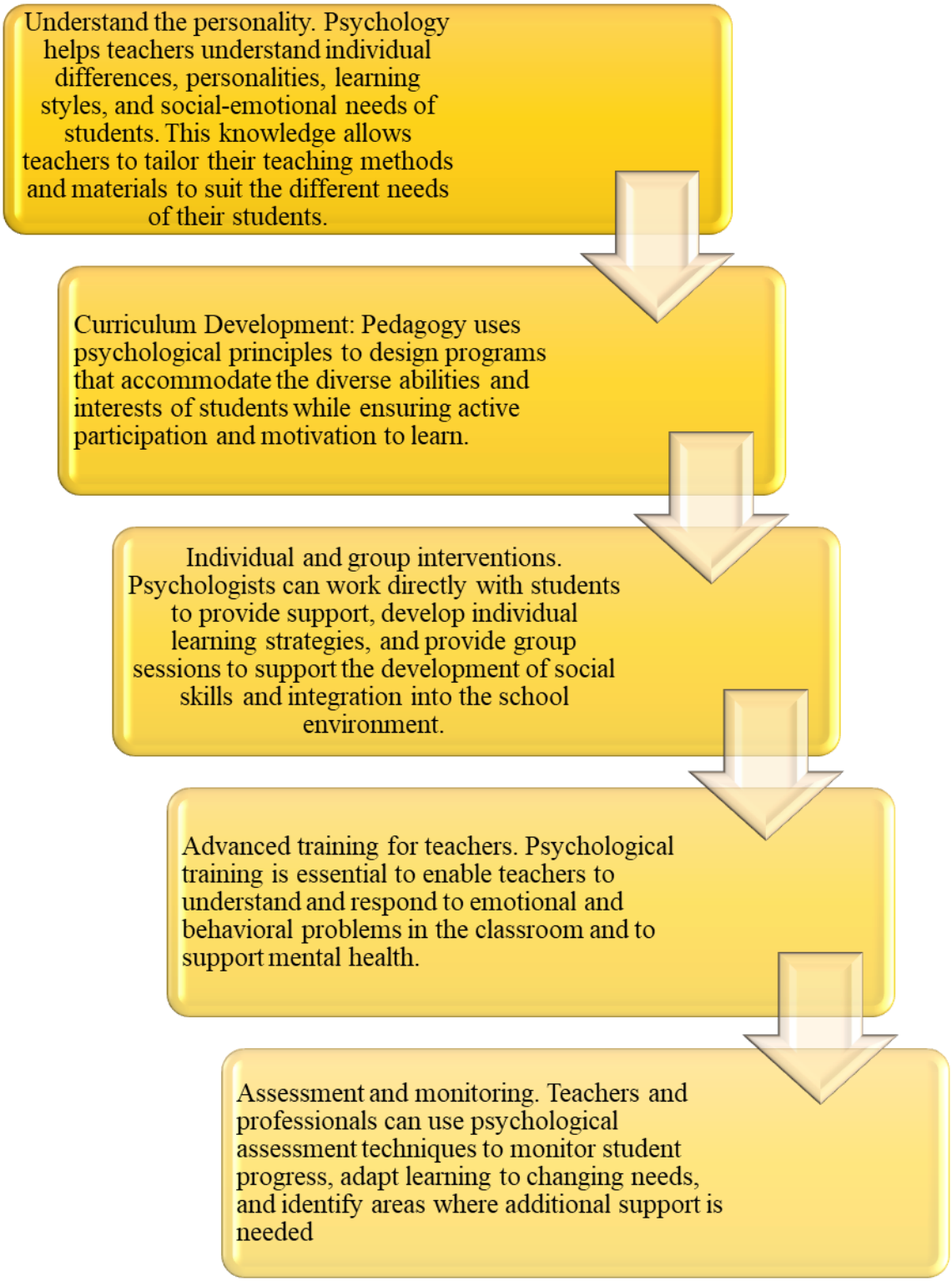

Figure-1. Basic approaches and methods of inclusive education

Psychology, on the other hand, provides information about how students learn and what factors influence their motivation and learning. This includes knowledge of human development, educational psychology, emotional intelligence and social interaction. Psychologists can help teachers and schools create positive and supportive learning environments that take into account the psychological characteristics and needs of each student.

Together, education and psychology can help create inclusive educational environments that promote respect for differences, provide equal learning and development opportunities for all students, and support the mental health of students and teachers. This requires not only adapting instructional materials, but also developing policies, procedures, and a school culture that recognizes student diversity and encourages their full participation in the learning process.

Pedagogy and psychology in general form the basis of inclusive education, which ensures not only accessibility of the learning environment, but also adaptation to the different needs of each child. This implies constant interaction between educational strategists.

Prospects for inclusive education in Kazakhstan and world experience

Inclusive education is a demand of modern life and an international standard. There are more than 160 thousand children with disabilities in Kazakhstan who need inclusive education. Only about 23% of them participate in such an educational process.

To keep up with the times, on the path to introducing inclusive education, Kazakhstan is overcoming difficulties and trying to solve problems that have arisen, including through the introduction of international experience:

1. Following the example of foreign ones, the position of teaching assistant - tutor - has been introduced in Kazakh schools.

2. Teachers of the Republic of Kazakhstan are learning the basics of adaptive sports, and together with their French colleagues they are developing special programs in order to introduce adaptive sports into the school curriculum.

3. The direction of education is developing through inclusive games, in which both ordinary children and special children participate.

4. Charitable organizations open inclusion support rooms, where children are taught applied behavior analysis methods.

Conclusion

Finally, pedagogy and psychology together play an important role in shaping inclusive education by providing individualized learning experiences for students that support their full development in inclusive education on. This collaboration will help build a fair and inclusive society.

References

1. Alekhina, S. V. Inclusive education: history and modernity // Pedagogical University "First of September". 2013. - 33 p.

2. Mukminova Yu. N. Content-technological basis for organizing inclusive education of children in distance learning mode / Yu. N. Mukminova, R. Kh. Shaimardanov - Russian Humanitarian Journal, 2015, p. 68

3. Konovalova O. Yu. Development of tolerance as a social and pedagogical problem // Inclusive education: methodology, practice, technology. — 2011. Proceedings of the international scientific and practical conference June 20–22, 2011: ed. S. V. Alekhina. - M.: MGPPU, 2011.

4. Tashmakova S.M., Sagilova Zh.K. "Practical implementation of the model inclusive education in a Kazakh school." Science & reality.- 2020.

5. https://zabgu.ru/files/html_document/pdf_files/fixed/Regional'ny'j_centr_inklyuzivnogo_obrazovaniya/Spisok_literatury_po_inklyuzivnomu_obrazovaniyu.pdf

RULES FOR THE USE OF İNTEGRATİON İN DAİLY AND ANNUAL PLANNİNG İN TEACHİNG HİSTORY İN SECONDARY SCHOOLS

Sevil Shivakhan Bahramova
Ph.D. in history, Azerbaijan State Pedagogical University Faculty of History and Geography
https://orcid.org/0000-0002-4886-0101

Abstract

In modern times, integrativeness is considered as one of the main principles of education. The process of integration takes place not only in the society, but also in the process of distribution and education. Integrating subjects and ensuring integrativeness in their teaching is one of the main conditions. Integration is a means of intensification of lessons, a high form of implementation of interdisciplinary relations at a qualitatively new level. Interdisciplinary connections can be successfully used to supplement, confirm, or enhance learners' knowledge of related disciplines. Integration is a source of finding new facts that confirm or deepen certain observations and conclusions of students in different disciplines. It relieves the fatigue and excessive tension of the students by engaging in various activities.

Therefore, there is a need for integration between lessons. Such classes create significant opportunities for teachers and students. As part of an integrated lesson, students can gain versatile, deeper knowledge by learning about multiple subjects. An integrated lesson develops one of the most important skills. This fact allows to develop critical thinking, analytical activity and develop functional literacy skills.

There are two types of planning: daily and prospective (yearly). In accordance with the requirements of modern education reform, daily and perspective planning gives its essence to interactivity, which has changed significantly from its previous form, and is designed in a form that creates conditions for result orientation. Planning is a document prepared in advance of a series of decisions to be implemented in the future in order to achieve the goal. It is important to do result-oriented planning in advance in order to have achievable goals at certain times. Any components of the pedagogical process can be integrated into the lesson: goals, principles, content, teaching methods and tools. For example, when content is taken, any of its components can be isolated for integration: concepts, laws, principles, definitions, signs, phenomena, hypotheses, events, facts, ideas, problems, etc. content such as intellectual and practical skills and abilities. These components from different subjects are combined in one lesson to form a system, educational material is collected around them and included in the new system. The main factor in the organization of the lesson is the factor that creates the system, because the methodology and technology of its construction, which will be further developed, will be determined by it. In order to ensure integration in the teaching of history, planning should be carried out correctly, the content standards of the integrated subject in interdisciplinary integration should be kept in mind, and the knowledge and skills given to students should be taught in an integrative way. Ensuring integration has a positive impact on students' overall worldview as well as their life skills. the student acquires better skills in the integrated learning process, better mastering the topics of the subjects in a related manner.

Xülasə

Müasir dövrdə inteqrativlik təhsilin əsas prinsiplərindən biri kimi diqqətdə saxlanlır. İnteqrasiaya prosesi təkcə cəmiyyətdə deyil, təhsi və tədris prosesində də baş verir. Fənlərin inteqrasiya olunması, onların öyrədilməsində inteqrativliyin təmin edilməsi əsas şərtlərdəndir. İnteqrasiya dərsin intensivləşdirilməsi vasitəsi, fənlərarası əlaqələrin keyfiyyətcə yeni səviyyədə həyata keçirilməsinin yüksək formasıdır. Fənlərarası əlaqələr təhsilalanların əlaqəli fənlər üzrə biliklərini əlavə etmək, təsdiqləmək və ya artırmaq üçün uğurla istifadə edilə bilər. İnteqrasiya müxtəlif fənlər üzrə təhsilalanların müəyyən müşahidə və nəticələrini təsdiq edən və ya dərinləşdirən yeni faktların tapılması mənbəyidir. Müxtəlif fəaliyyətlərə keçərək təhsilalanların yorğunluğunu və həddindən artıq gərginliyini aradan qaldırır.

Ona görə də dərslər arasında inteqrasiyaya ehtiyac var. Bu cür dərslər müəllimlər və şagirdlər üçün əhəmiyyətli imkanlar yaradır. İnteqrasiya edilmiş dərsin bir hissəsi kimi şagirdlər bir neçə fənn üzrə məlumat əldə etməklə çox yönlü, daha dərin biliklər əldə edə bilərlər. İnteqrasiya edilmiş dərs ən vacib bacarıqlardan birini inkişaf etdirir. Bu fakt tənqidi düşüncəni, analitik

fəaliyyəti inkişaf etdirməyə və funksional savadlılıq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə imkan verir.

Planlaşdırmanın iki növü var: gündəlik və perspektiv(illik). Müasir təhsil islahatının tələblərinə uyğun olaraq gündəlik və perspektiv planlaşdırma öz mahiyyətini əvvəlki formasından xeyli dəyişmiş interaktivliyə verir və nəticəyönümlülüyə şərait yaradan formada tərtib edilir. Planlaşdırma məqsədə çatmaq üçün, gələcəkdə tətbiq olunacaq bir sıra qərarların əvvəlcədən hazırlanan bir sənəddir. Müəyyən zamanlarda reallaşdırılıcaq hədəflərə sahib olmaq üçün əvvəlcədən nəticəyönümlü planlaşdırma aparmaq vacibdir. Pedaqoji prosesin istənilən komponentləri dərsə inteqrasiya oluna bilər: məqsədləri, prinsipləri, məzmunu, tədris metodları və vasitələri. Məsələn, məzmun götürüldükdə onun hər hansı komponenti inteqrasiya üçün təcrid oluna bilər: anlayışlar, qanunlar, prinsiplər, tərifl ər, əlamətlər, hadisələr, fərziyyələr, hadisələr, faktlar, ideyalar, problemlər və s. məzmunu intellektual və praktiki bacarıq və bacarıqlar kimi. Müxtəlif fənlərdən olan bu komponentlər bir dərsdə birləşdirilərək sistem əmələ gətirir, onların ətrafında tədris materialı toplanır və yeni sistemə daxil edilir. Dərsin təşkilində əsas amil sistem yaradan amildir, çünki daha da inkişaf etdiriləcək onun qurulmasının metodologiyası və texnologiyası onun tərəfindən müəyyən ediləcəkdir. Tarixin tədrisində inteqrasiyanın təmin edilməsi üçün planlaşmanın düzgün aparılması, fənlərarası inteqrasiyada inteqrasiya olunmuş fənnin məzmun standartları diqqətdə saxlanılmalı, şagirdlərə verilən bilik və bacarıqlar inteqrativ şəkildə tədris olunmalıdır. İnteqrasiyanın təmin edilməsi şagirdlərin ümumi dünya görüşünə, eləcə də onların həyatla əlaqəli bacarıqlarına müsbət təsir göstərir. şagird inteqrasiya olunmuş dərs prosesində daha üstün bacarıqlar əldə edir, əlaqəli şəkildə fənlər üzrə mövzuları daha yaxşı mənimsəmiş olur.

Keywords: *interaction, interdisciplinary integration, transdisciplinary integration, integrative planning, integrative, perspective planning, content standards.*

Açar sözlər: *qarşılıqlı əlaqə, fənlərarası inteqrasiya, fənlərüstü inteqrasiya, inteqrativ planlaşma, inteqrativlik, perspektiv planlaşdırma, məzmun standartları.*

In order to successfully use interdisciplinary integration in the teaching of history, the teacher must be familiar with the logic of the sequence of actions for the application of integrative teaching methods. As a general algorithm of actions, the following stages can be distinguished:

1. Study of regulatory documents.

2. Planning and organizing the interdisciplinary integration of history with other academic disciplines in accordance with established interdisciplinary relationships. Ensuring the interaction and cooperation of the history teacher with teachers of other integrated educational subjects, preparing an individual plan for the organization of history lessons using interdisciplinary integration, taking into account the work programs of subjects, calendar and thematic planning, curriculum;

3. Conducting direct lessons in accordance with the individual plan prepared for the organization of training sessions;

4. Analyzing the program based on the interdisciplinary integration of history;

5. Preparation of the program for the next calendar year, taking into account the experience gained.

V. T. Fomenko noted that the processes of humanitarianization, informatization, ecologicalization, and regionalization characteristic of modern education are nothing but integration processes. It is necessary to approach these pedagogical currents as the transfer of education to integrative foundations.

Van Lier gave the following theoretical definition of the concept of "integration": "Integration is an important feature of modern science, it shows not only the new organization, but also the internal content, the new research subject and all its aspects. It is one of the main conditions of reliability".

The idea of integration has recently become the subject of intensive theoretical and practical research in connection with the processes of differentiation in education. Its current stage is characterized by both an empirical direction - the preparation and implementation of integrated lessons by teachers, and a theoretical one - in some cases, the creation and improvement of integration courses that combine many subjects. Integration eliminates the division of scientific knowledge by subject and allows to show students the "whole world", as well as to use the freed teaching time for the full implementation of specialized differentiation in teaching.

In other words, from a practical point of view, integration involves strengthening interdisciplinary relationships, reducing learner overload, expanding the scope of information available to learners, and enhancing learning motivation.

The methodological basis of the complex approach to teaching is the formation of knowledge about the surrounding world and its regularities as a whole, as well as the establishment of intra- and inter-disciplinary relations in the mastering of sciences.

The integration of education should provide the student with knowledge that reflects the connection of individual parts of the world as a system, should teach the child from the first steps of learning to imagine the world as a single whole in which all elements are interconnected. Integration is a means of obtaining new ideas based on traditional subject knowledge. It aims to develop the student's erudition and update the existing narrow specialization in teaching. However, integration should not replace the teaching of traditional subjects, but should combine the acquired knowledge into a single system.

Integration is a means of intensification of lessons, a high form of implementation of interdisciplinary relations at a qualitatively new level. Interdisciplinary connections can be successfully used to supplement, confirm, or enhance learners' knowledge of related disciplines. Integration is a source of finding new facts that confirm or deepen certain observations and conclusions of students in different disciplines. It relieves the fatigue and excessive tension of the students by engaging in various activities.

Therefore, there is a need for integration between lessons. Such classes create significant opportunities for teachers and students. As part of an integrated lesson, students can gain versatile, deeper knowledge by learning about multiple subjects. An integrated lesson develops one of the most important skills. This fact allows to develop critical thinking, analytical activity and develop functional literacy skills.

There are two types of planning: daily and prospective (yearly). In accordance with the requirements of modern education reform, daily and perspective planning gives its essence to interactivity, which has changed significantly from its previous form, and is designed in a form that creates conditions for result orientation. Planning is a document prepared in advance of a series of decisions to be implemented in the future in order to achieve the goal. It is important to do result-oriented planning in advance in order to have achievable goals at certain times.

Planning "where and how will we go?" should be prepared by answering the questions. In other words, it is making decisions using available means and opportunities to reach a certain goal.

Planning is a set of activities of the teacher to bring the student to certain goals within a certain period of time. It is impossible for a teacher to remember all the activities he will carry out for a year. A teacher who makes a plan knows what activities to do, when and how, and is comfortable knowing that he is ready. The plan is the biggest factor in reaching the goal in a short and right way. Planned work saves the teacher and the student from confusion and gives them confidence. What? Why? How? increases the effectiveness of what he thinks he will teach. Proper planning in advance gives teacher and student the habit of working together and orderly. Planning is a document that can be changed according to place and time when necessary.

The stages of a daily lesson in active interactive training are as follows:

During the planning of the lesson, first of all, the content standards for the subject are examined and sub-standards are set according to the topics. The sub-standards set during the annual planning are realized during the planning of the day, and training objectives according to the topic are determined. The form and methods of conducting the lesson are planned by the teacher in order to realize the educational goals. The standard set by means of forms and methods and the goals chosen accordingly are set for the realization of the subject, in which case the possibilities of integration must also be determined. After determining the possible interdisciplinary integration, the teacher determines the resources for successful teaching of the lesson.

Content Standard:
Subject:
Training objective:
Form of training:
Training method:
Integration:
Resources:

After that, the stages of the lesson are defined. In modern times, there are various teaching models.

These are three-stage, 5-stage, etc. The stages of the presented lesson are 7-stage lesson model.

The first stage of the lesson: motivation, setting the problem

Motivation is the driving force that activates the mechanism of any activity. In the active lesson, the problem and the need for its solution appear as a motivation that activates the thinking process and increases the cognitive activity of the students.

The second stage of the lesson: conducting research

At this stage, there is a need to find facts that will confirm or refute the hypotheses put forward to solve the problem, as well as help answer the research question. For this, research can be conducted in various forms of work.

The third stage of the lesson: exchange of information

At this stage, the participants exchange their findings and new information during the research. The need to find an answer to the posed question prompts all research participants to actively listen to each other's presentations. Presentation, in a way, draws the circle of new knowledge, and for now this knowledge is incomplete and chaotic. It is at this stage that a new need arises - the need to organize, systematize knowledge, find an answer to the research question in order to reach a certain conclusion.

The fourth stage of the lesson: discussion and organization of information

This is the most complex stage and requires the mobilization of all mental habits, different types of thinking (logical, critical, creative). The teacher helps in the purposeful discussion and organization of the obtained facts on the basis of facilitation (using guiding, auxiliary questions). The organization of information is aimed at revealing and systematizing the relationships between all the facts.

The fifth stage of the lesson: summary and conclusion

The student must not only summarize the obtained information, but also reconcile the conclusions with the research question and the proposed hypotheses (are any of them correct?). This is a very important point. The culmination of the lesson is the unique feeling of joy and satisfaction felt by the students because they discovered the knowledge themselves.

The sixth stage of the lesson: creative application

As it is known, the main criterion for mastering knowledge is its creative application. Creative application strengthens knowledge, shows the child its practical importance. Therefore, if possible, the teacher can suggest to the students that they try to apply the acquired knowledge to solve certain problems or to find answers to some new questions. If creative application cannot be implemented immediately, and it is necessary to first go through the path of mastering knowledge to the end, then this should be followed. However, in the end, it is better that the students are given work on the creative application of the knowledge they have discovered, in this case, that knowledge will be engraved in their minds forever. This stage may not be limited to only one academic lesson in time, that is, its realization is also possible in subsequent lessons.

The seventh stage of the lesson: evaluation or reflection

As indicated above, one of the important features of active learning is independent study (learning to teach), the ability to acquire independent development habits.

Evaluation is a mechanism for improving any process. In order to improve, it is important to discover one's own flaws and merits in time, to determine what hinders success and what helps. Evaluation and reflection processes of students' learning activities should serve this purpose.

Therefore, after the end of the lesson, it would be appropriate to evaluate one of the indicated procedures and carry out a reflection. Sometimes assessment and reflection can be included in different stages of the lesson, which in itself helps the learning process to be more successful.

The degree of efficiency of students' work can be evaluated both quantitatively and qualitatively. This can be done in different ways and in different forms. However, the teacher should remember that assessment should primarily serve as a means of self-evaluation and self-control for the student. In order to form the habit of self-evaluation, it is enough for the whole class and the teacher to ask a few questions that can help students follow the algorithm of learning actions that led them to discover new knowledge (for example: "How did we arrive at the conclusion?", "What were we doing?", "What did we do about the problem we faced?" What helped you solve it?" etc.)

As a result, the student will understand the main stages and elements of his research activity.

Integration opportunities should be kept in mind while relaying the stages of the lesson. If the teacher has indicated the integrated standard of any subject in the interdisciplinary interaction, then the integration of that subject must be carried out. Realization of integration types in an integrative lesson makes the lesson more interesting and educational. The teacher can integrate the subject with the subject of literature when talking about the 19th century intellectuals in the teaching process. Of course,

one of the most important factors in conducting such classes is having enough time to study both historical and literary material. Also, such lessons require serious preparation from both teachers: both the historian and the philologist. They should clearly define the functions of each teacher, support each other during the lesson, interact with each other, and not distract the students from each other. During the integrated lesson of literature and history, students can independently search for historical information. Modern school allows you to organize such a search on the Internet. During the teaching of this type of topics, students who have an idea about a certain historical event should independently formulate a search query, find relevant material and analyze its reliability. This skill is one of the fundamental skills in the formation of reading literacy. For example, while studying the works of M.F.Akhundov, they can get acquainted with information about the history of Azerbaijan at that time. At the same time, historical data will be more voluminous and memorable. As a rule, children learn information they find independently better than information from a textbook.

Another fairly productive form of work is creating presentations on topics related to the social life of society in the 19th century. For example: "The life of serfs in Azerbaijan in the 19th century", "Wage labor in the 19th-20th centuries" and other problems, it is possible to make an inter-thematic integration with the topics covered in this direction in literature classes. Thanks to such tasks, students not only get an opportunity to get acquainted with specific historical information, but also must be able to present the received information in an elaborated form, because creating a presentation requires the ability to emphasize the main and minor points in the presentation. At the next stage of the integrative lesson, students begin to analyze the literary text. By developing reading literacy, we first develop the ability to analyze the text, so it is best to use the method of comparing the text of a poem or verse with real historical facts. Students are asked to find and highlight real historical facts in the text of the work. For example, they can conduct a comparative analysis of Samad Vurgu's drama "Vagif" and the historical figure Vagif. Comparing the facts and finding the differences between them is one of the methods that attract students' interest. Although this type of teaching activity becomes difficult by instructing students to create a comparative table based on the information received from the students, it has a positive effect on the learning process.

Another method that helps deliver a high-quality integrated lesson and develop reading literacy skills is to create a historical interpretation of the work. Thus, students are given the task of finding the meaning of unknown words independently (using the Internet or different dictionaries). By writing a historical commentary, students not only understand the text better, but also get acquainted with historical realities. Of course, it is quite difficult to conduct integrated lessons regularly.

Any components of the pedagogical process can be integrated into the lesson: goals, principles, content, teaching methods and tools. For example, when content is taken, any of its components can be isolated for integration: concepts, laws, principles, definitions, signs, phenomena, hypotheses, events, facts, ideas, problems, etc. content such as intellectual and practical skills and abilities. These components from different subjects are combined in one lesson to form a system, educational material is collected around them and included in the new system. The main factor in the organization of the lesson is the factor that creates the system, because the methodology and technology of its construction, which will be further developed, will be determined by it. In order to correctly combine the combined components of the educational process, it is necessary to perform certain actions of a creative nature. During this preparatory activity, the teacher determines:

- your motives for holding an integrated lesson and its purpose;
- the composition of the integration, that is, a set of combined components;
- leading system-creating and auxiliary components;
- form of integration;
- the nature of the connections between the connected material;
- the structure (sequence) of the arrangement of the material;
- forms and methods of its presentation;
- methods for students to process new material;
- distribution of roles with integrated subject teachers;
- criteria for evaluating the efficiency of the lesson;
- record form for prepared lesson;
- forms and types of student learning control in this lesson.

Advantages of integrated lessons. Integrated lessons are a powerful stimulator of the student's mental activity. Students begin to analyze, compare, contrast, and look for connections between objects and events.

Integration is an extremely attractive form of learning for the student. Students are more prone to fatigue caused by monotony. The different, unusual course of the lesson arouses his interest and stimulates his activity.

Integrated lessons are often accompanied by discoveries and discoveries. It is a scientific activity in a sense. The special value of this phenomenon is that students play the role of researchers. In addition to the above, this type of lessons perfectly reveal the creative potential of the teacher. This is not only a new stage in the teacher's professional activity, but also a great opportunity for him to reach a new level of his relationship with the class.

Integrated lessons are aimed at developing the student's creative thinking. During the teaching process, we try to make students actively participate in the learning process, not passive listeners.

Therefore, we use the following active methods in our work:

- *work in groups,*
- *creative tasks,*
- *didactic game,*
- *working with documents,*
- *stroke,*
- *problem tasks,*
- *project method.*

Integration motivates students, activates their educational and cognitive activity. Integration in the classroom relieves stress and fatigue of children. Thus, children become active participants in the educational process.

Pedagogical forms and methods used in integrated history lessons are very diverse and are used depending on the topic of the lesson. The teacher should build any lesson with an optimal combination of all methods and forms of teaching. It should arouse interest in learning, the atmosphere should be friendly and creative. In order to relieve fatigue and tension in children, the tempo of the lesson should be optimal and different forms of work should be used. As part of the methodology of creating integrated lessons, the goals and objectives of the lesson for each subject are developed according to the topic.

When organizing students' independent work, the sources of knowledge are textbooks, historical documents, maps, photo documents, statistical data, reference and scientific literature, periodicals and the Internet. Working with different sources helps to better understand the content of the educational material,

Prospective planning is a plan prepared by showing the subjects to be taught by the teacher in accordance with the program (curriculum) for a year, on which days, how many hours, with what resources, and the methods and means of evaluating the integrated subjects and students. This planning is prepared by the teacher at the beginning of the school year and submitted to the school management for approval.

A teacher who prepares perspective planning must first familiarize himself with the class he will teach, the subject program, the material and technical base of the school and the environment in which it is located.

It is important for a teacher to have several skills in order to prepare perspective planning. One of the important skills is to correctly determine the sequence of the study unit and topics. A teacher should consider several principles when determining this sequence. These principles should go from simple to complex, from easy to difficult in terms of content sequence, logical and chronological sequence.

The second skill a teacher needs to plan is to identify opportunities for integration when teaching subjects.

Selecting subject-specific resources is one of the skills a teacher needs for perspective planning.

One of the important skills is to make a purposeful allocation of time according to the subjects. The teacher must have the ability to determine the time given to them according to the degree of difficulty of the subjects, provided that they do not increase or decrease the time approved by the Ministry of Education.

In bringing the content standards to the educational process, it is not necessary to maintain the sequence given in the educational program (curriculum) as in all cases. The teacher is independent in his approach to these results when planning his classroom activities. It is free to integrate them at different levels if necessary.

Annual planning is done in the following order.

1. Content standards

2. Study unit

3. Themes
4. Integration
5. Resources
6. Forms and methods of assessment
7. Time
8. History

When preparing the planning, clarifications should be made on the teaching unit and topics, and the necessary opportunities for the realization of the standards should be determined. When determining the sequence of teaching units and topics, attention should be paid to the progression from simple to complex, logical and chronological sequence. Several principles should be considered when determining this sequence, the first of which is to go from simple to complex, easy to difficult in terms of content sequence.Integration opportunities should be identified and noted in the planning. The annual planning table presented to you in MV shows the possibilities of integration of content standards with other subjects. Selection of additional resources should be done after determining the topic, integration. One of the most important skills is the purposeful allocation of time according to the subjects. According to the curriculum, you can devote more time to the more important topics, which are difficult for students to understand, and less time to easier topics, provided that you do not exceed the hour allocated to the teaching of history in grades 5-11.

Thus, while planning, the teacher should keep in mind the provision of integrativeness in advance, and open opportunities for the realization of interdisciplinary and extracurricular integration. Ensuring integration affects the development of students' knowledge and skills and their personality formation.

References

1. *Bəkirova A. Ədəbi materialların mənimsənilməsində fənlərarası və fəndaxili əlaqələrin rolu. // Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi elmi-metodik jurnalı. № 2, Bakı, 2015, aprel-iyun, – 79 s.*
2. *Cəbrayılov İ. Azərbaycan tarixi tədrisi metodikası. (Monoqrafiya) Bakı, 2006, 236 s.*
3. *Əmirov M.M. Ümumtəhsil məktəblərində tarixin fəal/interaktiv təlimi metodikası (Ali məktəblərin tarix fakültəsi tələbələri üçün dərs vəsaiti). Bakı, 2014. – 678 s.*
4. *Əsədova İ. Azsaylı xalqların dillərini öyrədən ümumtəhsil məktəblərində musiqi fənninin inteqrativ təlimi. // Azərbaycan məktəbi jurnalı. № 1, Bakı, 2013, - 112 səh.*
5. *Feyziyev C.Ə., İbrahimov F.N., Bədiyev S.R. Didaktika. Bakı, Mütərcim, 2011, – 655 səh.*
6. *Fərhadoğlu M. Fəlsəfənin əsasları. Dərslik. Bakı, Nurlan, 2006, - 400 səh.*
7. *Hacıyeva G. Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr (Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti). Bakı, Mütərcim, 2016. – 304 s.*
8. *Həsənova E. Təsviri incəsənət fənninin tədrisində inteqrasiyanın təlimin keyfiyyətinə təsiri xüsusiyyətləri. // Kurikulum jurnalı, 2013, № 1.*
9. *Вавилова Л.Н. Интегрированный урок: Особенности, подготовка, проведение// Образование. Карьера. Общество. Педагогическая копилка. - 2017. - №3-С. 46-50.*

PERSPECTIVES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS: AXIOLOGICAL APPROACHES

T.K. Mustapaeva
master, teacher, International Kazakh-Turkish University named after K. A. Yasawi, Turkestan city

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ: АКСИОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Т.К. Мустапаева
магистр, оқытушы, Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Бүкіл әлемде болып жатқан жаһандану және ақпараттандыру процестері қоғам мен әр адамның тұрақты дамуы мен болашағын сақтауға бағытталған рухани-адамгершілік негіздерін іздеу қажеттілігіне әкеледі. Бұл үдерістегі білім беру жүйесі ерекше рөл атқарады, өйткені ол әлеуметтік құндылықтарды бейнелейді және оларды жеке тұлғаның тұтас жүйелік қабылдауына айналдырады. Осыған байланысты кәсіптік білім беру жүйесі кәсіби қызметтің құндылық және нормативтік сипаттамаларына негізделген қоғамдық-экономикалық дамудың перспективалық тенденцияларына сәйкес мамандарды даярлаудың мазмұны мен технологияларын жаңартуға бағытталған.

Аксиология астында заңдылықтарды байланыстыра отырып, шындықты ерекше бұрышпен қарастырады - объективті және субъективті, өзекті және ықтимал қатынастар, сыртқы және ішкі, табиғи және кездейсоқ, тұрақты және қазіргі әлемнің динамикалық кең аксиологиялық өлшемі (Кирьякова, 2017: 248).

Мақалада аксиологиялық тәсілді болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың әдіснамалық негізі ретінде негіздеу мәселелер қарастырылады. Аксиологиялық тәсілдің негізгі ерекшеліктері талданады; құндылық теориясының философиялық, психологиялық-педагогикалық ережелері және әртүрлі зерттеушілердің көзқарасындағы "құндылық" негізгі анықтамасы. Ғылыми-теориялық талдау студенттердің жеке және кәсіби құндылықтарын дамытумен байланысты болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудың өзекті бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Қоғамдық жүйелерді дамытудың философиялық-педагогикалық стратегиясы тұрғысынан қарастырылған аксиологиялық тәсіл білім берудің рухани-адамгершілік тәжірибені байытатын және тарататын, адамның гуманитарлық әлеуетін лайықты болашақты қамтамасыз етудегі ең жоғары әлеуметтік құндылық ретінде сақтай және дамыта отырып, мәдениеттің негізі ретіндегі әлеуметтік- гуманитарлық рөлін көрсетеді.

Қоғам мен тұлға дамуы гуманистік тенденцияларына құндылық құрылымдары тұрғысынан назар аудару құндылық теориясының әртүрлі аспектілері туралы хабардар болуды қамтиды. "Құндылық" анықтамасын ғылыми-теориялық талдау, оны түсінудің түрлі тәсілдерін көрсетеді, бұл келесі маңызды сипаттамаларды анықтайды:

- философиялық интерпретациялар құндылықты жеке немесе әлеуметтік эталон ретінде әрекет ететін жаңа идеямен анықтайды; құндылық жалпы субъективті образ ретінде қабылданады және белгілі бір өмірлік идеялар арқылы белгіленеді, мәдени-тарихи стандарттардың синонимі ретінде әрекет етеді, белгілі бір өмір салтымен байланысты. Құндылықтар адам өмірінің мағынасын беретін, шындықты идеалдарға, анықтамалық бағалауларға және жалпы қабылданған нормаларға сәйкес реттейтін рухани негіздер ретінде қарастырылады;

- психологиялық-педагогикалық идеялар құндылықтарды адам өмірінің әртүрлі салаларына (жеке, кәсіби, әлеуметтік) қатынастары жиынтығын анықтайтын саналы жалпы семантикалық формациялар ретінде қарастырады; салыстырмалы түрде тұрақты, адамның моральдық ұстанымын қалыптастырады. Демек, әр адамның құндылықтары оның мінез-құлқының бағытын, іс-әрекетке деген ұмтылысын, сезімдер, бағалаулар мен қатынастардың көрініу ерекшеліктерін анықтайтын ұғымдар ретінде әрекет етеді және адамның даму процесінде алған жалпыланған әлеуметтік тәжірибені түсінуінен тұрады және көбінесе

қоршаған шындықтың әлеуметтік-мәдени және тәрбиелік жағдайларына байланысты.

Аксиологиялық тәсіл ерекшеліктерін зерттеу оны тұрақты даму тұжырымдамасының мәдени- құндылық негіздерін іске асыруды қамтамасыз ететін тұрақты даму үшін қоғам мен білім беруді дамытудың гуманистік теориясы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді

Тұрақты даму тұжырымдамасы адамгершілік, жауапкершілік, әділеттілік құндылықтары болып табылатын, адам, оның мақсаты, әлеуметтік дамудағы рөлі туралы идеяларға толық сәйкес келетін құндылықтардың нақты жиынтығын қамтиды. Жеке тұлғаның белгілі бір құндылықтарға қатынасы оның мінез-құлқын реттейтін және тұрақтылықты/тұрақсыздықты қамтамасыз ететін құндылық бағдарларында көрінеді.

Аксиологиялық тәсілдің маңызды мағыналарын, ең алдымен, әртүрлі деңгейлерде көрінетін әлеуметтік-мәдени шындықтағы құндылықтар әлемінің объективтілігін түсіну оларды үздіксіз зерттеу мен қалыптастыру қажеттілігіне әкеледі. Бұл тұрғыда тұрақты даму құндылықтары бағалаудың объективті негізі болып табылады, ол өз кезегінде жеке адамдарда, әлеуметтік топтарда және ұлттарда іс-әрекеттер, адам қызметінің нәтижелері арқылы әртүрлі көрінетін жалпыға бірдей маңызды құндылықтардың субъективті көрінісі болып табылады.

Зерттелетін мәселенің маңызды аспектісі - қоғам құндылықтары, жеке кәсіби қауымдастықтар және белгілі бір тұлғаның құндылық бағдарларының өзара тәуелділігі.

Қоғамның құндылықтары қоғамдық санада адамгершілік нормалары, идеялар, ережелер түрінде көрінеді, олар бүкіл қоғамдағы кәсіби қызмет пен қарым-қатынас тәсілдерін реттейді. Жеке кәсіби қауымдастықтардың құндылықтары белгілі бір топтар (мұғалімдер, мұғалімдер, тәрбиешілер) шеңберінде қабылданған және біртұтас сипатқа ие кәсіби нормалармен сипатталады. Белгілі бір тұлғаның құндылық бағдарлары мінез-құлық нормалары мен іс-әрекет мотивтерінің жеке көрінісінде байқалады.

Жоғарыда айтылғандарға сәйкес құндылықтар жүйесі әртүрлі деңгейдегі мәдениетті игеру процесі ретінде қарастырылады:

- қоғамдық (жаһандық) (жоғары рухани құндылықтарды, жалпы адамзаттық мәдениетті мәдени-тарихи даму процесі ретінде түсінуді көздейді);

- кәсіби (кәсіби қарым-қатынас мәдениетін және кәсіби жауапкершілікті анықтайды);

- жеке тұлға (жеке тұлғаның жеке мәдениетін, оның өмірлік көзқарасын, жеке жауапкершілікті сезіну дәрежесін сипаттайды).

Білім беру саласындағы қоғамдық дүниетанымның құндылықтары кәсіптік-педагогикалық қызметті реттейтін және танымдық-қолданыстағы жүйе ретінде әрекет ететін нормалар арқылы білім беру қызметінің нақты субъектілері (педагогтардың, білім алушылардың) құндылықтарын анықтайды. Осыған байланысты В.А.Сластенин өмір сүру деңгейі бойынша педагогикалық құндылықтарды қарастырады және құндылықтардың үш тобын анықтайды: "әлеуметтік-педагогикалық, топтық және жеке педагогикалық" (Сластенин, Чижакова, 2003: 92).

Мұғалім кәсіби қызметіндегі құндылықтар мәселесі жеке тұлғаның материалдық, рухани және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолданылатын құралдар жүйесі және оның әлеуметтік және кәсіби белсенділігінің бағдары ретінде қызмет ететін мақсаттар ретінде зерттеледі. Е. Н. Шияновтың пікірінше, педагогикалық қызмет құндылықтарын жеке тұлға мен мамандықтың қажеттіліктеріне сәйкес жіктеуге болады. Ғалым құндылықтардың келесі жіктелуін ұсынады:

- қоғамда, жақын әлеуметтік ортада тұлғаның бекітілуін қамтамасыз ететін құндылықтар;

- қарым-қатынас қажеттілігін қанағаттандыруды қамтамасыз ететін құндылықтар;

- өзін-өзі жетілдіруді қамтамасыз ететін құндылықтар;

- өзін-өзі көрсетуді қамтамасыз ететін құндылықтар;

- утилитарлық-прагматикалық бағыттағы құндылықтар (Шиянов, Котова 1995: 28). Автор ұсынған құндылықтардың түрлері оларды бір жағынан кәсіби қызметтің шарты, екінші жағынан оның нәтижесі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Н.Ф. Голованова адамның әртүрлі құндылықтарды түсінуімен және игеруімен байланысты процесс оның өзіне және қоршаған әлем құбылыстарына қатынасының сипатын анықтайтынын көрсетеді. Осыған байланысты ғалымдарға құндылықты дәйекті түрде игеру ұсынылады: оны нақты тәрбие, бастапқы бағалау және семантикалық мағынаны анықтау жағдайында ұсынудан бастап, саналы түрде қабылдауға, нақты іс-әрекетке енгізуге және іс-әрекет пен мінез-құлыққа шоғырландыруға дейін (Голованова, 2007: 38).

Құндылықтар ұғымы ерекше білім ретінде ашылады, оның семантикалық контексі белгілі бір жүйемен және қатынастар, маңыздылық, мәдениет, нормалар, т.б. сияқты категориялардың мазмұнын көрсететін ұғымдар мен құбылыстардың иерархиясымен сипатталады. Құндылықтар қызметтің ажырамас элементі болып табылады, ал әрбір тұлғаның құндылықтары, бір жағынан, іргелі құндылықтармен өзара байланысты және оларға тәуелді, ал екінші жағынан, қоғам құндылық басымдықтары қалыптасуына әсер етеді.

Аксиологиялық тәсілдің негізгі анықтамасы ретінде тұлға құндылығын түсіну студенттер кәсіби дайындығының дуниетанымдық, кәсіби және жеке сипаттамалары бірлігінде өзектілігін анықтайды. Кәсіби этика нормалары тұрғысынан болашақ педагогтердің жеке маңызды құндылық бағдарларын дамыту; негізгі кәсіби құндылықтар мен көзқарастарға өзіндік көзқарас пен ұстанымды қалыптастырады.

Жоғары білім беру жүйесіндегі білім алушылардың кәсіптік даярлығы аксиологиялық тәсіл контекстінде болашақ педагогтарды рухани негіздерге тартудың және әлеуметтік-мәдени кәсіби-жеке ерекшеліктерін дамытудың маңызды шарты болады, бұл білім алушылардың құндылықтар жүйесін маңызды білім иерархиясы ретінде анықтайды: құндылықтар-мақсаттар, құндылықтар–құралдар, құндылықтар-қатынастар, құндылықтар-білім, құндылықтар-қасиеттер.

Құндылықтар-мақсаттар педагогикалық білім беру тұжырымдамалық идеяларының мағынасын түсінуді дамытуға бағытталған; педагогикалық іс-әрекеттің мақсатын қазіргі білім беру тұжырымдамасымен түсіну және үйлестіру.

Құндылықтар-құралдар педагогикалық қызметті жүзеге асырудың инновациялық, диагностикалық, технологиялық әдістерін қолданудың маңыздылығын түсінуді қамтамасыз етеді.

Құндылықтар-қатынастар жеке, тұлғааралық және кәсіби қатынастар жүйесіндегі өзара әрекеттесудің сындарлы тәсілдерін түсінуді (иеленуді) дамытады.

Білім құндылықтары оқу процесінде тұлға мен іс-әрекеттің қалыптасуы, білім беру қызметінің заңдылықтары, т.б. туралы теориялық-әдіснамалық, психологиялық-педагогикалық білімді қолдануға ықпал етеді.

Құндылықтар-қасиеттер тиімді қарым-қатынас, сыйластық диалог құру, өзара іс-қимылдың кәсіби және мінез-құлық нормаларын саналы түрде орындау қабілетінде көрінеді; шығармашылық танымдық әлеуетке қабілеттілік, т.б.

Жоғарыда айтылғандар болашақ мұғалімдер кәсіби дайындығының мазмұны жүйе дамуының перспективалық тенденцияларына сәйкес келуі керек екенін көрсетеді, кәсіби қызметтің құндылық- семантикалық және нормативтік сипаттамаларына негізделген педагогикалық білім беру. Демек, мәдени және ғылыми мұраға белсенді бет бұру, тарихи өткеннің әлеуметтік-педагогикалық құндылықтары қазіргі заманның шындықтарымен және болашақ перспективалық даму мүмкіндіктерімен қайта қарау, байланыстыру:

- біріншіден, психологиялық-педагогикалық проблемаларды (жағдайлар, құбылыстар, т. б.) құндылық мазмұны мен мәдени мағыналары бар, сондай-ақ алдағы кәсіби қызмет саласындағы әрбір білім алушының жеке-жеке құндылықтарының иерархиясын қалыптастыратын сабақтас және тұрақты жүйелік өзара тәуелділіктер ретінде кешенді зерттеу қажеттілігін өзектендіреді;

- екіншіден, білім алушыларда танымның ғылыми, мәдени және кәсіби-этикалық әдістерін қалыптастыруға; қажетті психологиялық-педагогикалық ақпаратты мақсатты іздеуге, оны талдауға және түсіндіруге; қажетті және жеткілікті көлемді мазмұнды мағыналы игеруге; ойлау мен педагогикалық ой-өрістің жүйелілігін дамытуға; барлық қатысушылардың келісілген өзара іс- қимылы нәтижесінде практикалық қызметте жаңа білімді қолдану туралы хабардар болуға ықпал етеді

Қарастырылған ережелер болашақ педагогтарды кәсіптік даярлауда білім алушылардың мәдени-құндылық әлеуетін ашатын және кәсіптің құндылық мағыналарын қалыптастыратын формалар мен әдістерді қолдануды анықтайды.

Шартты түрде берілген (соның ішінде ойын) жағдайда аксиологиялық проблеманы "ойнату" құндылықты кәсіби әрекетке аударуға және мәселені шешудің тиісті әдісін табуға мүмкіндік береді. Басшы немесе мұғалімнің функционалдық міндеттеріне сәйкес келетін әртүрлі көзқарастарды ескере отырып, мәселені талдау жағдайды басқаша түсінуді қалыптастырады, шешім қабылдау тәжірибесін байытады және жауапкершілікті арттырады (мысалы, " мұғалім

мамандығының мәні неде?", "Қазіргі мұғалімнің бейнесі. Сіз оны қалай көресіз?", "Тұлғаның құндылығы және педагог мамандығының құндылықтары", т.б.).

Білім алушыларды өздерінің құндылық бағдарлары мен әлеуметтік-мәдени көзқарастарын, болашақ мамандыққа қажетті артықшылықты мотивтер мен жеке таңдауларды зерттеу бойынша осы қызметкек қосу жеке шығармашылық тәжірибенің қалыптасуын және оның ғылыми идеялар мен білім жүйесіне айналуын қамтамасыз етеді (мысалы, диагностикалық әдістемелер кешенін таңдау және өзін-өзі зерттеу, т.б.).

Оқытылатын мазмұнды, педагогикалық практика саласындағы инновацияларды мазмұнды талдау және бағалау жеке ұстанымдарды, көзқарастарды, сенімдерді мәдени үлгілермен, нормалармен және құндылық негіздерімен салыстыру, салыстыру қабілетін дамытады (мысалы, ұлы педагогтардың өмірбаяны мен кәсіби қызметін талдау, қазіргі заманғы білім беру тұжырымдамаларының салыстырмалы кестесін құру, зерттелетін мәселе бойынша баяндаманы сүйемелдеу үшін презентация дайындау, т.б.).

Оқиғаларды дамытудың ықтимал сценарийлерін талқылау (педагогикалық жағдайларды шешу) кәсіби өзін-өзі анықтау құндылықтары және болашақ мұғалімдер жеке құндылықтарымен байланысты өмірлік мәселелерді түсіну мен дәлелдеуді қамтамасыз ете отырып, білімге мотивациялық дайындықты күшейтеді.

Педагогикалық кәсіптің адамгершілік бағдарларына сәйкес өзінің әлеуетті мүмкіндіктері, нақты және алынған құндылық тәжірибесі негізінде кәсіби дамудың жеке траекториясын жобалау кәсіби қозғалыс перспективасын көру қабілетін дамытады (мысалы, өзін-өзі дамыту бағдарламасын, мансабын құру схемасын (моделін) әзірлеу, шығармашылық өзін-өзі дамытудың мақсатын, міндеттері мен тәсілдерін анықтау, т. б.).

Білім беру процесінде әртүрлі әдістерді икемді және өзгермелі қолдану болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығына жеке-жеке сараланған сипат беретінін атап өту маңызды. Бұл әрбір білім алушы құндылықты дамытудың өзіндік білім беру траекториясына сәйкес жұмыс істеуге, сондай-ақ қиындық деңгейін еркін таңдау арқылы тапсырмалар мен жаттығуларды орындаудың ең қолайлы әдісін анықтауда дербестік танытуға мүмкіндігі бар екенін көрсетеді, бұл жеке жауапкершілік пен нәтижеге қол жеткізуге деген сенімділікті арттырады. Қарастырылған аксиологиялық тәсілдің теориялық негіздері және болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындық процесіне әсер ететін практикалық аспектілер үздіксіз кәсіптік білім берудің негізгі ережелері мен әдістемесін толықтырады.

Қазіргі білім беру жүйесінің гуманистік негіздері аксиологиялық тәсілді өзектендіреді, өйткені аксиологияда қалыптасқан идеялар проблемалық - мақсатты, жобалық-іздестіру және рефлексиялық өзара іс-қимылдың бірыңғай жүйесінде қазіргі білім беру мәдени мұраттарына сәйкес жалпы мәдени, кәсіби және жеке құндылықтарды дамыту процесі ретінде білім алушыларды кәсіби даярлауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін әдіснамалық-әдістемелік негіздерді көрсетеді.

Аксиологиялық тәсілдің негізін көрсететін "құндылық" ұғымы әрекеттер жүйесімен сипатталады. Мұғалім жеке басын кәсіби даярлаудың құндылық аспектілеріне жүгіну болашақ мамандықтың мазмұнды және процедуралық аспектілерін игеруде оқытудың субъективті сипатын қамтамасыз етеді. Бұл субъект - студенттердің бір-бірімен және оқытушымен субъективті өзара әрекеттесуі студенттер мотивациясын, құндылық бағдарларын, белсенді ұстанымын және мамандық туралы түсініктерін қамтамасыз ете отырып, өз "менін" қалыптастыруға, тануға және түсінуге барынша ықпал етеді.

Аксиологиялық тәсілге негізделген болашақ педагогтарды кәсіби даярлау білім алушылардың білім беру және кәсіби құндылықтар жүйесін дамытумен байланысты қазіргі заманғы білім берудің өзекті міндеттерін шешуге ықпал етеді:

- педагог мамандығының әлеуметтік және жеке маңыздылығын, оның гуманистік миссиясын түсіну және кәсіптің негізгі құндылық қатынастарына, кәсіби қалыптасудың қозғаушы мотивтеріне деген көзқарасын түсіну;

- болашақ мұғалім жұмыс істейтін және кәсіби қызметті реттейтін кәсіби салаға тән мінез- құлық және кәсіби-этикалық нормаларды, идеялар мен ұғымдарды қалыптастыру;

- кәсіби даму стратегияларын іске асыру үшін білім алушылардың жеке құндылық тәжірибесін қалыптастыру және дамыту;

- білім алушылардың мәдени-құндылық әлеуетін барынша толық ашатын және олардың танымға мотивациялық-құндылық дайындығын күшейтетін; жеке тұлғаға бағдарланған білім беру, жүйелілік, сабақтастық қағидаттарына негізделген оқытудың мәдени тәсілдері

есебінен оқу және кәсіптік мақсаттарды қолдайтын; білім алушылардың өмірлік тәжірибесін ескере отырып, білім беру технологияларын пайдалану.

Қосымша зерттеулердің перспективалық бағыттары, болашақ педагогтарды білім деңгейлері бойынша кәсіби даярлаудың аксиологиялық бағытын күшейту мақсатында жұмыс бағдарламалары мазмұнына қажетті түзетулер енгізу орындылығын негіздеу болып табылады. Ойымызды қорытындылайтын болсақ, тәрбие беру бұл мақсат, міндет, мазмұн, тәрбие беру технологиялары этнос субъектісі ретінде жеке тұлғаны дамытуға бағытталған процесс болып табылады. Білім алушыларға тәрбие берудің педагогикалық шарттарын жүзеге асыру ғылымға негізделген әлеуметтік-мәдени және педагогикалық тәжірибенің заманауи жетістіктерін кеңінен пайдаланған кезде, мұғалімнің кәсіби деңгейі жоғары және педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыра алатын жағдайда жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, білім алушылардың рухани-адамгершілік әлеуетін жетілдірге бағыттау рөлін арттыру маңызды.

Әдебиеттер тізімі

1. *Кирьякова А.В. Аксиологические доминанты университетского образования. 2017, с. 248*
2. *Сластенин В.А., Чижакова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: учебное пособие для высших педагогических учебных заведений. М.: Академия, 2003.*
3. *Шиянов Е.Н., Котова И.Б. Идеи гуманизации образования в контексте отечественных теорий личности. Ростов- н/Д, 1995.*
4. *Голованова Н.Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике. 2007.*

EDUCATION OF STUDENTS TO PATRIOTISM THROUGH MUSICAL WORKS IN THE SITUATION OF UPDATE OF EDUCATIONAL CONTENT

Yakub Ayagoz Abdusakhitkyzy
master, senior lecturer at the International Kazakh-Turkish University named after H.A. Yasawi, Turkestan
Yakubova Karakoz Abdusakhitovna
Master-teacher at Astana International University, Astana.

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Якуб Аягоз Абдусахиткызы
магистр, старший преподаватель Международного казахско-турецкого университета имени Х.А.Ясави, г.Туркестан
Якубова Каракоз Абдусахитовна
магистр-преподаватель Международного университета Астана, г.Астана.

Өскелең ұрпақты туған халқының асыл қазыналарынын бірегейі болып табылатын, музыкалық педагогиканың озық үлгісі саналатын музыкалық мұраларынан сусындатып, соның негізінде мәдениетті, білімді шығармашыл бәсекеге қабілітті тұлға қалыптастыру, бүгінгі тәрбие жұмысының ең өзекті мәселесі болып отыр. Оқушыларды елжандылық, адамгершілік құндылықтарын меңгерген тұлғаға лайықты етіп тәрбиелеуде. Солардың ішінде музыка сабағының үстінде, саз мұғалімінің атқаратын кызметі ерекше.

Қазақстан мектептерінде өсіп келе жатқан жас буындарда патриотизмге, азаматтық-отансүйгіштікке тәрбиелеудің теориясы мен практикасына қатысты жеткілікті тәжірибелер жинақталған. Осы тәжірибелердің белгілі бір кезеңдегі жай-жапсарын зерттеу, танып білу, оның нәтижелерін нарықтық экономика жағдайында мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелеу жолдары мен бағыттарын қарастыру бүгінгі күн талаптарынан туындап отыр:

- мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелеудің теориялық және әдістемелік аспектілері, мақсат-міндеттері, мазмұны Ю.К. Бабанский, Н.И. Болдырев, В.А. Сухомлинский т.б. зерттеулерінде дәлелденген;

- Қазақстанда білім беру саласының даму тарихы мен ұлттық тәлім-тәрбие саласының әр түрлі мәселелеріне қатысты Т. Тәжібаев, Қ. Бержанов, С. Мусин, А. Сембаев, Қ. Құнантаева, Б. Мұқанова, Г.М. Храпченков, Э.А. Урунбасарова т.б. қарастырған:

- халықтық педагогиканы жастар тәрбиесінде тиімді пайдалану мен оларды музыкалық шығармалар арқылы патриотизмге тәрбиелеу мәселелері Қ.Жарықбаев, С. Қалиев, М.Х. Балтабаев, И.Р. Халитова, Б.М. Бекмухамедов т.б. еңбектерінен орын алған.

Балалар таланттарын шыңдай түсуін, шығармашылықтарын көрсете білуін және оны музыка мұғалімінің музыка сабағын ұйымдастыру тұрғысында жетілдіре меңгеруін қалаймыз. Ол үшін мектеп, мұғалім оқушының табиғи нышандарының оянуына ақиқатқа айналуына көмектесуі қажет. Баланың эстетикалық тұрғыдан ойлауды бүгінгі күні көкейтесті мәселесін шешуге бағытталған.

Музыкалы тәрбиенің өмір елегінен өткен көптеген формалары бар. Шығармашылық үйірмелер - олар әдебиет, музыка, хореография, бейнелеу өнері т.б. Балалардың шығармашылық жұмыстарының басты формаларының бірі-музыкалы сайыстар. Оқушылардың музыка өнеріне ынталандыру жақсы лирикалық, эстрадалық әндер, әңгімелер оқушыларды қуанышқа бөлейді, келешекке үмітін тұтандырады.

Мектепте музыкамен қатар әдебиет кештері де бірге өткізілгені жөн. Онда оқушылар тыңдаушыларды өз шығармалары және әңгімелерімен таныстырады, пікір алмасады, ұсыныстар айтылады.

Шығармашылық конференциялар оқушылардың зерттеу жұмыстары туралы баяндамалары, рефераттары талқыланады. Олардың жумыстары жөнінде құнды пікірлер айтылып, ұсыныстар беріледі.Мектеп және сынып бойынша алдын ала жасалған жоспарларға сәйкес эстетикалық; саяхат өткізіледі. Саяхаттың негізгі объектілері көркем галерея, мұражай, табиғат, театр, кинотеатр, түрлі көрмелермен танысу болып табылады.

Көркемөнерпаздар үйірмесі оқушылардың музыка өнеріне әуестігін, қызығушылығын, талғамын дамытуда үлкен роль атқарады. Көркемөнерпаздар үйірмесі сынып, сыныпаралық және мектеп бойынша ұйымдастырылады[1, 58-62]. Үйірмеге ән. салатын, билей алатын, музыка аспаптарында ойнай білетін қабілетті оқушылар қабылданады. Шығарманың көркемдік бейнесін мазмұнын ашуды бұл принцип үлкен қызметін атқарады. Комплекстік және музыкалық қабілеттерін бірте - бірте дамытуда оқушылардың музыкалық дамуының принциптері музыка тілінің дамуының принциптері музыка тілінің мәнерлеу элементтері, музыкалық құрылымының мәнерлеу мүмкіншіліктері жайында қалыптасады. Музыкалы шығармашылық қабілеттер басты нысана болып,оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен мәселе саналып, ойландыруы тиіс деп білеміз. Мұндай күрделі мәселені шешуде оқушыға музыкалы-эстетикалық білім берудің орны ерекше.

Музыкалы-эстетикалық білімінің негізі музыка сабақтардың нәтижесінде беріледі. Балалар әдемі музыка тыңдауға, ән айтуға үйренеді. Сонымен қатар оқушылардың мәдениетті сөйлеуін, көркемдік - эстетикалық танымын қалыптастыруға, қиялын дамытуға игі әсер етеді. Музыка сабақтарында оқушылардың музыкалы-эстетикасын дамыта отырып, көркемдікті сезінуге және эстетикалық талғамымен катар, олардың рухани дамуына күш салу қажет.

Қазіргі қазақстандық қоғамда болып жатқан әлеуметік-экономикалық өзгерістер оның әлеуметтік-мәдени өмірін айтарлықтай өзгертті, халықтың өмір сүру деңгейіне ықпал етті, өскелең ұрпақтың құндылыққа бағдарлануында, адамгершілік құндылықтардың құнсыздануында, жастардың тәрбие институттарын жатсынуында көрініс тапты. Педагогтердің, ата-аналар мен жұртшылықтың кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылық пен қылмыстың өсіп отырғанына, олардың азаматтық көзқарастарының баюға, материалдық құндылықтарды тұтынуға бағытталуына, ішкі жан дүниесінің жұтаңдауына алаңдаушылық білдіруі орынды. Көріп отырғанымыздай, балалық шақ саласындағы және тәрбие жүйесіндегі мәселелер біз шешкеннен де жылдам үдей түсуде. Бұл мәселелерді шешу үшін жаңа заманға сәйкес тәрбие механизмін жасау қажет, өскелең ұрпақта негізі адамның тек өзіне ғана емес, басқа адамдарға, қоғамға, табиғатқа ізгі қарым-қатынас болып табылатын адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеу қажет. Адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеуде басымдық адам өмірінің шегіне жеткен жоғары мағынасы ретінде мінез-құлықты реттегіш қызметін атқарады, адамзат болмысының барлық қырын қамтиды, олар ұлттық құндылықтарға, отбасы, еңбек, білім беру, қоғам құндылықтарына қосылады. Тәрбиенің ұлттық стратегиясының мақсаты – бала өмірі үшін жайлы да тілектестікті қалыптастыратын ұлттық ортаны, сол сияқты әлеуметтенуді, азаматтықтың жоғары деңгейін, қазақстандық патриотизмді, ұлттық өзін-өзі сәйкестендіруді, балалар мен жастардың толеранттығын қамтамасыз ететін тәрбиенің жаңа қоғамдық-мемлекеттік жүйесін жасау. Білім мазмұнын жаңарту мақсаты – өз білімі мен мәдени деңгейін үздіксіз арттыру мүмкіндігі бар, өзіне және қоғамға пайда келтіруге қабілетті, өзгермелі заманда табысты бола алатын жоғарыадамгершілікті, шығармашыл, сыни ойлайтын тұлғаны тәрбиелеу, оқыту және дамыту. Егер оқытудың дәстүрлі моделінде берілген тапсырмаларды мезгілінде орындаған білім алушы жақсы оқушы деп есептелсе, жаңарған білім мазмұнында алдыңғы орында жігерлілік тұрады, ол өмірде табыстылық, ұтқырлық, түрлі мәселелерді шешу даярлығына кепіл бола алады. Білім мазмұнын жаңарту оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды, көпмәдениетті тәрбиені болжайды, үштілді білім беру саясатын, мұғалімдердің кәсіби қызметте ақпараттық технологияларды пайдалануын ескереді және т.б.

Білім берудегі адамгершілік бағыттылықты және мәденитанулық компоненттің рөлін арттыруын қамтамасыз ететін жаңа философия, сондай-ақ нақты жағдаяттық міндеттерді шешуде селқостықтан, нұсқаулар мен ұсыныстар күтуден арылу – міне, бүгінгі мектепке қажеті осылар. Әлемдік қауымдастық тұлғаны қандай да бір жолмен немесе технологиялар арқылы қатаң логикалық ретпен тәрбиелеуге болады деген қиял туындататын, оның шамадан тыс стандарттылуы мен регламенттелуі түйісетін тәрбие мазмұнын жаңаша анықтайды. Көп жағдайда тәрбие процесінің рөлі, оның көмегімен дұрыс мағына, білуге құмарлық, экспериментке ұмтылысты ынталандыру қажеттілігі жеткілікті бағаланбай жатады. Өкінішке орай, қазіргі күні материалдық құндылықтар рухани құндылықтардан биік тұрады, сондықтан жастарда жақсылық, қайырымдылық, кең пейілділік, әділеттілік, азаматтылық және патриотизм туралы түсініктер бұрмаланған. Қоғамдағы басқыншылық пен қайырымсыздықтың өсіп отыру салдарынан қылмыскерлік жоғары деңгейге жетіп отыр. Жастар эмоционалды, ерікті және рухани жұтаңдығымен ерекшеленеді. Қазақстандық ділімізге

(менталитет) тән шынайы рухани, мәдени, ұлттық құндылықтардың төмендеуі салдарынан жастардың бұқаралық, негізінен батыстық мәдениет нышандарына бағдарлануы кең ауқым алып отыр. Музыка сабақтары шығармашылық жұмыстар өте әсерлі сезімдерді оятып бала тәртібіне ықпал етеді. Музыканы тыңдаудың, ән салудың балалар үшін өсемдік мәні бар, себебі көтеріңкі көңіл сезімдерден ортақ әсер алу оларды рухани өрлеу үстінде біріктіреді және топтастырады. Сондықтан саналы тәртіппен мінез құлықтық тәрбиені күшейту үшін музыка пәні бағдарламасында халық әндерін игеруге үлкен мән берілген. Музыка сабақтарында балалардың эстетикалық көзқарасын тәрбиелеуде ықпалы мол табиғат әсемдігі өрнектеледі. Музыка шығармалары оқушыларды әсемдікке шақыра отырып шығармашылыққа ықпал жасайды.

Музыка сабақтары оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытады. Олар қоғамдық өмірдің адамдар қатынасының, еңбектің эстетикасын тануға үміттенетін: әсіресе халық аспаптары сабақтары оқушыларды әдемілікке баулиды, таным ынтасының, бейімділігінің, қабілетінің дамуына ықпал жасайды. Кейбір оқушылар жас кезінен- ақ өлең, ән әңгіме жазуға талаптанады. Олардың мұндай қасиеттерінің дамуына мүмкіндік жасау керек.

Музыканың көркемдік сыры халық аспаптарын меңгеру сабақтарында ашылады. Оқушылар табиғи құбылыстардың бай эстетикалық сымбаты жөнінде мәліметтер алады.

Музыка сабақтарында халық шығармалары оқушылардың эстетикалық дүниетанымын байытады. Музыка адамның өзін-өзі тануына көмектеседі, адамның сезім жүйесіне әсер етеді, адамдарды біріктіріп, бір мақсатқа бағыттайды [2, 122-124].

Мұғалім шығарманың эмоциялық бейнесінің басқыштай дами отырып музыкалық шығармаға талдау жасай отырып, шығарма құрылымын музыкалық құралдардың мазмұнды қалай ашатындығын түсіндіруі тиіс. Мазмұн мен форма бірлігін, өмірдің өзімен оны көркемдеу арасындағы табиғи жарасымдылықты түсіндіруге болады.

Қазақ халқының музыка мәдениетінің тарихында әншінің орындаушылық өнеріне орай айтылып, таралып кеткен халықтың нақышты, бейнелі теңеулерінің алатын орны ерекше. Образды тілмен, эмоциялық нақышпен ерекшеленетін мұндай тіркестерде халықтың көркемдік-эстетикалық ойлары жинақталған. Орындаушылық шеберлік жөніндегі эстетикалық теңеу, бейнелі ұғымдар толықтырылып отырған.

Оқушылар оларды жасаудағы дәстүрлі технологияны меңгеріп, әр қайсысы өз еркімен творчестволық тапсырмалар алады. Әр түрлі және дара музыка басын құрап өз жасау, балалар үшін өте маңызды болып табылады, өмірге деген көз-қарасын алғаш рет музыка арқылы беруге тырысады.

Музыкалық педагогикалық мақсатқа сай меңгертіп түсіндіру барысында оқушылардың эмоциялық - танымдық іс- әрекеті байқалады.Музыканың өмірімен байланысын саналы түсіну сезімнін оянуына әсер стеді. Түсінген кезде тыңдаушы шығарма мазмұнындағы оқиғаны басынан өткізеді, яғни бірге куанады немесе ренжиді, кейде терең жүзеге асуын анықтау, музыкалық шығарманы терең сезініп қабылдауға мүмкіндік береді[3, 62-68б.].

Бұл жөнінде белгілі дирижер Пазовский былай дейді: «әннін сөзі тек музыкаға ғана бағынып коймай, түрлене түсіп, озі де музыкаға айналады, сонымен қатар , ол өз кезегі келгенде музыканы психологиялық интонация бояуымен түрлендірді адам жанының жылылығына бөлейді».Қазақ халқының әндері қатарына лирикалық әдет- ғұрыптық , еңбек , әзіл, бесік жырлары және т.б жатады.Осы уақытқа шейін сақталып келген балалар әндері де кездеседі. Музыкалық дыбыс өте әдемі де көркем болуы қажет. Көркем орындау үшін еңбектену керек яғни материалмен техникалық түрде жұмыстар жүргізіледі. Көркемдік пен техникалықтың бірлігіне қатысты әр түрлі көзкарастар бар, кейбіреулердің пікірлері бойынша ең алдымен, техникалық жұмыстар бірінші жүргізілуі керек, содан соң көркемдік жұмысты аламыз.Музыкалық амаларды педагогикалық мақсатқа сай меңгертіп түсіндіру барысында оқушылардың эмоциялық-танымдық іс-әрекеті байқалады. Музыканың өмірімен байланысын саналы түсіну сезімнін оянуына әсер стеді. Түсінген кезде тыңдаушы шығарма мазмұнындағы оқиғаны басынан өткізеді, яғни бірге куанады немесе ренжиді, кейде терең жүзеге асуын анықтау , музыкалық шығарманы терең сезініп қабылдауға мүмкіндік береді.

Шығарманың музыкалық-педагогикалық әлемі саналы тұрғыда болса оқушылар шығарманы эмоциямен орындайды. Мұғалімнің басты міндеті балалардың назарын оның музыкамен жұмыс жасауға аударуы болып табылады. Идеялық мазмұн мен мәнерлік құралдарда сәйкестендірудің маңызы зор

Қазақстандық білім кеңістігіндегі адам-азамат бейнесі мемлекеттің үдемелі қоғамдық-экономикалық өркендеуі үшін қажет адами капиталды дамыту сұранысына байланысты құрылады. Азаматтық қоғам құрудың бастапқы негізін тұлғаның адамгершілік-рухани қасиеттер қалыптастыруы құрайды, ол патриоттық сезімдерді көрсетеді және әлеуметтік өзгертулерге атсалысады. Сонымен, заманауи білім беру – негізгі қызметі Отанын сүйетін, тұлға үшін маңызды адамгершілік-құқықтық және саяси білімдерді, дүниетанымдық және мәдени құндылықтарды меңгертуге бағытталған, демократиялық қоғам мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін практикада іске асыру қабілеті және даярлығы бар мемлекет пен қоғам мүшелерін оқытатын және тәрбие беретін жүйе. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың бағдарламалық мақсаты – жалпы орта білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткер, дене және рухани тұрғыдан дамыған азаматын қалыптастыру, білім алуда тез өзгермелі әлемдегі оның жетістігін қамтамасыз ететін сұранысын қанағаттандыру, елдің экономикалық саулығы үшін бәсекеге қабілетті адами капиталды дамыту. Білім беруді дамытудың стратегиялық міндеті – білім мазмұнын жаңартуға көшуді жүзеге асыру. Бүгінгі таңда республикада құзыреттілік тұрғыға негізделген білім берудің жаңа стандартын дайындау және енгізу жоспарлануда. Білім беру стандарттарын ауыстыру жаңа білім мазмұнын әзірлеумен байланысты. Жаңа білім мазмұнын іріктеудің негізгі принципі – әрбір мектепте тұлғаның өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жүзеге асыру сияқты адамгершілік-рухани қасиеттерін дамытуды белсендіретін гуманистік білім беру ортасын құру. Білім беру ұйымдары мен отбасыларындағы адамгершілік- рухани мәдениеттің жоғары деңгейі білім беруді жаңғырту нәтижесі болады. Нәтижеге бағдарланған білім беру әдіснамасы – бұл жобалық тәсіл әдіснамасы – басым бағдарланудан оқытушылар мен әдіскерлердің білім беру процесінің, әдістемелік және ғылыми-зерттеу жұмысының мазмұнын жобалауда мемлекеттің, қоғам мен тұлғаның білім алу қажеттілігіне бағдарлану мүмкіндіктеріне ауысуы.

Жалпы орта білім беру мазмұнын іріктеу принциптерінің спектрі кезі жеткенде кеңейеді, өйткені қоғамның әлеуметтік-экономикалық шарттары өзгереді, педагогика ғылымы мен мектеп практикасы дамиды. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттер зерделеуі мен талдауы көрсеткендей, білім беруде келесі қағидалар негізге алынады:

• педагогика тарихында бейнеленген жалпыдидактикалық, классикалық принциптер (ғылымилық, жүйелілік, қол жетімділік, беріктік, саналылық, теорияның практикамен байланысы, оқыту мен тәрбиенің өзара байланысы, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру);

• мектептегі білім беруде тұлға басымдығын тану;

• мемлекет, тұлға және аймақ мүдделерінің үйлесу қажеттілігі;

• білім беру процесін демократияландыру, ізгілендіру және гуманитарландыру;

• саралау принципінің білім беруде айтарлықтай сапалы деңгейге қол жеткізу құралы және шарттары ретінде танылуы;

• оқу жүктемесінің вариативті бөлімінің орындалуын қамтамасыз ету, білім беру мазмұны мен формаларын таңдау еркіндігі;

• білім берудің барлық сатыларында оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылысы;

• білім беру мазмұнында елдегі түрлі халықтар мәдениеті ерекшеліктерінің көрініс табуы;

• білім берудің мазмұны мен формаларында білім мазмұнының құрылымын сақтай отыра әлеуметтік тәжірибе аспектісінде ұсынылған, тұтас алғанда жалпыадамзаттық мәдениеттің құрылымына сәйкес келетін іс-әрекеттік компоненттің, білім берудің тәжірибеге бағдарлануының күшейтілуі;

• білім мазмұнының жалпы орта білім өзегін құрайтын ауқымды іргелі түсініктер мен тұжырымдамалар қарастыруға бағдарлануы;

• оқушылардың әлем туралы түсінігінің тұтастығын оқу процесін ұйымдастыруда мазмұнды біріктіру, интегративті тәсілді күшейту арқылы қамтамасыз ету;

• мектептің жоғары сатысында бейіндік оқытуды енгізу, негізгі мектеп оқушыларының одан әрі білім алу бейінін таңдауға жауапкершілікпен және саналы түрде толыққанды даярлау;

• негізгі пәндердің барлық блоктары мен білім беру модельдері бойынша білім беру мазмұнын жаңарту;

• оқушылардың тілдік даярлығын күшейту;

• оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру.

Білімнің жаңа мазмұнына өтуде тәрбие процесі келесі көзқарастарды болжайды: Тұлғаға бағдарланған көзқарас – өзара байланысты түсініктер, идеялар және іс-әрекет тәсілдері

жүйесіне арқа сүйеу, тұлғаның өзін-өзі тану және өзін-өзі жетілдіру процестерін, оның дербестігінің дамуын қолдау. Тәрбиедегі іс-әрекеттік көзқарас –тікелей және жанама түрде тұлға құрылымына өзгеріс жасауды жүзеге асыратын тұлғаның өз әрекетімен бірлігі. Құзыреттілік көзқарас – тәрбие мақсаттарын анықтаудың, тәрбие процесін ұйымдастыру мен оның нәтижелерін бағалаудың ортақ принциптерінің жиынтығы, оқушылардың табысты әлеуметтенуін қамтамасыз ететін құзыреттіліктердің қалыптасуы. Кешенді көзқарас – тәрбие процесінің басты, маңызды жақтарын көрсететін тәрбиенің бірлігі мен тұтастығы. Әлеуметтік көзқарас – әлеуметтік шынайылықтың тұлға мақсаты мен міндеттеріне бүкіл өмір бойы ықпал етуі, осы ықпалдың адам және қоғам үшін педагогикалық салдарлары. Құндылықты (аксиологиялық) көзқарас – адамның әлемге, өзге адамдарға, өз өзіне және т.б. қарым-қатынастар түсінігімен және тұлғалық мәнімен анықталатын жалпыадамдық және ұлттық құндылықтар. Синергетикалық көзқарас – көптеген ішкі және сыртқы заңды және кездейсоқ, ескерілген және стихиялы, реттелген және ретсіз әсерлермен ескерілген процесс Амбивалентті көзқарас – педагогикалық құбылыстар мен процестерді бір қарағаннан өзара қарама-қайшы жақтарынан басқаны ескермеу негізінде қарастыру. Амбивалентті көзқарасты ұжым мен жеке адамды, еркіндік пен жауапкершілікті, саралау мен біріктіруді зерделеуде қолданған дұрыс. Әдетте, педагогтерге дуальды сипаттамалардың бірін абсолюттендіру тән: мектепте тек тәртіп болу керек, ал ретсіздік (хаос) – жағымсыз сипаттама; егер тәрбие еркін болса, ешқандай мәжбүрлеусіз; егер жеке адамды дамыту қажет болса, онда ұжымнан тыс. Мұндай көзқарас шынайылыққа сәйкес болмауымен қатар, педагогикалық іс-әрекеттің мәнін және мазмұнын айтарлықтай жұтаңдатады. Бұл орайда амбивалентті көзқарастың басымдығы даусыз [4, 321-322бб.]. Берілген мән-мәтінде көзқарас – мұғалімнің немесе жалпы білім беретін мекеме жетекшісінің өз іс-әрекетін жүзеге асырудағы педагогикалық қызметтің өзара байланысты түсініктері, идеялары мен тәсілдерінің белгілі бір жиынтығын пайдалануға ниеттендіретін бағдары екенін атау қажет.

Музыкалық шығарманың көркемдік дәрежеде орындалуы көптеген қажетті іскерлікті шеберлікті талап етеді. IIIығарманың көркемдік бейнесін мазмұнын ашуда бұл принцип үлкен қызмет атқарады. Кез келген әннің болсын, музыкалық шығарманың сөзіне тән екпін динамикалық күш белгілері, штрихтары, өлшемі, көңіл- күйі және толып жатқан мәнерлеу тәсілдері бар, осының барлығын комплексті түрде қолдансақ, шығарма көркемдік дәрежеде орындалады. Бұл жерде вокальды хор дағдыларын үйрету бір ғана дыбысты әсем, әсерлі орындаудан басталатынын ұмытпау керек. Оқушының біртіндеп тәжірибе жинақтауы, оның сөздік қорын байыту мүмкіншілігі жүзеге асады. Шығарманың мәнерліде көркемді орындалуы оның техникалық тұрғыдағы жұмыстардың өз дәрежесінде меңгерілгендігінде. Орындау шеберлігі дұрыс меңгергенде ғана шығарма көркем орындалады[5, 90б.].

Музыкалы көркемдік құралдырдың мәнін оның қолданылу ерекшелігін терең түсінгенде ғана орындау шеберлігін жаксы меңгеруге жол ашылады.

Музыка сабағы өнер сабағы болғандықтан оның барлық көркем болуы талап етіледі. Бұл тек тыңдалатын музыка мен айтылатын емес, сонымен қатар орындалып отыратын кез-келген жаттығуларға да қатысты болады. Музыкалық дыбыс өте әдемі де көркем болуы қажет. Көркем орындау үшін еңбектену керек яғни материалмен техникалық түрдс жұмыстар жүргізіледі.Музыкалық материал сыныпта көңілді, белсенді, шығармашылық түрде жүзеге асырылғаны дұрыс. Сондықтан мұғалім дұрыс бояуын, тембірін, диапазонын, әуенін, мимикасын денесінің қозғалыста болуын, қимылын жасай алатын коптеген мәнерлік құралдарды қолдануы тиіс.

Қорыта айтқанда, қазақ мектептерінде басқа пәндермен қатар музыка сабағын, оны беретін мұғалімнің оқушыларды жан-жақты тәрбиелеу.

Әдебиеттер

1. *Қасенова Н. Танкишева Ф. С. Музыкалық білім беру әдістемесі. Шымкент 2001ж.*
2. *Әбенбаев С. Эстетикалық мәдениет қалыптастыру - зиялы адам тәрбиелеу шарты. //Ұлт тағлымы - 2003, -№2. Б. 19-21 бет*
3. *Ақбаева Ш. Дәстүрлі өнердің эстетикалық тәрбие мәселелері. //Ұлт тағлымы-2001. -№4-5. -Б. 72 бет*
4. *Сластенин В.А. Педагогика. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов.– М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.*
5. *Момынұлы П. Музыкалы -эстетикалық тәрбие.- Алматы. ҚАЗ ақпарат, 2000.-270бет.*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE PEDAGOGICAL PROBLEM OF SPECIAL PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE MUSIC TEACHER IN INSTRUMENTAL-PERFORMING DISCIPLINE

Yakubova Karakoz Abdusakhitovna
Master's teacher, Pedagogical College of Astana International University, Astana.
Dzhumabaev Kanat Raimovich
Lecturer at the International Kazakh-Turkish University named after H.A. Yasawi, Turkestan

ТЕОРЕТИТЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМЫ СПЕЦИАЛЬНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ ПО ИНСТРУМЕНТАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ ДИСЦИПЛИНЕ

Якубова Каракоз Абдусахитовна
Магистр-преподаватель, Педагогический колледж Международного университета Астана, г.Астана.
Джумабаев Канат Раимович
преподаватель Международного казахско-турецкого университете имени Х.А. Ясави, г. Туркестан

Современные задачи профессиональной подготовки педагогов высшей школы, способствующие внедрению в учебно-образовательную практику современных инновационных технологий обучения, направленные на повышение качества подготовки учителей отраженные в образовательных программах позволяют качественно повысить профессиональную подготовку будущих специалистов. С этой позиции, высшие учебные заведения определили стратегическое направление в подготовке высококвалифицированных специалистов нового поколения и на обеспечение профессиональными, компететными кадрами, модернизацию образовательной системы. Следует отметить, что педагог сегодняшнего дня – это креативно - воспитанный индивидуум, способный к процессам самосовершенствования и саморазвития, обладающий педагогическим мастерством, профессиональным предвидением, глубокими мотивами познания и самопознания. Применительно к профессиональной подготовке учителя исследуемое понятие имеет непосредственное значение. Анализ научно-педагогических основ понятия «компетентности» нашли отражение в трудах Б.С. Гершунский [1], Т.А. Надаховская [2], С.И. Курганский [3], Л.М. Осиновская [4] и др.

О значительности самого процесса становления компететности как важной характеристике учителя подчеркивал В.А. Сластенин («практическая компетентность») [5], Т. А. Находская («оптимизировать знания, умения и опыт приобретённые в практической деятельности) [6], Р.Р. Джердималиева (навыки выполнения трудовых действий) [7]. Следует отметить, что понятие «компетентность» трактуется авторами, как владение учителями знаний, умений и навыков профессионализма, отточенного до совершенства реализуемой в какой-либо сфере профессионального образования.

Если подойти к проблеме изучения процессов становления технологии профессиональной компетентности педагога ВУЗа, то можно сказать, что ученые в этой сфере особо акцентируют проблемы соотношения единства теорических и практических сторон подготовленности будущих специалистов. Так, например, по мнению С.М Годника и Г.А. Козберга в структуре «профессиональной компетентности фундаментальным компонентом является знание» [8]. Особо отмечаем мнение Э. Ф. Зеера, который характеризует «профессиональную компетентность как интегративное качество личности человека, включающее систему необходимых знаний, умений и навыков, достаточных для выполнения определенного вида профессиональной деятельности» [9].

Педагогу новых образовательных реалий необходимо быть готовыми к выполнению таких запросов в сфере современного образовательного поля: быть профессионально ориентированным; компетентностным; быть креативным; быть адаптированным к инновационным условиям профессиональной деятельности.

Изучив и исследовав основные характеристики изучаемого понятия, применительно к нашей специализации, мы пришли к выводу технология формирования профессиональной

компетентности может и должна рассматриваться как оценочный критерий качества музыкально-педагогической деятельности педагога музыканта.

В целом, компетенция - это личная возможность специалиста выполнять определенную группу специальных функций. Под компетенцией также принято понимать официально изложенные требования к персональным, общепрофессиональным и т.д. качествам работников организации (или группы работников). Компетенции - интегрирующая совокупность знаний, навыков и умений, которая обеспечивает профессиональные, учебные деятельности, это наличие у человека способности осуществлять свою компетентность на деле.

Анализ содержания научных трудов по педагогике, психологии продемонстрировали, что, несмотря на довольно частое применение понятия "компетентность" в педагогической деятельности, не существует однозначной трактовкой этого явления. Одновременно с понятием "компетентность" различают понятие "компетенция". В теоретическом плане значительное внимание уделено вопросам определения их сути и установлению их соотношения. В работах некоторых отечественных авторов (И.П. Подласый [10], И.Ф. Харламов [11], Э.К. Сэт [12], Е.Н. Шустова[13], Ю.С. Брановский [14] и др.) и в зарубежных исследований не выделяются понятия "компетенция" и "компетентность".

В самом начале нового века одновременно с проблематикой установления самого определения понятия компетенции и ее типов возник также вопрос о соотносительности понятий "компетенция" и "компетентность". А.В. Хуторской под компетентностью же предлагает в данном случае понимать "обладание соответствующими компетентностными качествами, комплекс персональных свойств обучающегося, обусловленный его имеющимся опытом деятельности в конкретной социально и личностно содержательной сфере"[15, с.110]. А.В. Хуторской, фокусируя своё внимание на личностной основе компетентности, определяет семь значимых и важных групп основных компетенций:

1. «ценностно-смысловые компетентности в сфере мировосприятия»;
2. «общекультурные компетентности»;
3. «учебно-познавательные компетентности»;
4. «информационные компетенции»;
5. «коммуникативные компетенции»;
6. «социально-трудовые компетенции»;
7. «личностные компетенции» [15, с.110].

А.К. Маркова отмечая идею о том, что профессионализм уже в себе содержит: «Компетентности, относящиеся к самому себе как личности, как субъекту жизнедеятельности; компетентности, относящиеся к взаимодействию человека с другими людьми; компетентности, относящиеся к деятельности человека во всех ее видах и формах» [16].

Понятие общей технологии носит производственный характер и представляет собой совокупность методов, используемых для изменения состояния, свойств и формы сырья и материала в процессе получения продукции. Поэтому ее задача как науки-определить наиболее эффективный для практики процесс и выявить закономерности его использования.

С этой точки зрения единственным условием разработки и реализации наиболее эффективной педагогической технологии является технологическая подготовка будущего специалиста и требуется проектирования эффективной структуры содержания технологической подготовки будущих специалистов. Качественное преподавание на уроках музыки зависят от компетентности учителя и применения целенаправленных технологий обучения. Исследования по педагогическому проектированию и совершенствованию технологии фомирования профессиональной компетентности будущих учителей являются главным фактором развития образования и практики его многосторонней организации. Также, в приведенных исследовательских работах отражены вопросы подготовки будущих учителей к применению инновационных технологий, народной педагогики, информатизации, формирования оценочной компетентности и др.

Говоря о профессии учителя музыки, правомерно раскрыть его музыкально-педагогическую деятельность. Современная педагогическая теория и практика предполагает способность педагога - музыканта к самостоятельному планированию, контролю, регулированию своих образовательных и профессиональных действий и деяний, к общекультурному, компетентностному широкому образованию. Профессиональная деятельность учителя музыки заключается в ознакомлении обучающихся с музыкальными ценностями, содержащимися в

художественных образах музыкальной культуры. Музыкально-педагогическая деятельность, как и любая другая, существует в виде последовательности действий соответствущих определенному уровню формирования музыкально - педагогического качества специалиста. Она обеспечивает весь спектр педагогического и специализированного образования.

Будущий учитель музыки должен иметь многофункциональную подготовку, включающую личностные качества, соответствующие знания и умения, определяющие способность согласно законам и правилам образованиявыполнять профессиональные, воспитательные функции педагогического обучения. Являясь проводником музыкальной культуры, будущий учитель музыки должен чувствовать ответственность за музыкальное воспитание учащихся.

В технологии специального профессионального обучения учителя музыки общеобразовательных школ музыкально-исполнительская деятельность по инструментальным дисциплинам определяется как один из главных факторов профессиональной компететности. Для раскрытия структуры и содержания технологии образовательного курса учителя музыки общеобразовательной школы мы решили проанализировать особенности его профессиональной деятельности. Профессиональная деятельность учителя музыки имеет специфику, которая определяется взаимосвязанными элементами понятий как «учитель» и «музыкант». Так как учитель музыки общеобразовательных школ одновременно является и учителем и музыкантом в одном лице, то основным профессиональным качеством учителя музыки общеобразовательной школы является владение игрой на определенном музыкальном инструменте (на фортепиано, домбре, кобызе или на баяне). Музыкально-исполнительская деятельность будущего учителя музыки характеризуется как взаимодействие автора и исполнителя музыкального произведения, т.е. учителя, которое направлено на воспроизведение и раскрытие содержания музыкального произведения, тем самым донесение до ученика, т.е. слушателя, художественного образа, основного авторского замысла.

Музыкальное исполнение произведения выполняет коммуникативную функцию и является широко признанным в мире информационным ресурсом, способным влиять на эмоциональные состояния общественных масс в различных проявлениях, как благоприятно, так и негативно.

В музыкально-исполнительскую деятельность входят воспроизведение музыкального текста произведения, истолкование его художественного образа, идеи, смысла, отбор наиболее приемлемых выразительных средств для точной интерпретации содержания композиторского замысла

В деятельности будущего учителя музыки изначально заложена творческая составляющая, которая открывает возможности для творческой самореализации. Она в основном проявляется в их способности ярко исполнять музыкальные произведения, интерпретируя и вызывая у слушателей эмоциональное воодушевление. Способности музыкантов - учителей музыки к содержательному воспроизведению музыкальных сочинений исходят от их внутреннего содержания, личностных качеств: общей культуры, общих знаний, мышлений, мировоззрения, способностей, включая музыкальные, эмоциальные качества.

Закономерными этапами формирования профессионализма педагогической деятельности будущего учителя музыки являются накопление знаний, умений и навыков, при этом развитие художественно-творческих способностей происходит постоянно. Профессия учителя музыки предполагает обязательное наличие общих педагогических и специальных способностей на стыке педагогики и музыкального искусства.

Сегодня учитель музыки призван выполнять не только педагогическую функцию, но и просветительскую, так как мощный поток современной культуры, влияющий на сознание ученика, развивает интеллект, вкус, воображение, мышление с разных сторон, и это является главной задачей в просветительской деятельности учителя музыки, которая становится фундаментом для реализации воспитательных задач.

Это требует компетентного подхода к специальному профессиональному обучению учителей музыки, что приводит к обновлению содержания, к созданию технологии формирования профессиональной компетентности. Проблема подготовки будущего специалиста не утратила своей актуальности на всех этапах развития общества. Потому что на каждом этапе развития человечества меняются социально-экономические задачи общества и возникают новые требования к проблеме подготовки специалистов.

Исследователи деятельности учителя музыки отмечают, что содержание технологии формирования профессиональной компетентности сложный и многогранный процесс.

Деятельность учителя музыки, в том числе на дисциплине основной музыкальный инструмент - фортепиано, который является одним из его составных видов, предусматривает как педагогическую, просветительскую, так и музыкальную, музыкально-исполнительскую деятельность.

Практика показывает, что будущему учителю музыки, с творческим подходом, вместе с полученными знаниями в области педагогики, психологии, музыкального искусства также нужно владение специальными знаниями, умениями, особых личностных качеств с профессионально-творческим потенциалом, готовым к профессионально-творческой деятельности, особенно на дисциплине основной музыкальный инструмент - фортепиано. Однако, несмотря на все это, спрос на подготовку профессионально компетентного учителя музыки по-прежнему растет.

Ключевые компетенции, составляющие формирование технологии профессиональной компетентности будущих учителей специальности музыкального образования, определяются на основе основной цели высшего образования, структурной репрезентации социального опыта и личностного опыта, а также основных видов деятельности, позволяющих будущему учителю овладеть социальным опытом, овладеть навыками практической деятельности и жизнедеятельности в современном обществе.

Понятие «компетентность» объединяет в себе не только когнитивную, но и этическую, мотивационную, поведенческую и социальную составляющие.Определение смыслового понятия компетенции в широком контексте в окончательных результатах определения качества обучения вызывает неопределенность шкалы оценивания. Об этом свидетельствует содержание основных ключевых компетенций, приведенных А.В. Хуторским [15]. Приведенное выше рассмотрение компетентности, компетентностного подхода в общем образовании свидетельствует о достоверности суждений всех исследователей о высокой сложности их измерения и оценки. Вместе с тем, сопоставление оценки компетентности с оценкой воспитанности, общей культуры человека, помогает в решении проблемы с гуманизацией и повышением качества образования.

Максимально качественное совершенствование учебного процесса зависит от эффективной организации специальных методов и приемов в процессе обучения. Новые технологии и новые идеи воспитания и образованияактуализируют компетентностный подход, так как, профессионально компетентный учитель правильно влияет на формирование творчества учащихся в воспитательно-образовательном процессе школы и может достигать удовлетворительных результатов и вызывать уважение среди коллег и родителей учеников ив полной мере осуществлять накопительный прогресс в освоении профессиональными возможностями.

В работе Дж.Рэйвена "компетентность в современном обществе", опубликованной в Лондоне в 1984 году, было разработано содержание понятия "социальные компетенции/компетенции" [17] .

Мы убедились, что вопросы, направленные на определение смысла понятия «компетенция» на казахском языке, часто используются в научно-методических изданиях, документах, определяющих образовательную политику и в социальной, философской, психологической, педагогической литературе. Это связано с системно-практической деятельностью данного понятия в общем образовании. В традиционной методике обучения «компетентность» не является новым понятием, в котором выделены несколько важных элементов:

1) результаты накопленной практики познавательной деятельности;

2) реализации и применения конкретных ситуативных аспектов деятельности;

3) построения социальных и коммуникативных отношений;

4) результаты реализации когнитивных процессов в общественных морально-эмоциональных отношениях

Усвоение опыта этих четырех типов формирует у учащихся сложные культурологические способности к действию, эти способности называются компетенциями.

Опираясь на изложенные выше теоретические идеи, дадим свое определение понятию категории «компетенции»: Компетенция-способность использовать полученные знания; способность владеть умениями в отношении будущей выбранной профессии; совокупность интегративных качеств личности, соответствующих уровню социального развития, способных противостоять факторам воздействия окружающей среды. Компетентность - это способность человека решать определенный круг проблем.

По мнению Ю. Скжипчака компетенция педагога должна стать главным условием его профессиональной деятельности. Обучение самоуправлению и самооценке - главный принцип на пути развития профессиональной компетентности педагога в системе повышения квалификации. Формирование профессиональной компетентности педагога должно быть направлено, с одной стороны, на развитие внутренних личностных ресурсов учителя, с другой- удовлетворять запросы государства и школы [18].

Для определения теоретической основы формирования технологии обученияучителя музыки в системе образования приведем самостоятельное определение данного термина. Профессиональная компетентность – единство теоретической и практической готовности, способности личности к повышению профессиональной деятельности, подразумевает, что компетентность педагога – это понятие, обозначающее свойство личности, связанное с умением использовать знания и опыт данной личности в конкретной ситуации.

Углубленный анализ рассуждений ученых, исследовавших проблему профессиональной компетентности, позволяет охарактеризовать компетентность педагога в условиях образования в комплексе с тремя аспектами:

1. смысловой аспект - осмысление ситуации, отношение к ней, в данном случае теоретические основы обучения, осмысление острых проблем;

2. проблемный практический аспект - характеризует в данной ситуации постановку и определение перед педагогом путей достижения цели, норм задачи;

3. коммуникативный аспект- обеспечивает вовлеченность и взаимовлияние педагога в данный процесс.

По мнению Сыдыковой Р.Ш. «важнейшими критериями эффективности новых технологий музыкально-педагогического образования признаны стратегические направления совершенствования образовательного процесса: гуманизация образования, гуманитаризация содержания обучения, создание условий в образовательном процессе для развития креативной (творческостной) личности, имеющей установку на творческую самореализацию» [19].

Экстраполируя вышесказанное в контекст нашего исследования, можно отметить понимание единых принципов технологии преподавания специализированных инструментально-исполнительских дисциплин преломленных сквозь специфику творческого педагогического сотрудничества в деятельности студента и преподавателя. Технология формирования образовательного профессионального обученияучителя музыки,ориентированная на развитие его креативности, методами приобщения к миру музыки через переживания и сопричастия к художественно-исполнительскому творчеству и музыкальному творчеству, предполагает внедрение принципов и технологии личностно-ориентированного образования. Это означает, что в преподавании специализированных дисциплин будет использован – открытый характер заданий, уважительное отношение к индивидуальности будущего учителя музыки, диалогическое общение преподавателя со студентом и студента со студентами, сочетание индивидуальных форм работы с коллективными, создают возможность активного метода коллабораций.

И это логично, потому как мы исходим, что именно деятельность является условием развития человека, а музыкальное искусство, как «многозначное занятие, отвечающее преобразования, (креативности) выражения и коммуникации личностного смысла компетентности учителя музыки, являющегося предметной сферой прикладного характера, способствующее качественным изменениям в становлении личности в плане ценностного, на наш взгляд, является мнение.

Основывая на сказанном, отметим, что создание комфортных условий для обучающихся и педагога музыканта в ходе проектирования и проведения самого процесса обучения, есть тщательно продуманный процесс взаимодействия учебной и педагогической деятельности.

Профессиональная подготовка учителей музыки определяя область художественного вида педагогики, имеет определенную специфичность, характерную для ее существования. Универсальность музыкально-педагогической подготовки будущих учителей музыки, связанная с широким полем педагогического воздействия, акцентирует проявление профессиональных компетенций, которые включают синергийные связи между различными направлениями в музыкальном, общесоциальном, педагогическом, историческом в смежных видах искусств и психологическом обучении.

Список использованной литературы

1. Гершунский Б.С. Готово ли современное образование ответить на вопросы XXI века: // Педагогика. 2001, №10. – С. 3-12.

2. Надоховская Т.А. Траектория профессиональной карьеры как реализация формирования личности специалиста в высших профессиональных учебных заведениях // Образование в сфере культуры, 2005. – № 2. - С.111-115

3. Курганский С.И. Интенсификация развития образовательной системы вуза: субъектно-развивающий подход // Вестник МГУКИ. 2005.- № 2.- С.102-107

4. Осиновская Л.М. Профессиональная подготовка к процессу формирования образа жизни. // Тр. Междунар.науч.конф. «Наука и образование на пороге XXI века, посвященной 10-летию Южно-Казахстанского гуманитарного института им. М.С. Сапарбаева. – Шымкент, 2004. – Т. 1.- 236 с.

5 .Сластенин В.А. Целостный педагогический процесс как объект профессиональной деятельности учителя. – М.: Просвещение, 1996. – 208с.

6. Надоховская Т.А. Траектория профессиональной карьеры как реализация формирования личности специалиста в высших профессиональных учебных заведениях // Образование в сфере культуры, 2005. – № 2. - С.111-115

7. Джердималиева Р.Р., Абенова Ж.А. Проблемы раазвития личности педагога-музыканта // Межвузовский сборник научных статей Алматы; 2006. – 44-50 с.

8. Годник С.М., Козберг Г.А. Становление профессиональной компетности учителя. – Воронеж: ВГУ, 2004. – 345с.

9. Зеер Э.Ф. Стратегические ориентиры подготовки педагогических кадров для системы непрерывного профессионального образования // Образование и наука,2020, Том 22.-№ 2.-с.9.

10. Подласый И.П. Педагогика. Гуманитарный издательский центр.-Владос, 2000. – 576 с.

11. Харламов И.Ф. Психологические основы формирования личности учителя. – М., 2018.

12. Сэт Э.К. Развитие творческой активности студентов в классе хорового дирижирования музыкально-педагогического факультета педагогического института. дисс.канд.пед.наук., - М.- 1974. – 201с.

13. Шустова Е.Н. Музыкально-эстетическая подготовка учителя музыки / Проблемы художественно-эстетической подготовки современного учителя. / -Иркутск, 1997.- С.152-156.

14. Брановский Ю.С. Введение в педагогическую информатику. – Ставрополь: СГПУ, 1995. – 206с.

15. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций // Интерент-журнал «Эйдос».- 2005, декабрь – 12 // http://www.eidos.ru

16. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Просвещение, 1996. – 303 с.

17. Рэйвен Дж. Компететность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М.: Знание, 2002. – С.12.

18. Скжипчак Ю., Маркова А.К. Психология профессионализма / Москва.: Знание, 1996. 308с

19. Сыдыкова Р.Ш. Креативная личность педагога – музыканта: Теория и технология развития монография – Алматы: «Нурлы-Бейне», 2017. – 284с.

METHODOLOGICAL BASICS OF THE COMPETENCE APPROACH IN THE PROCESS OF EDUCATION OF TECHNICAL STUDENTS

Zhanna Khuda
Dniprovsky State Technical University

Modern high-tech society dictates high requirements for training in the professional field that is caused by the need to improve the competitiveness of graduates in the labor market. In this regard, one of the priorities of the modernization of higher technical education is considered a transition to a competency-oriented education, which primarily defines requirements for professionals to meet the needs and demands of today. This, in turn, leads to the search for new principles of educational process at the university, which are based on the integration of vocational, technological and methodological components of the content of teacher education.

A competency-oriented education - is an objective phenomenon, which is caused by socio-economic, political and psychological-pedagogical prerequisites. First, it a reaction vocational education to economic conditions, processes which change. Market dictates new layer of requirements to expert that are not included in the programs of specialist training and educational standards. New requirements are not associated with any particular discipline, they differ versatility. Their formation requires not only new content of subjects, and new educational technologies. The competency- oriented approach to learning, we understand as the approach to the educational process, which aims at acquiring by person a certain amount of knowledge and experience that allow it to draw conclusions, clearly express their thoughts, to act adequately in different situations.

A competency-oriented educational purposes must comply with the content of specialist predict the formation of an integrated body of knowledge, skills and competence training facility in a specific field of activity. Purposes of competency-oriented educational must comply with the content of activity of specialist, predict the formation of an integrated complex of knowledge, skills and competence facility of training in a specific field of activity. Aims is to achieve the object of teaching a certain level of competence, consider the principle of consistency and consistency in training and provide gradual formation levels of competence. Implementation of competence-oriented approach requires the development of new psychological and teaching technology training, which would be focused on the development of activity-ability of the individual as the ultimate goal of training, not only to playback professional knowledge and skills. This does not mean that all task canceled of playback of knowledge, this means that in the process of learning must change priority of tasks.

The transition from subject-contents educational model to model competence is objective requirement and response of higher technical education to acceleration of technological components. In modern conditions the quality of higher technical education is determined primarily not so much the amount of knowledge a graduate student on specific subjects as by level of its involvement in the integrated areas of future professional activity, which is achieved in process of implementation of educational programs. Implementing of competency educational model provides the appropriate changes of methods of teaching certain disciplines, correcting of content and scope of various components of the curriculum. Orientation of change of methodology of higher technical education in the context of a competency model should be based on the model of professional and specialist knowledge of the industry, specific of professional activity of these professionals. The formation of professional competence of future specialist, i.e. personal development in the vocational education through content, which includes not only a list of subjects, but also the skills and abilities that are generated in the process of acquisition of and during the traineeship.

A SET OF INTERACTIVE EXERCISES AS A MEANS OF TEACHING SECONDARY SCHOOL STUDENTS TO COMMUNICATE IN ENGLISH

Anesova A.Zh.
PhD, Acting Professor of Toraighyrov University,
Kazakhstan, Pavlodar
Zharmukanovna A.Z.
2nd year Master's degree student of K.Zhubanov Aktobe Regional University, Kazakhstan, Aktobe

Abstract

The formation of competencies in the process of teaching a foreign language is the most important task of the educational paradigm functioning at the present stage. Among the many specific educational tasks aimed at the formation of competencies in foreign language education, the task associated with the strengthening of the communicative component is highlighted. The communicative component of foreign language education is a system of competencies, the content of which includes knowledge, skills and skills of the 4th intercultural plan. Modern youth should not only possess certain knowledge in the field of a foreign language, its system or individual aspects, but also be able to use this knowledge in active activities and in interpersonal communication. Thus, an important aspect of learning a foreign language is the formation of productive communication skills in various conditions and situations. This is spelled out in the new educational standards of the Republic of Kazakhstan and is considered as an important component of foreign language education at all stages. Communication training will be more effective if interactive exercises are put into practice

Keywords: *communication, foreign language education, interactive exercises, level of proficiency, discussion, productive speech*

Introduction

Communicative competencies, according to I. N. Zotova, are formed precisely as communicative skills, while it is impossible to associate communicative skills exclusively with communication skills, since after all these concepts are differentiated at the functional level. The communication skill assumes mainly a system of abilities to carry out verbal communication, while communicative skills are not just the ability to perform a productive speech act, but also the ability to activate thinking during communication, create a certain emotional environment that contributes to an effective communication process [1].

Interactivity always accompanies communication, and it cannot be understood solely as a property of the latter. At the same time, in the theory and practice of teaching foreign languages, interactivity is described as a condition for comprehensive communication between students. This concept includes the category of monologue, the category of dialogue, and even the category of polylogical speech activity [2]

In the 8th grade, you can use both interactive game exercises and exercises related to discussions, debates, round tables. Let's highlight the following types of interactive exercises that can be used to form dialogic speech skills in teaching English in the 8th grade:

– interactive exercises for the formation of social and status relationships (for example, a discussion about human rights and duties, a conversation about culture, traditions, customs, everyday life of English-speaking countries);

– interactive exercises for the formation of role relationships (playing informal roles in a situation of speech communication);

– interactive exercises for the formation of relations of joint activity (exchange of experience, group work);

– interactive exercises for the formation of moral relations[3].

It is advisable to create a communicative space in the classroom, which is characterized by the relevance of the process of communication between students and the teacher. The teacher should not act as a supervisor and supervisor. He should position himself as a communicant who has a slightly more capacious baggage of knowledge and skills and is ready to share them with students[4].

Interactive methods are quite widely represented in pedagogical practice: role-playing, "Brainstorming", "Brownian motion", mental maps, debates and discussions, project tasks, "Choose a

position", "Fishbone", "Cinquain", problem-based learning. Let's look at some of the most popular methods on the basis of which we have developed exercises. Discussion, according to A.N. Shamov, is a type of oral speech, in particular dialogical, characterized by the participation of a large number of participants who express opinions on the topic [5]. There are several variations of the discussion – debates, round table discussions, problem and role-playing discussions. The use of this method in the classroom contributes to the formation of students' views, since the perception of conflicting arguments allows us to consider the problematic issue from several sides. A variant of the discussion can be considered the "Choose a position" method. Its basis is the ambiguity of the phenomenon or concept under discussion. The classroom should be conditionally divided into sectors, and, depending on the position, students occupy one or another corner. The main task is to explain and proof of their position, in compliance with the rules of discussion and behavior in the classroom, which are usually set by the teacher in advance and discussed before starting work. At the same time, the teacher may ask additional questions if the student's position is not clear to him.

Brainstorming is a method based on taking into account any opinion or idea of a student on a given problem. All statements must be recorded in writing without evaluation of their content, without requirements for substantiation or proof of opinion[6]. This method of work allows not only to save time when working with a large amount of information, but also motivates students who are lagging behind or afraid of criticism to also take an active part. Students are given complete freedom to supplement and develop the ideas of other students, without criticism. In addition, the level of awareness of students on the topic of the lesson can be measured.

The "Brownian motion" consists in the teacher creating questionnaire cards on a specific topic. At the same time, students, having complete freedom of movement in the classroom, enter into mini-dialogues and discussions with classmates, trying to get the most complete information for their questionnaire. Such tasks are suitable for practicing lexical units, and also contribute to the removal of tension or constraint in the team and its cohesion. Questionnaires can have several levels of complexity. With questions already written in advance by the teacher for the initial stage of language learning, or with a keyword around which the question should be built, for a higher level of proficiency[7].

Mind maps or clusters are usually presented in the form of a diagram or drawing that reveals the basic concept from different sides. So, having indicated the main concept in the center, students are invited to write around associations, facts or concepts related to it. One of the advantages is the ability to isolate logical connections between components. The materials and knowledge used in the mental map are systematized, easier and faster rooted in memory. Such cards are easy to supplement and change, they are easy to perform and can be used at almost any stage of the lesson. For example, at the organizational level to check the availability of background knowledge on a topic, or at the final one as a reflection and consolidation of the lexical or cultural material passed[8].

The use of a set of exercises is required for the formation of foreign language communicative competence and universal educational actions. The more diverse the exercises, the higher the level of motivation of students to study a foreign language and the easier and faster the assimilation of the educational program and the development of skills.

The following exercises, developed with the aim of using interactive teaching methods in foreign language lessons at school, are aimed at encouraging the manifestation of independence in working in the classroom, as well as closer cooperation interaction with other students. In addition, the main purpose of the exercises is the formation and development of speaking skills, both monologue and dialogic speech[9].

Exercise 1 – "Brownian motion".

The goal is the development of prepared dialogical and monologue speech; the formation of a respectful attitude to

the opinion of others.

Task: Use the questioner to ask you classmates about their school life. Analyze their answers and make a short monologue about their preferences.

1) How much time does it usually take you to get to school?
2) Do you like wearing uniform?
3) What 3 things do you have in your bag?
4) Name 4 of your favourite school subjects.
5) Which school subject don't you like?
6) How do you usually behave at the lessons?
7) What is your mark in English for the last term?

8) What do you do when the lessons are over?

9) Do you use computer to do homework? 10) What is your hobby?

Exercise 2 – "Brainstorming", a creative task.

The goal is to develop speaking skills; formation of teamwork skills; team building through participation in joint activities.

***Task**: Work in pairs or in small groups. Think of an ideal school or a school of future. Make notes about:*

- *its location*
- *size*
- *number of classes a day*
- *school subjects*
- *equipment*

Write down as many ideas as you can, you are free to add your own ones. Make a small booklet of the school you've created. Use pictures and be creative.

Exercise 3 – mental map.

The goal is to develop speaking skills; skills of working in pairs, preventing conflict situations; stimulating

the creative abilities of students.

***Task:** Work in pairs. Make a mind map of your associations with the word "school". You can use the plan provided below to help you, or you can work on your own. Use different colours for different aspects. Show relations between topics if there are any.*

Plan:

- *School subjects*
- *Days of studying*
- *Sports equipment*
- *Computer and Internet access*
- *School utensils*
- *Emotions*

Exercise 4 – "Fish-bone".

The goal is to develop the skill of speaking, the formation of skills of working in pairs; the development of skills of logical thinking,

analysis and generalization.

***Task:** Work in pairs. Think of a list of school rules that students should obey. Divide them into two groups – strict and mild. Make a scheme called "Fishbone". Write the word School at the beginning, then write down the rules in two parts, at the end make a conclusion whether you would like to study under such rules.*

Exercise 5 – "Choose a position", discussion.

The goal is to develop the skills of monologue speech and discussion; skills of argumentation of one's point of view; formation of a value attitude to the opinion of others.

Divide the classroom into 3 parts. Go through the list of following statements and decide whether they are fair, controversial or wrong. Take one of the corners with corresponding idea and give arguments to prove your point of view.

- *School isn't the best place to get education*
- *Exams are a good way of testing the level of knowledge*
- *Teachers should teach more than one subject*
- *Girls and boys should go to different schools*
- *Parents should know about their child's marks*

Conclusion

The main objectives of the presented exercises are to encourage the participation of students in the discussion or presentation of the results of the work. When using such methods, students gain some freedom when learning a language, they can overcome embarrassment when expressing their opinions or attitudes to a particular topic. There is also a simulation of real communication situations, which indicates the practice-oriented nature of this method of teaching. Interactive methods based on interaction and exchange of ideas contribute to the creation of a work-friendly atmosphere, develop not only educational, but also personal qualities of students. Their versatility makes it possible to apply them at almost any stage of the lesson, and communication with peers and new ways of learning the language increase the motivation of students.

References

1. Zotova I. Characteristics of communicative competence // News of TRGU. Thematic issue "Psychology and Pedagogy". Taganrog: 2013. No. 13. p. 225 .

2. Trofimova G.S. Pedagogical communicative competence: theoretical and applied aspects. Izhevsk: UdGU, 2012. - 116 p.

3. Mirolyubov A. A. Communicative exercises as a basis for the formation of a general educational standard in foreign languages / A. A. Mirolyubov // Standards and monitoring in education. 2004. - No. 2. - pp. 17-18.

4. Melkaeva, R.V. Interactive methods of teaching English / R.V. Melkaeva, A.M. Radin // Symbol of Science: International Scientific Journal. – 2017. – No.12. – pp. 147-149.

5. Passov, E.I. Foreign language lesson in secondary school: A manual for teachers of foreign languages. 2nd edition, dorab. Series: Library of a foreign language teacher. / E.I. Passov. – M.: Enlightenment, 1988. – 223 p.

7. Ponachugin, A.V. The practice of using interactive technologies for the preparation of bachelors of applied Informatics during the COVID-19 pandemic / A.V. Ponachugin // Bulletin of the Mininsky University. - 2020. – Vol. 8. – No. 4. – P. 6.

8. Safonova, L.Yu. Methods of interactive learning. Methodical instructions / L.Yu. Safonova. – Great Bows: Pskov State University, 2015. – 86 p.

9. Shamov, A.N. Theory of methods of teaching foreign languages : a short dictionary of methodological terms / A.N. Shamov, I.E. Zueva. – N. Novgorod: Nizhny Novgorod Institute of Education Development, 2016. – 59 p.

METHODS OF COMPLEX APPLICATION OF COMPUTER PROGRAMS AND VIDEOS IN TEACHING BIOLOGY AT SCHOOL

Zhumagulova K.A.
Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Professor of Abay Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
Zhumash Zh.A.
1st year Master's degree student
Abay Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty

Abstract

The article briefly describes the essence of ICT tools in teaching biology, types of electronic educational publications on biology. The mechanisms of working with multimedia tools in the classroom and in extracurricular activities of a biology teacher are shown. The results of a pedagogical experiment on the problem of using multimedia tools in teaching biology are summarized. There are some competencies that must be developed in living in the 21st century. They are critical thinking skill, problem solving, creativity and innovation, communication and collaboration, social skill and cross culture, and mastery of information.

Keywords: *ICT tools, ways of using multimedia tools, biology, communication, problem solving, creativity, self-directed learners*

Introduction

A modern teacher requires not only a deep expert in his subject, but also historical cognitive, pedagogical and psychological literacy, political and economic knowledge and information literacy. The intensity of the flow of information received by students is constantly increasing.

Multimedia is an information environment with various channels for obtaining aggregate information. Didactic situations artificially created by multimedia programs imitate the natural sensations of sound, drawing, presence, and allow you to create a virtual learning environment [1,p.110].

Scientists note that using multimedia means saves 30% of the time spent on studying the content of educational material.

Unfortunately, at present there is still a problem of the high cost of purchasing computers, demonstration equipment, electronic instruments, audio players, etc. In general education institutions. Many teachers independently develop and apply multimedia tools to biology lessons.Teaching biology with the help of multimedia means is carried out by special methods, software and technical means (video, audio means, computers, mobile phones, telecommunication networks).

Multimedia tools in the field of teaching biological education will help to solve the following typical tasks:

1. intensification of the educational process, including improving the quality and effectiveness of training; educational motivation of cognitive activity of students; deepening of interdisciplinary connections.

2. Development of personal qualities of students: analytical, constructive and creative thinking; communication skills in communication and cooperation with classmates; ability to defend your point of view; independent work skills; ability to overcome intellectual difficulties, etc.

The work of a biology teacher with multimedia means involves the acquisition of commonly used, general pedagogical and subject-pedagogical skills [2,p.24].

Activity of a biology teacher with multimedia tools:

- preparation and use of information environment components;

- planning and organization of the educational process in the classroom;

- organization of visual communication and coordination, placement of employees, management of the telecommunications network of the office, the briefing venue;

- the function of individual monitoring of the health status of students, providing differentiated assistance.

The study of the concept of multimedia methods in the theory and methodology of teaching biology was first described by I. N. Ponomareva in 2003. The manual presents the features of multimedia

methods of teaching biology for students of biological faculties of pedagogical universities, a multimedia lecture and a description of multimedia practical work[3, p.175].

Signs of multimedia teaching methods verbal, visual and practical methods combine all channels of information transmission, which can be considered complex, integrated or multifunctional.

What is the role of multimedia skills in the practice of a biology teacher?

Multimedia, like traditional teaching tools, perform a trinity of didactic functions: teaching within the discipline, development, education.

1. The most common way of using multimedia is the use of educational electronic resources by a biology teacher.

There are the following types of educational electronic resources in biology:

- electronic edition containing text, digital complex, graphic, musical, speech, photo, video, audio and other information, as well as collectible printed documentation (maps, reproductions, archival sources, etc.). Electronic edition can be made in a magnetic or optical environment[4,p.65];

Research methods:

The pedagogical experiment took place in a secondary school and consisted of the stages of identification and training. The identification stage provided for an interview, a questionnaire.Direct contact with teachers at the designated stage of the study made it possible to determine the importance of using multimedia in the educational process[5, p.112].

One of the survey questions is aimed at determining the value of multimedia teaching tools in the process of teaching biology. Teachers showed the values of using ICT tools:

-development of educational motivation and interest in the subject-42%;

- formation and development of knowledge in biology-25%;

- development of universal educational activities-20%;

- helps teachers to see students in an unconventional form of education-8%.

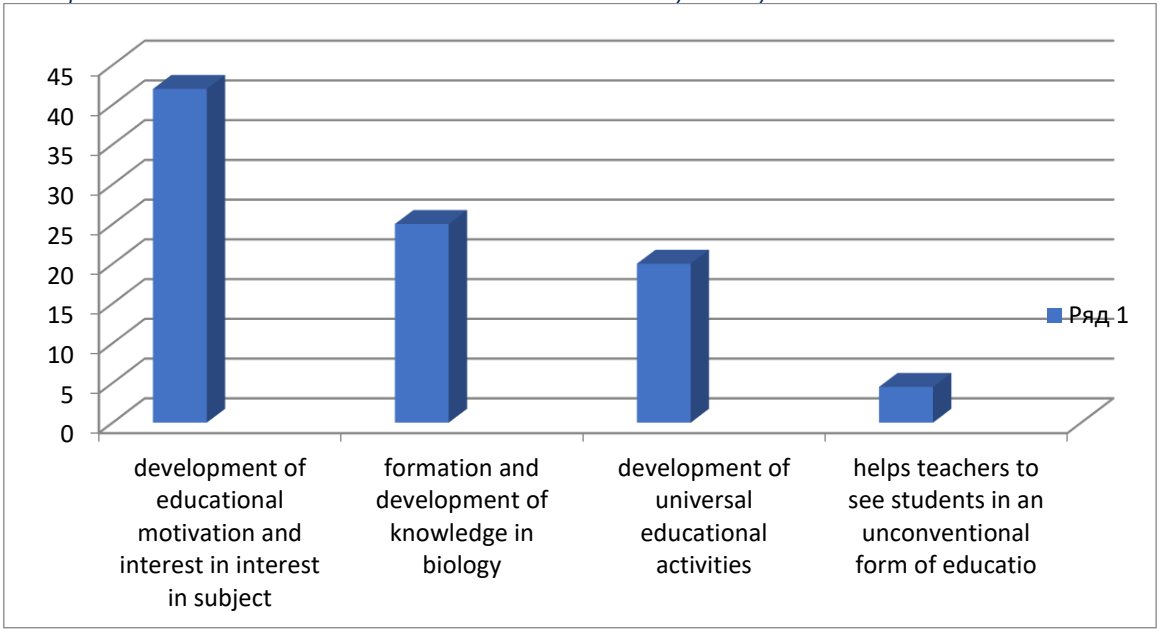

Figure 1: *Teachers' answers towards the value of multimedia teaching tools in the process of teaching biology*

Biology teachers told what types of ICT tools are used in lessons:

Table 1

Teachers'attitudes on the use of the type of multimedia technologies

Types of ICT	*Percentage of teachers' responses*
Electronic educational publications	*30*
presentations on an interactive whiteboard	*28*
Thematic collections	*25*
Collection of test materials	*19*
Using own methodological developments	*16*
Use of Internet sites	*7*

The leading functions in the work of a biology teacher with multimedia are: the function of preparing the components of the information environment, the function of organizing learning, the function of the process, the organization of activation and management in the classroom, individual control over the work of students. There are various ways to use multimedia tools (the use of educational electronic resources, the development and use of computer presentations by the teacher, the development and use of "ready-made" test materials, the development of thematic collections on biology)[6,p.235].

The effectiveness of using multimedia tools in biology lessons is due to the developed structure of the lesson, the complex didactic purpose with other visual aids, the content of educational electronic resources, the possibility of visiting a computer classroom, the acquisition of elementary computer skills by students, etc.

When choosing the type of multimedia tool and introducing it into the education system, the process should be guided by the learning objectives; the specifics of the content of the topic being studied; the type and structure of the lesson; the age characteristics of the student; the material equipment of the cabinet.

Conclusion

Based on the conducted research, we came to the following conclusion.

The problem of using media in the educational process is relevant in the modern conditions of general biological education. Currently, psychologists, educators, methodologists in general define the special role and place of multimedia means of informatization of society.

The use of multimedia means is characterized as a method organized by the teacher in the educational process in order to form qualitative knowledge and develop students' skills, develop cognitive interests, abilities and personal qualities of the student promotes development.

References

1. Tatarintsev A. I. The use of information and communication technologies in the lessons of technology / / concept. - 2013. - No. 1 (January). - Art 13012. -URL:

http://ekoncept.ru/2013/13012.htm 2.

2. Makarova O. B. Information and communication technologies in natural sciences education. - Novosibirsk: NGPU, 2011. - 64 P.

3. Glazunova L. A.: Technology for creating thematic multimedia presentations of students biology lessons / / Biology at school. - 2012. - No. 8. - pp. 23-28.

4. Burrow, A K ; 2018 The Bulletin of the Ecological Society of America 99 (1) 137–150

5. Dolmans, D H J M., De Grave, W, Wolfhagen, I H A P, & Van Der Vleuten, C P M; 2021; Medical Education 39 (7) 732–741

6. Orozco, J A & Yangco, R T; 2016 Asian Journal of Biology Education 9 , pp. 1–10

NATIONAL GAMES

Bisariev Ibrahim Bekeshovich
Kazakh National Girls' Pedagogical University,
Senior teacher,
Republic of Kazakhstan
Tleukabulov Marat Karimovich
Senior lecturer,
Academy of Logistics and Transport,
Almaty, Kazakhstan
Aldabergenova Sholpan Amirbekovna
Senior lecturer,
Academy of Logistics and Transport
Spanov Zhanbolat Begaidarovych
Senior lecturer,
Academy of Logistics and Transport
Igibaev Zhasulan Ormanovich
Senior lecturer,
Academy of Logistics and Transport

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР

Бисариев Ибрагим Бекешович
Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Аға оқытушы
Қазақстан Республикасы
Тлеукабулов Марат Каримович
Сениор лектор
Логистика және көлік академиясы
Алматы, Қазақстан
Алдабергенова Шолпан Амирбековна
Сениор лектор
Логистика және көлік академиясы
Спанов Жанболат Бегайдарович
Сениор лектор
Логистика және көлік академиясы
Игибаев Жасулан Орманович
Сениор лектор
Логистика және көлік академиясы

Қазақта 150-ге тарта ұлттық ойындар барын біліп пе едіңіз?! Оларды зерттеген Е.Сағындықов, Ә.Диваев секілді ғалымдар: ойын-сауық, тұрмыс-салт ойындары, жануарлар дүниесі, аңшылыққа байланысты ойындар, дене шынықтыру спорт ойындары деп бөліп қарастырады. Әрине, ол ойындардың бүгінде біразы ел есінен шығып, ұмытылып кетті.

Халық арасында кең таралған ұлттық ойындардың 12 түрінің шарттарына жекелеп тоқталуды жөн санадық.

***Көкпар** – көптің көзайымына айналған ат пен жігітті сынға салатын тартыс түрі. Оның «дода және жаппай тартыс» деп аталатын екі түрлі әдісі біздің халық арасында кең таралған. Дода тартыс екі команда арасында өтетін болса, жаппай тартыста жеке шабандоздар өздігінше жеңіске жетуге тырысады. Көкпарда ер-жігіттің күшін, төзімділігін, батылдығы мен ептілігі сыналады. Сондай-ақ, бұл спорт түрі жылқы малының да жүйріктілігін көрсетеді. Көкпар тарту қатысушылардың санына байланысты 8-15 минут аралығында өтеді. Көкпаршылардың мақсаты – орталық шеңберде жатқан 70-80 келі тартатын серкені өз командасының «отауына» түсіру. Егер әр команда 5 адамнан болса, ұзындығы 300 м, ені 100 м, 10 адам болса – 500х200 м, 15 адамнан болса – 700х300 м, 20 адамнан болса – 1000х500 м болады көкпар алаңы болады. Қай команда «отауына» көбірек серке салса, сол команда жеңіске жетеді.*

Аударыспақ – ежелден келе жатқан күш және айла-тәсіл арқылы салт аттылардың ер үстінен аударып түсіретін қазақтың ұлттық ойындарының бірі. Бұл ойын жауынгерлердің сын сағатта найза, қылыш қолдану арқылы дұшпанын жеңуге тигізер көмегі зор болған. Қайрат-күші мол, шапшаң қимылдап, ат үстінде еркін отыратын жігіттердің бақ сынасар сайысы бүгінге дейін үлкен той жиын, мерекелерде ойнатылады.

Қыз қуу – жазық жерде өткізілетін ойын. Мәреге 300 метр жетпейтін тұстан қыз бен жігіттен құралған жұптар жарысқа қатысады. Дегенмен, қыз бен жігіттің арасы 15-20 метрдей болуы шарт. Арнайы белгі берілгенде олар алға шаба жөнеледі. Ойынның шарты бойынша жігіт қызды қуып жетуге міндетті. Қуып жеткендер, қыз бетінен сүюге мүмкіндік алса, жете алмай ұятты болғандар қыз қамшысымен жазаланады. Екеуі де осы жарыс үстінде өздерінің бар өнерлерін, ат үстіндегі шеберліктерін, тапқырлықтарын танытулары керек.

Қазақша күрес – тарихы тереңде жатыр. Жеке адамның білек күші мен айла-амалы бірге сынға салынатын дода түрі. Мұнда жігіттер кіммен қарсылас болса да, қайрат, жігерлеріне қоса шеберліктерімен жеңіп шығуға тиіс. Қазақша күрес күні бүгінге дейін сақталып, халықаралық аренаға шыққан ең танымал ұлттық сайысымыз. Бұл – қазақ халқының осы спорт өнеріне ерекше ден қойып, тәлімдік маңызын ұстап қалғандығының белгісі болса керек.

Ақ сүйек – ай сүттей жарық түндері, жазды күні өткізілетін сауық-сайранға құралған ойын. Ақ сүйекке қыздар мен жігіттер, сондай-ақ балалар да қосылып, араласып ойнай алады. Ойынға ертеректе ірі қаран малды жілігі пайдаланылған. Қатысушылар теңдей болып екіге бөлінген. Сайысты бастаушы ақсүйекті әуелетіп, алыс лақтырады, ал қалғандары осы сүйектің шамамен қайда жерге түсетінін бақылап тұрады. Осылай ойын басталып та кетеді, сүйекті тапқан адам тапқанын айтып, мәреге қарай жүгіре жөнеледі. Екінші топтың қатысушылары оны ұстап алып, құрықтаған ойыншы ары қарай сөреге жүгіре жөнеледі. Міне, осылай кім сүйекті сөреге әкелсе, сол топ жеңімпаз болып есептеледі. Ал жеңілген жақ ән салып беруге міндеттелген. Ойын осылай жалғаса береді.

Сақина салу – арнайы жеребе тартылып, бір қыз бен жігіт ортаға шығады, ал қалғандары қолдарын уыстап тізіліп отырады. Қыз осы отырғандарды алақандарына сақина тастағандай аралап шығады. Әрине, солардың біріне қолындағы олжасын тастап кетуі тиіс. Ал жігіт қыздың кімге қалдырғанын табуы шарт. Дұрыс таба алса, отырған ойыншы айып ретінде өнер көрсетеді, ал жігіт қателессе өзі айыпты болады. Бұл ойында айыпты түрлі жолдар арқылы өтеуге болады, мәселен, жұмбақ шешу, жаңылтпаш айту, би билеп, ән салу. Не айып тартатындығын қатысушылардың өздері бұйырады.

Алты бақан – жастардың жиналып бас қосып, сауық-сайран, әуелеткен ән кешін сыйлайтын тамаша ойын кеші. Мұнда қатысушыларға шек қойылмайды. Бұл ойын далада, жазды күндері арнайы құрылған бақандарда өткізеді. Оны әзірлеу үшін тербелетін тұғыр жасауға ұзындығы 3-4 метрлік алты бақан және үш мықты арқан қажет болады. Айтылған алты бақан үш-үштен жерге төбелері түйістіріліп орнықтырылады да оған көлденең арқалық ағаш байланады. Ал үш арқанның ұшын сол көлденең арқалыққа бекітіп қояды. Міне, осы дайындалған бақандарға қыз бен жігіттер алма-кезек ауысып тербетіліп, ән шырқап, қалғандары осы әнге қосылып керемет кештің көрінісін көрсетеді.

Тоғыз құмалақ – бүгінге дейін өз дәрежесін ұстап тұрған ұлттық ойындарымыздың бірі. Тоғыз құмалақты төрт бұрышты тақтада ойнайды. Тақтаның екі қатарға тоғыз-тоғыздан сопақша келген ұясы, әр қатар үшін бірден жасалған екі қазан болады. Олардың түсі екі бөлек. Әр ойыншыға 81-ден құмалақ беріледі. Олар ұяларға 9-дан орналастырылады. Ойын шарты: тоғыз құмалақтың партиясы ақ пен қараның кезектесіп отыратын жүрісінен тұрады. Ойынды бастаушы адам өзінің кез келген ұяшығында бір құмалақты қалдырып, оларды сағат тіліне қарсы жақтан бастап ұяларға салып шығады. Егер ең соңы құмалақ түскен бәсекелестің ұзындығы тас саны жұп болса, онда ойыншы сол ұядағы құмалақты түгелімен, өз қазанына аударып алады. Ойын барысында ойыншылардың біреуінің ұясында 2 құмалақ қалып, оған қарсыласы ең соңғы тасын салып үлгерсе, ол үш тасты түгел алады да, ұя ойын аягына дейін «тұздыққа» айналады. Бұдан кейін сол ұяға түскен тастар «тұздық» иесінің қазанына көшеді. Қазанына жалпы 82 құмалақ жинаған ойыншы жеңіске жетеді.

Тымпи. Ойынға қатысушылар шеңбер жасап, дөңгелене отырады. Ойынды жүргізуші: «Ал ойынды бастаймыз, бәрің түгел тым-тырыс тымпи!» деп бұйырады. Бұдан кейін бірде-бір ойыншы дыбыс шығармауы, үн қатпауы керек. Мұнда жүргізуші ғана сөйлеуге ерікті. Жүргізуші әзілкеш, күлдіргі болуы керек. Ол әзіл-қалжың сөздерді айтып немесе күлкілі іс-қимылмен қалай да біреуді күлдірудің амалын жасайды. Қалжың жыр да айтады. Бұл жерде тек қалжың өлеңге

қатысушылардың атын қосып, шамдандырмау керек. Жаңылыстыру үшін неше түрлі сұрақтар қойып, көздеріне төнеді. Біреу абайсыз жаңылып сөйлесе не күліп жіберсе, айып тартады. Айыпты өлең айтады, ән салады не би билейді.

Қыз кәде. *Бұл ойында ұзатылатын қыздың жеңгелері мен күйеудің қосшылары тартысқа түседі. Ойынды қыз жағының жеңгелері бастайды. Олар «қалыңсыз қыз болса да, кәдесіз күйеу жоқ» деп жол-жора жасаттырады. Екі жақ әзіл-қалжың қағыстырып, өнер жарысына түседі. Кейбір аймақтарда ұзатылғалы отырған қызды үйден кілемге салып көтеріп алып шығып, дәл аттанар сәтте ойынды бастайтын болған. Ал Қазақстанның кейбір өңірлерінде «қыз кәде» қызды аттандырудан бір күн бұрын өткізілген.*

Асық *ойынын ер балалар ойнайды. Асықтың ең маңыздысы – сақа. Бір-біріне қарсылас болып екі бала немесе бірнеше бала екі топқа бөлініп сайысады. Ойынның негізгі шарты – бір-бірінен асықты көбірек ұту. Асықтың үштабан және алтыатар деген кең таралған екі түрі бар. Үштабан ойнау үшін жерге көлденең сызық сызылып, оған әр ойыншы бір бірден арасын сирек етіп кеней тігеді. Ойынға қатысушылар сақасымен тігулі кенейді атып, үштабан сызылған жерден асырып жіберуі керек, үштабаннан кеней шықпай қалса, сол секілді сақа тимей қалса ойынды келесі ойыншы бастайды.*

Ал алтыатар ойынында кенейлермен қатар, сақасы шықпай қалған баланың сақасы шетіне қосылып тігіледі. Кімде кім сол сақаны жұлып кетсе жерде қойылған барлық кенейге иелік етеді. Бір кенейді жұлып кеткен бала құлатқан олжаны ғана қанағат тұтады. Әр ойыншыға алты рет кезек беріледі. Алты кезектен кейін шетте тұрған сақа аман қалса, кенейлер сол балаға беріледі.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Сағындықов Е.С. / Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы.
2. Құлназаров А.,Жолымбетов Ө./Қазақстан – спортшылар елі. – Алматы.

Philological sciences

OCCASIONALISMS IN THE NOVEL OF OKSANA ZABUZHKO "THE LONGEST JOURNEY"

Inna Rohalska-Yakubova
PhD in Philology, Associate Professor,
State University of Intelligent Technologies and Communication,
Odesa (Ukraine)

ОКАЗІОНАЛЬНІ УТВОРЕННЯ В РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «НАЙДОВША ПОДОРОЖ»

Інна Рогальська-Якубова
кандидат філологічних наук, доцент,
Державний університету інтелектуальних технологій і зв'язку,
м. Одеса (Україна)

Abstracts

The article is devoted to the analysis of O. Zabuzhko's new works. 56% of the words created by the writer belong to neolexemes, constructed with the help of word formation or borrowed, for example, decameronites, leader, sub-Soviet, half-licked wounds, genocides, dehruschevisation, etc. About 16% are new stable expressions, such as: nihilty of nihilty, 83 February. The author often resorts to innovative spellings of well-known lexemes - 28% of cases, here holophrases prevail: still-Soviet Ukraine, Genghis Khan's cloud of troops, old-goebeshny method, Cheka-GPU-NKVD-MGB-KGB-FSB.

Анотація

Стаття присвячена аналізу авторських новотворів О. Забужко. 56% слів, створених письменницею, належать до неолексем, побудованих за допомогою засобів словотвору або запозичених, наприклад, декамеронити, вождиця, підрадянський, напівзализані рани, загеноцидити, дехрущовізація тощо. Близько 16% становлять нові стійкі вирази, як-от: ніщота ніщот, 83 лютого. Авторка часто вдається до новаторського написання відомих лексем – 28% випадків, тут переважає голофразис: ще-радянська Україна, чинґіс-ханова хмара військ, старий-ґебешний метод, ЧК-ҐПУ-НКВД-МҐБ-КҐБ-ФСБ.

Keywords: *neologism, occasionalism, neolexeme, neophraseme, means of word formation.*
Ключові слова: *неологізм, оказіоналізм, неолексема, неофразема, засоби словотвору.*

Постановка проблеми. *У процесі постійного розвитку кожна природна мова збагачується новими словами, що виникають як відбитки епох. Цей процес є звичним й обов'язковим. Деякі письменники, часто прагнучи вирізнити свій ідіолект, представити власну мовну особистість, навмисно вигадують нові слова з відхиленням від загальних норм словотвору для передачі найтонших відтінків почуттів, настроїв, а також для посилення емоційного впливу на реципієнта. До письменників – активних творців оказіоналізмів належить і Оксана Забужко. Функціонування оказіоналізмів у її творах «є ознакою оригінальності мовомислення авторки, свідченням її майстерності. Письменниця створює оказіоналізми, неправильність яких стає художньо або зображально-вагомою, оскільки відіграє емоційно-експресивну роль» [2, с. 201].*

Метою *дослідження є семантичний, словотвірний і контекстуальний аналіз авторських новотворів у кількості 50 одиниць, визначених шляхом суцільної вибірки з роману О. Забужко «Найдовша подорож».*

Аналіз досліджень. *Індивідуально-авторські неологізми часто називають оказіоналізмами. Науковці подають різні визначення терміна, проте можна виділити такі ключові ознаки оказіоналізмів: наявність конкретного автора; невходження в систему мови [10, с. 83]; відсутність регулярної відтворюваності в сучасній літературній мові [3, с. 22]; відсутність загальноприйнятого значення; утворення з порушенням законів словотворення чи мовних норм [11, с. 14-15]; породження в результаті задоволення експресивно-образної потреби для досягнення певної позаномінативної (естетично-виражальної) мети [1, с. 8]; наявність відтінку новизни незалежно від реального часу утворення [5, с. 81].*

Новотвори поділяють на такі групи за видом мовної одиниці:

1) неолексеми – нові слова, які є результатом словотворення чи запозичення;

2) неофраземи – нові стійкі сполучення слів з ідіоматичною семантикою;

3) неосемеми – нові значення відомих слів [4].

Деякі автори художніх творів вдаються також до новаторського написання відомих лексем: це може бути виділення частини слова жирним шрифтом чи великими літерами, написання через дефіс кількох окремих лексичних одиниць, використання графічних знаків усередині слів тощо. Ж. Колоїз називає різновид злиття, коли нове слово утворюється на основі цілих речень голофразисом [8, с. 77]. Т. Попова досліджує всі типи можливого авторського написання з використанням літер різних алфавітів та будь-яких знаків і виділяє 11 різновидів: дефіксація; парентезис; квотація; слешинг; поліпунктуалізація; апострофізація; курсивізація; екскламація; графоморфоактуалізація, або біслешинг; злиття, або голофразис, або інтеграція; неузуальне слабко мотивоване або немотивоване чергування великих і малих літер; грама-редуплікація [8, с. 81].

Відповідно до поданої вище класифікації новотворів, слова, написання яких відрізняється від загальноприйнятого, можна назвати неографемами. Сучасні письменники в художніх творах часто вдаються до подібного способу увиразнення, тоді як в інших стилях неорфографічне написання майже завжди вважається за помилку й трапляється винятково рідко.

***Виклад основного матеріалу**. Більша частина, а саме 56 % новотворів О. Забужко належить до неолексем. Майже всі вони утворені за допомогою різних способів словотвору на ґрунті українських слів чи усталених запозичень. Суфіксація спостерігається не так часто, як серед загальновживаних неологізмів. Є два відонімних утворення з суфіксами **-и-** та **-ізацій-:** декамеронити [6, с. 14] – проводити час так, як герої роману «Декамерон», нова орвелізація Росії [6, с. 4]) – подібність до ситуації, описаної Дж. Орвеллом. Прикметник нішевіша книга [6, с. 15] утворений додаванням суфікса **-іш-**, за допомогою якого творяться форми вищого ступеня порівняння; це оказіональне слово, оскільки відносні прикметники, яким є лексема нішевий, ступенів порівняння не утворюють. Натовп росіян письменниця називає триколориста юрба [6, с. 75], неологізм походить від назви російського прапора триколор з прикметниковим суфіксом **-ист-**, що вказує на наявність предмета чи явища, названого коренем. За допомогою непродуктивного суфікса **-існ-** О. Забужко утворює оказіоналізм ідентичнісний [6, с. 151] з ознаками семантичної надлишковості словотвірних засобів. На мові твору «Найдовша подорож» відбилася загальномовна тенденція до творення фемінітивів, новий номен вождиця [6, с. 103] має актуальний раніше, але мало використовуваний зараз суфікс **-иц'-**.*

*Префіксальним способом утворено нові слова за допомогою питомих формантів **під-, від-, недо-, напів-, про-** та запозиченого **анти-**. Новотвір підрадянська юність [6, с. 61] є натяком на тодішнє підпорядкування всіх аспектів життя радянській владі, префікс вказує на підвладність. Оказіоналізм недоперетравлені народи [6, с. 85] має два антонімічних суфікси **недо-** і **пере-**, що виступають як оксиморон. Неологізми напівзализані рани [6, с. 27], відмасштабований [6, с. 66], протолерувати [6, с. 90] утворені згідно з мовними нормами. Префікс анти- зустрічається в новотворах двічі: антипутініст [6, с. 21], антипутінець [6, с. 29], – авторка додає його до загальновживаних у народі неологізмів путініст і путінець, що означають прихильників і послідовників диктатора; запозичений з грецької мови префікс **анти-** має значення «проти».*

*Конфіксальним способом традиційно твориться незначна кількість слів. У романі зустрічаємо оказіоналізми загеноцидити [6, с. 156], дехрущовізація [6, с. 88] і некалендарно довга подорож [6, с. 165]. Перший номен утворено додаванням префікса **за-** й дієслівного суфікса **-и-** до кореня геноцид-; новотвір може вказувати на початок процесу або на результат дії. Слово дехрущовізація з латинським префіксом де-, що означає відокремлення, позбавлення, відсутність, й суфіксом -ізацій-, що може вказувати на процес, походить від антропоніма й має значення «відхід від політики М.С. Хрущова». Безафіксним способом утворено лише одне слово посттравмат [6, с. 98] шляхом усічення суфікса **-изм-** від мотивувального слова посттравматизм.*

До неолексем можна зарахувати також прямі запозичення. О. Забужко використовує полонізми в багатьох своїх творах, часто подібні вкраплення не є виправданими, оскільки мають загальновживані українські відповідники. У романі «Найдовша подорож» натрапляємо на такі польські слова: тожсаміcть [6, с. 20] – укр. «тотожність, ідентичність», тамта [6, с. 32] – укр. «та», зникомо [6, с. 15] – укр. «дуже мало».

Неофразем у романі налічується близько 16%. Вираз ніщота ніщот [6, с. 153] є аналогом біблійного «суєта суєт» за будовою й значенням; фразеологізм також має український відповідник «марнота марнот». Вираз побудовано за типовою для Старого Заповіту конструкцією, коли тавтологія покликана була підкреслити важливу ідею. Сполучення 83 лютого [6, с. 21] окреслює внутрішній стан людини, для якої день початку війни став днем закінчення нормального існування всесвіту, життя зупинилося, пора року не змінюється, залишається лише вкотре переживати трагедію своєї країни. Вираз політична кома [6, с. 59] свідчить про неспроможність колишньої влади подолати труднощі. У відповідь на використання ЗМІ виразу «українська криза», замість «війна», О.Забужко саркастично пропонує про перше вересня 1939 року говорити «польська криза» [6, с. 28], що буде звучати як принизливе знущання відносно вбитих людей, зруйнованих міст і сіл, знищених доль. Подібні почуття мають зараз українці, читаючи вислови іноземних політиків.

До цієї групи новотворів можна зарахувати також граматичні полонізми – вирази, побудовані за нормами граматики польської мови: я дала собі справу [6, с. 20], йому легко вийде [6, с. 59], від кількох років [6, с. 74]. Сполучення мають українські відповідники: я усвідомила, йому це легко зійде з рук, протягом кількох років. Доцільніше використовувати нормативні словосполучення, оскільки невиправдане відхилення від правил може бути сприйняте читачами як помилка.

Неосеземи в досліджуваному творі відсутні. Авторських неографем натомість маємо 28 %. Найчастіше трапляється голофразис; письменниця за допомогою дефісів поєднує сполучення кількох слів в один новотвір, «спресовуючи словосполучення та фрази в одне слово-конструкцію» [9, с. 34]: до-модерн [6, с. 146], ще-радянська Україна [6, с. 89], карґо-релокація [6, с. 135], чинґіс-ханова хмара військ [6, с. 152], понад-тисячолітній [6, с. 69], тупо-послідовна картина дій [6, с. 78], Московія-Росія [6, с. 85], старий-ґебешний метод [6, с. 87], після-ялтинська система безпеки [6, с. 107], ЧК-ҐПУ-НКВД-МҐБ-КҐБ-ФСБ [6, с. 85]. У такий спосіб О. Забужко передає відтінки почуттів, півтони настрою, створює нові образи. Крім цього, авторка подекуди вдається до дефісного написання слів, які нормативно пишуться разом: спів-чуття, спів-переживання [6, с. 72], Не-за-леж-ність [6, с. 58], Рас-сі-я [6, с. 54]. Виділення морфеми чи складу в слові пов'язане з прийомом висування, що стосується локалізації уваги на найважливішому, так зміст передається з посиленою інтенсивністю [7].

Висновки. *Сучасні індивідуально-авторські новотвори «характеризується підвищеним ступенем емоційності, виразності, що великою мірою пов'язується з індивідуальним креативним підходом до словотворення, налаштуванням на «винахідництво», на пошук нового, нестандартного, незвичного, яскравого, ефективного й ефектного» [8, с. 10]. Але оказіоналізми рідко входять до узусу; і якщо неолексеми, неофраземи й неосеземи теоретично мають шанс поповнити словник неологізмів, а згодом, можливо, стати загальновживаними словами, то неографеми, – голофразис та інші різновиди, – такої можливості позбавлені, оскільки трактуються як відхилення від орфографічних норм, що є більш чітко визначеними й суворішими, ніж норми лексичні.*

Література

1. Boychuk M. V. (2011) Parametryzatsiya ponyattya okazionalizm. [Parameterization of the concept of occasionalism]. Linguistic studies. Vol. 23. P. 8-12 [in Ukrainian].

2. Hayduchenko G. (2014) Emotsiyno-ekspresyvna funktsiya okazionalizmiv u prozi Oksany Zabuzhko. [The emotional and expressive function of occasionalisms in Oksana Zabuzhko's prose]. Scientific Bulletin of Kherson State University. Linguistics. Issue 21. P. 200-204 [in Ukrainian].

3. Hladka V. A. (2009) Problema vidokremlennya neolohizmiv vid okazional'nykh utvoren'. [The problem of separating neologisms from occasional formations]. Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Romano-Slavic discourse. Vol. 484. P. 21-26 [in Ukrainian].

4. Hrytsai I.S. Suchasni pidkhody do vyvchennya neolohizmiv. [Modern approaches to the study of neologisms]. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/ node/1010. [in Ukrainian].

5. Dzyubina O. I. (2014) Dyferentsial'ni oznaky neolohizmiv i okazionalizmiv (na materiali khudozhn'oyi literatury ta Internet-reklamy anhliys'koyi movy). [Differential features of neologisms and occasionalisms (on the material of fiction and Internet advertising of the English language)]. Bulletin of Lviv University. Series. Foreign languages. Issue 22. P. 78-84 [in Ukrainian].

6. Zabuzhko O. (2022) Naydovsha podorozh. [The longest journey]. Kyiv: Ed. Komora house. 168 p [in Ukrainian].

7. Zozulya O. (2010) Bahatokomponentni okazionalizmy v poeziyi Oksany Zabuzhko. [Multicomponent occasionalisms in the poetry of Oksana Zabuzhko]. Linguistic and conceptual pictures of the world: coll. of science pr. Kyiv. Issue 30. P. 419–423 [in Ukrainian].

8. Kolois Zh.V. (2015) Neuzual'ne slovotvorennya: monohrafiya. [Unusual word formation: a monograph]. Kryvyi Rih: Asterix, 156 p [in Ukrainian].

9. Movchun L. Obriyi slova v movosviti Oksany Zabuzhko. [The boundaries of words in the linguistic world of Oksana Zabuzhko]. [in Ukrainian] URL: 02-Movchun.pdf (nbuv.gov.ua)

10. Okunevich T. G. (2016) Indyvidual'no-avtors'ki neolohizmy u poeziyi Mili Luchak. [Individual and author's neologisms in the poetry of Mila Luchak]. Scientific Bulletin of the Kherson State university. Series Linguistics. Vol. 25. Kherson: KhSU, P. 81-86 [in Ukrainian].

11. Turchak O. M. (2005) Okazionalizmy v movi ukrayins'koyi presy 90-kh rokiv XX st. [Occasionalisms in the language of the Ukrainian press of the 90s of the 20th century]: author's review. dis…. Ph.D. philol. of science 10.02.01. Dnipro, 19 p [in Ukrainian].

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN MODERN SCIENCE AND TECHNOLOGY

Malayev T.M.
Master's degree in Biotechnology
Almaty Institute of Technology
Aliyeva Marta
Candidate of fhilological sciences
Kunaev University

Abstract

The purpose of the article is to study the role of the English language. An analysis of the literature was carried out, as well as an experiment with the help of which the importance of the English language in the development of science and technology was assessed.

Keywords: English language, technology, publications, the science, education.

The XXI century is the century of globalization, uniting the world economy, politics, culture and religion.

Today, English is becoming increasingly popular, becoming a universal means of communication. He penetrates into various spheres: politics, economics, education, entertainment, travel, and business.

Knowledge of the English language opens the door to understanding and interaction with the outside world. Consequently, it is considered that it is an integral part of education, and the lack of such knowledge can create difficulties in various situations. The role of the English language in the field of technology cannot be overestimated. In the context of the development of technology and information sciences, English is becoming not just a means of communication, but also a key tool for access to knowledge and innovation.

In the XXI century, in the era of rapid technological development, the English language is becoming an integral component of progress. It ceases to be just a means of communication, turning into a key to access to knowledge, innovation and international cooperation. And it also plays an important role in the following aspects.

Global Science and Research

One of the fundamental aspects emphasizing the role of English in technological development is the extensive use of this language in scientific research. The vast majority of articles, publications and scientific conferences devoted to advanced technologies are published in English. This creates a unified language for the exchange of ideas and discoveries, allowing scientists from all over the world to actively participate in discussions on many important topics. It is also a language that is mainly used on the Internet and in electronic media and the press. English is the only language in which 85% (2019) of scientific journals are published [1].

International Cooperation and Technological Projects

Modern technological projects often require a team of experts from different countries. English is becoming a universal tool for interaction between specialists from different cultures and regions. This cooperation not only facilitates the exchange of experience, but also accelerates the development of innovations.

Training and Information Resources.

English also plays a crucial role in access to education and information about technology. It becomes the key to educational materials, online courses and documentation. Specialists and students who speak English can quickly assimilate new knowledge and stay up to date with the latest achievements in science.

English as a tool for global education.

Currently, English is becoming the most important and vibrant means of global communication, which prevents our isolation from the world, as well as a window to rapid progress and development in all spheres of life. It is the most common and frequently used language among various nations and individuals around the world for cultural and educational exchange. In addition, the use of English is now becoming mandatory not only at the level of local, but also global education. Many countries have long started using English and even promote the benefits of using it for education recipients as a language

useful all over the world for further study in the future. (Balan, 2011) Therefore, if students study abroad not in English, they may have problems.

In scientific circles, English occupies a privileged position, becoming the "lingua franca" in the field of research. This choice is explained by its worldwide distribution and comprehensive study, as well as in other fields such as business and medicine. English has become the language of science, maintaining its reputation in major scientific publications and international

English plays its role in supporting scientific exchange and communication not only in publications, but also in education. Many of the world's leading universities, such as Oxford (founded in 1096), Cambridge (founded in 1209) and Harvard (founded in 1636), teach in English. Studying at these educational institutions becomes inaccessible without proficiency in English, making the language an integral part of the educational process.

Moreover, well-known institutes of science and education are located in countries where English is the official language. Harvard, the oldest university in the USA, and Cambridge in the UK are prime examples of this connection. These educational institutions have become symbols of outstanding scientific achievements, and knowledge of English is becoming a prerequisite for students seeking successful studies at these universities.

Thus, English continues to be the main language of science, providing access to knowledge, innovation and world education. This close connection between science and English underlines its importance in a global context, covering all areas of knowledge and scientific discoveries.

Indeed, for many scientists for whom English is not their native language, interaction with the scientific community in English can present significant difficulties. These difficulties manifest themselves both in written and oral communication, as well as in the preparation of scientific materials and presentations.

One of the main challenges is the translation of ideas and expressions from the native language into English. Researchers often find it difficult to convey the subtle nuances of their thoughts in English, which can affect the quality of the study and its interpretation by other scientists. In addition, when faced with reviews and criticism related to the level of English proficiency, scientists may experience additional pressure and uncertainty. According to some scientists, English provides simplicity of grammar and a rich scientific vocabulary, which makes it easier to write scientific articles.

In the context of technology and science, where global interaction plays a key role, proficiency in several languages becomes especially important. Interaction with foreign colleagues, publication of research results at the international level and participation in conferences require proficiency in English. Thus, for successful development in the field of technology and science, it is important to overcome language barriers and strive for a high level of knowledge and skills.

And so let's enumerate the reasons why English plays a major role in both science and technology:

Global prevalence: English is widely spoken and used in the scientific community around the world. This provides a single language for the exchange of knowledge and research results between scientists from different countries and cultures

International publications: Most influential scientific journals and conferences publish materials in English. This makes research accessible to a global audience, facilitating the exchange of experience and scientific discoveries.

International cooperation: English is the key to successful international cooperation. Scientists can communicate more easily, work together and participate in international research projects.

Access to education: Many of the world's leading universities teach in English. This provides access to world-class higher education and provides an opportunity for exchange of students and researchers. Due to the fact that the latest discoveries and terms are primarily written and published in English.

Universality of terminology: English has become the standard for scientific terminology. This facilitates the uniform understanding and use of the specification of some terms and understanding of their meaning without third-party searches for its meaning.

Simple grammar: English has a relatively simple grammar compared to some other languages. This facilitates the process of writing scientific articles and documentation.

Common language in technology: English is often used in business and technological innovation. The ability to own it opens the door to employees who need to implement their technological breakthroughs.

More opportunities for public presentations: Scientific conferences, seminars and presentations are often held in English. Possession of it provides scientists with the opportunity to participate more widely in these events.

In today's world, where science has become global and cooperation between scientists from different countries has become commonplace, English is an effective tool for communication and exchange of ideas. It removes language barriers, promotes the rapid dissemination of knowledge and creates favorable conditions for teamwork and innovation in the scientific field.

The practical part:

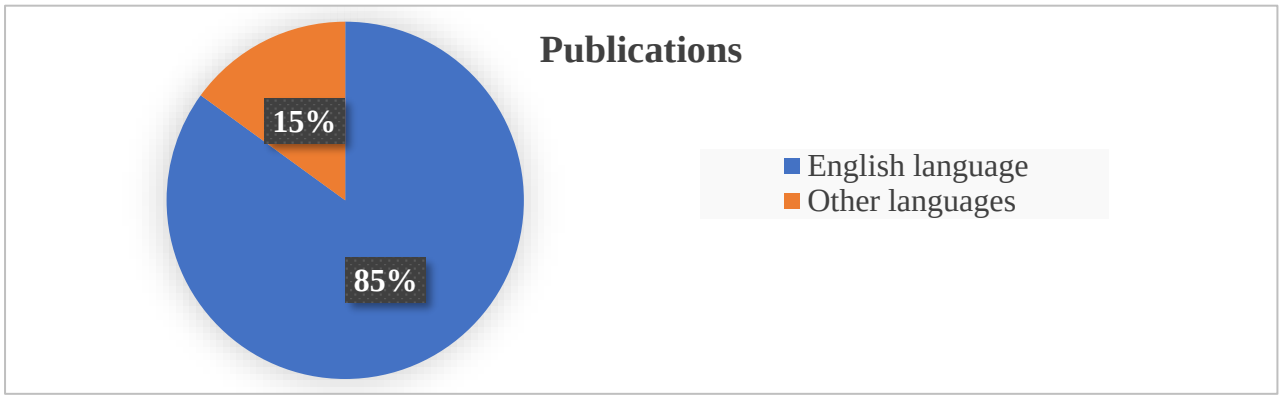

Figure 1 is the main language of most publications for 2019.

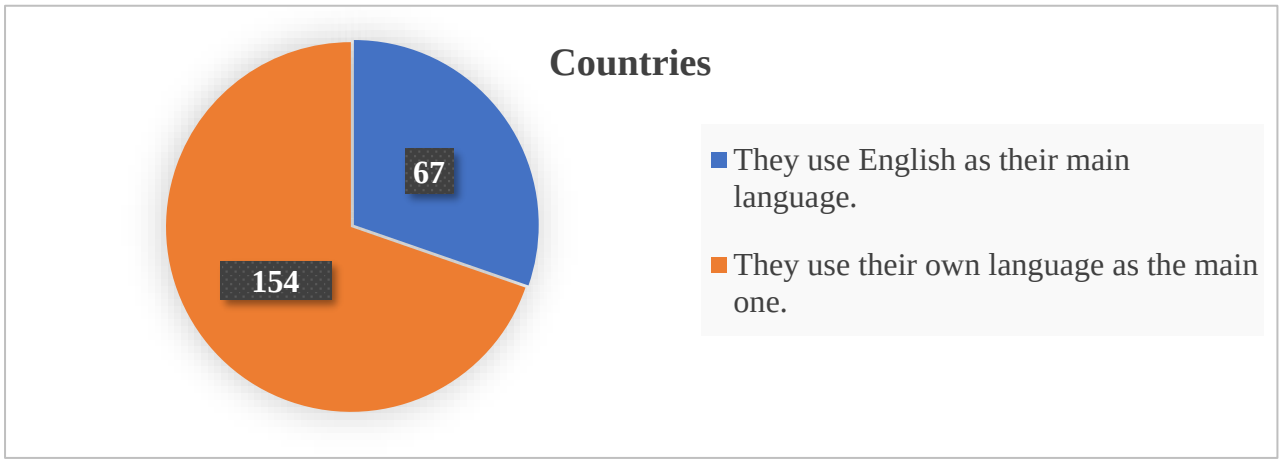

Figure 2 – The number of countries that use and do not use English (taken from Berlitz USA).

As we can see from Figure 1-2, despite the fact that only 67 countries out of 154 countries use English to publish their works, 85% of scientists use English in their works.

In order to show the advantages of using English in science, 3 undergraduates were given the most difficult technical topics on which it was necessary to find information and 5 questions on them. The issued time is 30 minutes. Participant #1 used Russian, #2 used German, and #3 used English.

After 30 minutes, 3 participants gave out such data:

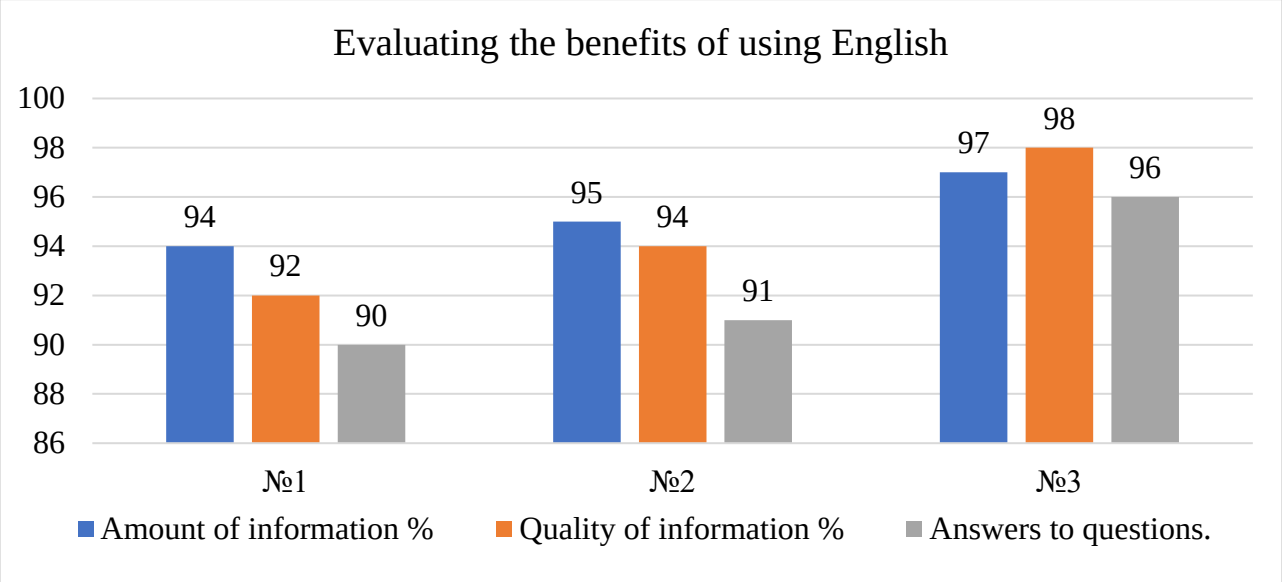

Figure 3 – An experiment to evaluate the advantages of the English language.

From Table 3, we concluded that it is better to search for information of its quality in English because it is faster, better, and more profitable.

Conclusion.

The role of the English language in the development of technology turns out to be fundamental and integral. This language is becoming a kind of key to global technological progress, providing global interaction and knowledge exchange. In today's world, where technology plays a key role in research, innovation, and business, proficiency in English opens the door for scientists, engineers, and entrepreneurs to unprecedented opportunities.

Moreover, the importance of English is evident in teaching, as the leading technical universities and courses in the world are taught in this language. This allows students and professionals to gain access to cutting-edge knowledge and innovations in the field of technology.

Thus, in the modern technological landscape, the English language acts as a catalyst for world progress, providing effective communication, dissemination of knowledge and collaboration in the field of science and technology.

Bibliography

1. Rao P. S. The role of English as a global language //English Language Research Journal. – 2019. – p. 4. - No. 1. – p. 65-79.

2. Sultanova, G. A. English - the language of science / G. A. Sultanova // Traditions and innovations in the education system : A collection of scientific articles. Volume Issue XX. – Karachayevsk : Karachay-Cherkess State University named after U.D. Aliyev, 2020. – pp. 202-207. – EDN AKMAZF.

USAGE OF İDİOMS İN STYLES AND REGİSTERS OF THE ENGLİSH LANGUAGE

Mukhtarova Simuzar Shovkat
Lecturer,
Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

Using idiomatic expressions in modern English is important because they add colour to the language and make it lively and rich. Of course, idioms are frequently used by native speakers in their everyday life. That is why, it is necessary to pay a special attention to these lexical units when learning a foreign language. Various idioms can be learned through relevant dictionaries, movies, sports and news programs, and dialogues through modern Internet technologies.

Idioms are figurative expressions that exist in every language. They are expressed by different lexical units in different forms, styles and dialects of the language. The world of business communication is full of idiomatic expressions. "Pull one's weight", "cash cow" and "bring to the table" are now widely used in everyday business speech. The usage of idioms is comparatively increasing in written language as well. The main reason for using idioms in business language is to increase motivation and enthusiasm of team members.

Although formal style usually favors clarity and precision, idioms can sometimes be used to add depth or emphasis.

In this article, different forms of idiomatic expressions of the English language, are briefly reported. At the same time, attention was paid to the use of idioms in different styles and register of the English language, and examples of each of them were given.

Keywords: *idiom, formal style, academic context, academic idioms*

Idiom is a group of words in a fixed order that has a particular meaning that is different from the meanings of each word on its own. (Cambridge Dictionary) People who study and teach English as a foreign language, by idiom, mean only expressions with a figurative, subliminal meaning. In contrast, researchers address "idiom" very broadly, and include collocations, binominals, and other types of combinations in their list of idioms. Sayings like "take it easy", "come on!"; proverbs like "a bird in the hand is worth two in the bush", "a stitch in time saves nine."; phrasal verbs like "come in", "take off"; binominals like "by and large", "spick and span", "more or less", "day by day", "face to face"; phraseological compounds dead-line, accident-prone are also considered idiomatic. (Gibbs, 1994, 2007; Sailer, 2013)

Language teachers and learners, as well as language experts, think that idioms are impossible to use in academic English and in a formal style. There are few books on the use of idioms in academic context. Therefore, non-native English researchers and students avoid using idioms in academic discussions and writing in this language. However, idioms can perform many functions in academic communication: describe and evaluate, emphasize, express, create feeling, and mark a change of topic (Simpson & Mendis, 2003).

Idioms are important both in our daily speech and in academic speech and writing. Their exclusion from writing may indicate a lack of phraseological competence, which may make the writer seem ignorant of the real and business life of society (Li & Schmitt, 2009, p. 86). Knowing idioms will help you understand English academic texts or lectures. Teachers can incorporate the teaching of idioms into their curriculum by knowing which idioms are most commonly used in academic settings.

When teaching academic idioms, it is very important to know how they are used in the language, because the idioms in the written and spoken language are different from each other (Liu, 2008; 113). For this reason, researchers have studied the frequency of use of idioms in each style using spoken and written language corpora. The study identified all academic idioms in the British Academic Spoken English (BASE) corpus, examined the range of texts in which they are used, and then compared their frequency with the same idioms used in the Oxford Corpus of Academic English (OCAE). As a result, they identified 56 idioms which appear in four or more BASE texts and 43 idioms which appear at least 100 times in OCAE. These idioms can be confidently used by academic writers to enrich their students' academic English.

According to Miller"s study, idioms were used with a frequency of 835 per million words, or about 0.1%, in oral academic texts, including repetitions. (Miller, J. 2019) Here are some frequently used academic idioms from his study: "In the realm of", "Lay the groundwork", "Bridge the gap", "Give rise to", "Shed light on", "Unveil the mysteries", "Navigate uncharted waters", "Carve out a niche", "Pave the way".

Although frozen style is the most formal level of speaking style, and is used in public speeches, debates, and in different ceremonies, idiomatic expressions can be used in this style to add special emphasis and color to the speech, to better attract the attention of the listeners. The following expressions are characteristic of the formal speech style.

"A rising tide lifts all boats."- When the economy or some other factors improves, everyone benefits. (Then-senator Kennedy, Wyoming, September 23, 1960)

"Turning a blind eye"- Ignoring or deliberately overlooking something (The 44th US President Barack Obama, Miami, February 25, 2015)

When using idiomatic expressions in the style of formal speech, it is necessary to pay attention to the fact that they are suitable for the information you want to convey, your purpose and your audience.

Idioms are also used in frozen style examples, like oaths and promises. They express the sincerity of promises and excessive commitment to work.

"Cross my heart and hope to die" - May God take my life so that... (Oath)

"Hand on heart" – Sincerely! (Oath)

"I'll go the extra mile" – I'll do my best! (Promise)

"Through thick and thin" – in every mood (Ceremonial Phrases)

"Fountain of grace" - God's mercy (Hymns)

In academic writing, where idioms are generally discouraged, there are some idiomatic expressions which can be considered quite acceptable. It is important to be sure that the se idioms enhance the clarity and formality of writing. For instance;

In the long run- (adv) after a very lengthy period of time.

on the one hand/ on the other hand-(adv), (contrastive) from one/ another point of view.

a step further/back – (noun) action that will be helpful/harmful to a situation

In summary, the usage of idioms in a specific style and register of the communication depends on the purpose of the speaker or the author. One, who uses them, should bear in mind to choose them judiciously, considering the context, formality and the audience.

References

1. Miller, J. (2019) 'The bottom line: Are idioms used in English academic speech and writing?', Journal of English for Academic Purposes, 43 (2020) 100810. (https://doi.org/10.1016/j.jeap.2019.100810)

2. Jie Li and Norbert Schmitt (2009) "The acquisition of lexical phrases in academic writing: A longitudinal case study", Journal of Second Language Writing, Volume 18, Issue 2, June 2009, Pages 85-102

3. Simpson, R., and Mendis, D. (2003) 'A corpus-based study of idioms in academic speech', Tesol Quarterly, 37(3), 419e441. https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/90255/3588398.pdf?sequence

4. Gibbs, R. W. (2007). Idioms and formulaic language. In D. Geraeerts & H. Cuyckens (Eds.), The Oxford handbook of cognitive linguistics (pp. 697–725). Oxford, U.K.: Oxford University Press.

5. Learning and teaching idioms https://www.redalyc.org/pdf/3222/322227520009.pdf

6. https://www.paperpal.com/blog/academic-writing-guides/language-grammar/idioms-research- https://www.eapfoundation.com/vocab/academic/other/idioms/Sheldon Smith, 16 November, 2022.

7. writing/#:~:text=In%20the%20realm%20of%20academic,persuasive%20power%20of%20research%20papers.

8. Idioms and Phraseology M. Teresa Espinal and Jaume Mateu https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.51

Philosophical sciences

EVOLUTION OF CONCEPTS REGARDING THE PHENOMENON OF REALITY IN ANCIENT PHILOSOPHY

Anatoly Meleshchuk
Ph.D. in Philosophy, Assistant Professor of Philosophy Science
Oles Gonchar Dnepropetrovsk National University

ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ФЕНОМЕН РЕАЛЬНОСТІ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Мелещук Анатолій Анатолійович
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара

Реальність – це ключове поняття онтології, універсальна категорія в якій поєднуються базові філософські поняття як то «субстанція», «протяжність», «рух», «простір», «час» та інші. Дослідження різних моделей реальності дозволяє розуміти світоглядні, ціннісні підвалини мислення тих чи інших індивідів, соціальних груп, народів. Зрештою, заглиблення у сутність феномену реальності відкриває нам тонкі аспекти взаємодії людини і довколишнього світу. Враховуючи той факт, що люди нерідко послуговуються різними моделями уявлень про реальність, іноді еклектичними і суперечливими, досліджуючи їх, ми можемо знайти причини конфліктів і впливати на їх перебіг. Тож, дослідження різних моделей уявлень про феномен реальності є актуальним науковим завданням як з теоретичного, пізнавального боку, так і з практичного, діяльнісного.

В цій роботі ми звернемо увагу на античну філософію, де зародився дискурс щодо базових властивостей реальності – субстанції (архе), руху, протяжності [3]. Антична філософія розпочала раціональне осмислення феномену реальності і заклала підвалини двох протилежних способів його осмислення, що сильно вплинуло на подальший історико-філософський процес.

Формування уявлень про реальність у досократиків

Витоки раціональних спроб побудови системи уявлень про реальність належать представникам досократичного періоду філософії Стародавньої Греції. Їх уявлення про реальність були фрагментарними і поєднувалися з міфологічними концепціями космосу і хаосу, а також втручанням божеств у буття світу. Проте, досократики сформували підґрунтя для подальших рефлексій про природу реальності. Їхні філософські пошуки не лише виступають як перші спроби визначити загальні закони природи, а й служать основою для розуміння еволюції філософських концепцій феномену реальності.

Досократики, зокрема, поставили проблему субстанції світу, розпочавши пошук «архе», початкової сутності чи елементу, з якого виникає все існуюче. Як відомо, Фалес з Мілета вважав, що архе подібне до води, його учень Анаксімен припустив, що основою усього, початковим елементом є повітря [3]. Ще один їх колега – Анаксімандр – висловлює ідею «апейрона», як деякої незримої і недосяжної у своїй первинній сутності субстанції, котра має чотири властивості, що й утворюють стихії і усе суще [3]. Ці концепції були досить простими, але вони вказують на бажання сформулювати загальні закони розвитку природи, знайти фундаментальні властивості реальності. А також, було поставлено питання субстанції і її властивостей.

Знаковим мислителем для побудови античного дискурсу довкола моделі реальності став філософ Геракліт з Ефесу. Геракліт висловлює ідею руху і протиборства протилежностей як джерела руху в природі. Такий підхід фактично закладає підвалини діалектичного підходу до розуміння сутності руху, а також реалістичного погляду на природу реальності, що була більш розгорнуто реалізована у метафізиці Аристотеля. Таким чином, перше досягнення Геракліта – це акцент на категорії руху як фундаментальній властивості субстанції [4]. Другим вагомим постулатом є ідея дискретності субстанції – її подільність на безмежну кількість складових елементів. Все разом вимальовувало одну з перших моделей реальності у якій субстанція поставала рухомою, дискретною сутністю подібною вогню, що знаходиться в постійному протиборстві протилежних сил, початків. Важливо, що така модель могла пояснювати

існування природи самої по собі, без залучення чогось надприродного. Таким чином, ми спостерігаємо праобраз реалізму, що був більш повно розкритий Аристотелем.

Але, разом з тим Геракліт спровокував дискурс щодо базових властивостей реальності, котрий активно підтримали представники Елейської школи.

Так Парменід з міста Елея не погодився тезами Геракліта щодо руху і дискретності як фундаментальних властивостей субстанції. Разом зі своїм учнем Зеноном вони доводили, що субстанції властива цілісність. Зенон доводим цю тезу за допомогою апорії «дихотомія» в ході чого спростовувалась подільність відрізка на безкінечну множину елементів. І так само елеати спростовували рух як властивість субстанції, Зенон демонструє нам це в апоріях «стріла» і «Ахіллес та черепаха». В результаті ми бачимо модель реальності у якій субстанція є неподільною і нерухомою, що розмежовує її з буттям природи, де ми спостерігаємо рух і дискретність. Тобто природа виглядає вторинною і недосконалою у порівнянні з субстанцією. Таким чином, тут уже проглядають контури ідеалістичної моделі реальності, яку реалізує у своїй філософії Платон.

Таким чином, уявлення про реальність у досократиків почали формувати онтологічну систему понять і категорій, таких як «архе» - субстанція, першооснова реальності, рух, непорушність, цілісність, подільність. Крім того досократики започаткували дискурс щодо двох способів побудови моделі реальності. У версії Геракліта природа виступає як самодостатній учасник реальності, що містить причини свого руху і становлення в самій собі. Підхід Парменіда спрямував пошуки у бік розмежування фізичної частини реальності від іншої, сутнісної, субстанційної. Продовжуючи цей напрямок Платон вибудовує модель, у якій природа втратить самодостатність і перетвориться на недосконале відображення справжньої сфери реальності – світу «ейдосів».

Фундаментальним концептом уявлення про реальність у Платона є його теорія ідей. Він вважав, що реальність матеріального світу є лише тінню вищого ідеального світу ідей [5]. Ці ідеї, або форми, існують незалежно від конкретних об'єктів і визначають їхню сутність.

Платон розглядав ідеї як вічні, беззмінні та абсолютно реальні. Вони існують у власному вищому світі, упорядкованому за ієрархією. Найвищою ідеєю є ідея Блага, яка є джерелом реальності і пізнання [5].

Ідеалістична модель реальності Платона

Поняття про реальність у Платона розглядається через призму відношень між конкретними об'єктами та вічними ідеями. Світ ідей формує взірці для фізичної частини реальності, яка, з його погляду, тільки відбиває досконалість ідей.

Ідеалістична модель реальності вишикувала усю систему понять, що наповнюють реальність. Так, рух трактується Платоном як властивість природи, ідеям же властива непорушність. Дискретність, подільність теж властива природі в той час як ідеї являють собою цілісний і гармонічний світ і об'єднані в єдиній ідеї Блага. Змінність властива природі, адже речі рухаються до набуття ідеальної форми, в той час як ідеям не потрібно змінюватися, адже вони вже перебувають у своїй кінцевій досконалості. Час як міра руху є в природі, а світ ідей існує поза часом, як і поза рухом, змінністю. Закони природи не походять з фізичних речей і явищ, вони є спотвореним виявом вищого порядку світу ідей. Контактуючи з реальністю, пізнаючи її Платон робить акцент на раціональне пізнання на противагу емпіричному, адже розум може пригадати («анамнезис») ті знання, що душа мала будучи частиною світу ідей. Ієрархічність ідеального і фізичного переноситься на ієрархічність соціального устрою, згадаймо вчення Платона про три верстви. Така модель побудови моделі реальності знайшла своїх прибічників і всеосяжно вплинула на подальшу філософську традицію. Таким чином, уявлення про реальність у філософії Платона становить один із найвизначніших моментів в історії метафізичного мислення. Його теорія ідей з їх умоглядністю не тільки вплинули на філософію, але й знайшли своє віддзеркалення в різних аспектах культури та науки.

Реалізм як модель реальності Аристотеля

Другий підхід продовжив учень Платона, один з найвизначніших мислителів Еллади – Аристотель. Як він зазначав у збірці, що пізніше отримала назву «Метафізика», попередні пошуки моделі реальності його не задовольняли, зокрема й ідеалізм Платона [1]. Аристотель вирішив шукати причини буття речей у властивостях, що знаходяться в самих речах. Таким чином, модель реальності Аристотеля наділила природу самодостатністю, фізичні речі набули самостійного існування, а чотири причини, що їх утворювали витікали з самої природи речей.

Така модель отримала назву «реалізм». В рамках реалізму субстанцією виступає сама річ – її форма, речовина з якої вона утворена, її творець і призначення. Сутнісною властивістю реальності Аристотель називає рух, виділяючи ряд його різновидів, а мірою руху вважає час. У Аристотеля, як і в античній філософії ще не сформувалося окремої категорії часу, відділеної від руху, це станеться лише у середньовічній філософії. Реалізм, як модель реальності, надавав природі і її законам об'єктивного і сталого характеру, котрі варто було досліджувати як сутнісні властивості субстанції. Сам Аристотель не надавав належного емпіричному, практичному пізнанню, але саме реалізм призвів до його актуалізації в майбутньому.

Отже, в античній філософії відбулися фундаментальні зрушення у побудові двох основних підходів до побудови моделі реальності, що в подальші епохи будуть розвиватися представниками західної філософії. Ранні представники досократичної традиції поставили основні проблеми і почали формувати понятійний апарат для побудови моделей реальності. Геракліт і Парменід започаткували дискурс щодо природи субстанції її її фундаментальних властивостей. Геракліт намагався знайти причини існування і руху речей в них самих, бачив природу рухомою і дискретною, здатною розгортатися самостійно. Представники ж Елейської школи вважили субстанцію цілісної і непорушною, в противагу видимій рухливості і складності фізичного виміру реальності.

Пошуки досократиків були реалізовані в філософії Платона і Аристотеля, які виробили дві моделі реальності – ідеалістичну і реалістичну, що визначило логіку відповідних пошуків наступною західноєвропейською філософської традицією.

References

1. *Aristotel'. (1999). Metafizika [Metaphysics]. Moscow: Feniks.*
2. *Asmus V.F. (1960). Demokrit [Democritus]. Moscow: Publishing House. Univ.*
3. *Vol'f M.N. (2007). Rannyaya grecheskaya filosofiya i Drevniy Iran [Early Greek philosophy and Ancient Iran]. St. Petersburg: Aletheya.*
4. *Losev A.F. (2000). Istoriya antichnoy estetiki [History of ancient aesthetics]. Moscow: AST.*
5. *Platon. (2000). Sochineniya v chetyrokh tomakh [Works in four volumes]. Moscow: AST, Vol. 3.*

Physical sciences

ELECTRONIC AND PHOTONIC ENTANGLEMENT IN NANOCRYSTALS

Zhukov N.D.
Candidate of Physical and Mathematical Sciences

Abstract

The states of electronic entanglement caused by single-electron quantum conductivity in a nanocrystal as a deep, extended quantum well are considered. When moving along atomic orbitals in a nanocrystal, a quasi-bound electron near the bifurcation points of states creates single-photon microwave parameterized radiation. At the same time, information about the entanglement of states is "hardwired" into the parameters of single photons

Keywords. *Entangled states, quantum well, size quantization, single-electron transport, quantum conductivity, quantum oscillations, single-photon process.*

In recent years, there has been increased interest in one of the phenomena predicted by the theory - quantum entanglement. In this case, experimental studies are carried out on photons, which are given entanglement properties in one way or another. The Nobel Prize was awarded in 2022 for experiments with entangled photons. Thanks to these experiments, quantum entanglement has become a physical reality from a thought experiment. In the form of entanglement, quantum mechanics offers resources that are absent in classical systems, and therefore their use in information sciences can overcome the limitations of traditional information transfer - ultra-fast computing, cryptography, teleportation [1].

Most experiments use photons as entangled particles. This is explained by the relative simplicity of their production and transmission to detectors, as well as the dual or binary nature of the measured state (positive or negative helicity, for example). However, real-time generation of single photons remains a challenge due to weak coupled signals. One of the ways to overcome it is the use of stimulating laser radiation [2], controlled Compton pre-scattering of initial photons before polarization measurements [3], parametric downconversion in nonlinear optical crystals [4]. As a rule, the works use a polarization beam splitter, the laws of quantum probability, statistical correlation and the entanglement argument to calculate Bell's inequalities [5].

The physical meaning of these methods, in fact, is to create pairs of single identical photons in real time and carry out simultaneous measurements of the correlation (entanglement) of their parameters under conditions of changes in one of the pair. But there is another way to solve the problem - the use of sources of single photons, single-photon emitters. Such sources can be nanoparticles under appropriate conditions.

In recent years, some scientists have studied this option using quantum dots, where entangled pairs of photons can be emitted through a biexciton-exciton cascade, which makes it possible to achieve high purity of states if the fine structure of excitons is sufficiently weakly split [6].

In fact, the phenomenon of quantum entanglement is inherent in the states of quantum mechanical particles, which in this case is the electron. The photon emitted by it only carries information about its states. However, not all electron states can be subject to entanglement. In order to isolate information specifically about entangled states, researchers manipulate the original photons laser radiation indicated above, or, for example, shortening the time interval of radiation as much as possible. All these manipulations seem to transform multiphoton radiation into single-photon radiation. Then, in fact, the solution to the problem is to directly obtain single-photon radiation from the states of the single-electron process.

In this consideration, the quantum mechanical particle is an electron, information about the state of which is carried by the photons emitted by it. The phenomenon of entanglement is inherent in the states of an electron, transmitted in the properties of the photons emitted by it. An electron, as a quantum mechanical particle, is constantly in motion and emits photons depending on how it moves. In the crystal structure of a quantum-sized nanocrystal, an electron moves resonantly, exhibiting the properties of a quantum oscillator and emitting parameterized microwave radiation. Moreover, its movement is spatially (structurally, geometrically) complex and, therefore, confusing.

In Fig. Figure 1 shows in fragments some possible options for the movement of an electron. Being in a nanocrystal, an electron, in the quantum particle model, moves between its boundaries along atomic orbitals, shown in Figure 1 as large circles. In these orbitals it is quasi-free and has spin. Possible options for its movement are A-B-C, A-D-C and some other, more complex ones. In addition, the plane of motion can change its angle. All this determines the entanglement of states during electron motion. But, however, the resonant nature of the movement will determine the choice of its path in favor of the curve that is minimal in size. That is, we can assume that it will move along the A-B-C curve.

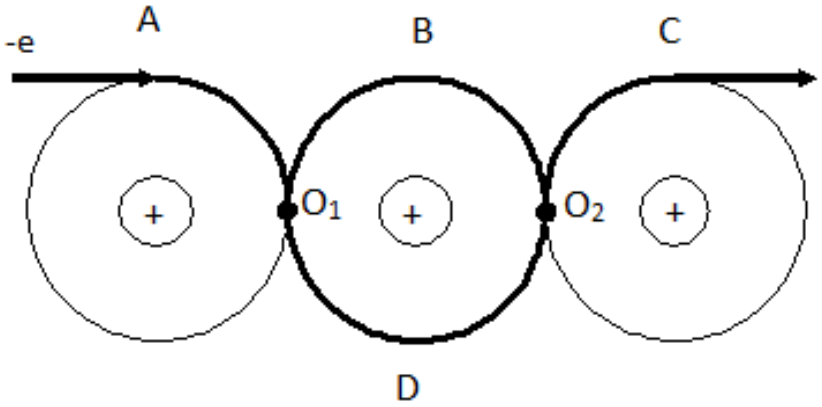

Figure 1 – Fragmentary display of options for electron movement in the crystal structure of a nanocrystal

At certain sections of this movement, the electron experiences inhibition (points O1 and O2), emitting a photon with certain specific properties of an electromagnetic wave. The physical essence of the phenomenon, in our opinion, in this case is that an electron in a nanocrystal, oscillating resonantly in time and space, creates single-photon (more precisely, photon) radiation with strictly fixed parameters (frequency, polarization, coherence, phase relationships and perhaps something else). Such radiation most likely interacts only with an electron in the same state as the one that emitted it, that is, with exactly the same nanocrystal. In this case, the state of uncertainty will be expressed in the statistical difference between the technologically specified properties of the nanocrystal and the quantum mechanical uncertainty of the states of the electron in it. If it is possible to find two absolutely identical nanocrystals, then only statistically on a large number of nanocrystals of a random sample. In this case, the interaction of two identical samples should appear, located at a certain distance from each other and devoid of any influence of an obvious nature - electric and electromagnetic-wave.

We carried out such an experiment on two identical NANOEDUCATOR scanning probe microscopes. First, the current-voltage characteristics of each sample were measured when switched on separately, and then when switched on simultaneously. On each of the samples, 25-30 points (nanocrystals) were selected in the same zone, the current-voltage characteristics were measured and statistical analysis was carried out. In Fig. 2 shows typical current-voltage characteristics of NC-InSb samples without interaction (curves 1 and 2) and with their interaction with supposed radiation (curves 1 and 2*). The current-voltage characteristics with the manifestation of resonance (characteristic resonance peaks) are significantly relatively shifted (Fig. 2a). The current-voltage characteristics without them did not change qualitatively (Fig. 2, b).*

We have obtained and studied statistical data on changes in the current-voltage characteristic, from which it follows that the positions of the peaks (voltage values) have significantly shifted towards larger values. At the same time, for the same reason and taking into account the limited voltage range (no more than 2 V), the proportion of the current-voltage characteristic without peaks has increased significantly. We explain the observed phenomenon by the fact that in the range of nanocrystals of the same batch there will always be absolutely identical ones in shape and size, emitting absolutely identical photons at the same time, which may be equivalent to the manifestation of entanglement.

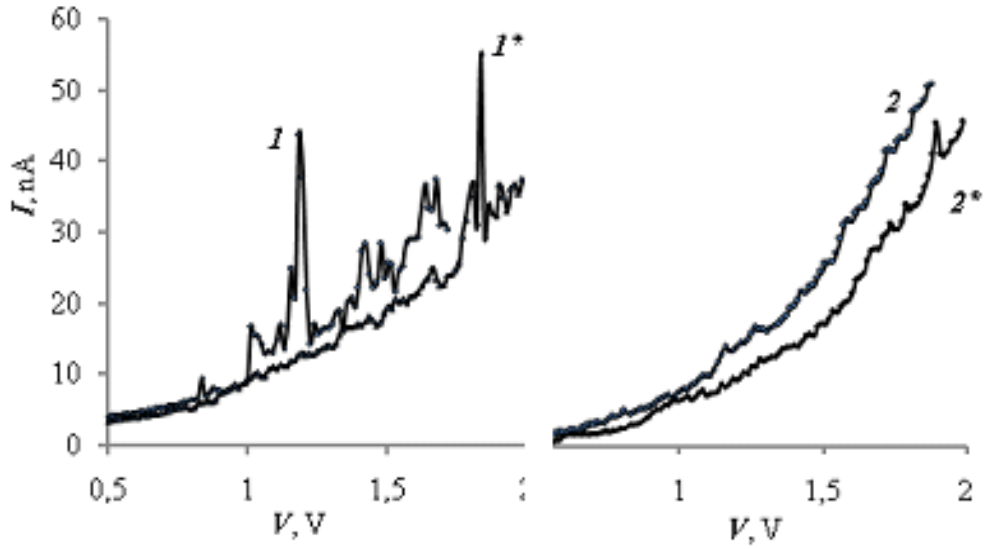

a *b*

Figure 2 – Typical current-voltage characteristics of NC-InSb samples without interaction (1 and 2) and with interaction with supposed radiation (1 and 2*). a – current-voltage characteristic with characteristic resonant peaks; b – without them.*

In fact, in our case, perhaps the manifestation in question is not quantum mechanical entanglement. But thanks to strictly parameterized single-photon radiation, which interacts only with the "native" medium, its manifestation is possible in a manner similar to quantum entanglement. What we called hard parameterization can be explained as follows.

An incandescent light bulb emits "chaotic" light, which can be characterized by two parame-ters - power and energy. The emission of an LED can also be characterized by its wavelength. Laser radiation – coherence, monochromaticity, polarization, etc. Single-photon radiation from a nanocrystal has all of the listed parameters and some others besides them. We need to look at Fig. 5 and imagine the state of the electron at the bifurcation points O1 and O2, in which for an instant (almost zero time interval) the speed is apparently equal to zero, the spin is probably also equal to zero, the field vector abruptly changes direction, well, and so on - something else. In the quantum mechanical model, this phenomenon is caused by the interaction of the de Broglie wave with the atomic plane.

This simplified consideration leads to the idea that we may be talking about a new type of radiation – single-photon superparameterized radiation from a quantum-sized medium. It can well be defined by the term "superlight". Its main property is that it does not interact (is not absorbed) with any medium other than the quantum-sized one, which, among other things, has bifurcation electronic states.

Bibliography

1. Greenberger D., Horne M., Zeilinger A. (2007), Going Beyond Bell's Theorem, arXiv:0712.0921v1 [quant-ph]. DOI 10.1007/978-94-017-0849-4.

2. O. Lib, G. Hasson, Ya. Bromberg.Real-time shaping of entangled photons by classical control and feedback. Sci. Adv. 2020; 6 : eabb6298 9

3. A. Ivashkin, D. Abdurashitov, A. Baranov, F. Guber1 S. Morozov , S. Musin, A. Strizhak, I.Tkachev. Testing entanglement of annihilation photons. Scientifc Reports | (2023) 13:7559 | https://doi.org/10.1038/s41598-023-34767-8

4. Yu. Fujihashi, R. Shimizu, A. Ishizaki. Generation of pseudo-sunlight via quantum entangled photons and the interaction with molecules. Physical Rev. Research 2, 023256 (2020). DOI: 10.1103/PhysRevResearch.2.023256

5. K. M. Haroun, Ah. M. Gomaa , S. I. Babiker. Quantum Correlation Calculation Via Semiclassical Concept Using Matlab Model. Mathematical Modelling and Applications 2018; 3(3): 39-43. Doi: 10.11648/j.mma.20180303.11.

6. [https://nplus1.ru/news/2018/07/19/qdot-fine]; [https://nplus1.ru/news/2017/09/27/C-band-entanglement]

Political sciences

RADICAL UNCERTAINTY AS THE NEW WORLD REALITY

Viktoriia Pohribna
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

РАДИКАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК НОВА СВІТОВА РЕАЛЬНІСТЬ

Вікторія Погрібна
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

Постановка проблеми. *Відмінною рисою архітектоніки сучасного світу стали глобальні зміни в змісті й характері міжнародного життя. Як зазначив Верховний представник ЄС у закордонних справах Жозеп Боррель, «ми ввійшли у світ, де панує радикальна невизначеність. Швидкість і масштаби змін є винятковими, це незаперечно і цьому не варто опиратися – це були б марні зусилля. Ми повинні прийняти нову реальність і адаптуватися до неї, надаючи пріоритет гнучкості та стійкості» [1]. З огляду на традиційний набір показників, що визначають статус центру впливу, як-то військова сила, економічна могутність, внутрішньополітична стабільність, інтелектуальний і науково-технічний потенціал, демографічна потужність, якість державного управління, ідеологічний вплив, можна констатувати, що зараз знову розпочалася боротьба за створення нового формату поляризації світоустрою.*

Зрозуміло, що будь-яке переформатування системи позбавляє її усталеності. Протягом останніх 40 років ми спостерігаємо процес прискореного транзиту SPOD-світу спочатку до VUCA-, а від нього і до BANI-формату.

Виклад основного матеріалу. ***SPOD****-світ –* ***S****teady (усталений),* ***P****redictable (передбачуваний),* ***O****rdinary (простий),* ***D****efinite (визначений) – існував до кінця 1980-х років навіть попри «холодну війну» часів протистояння «двох систем – двох способів життя». Проблеми почалися на початку 1980-х років, коли таке «холодне» протистояння набуло «гарячого» вигляду після вторгнення СРСР до Афганістану у 1979 році. До речі, аналогія з сучасним вторгненням РФ до України напрошується сама по собі – військове зіткнення держав-полюсів на території «третьої» країни за можливість її залучення та утримання в сфері свого впливу. Невдачі в афганській війні в поєднанні з іншими об'єктивними суспільними процесами поставили крапку в багаторічному біполярному протистоянні, СРСР разом з усією соціалістичною системою розпалися, а разом з ними і відійшли в історію і усталеність, визначеність і передбачуваність світоустрою. Розпочалося розхитування «геополітичних гойдалок», що призвело до того, що світ потрапив у стан системної невизначеності, про небезпеку якої попереджали ще на початку 1990-х американські військові, коли ними було озвучено концепцію переходу до* ***VUCA****-світу –* ***V****olatility (мінливий),* ***U****ncertainty (невизначений),* ***C****omplexity (складний),* ***A****mbiguity (неоднозначний). Головним в цій концепції було те, що на перший план вийшла не можливість розуміти й будувати прогнози та плани, а здатність відчувати зміни і швидко адаптуватися до них. Більше того, бути лідером тепер означало не тільки вміти реагувати на зміни, що лавиноподібно накривають світ, але й управляти ними. Цей акронім став активно використовуватися у 2007-2009 роках в сфері бізнесу, під час глобальної фінансової кризи, і на той же час приходиться зовні приховане, але абсолютно реальне проникнення ідеї VUCA-світу в геополітику.*

Враховуючи, що з початку 1990-х років розгорнулися процеси активної політичної трансформації не тільки на пострадянському, але й на всьому постсоціалістичному просторі, ЄС і НАТО почали активно розширюватися за рахунок цих країн, сподіваючись, що це змогло би забезпечити розбудову нового світоустрою, який мав би зберегти свою біполярність з усіма її перевагами, як-то можливість об'єднання держав навколо центрів сили та створення економічних, політичних та військових союзів, але вже в інших умовах, коли протистояння полюсів втрачає антагоністичний (в першу чергу, ідеологічний та військовий) характер і переноситься виключно в економічну сферу. Але так не сталося. Прогнозований і стабільний SPOD-формат поступився спочатку епосі VUCA, а з розгортанням у 2019 році пандемії COVID-19, взагалі ***BANI****-світоустрою. Характеристиками останнього стали:* ***B****rittle (крихкість);* ***A****nxious*

*(тривожність); **N**onlinear (нелінійність); **I**ncomprehensible (незбагненність). Крихкість BANI-світу вже означала, що всі габітуалізовані способи і методи дій можуть у будь-який момент зруйнуватися через найменшу дрібницю, тривожність засвідчила наявність постійної напруги, що панує в суспільстві в очікуванні непередбачуваних подій, нелінійність виявила здатність світових процесів розгортатися в такий спосіб, що фактично руйнуються причинно-наслідкові зв'язки, а незбагненність стала результатом того, що в умовах браку знань та прогнозованих наслідків певних подій та процесів навіть доленосні для світу рішення часто можуть прийматися «наосліп». «Геополітична пружина» стиснулася максимально. Отже, виникає цілком резонне питання, що на нас очікує далі.*

***Висновки.** Аналіз тенденцій, що зараз склалися, дозволяє нам припустити, що світова спільнота постала перед цілком реальною небезпекою трансформації BANI-світу у **SASI**-світ – **S**haky (хиткий), **A**narchic (анархічний), **S**elfish (егоїстичний), **I**rresponsible (безвідповідальний). При цьому хитkість, як нестійкість та розбалансованість будь-яких міжнародних взаємодій, процесів та явищ, через відсутність діючого механізму стримування та противаг фактично унеможливить прогнозованість світових подій і, відповідно, створення довготривалих міжнародних угод; анархічність призведе не просто до відсутності світових центрів сили, здатних координувати та скеровувати геополітичні процеси, але й до виникнення постійної небезпеки міждержавних, в т.ч. і воєнних, конфліктів; егоїстичність створить ситуацію, коли лобіювання власних національно-державних інтересів зводиться в абсолют, а відоме гасло Г. Дж. Пальмерстона «У нас немає вічних союзників і у нас немає постійних ворогів: вічні і постійні лише наші інтереси. Наш обов'язок – захищати ці інтереси» [2] набуде тенденційного значення: безальтернативне домінування зовнішньополітичних цілей кожної держави та засобів їх реалізації, обраних на власний розсуд; безвідповідальність стане, за суттю, наслідком дії всіх попередніх ознак, бо неможливість укладання легітимних угод, висока конфліктогенність міжнародних відносин та абсолютизація власних національно-державних інтересів створить неприйнятні умови навіть для прагматичного співіснування країн, не говорячи вже про соціальний прогрес людства. Втім, світова спільнота має всі шанси уникнути такого «сценарію», розгорнувши транзит світоустрою в бік формату, який хоч і не може вважатися ідеальним, проте здатен створити оптимальні умови для її існування та недопущення розв'язування ІІІ світової війни. Таким може стати **CAMPUS**-світ – **C**ompetitive (конкурентний), **A**gile (рухливий), **M**ulti-vector (багатовекторний), **P**ragmatic (прагматичний), **U**nbalanced (незбалансований), **S**elfish (егоїстичний). Конкурентність такого світоустрою дасть змогу перемкнути можливі протистояння в економічну та технологічну сфери, що забезпечить зниження ризиків виникнення як глобальних, так і локальних воєнних конфліктів. Рухливість дозволить доволі швидко знаходити способи вирішення глобальних та регіональних проблем, що виникають, створювати для цього тимчасові міжнародні об'єднання, підписувати угоди та забезпечувати механізми їх реалізації. Багатовекторність передбачатиме можливість налагодження плідних взаємин між країнами, що знаходяться в різних регіонах світу та на різних рівнях економічного та науково-технологічного розвитку. Прагматичність забезпечуватиме прогнозованість дій міжнародних áкторів, бо зробить передбачуваними і зрозумілими їхні інтереси, що є вкрай важливим для формування світової політики. Незбалансованість засвідчуватиме наявність в умовах природної неоднорідності рівнів економічного та технологічного розвитку різних країн претензій більш розвинених з них на глобальне та/або регіональне домінування. Егоїстичність стане результатом неможливості швидкого «перепрограмування» зовнішньої політики більшості країн, особливо в умовах соціально-економічної неоднорідності світового геополітичного простору, забезпечивши домінування глобальних (регіональних) інтересів над інтересами державними. Вважаємо, що, незважаючи на всі зрозумілі недоліки, саме цей акронім (лат. campus – поле, відкритий простір) зможе утримати людство від фатального кроку, створивши «відкритий простір» для соціального прогресу.*

Список літератури

1. *The new world reality: the revolutionary speech of the top EU diplomat Josep Borrell (October 12, 2022).FREEDOM. URL: https://uatv.ua/uk/nova-svitova-realnist-revolyutsijnyj-vystup-topdyplomata-yes-zhozepa-borrelya/ [in Ukrainian]*

2. *Golovko M. Geopolitical projects, trends and populism as a counterreaction.URL: https://ussd.org.ua/2021/05/01/geopolitychni-proyekty-tendentsiyi-i-populizm-yak-kontrreaktsiya/ [in Ukrainian]*

Psychological sciences

PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TRAINING AT THE ENTERPRISE

Amirkhan Shakizan
Master's degree, Astana IT University
Astana, Kazakhstan

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБУЧЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Амирхан Шакизан
Магистр, Астана IT Университет
Астана, Казахстан

Abstract

This text will examine common psychological problems in new employees and teachers in all types of manufacturing plants. The article highlights the topic of training new employees in modern enterprises. Attention is emphasized on the complexity of the training process due to the diversity of fields of activity and professional requirements. The text emphasizes the importance of overcoming overconfidence in new and experienced employees, and examines the role of the work area and its influence on the choice of workplace by graduates. The relationship between supervisors and subordinates is highlighted, where attention is paid to creating a safe and effective work environment, and different leadership styles and their impact on employee performance are analyzed. The paper also discusses the problem of diminished motivation and its impact on performance and the importance of training and development programs to increase employee confidence and motivation. The conclusion emphasizes the need for individualized approach in training and effective motivational mechanisms to successfully integrate new employees and increase productivity in enterprises.

Аннотация

В данном тексте будут рассматриваться распространенные психологические проблемы у новых сотрудников и учителей на любых типах производственных предприятий. В статье освещается тема обучения новых сотрудников на современных предприятиях. Акцентируется внимание на сложности процесса обучения, связанной с разнообразием сфер деятельности и профессиональных требований. В тексте подчеркивается важность преодоления избыточной самоуверенности у новых и опытных сотрудников, а также рассматривается роль рабочей зоны и её влияние на выбор места работы выпускниками. Освещается взаимоотношение между начальниками и подчиненными, где внимание уделяется созданию безопасной и эффективной рабочей среды, анализируются различные стили руководства и их влияние на работоспособность сотрудников. В работе также обсуждается проблема сниженной мотивации и её влияние на производительность, а также значимость программ обучения и развития для повышения уверенности и мотивации сотрудников. Заключение подчеркивает необходимость индивидуализированного подхода в обучении и создания эффективных мотивационных механизмов для успешной интеграции новых сотрудников и повышения производительности на предприятиях.

Keywords: *personnel training, work environment, supervisor-subordinate relationships, leadership strategies, motivation.*

Ключевые слова: *обучение персонала, рабочая среда, взаимоотношения начальник-подчиненный, стратегии руководства, мотивация.*

Обучение нового персонала на предприятии является первым и необходимым условием любого крупного производства, бизнеса или организации. Проблема нахождения сотрудника, который сразу может взять на себя необходимые обязанности практически невозможна. В зависимости от сферы деятельности, сложности профессии, качества обучения, и издержек компании на персонал влияют на длительность обязательного обучения новых работников. В

современном мире, учитывая технические возможности и простоту получения знаний, до сих пор большой проблемой является получение практических навыков на производствах. Ведь производственное предприятие влечет за собой множество рисков. Рассмотрим некоторые примеры (все примеры были взяты из опыта и наблюдения HR команды на домостроительном комбинате):

*Во-первых, **излишняя самоуверенность**. В большинстве компаний и фабрик, данная проблема встречается в основном у уже опытных специалистов, которые пришли из других фирм или имеющий большой стаж на работе за станками. Конечно, найти подобного специалиста — на вес золота, однако практика показывает, что навыки, описанные ими при поступлении на работу, слегка завышены и не соответствуют реальным. Данная проблема не исключена и для молодых сотрудников, которые только закончили образование. Хочется отметить, что бывали случаи, когда студент, который проходил производственную практику на определенном заводе, решает выбрать место работы это же место. Это может быть связано с так называемой "Зоной комфорта" или "Зоной оптимальной производительности" (White, 2009). Эти термины подразумевают состояние человека, в котором он находится в наиболее комфортной атмосфере, где соблюдается баланс рабочей нагрузки, знакомой местности, стресса и отдыха. Выбор новоиспеченных выпускников училищ обусловлен тем, что порог вхождения на должность снижается по нескольким причинам: студент уже получил рекомендацию или отчет о проделанной работе у руководителя предприятия во время стажировки; студент уже знает большую часть процессов на предприятии и с ним будет проще работать; у самого студента больше уверенности в своих навыках на знакомом предприятии. Им на психологическом уровне будет проще влиться на свою должность. Это привести к множеству нарушений, как дисциплинарного характера, так и техник безопасности.*

В отличие от молодых сотрудников, которые пришли из других компаний и опасаются испортить о себе впечатление, находятся индивиды, которые слишком самоуверенны. Чаще всего, у таких работников прослеживается нарушение с дисциплиной. Они чаще опаздывают, пренебрегают ношением защиты и униформы, и нарушают устав по технике безопасности (проходят в неположенном месте, оставляют подключенное оборудование без присмотра и т.д.) Решение подобной проблемы во множестве фирм однотипный - это дисциплинарное высказывание с угрозой сокращения заработной платы. Но это только на первый взгляд.

На заводе, где существуют несколько производственных отделений, есть свои руководители. В их подчинении есть мастера, которые получают свое звание после проработки определенное количество времени. Во всех случаях, нового сотрудника закрепляют под каждого мастера. Здесь не важно сколько лет стажа было у новичка, каждый должен проработать под наблюдением мастера не менее 3 месяцев, а в некоторых, более сложных отделах, стажировка может проходить около года. Но главным фактором является то, что у каждого мастера в подчинении не больше трех учеников. Количество может варьироваться в зависимости от предприятия, но чем меньше группа тем лучше. Более индивидуальный подход, скорость обучения выше, меньше шансов на критические ошибки, более тесные взаимоотношение в группе. Связи с более тесными отношениями ученика и учителя, дисциплинарное высказывание имеет более высокую психологическую нагрузку.

*Во-вторых, **проблема начальника и подчиненного**. Не секрет, что взаимоотношения между начальством и сотрудниками является отдельной сферой для изучения. Можно смело утверждать, что любое взаимодействие сотрудника с его руководителем можно считать обучением - если непрофессионального, то для личностного роста, Однако здесь преследуется разбор непосредственно типичного отношения в крупных фирмах.*

Проблема создания рабочей среды на производстве в том, что он всегда завязан на безопасном месте работы, и только потом комфортном. Любая ошибка может нести угрозу здоровью как себе так и окружающим. Поэтому оправдана строгость начальства, что может вызывать дополнительный стресс.

Есть разные подходы и инструменты руководителей. Кто-то более мягкий, и поддерживает дружескую атмосферу (это подходит компаниям с творческой деятельностью). Но кто-то имеет более строгий характер и склонен повышать голос на сотрудников за их ошибки. С точки зрения морали, первый подход имеет выше шансы того, что сотрудники будут выполнять работу эффективнее, строя доверительные отношения с начальством и взаимной помощью. Но, как показывает практика, когда речь заходит о сохранности своих подчиненных, строгий руководитель эффективнее справляется со своими задачами. Это придает стимул

выполнять работу качественно. Не важно, какой подход выбирать, если соблюдать негласный Закон Йеркса — Додсона, психологическая теория, сформулированная Робертом М. Йерксом и Джоном Д. Додсоном в 1908 году, которая описывает взаимосвязь между уровнем ароузала (физиологического и психологического возбуждения) и производительностью сотрудника (Nickerson, 2023). В контексте этого важно находить оптимальный баланс между давлением и поддержкой в рабочей среде. Слишком мягкий подход может привести к недостаточной стимуляции сотрудников, в то время как чрезмерно строгий стиль управления может вызвать стресс и снижение мотивации. Оптимальный уровень ароузала для каждого сотрудника индивидуален и зависит от множества факторов, включая характер работы, личностные особенности и профессиональный опыт.

*В третьих, **сниженная мотивация**. Данный феномен описывал Норман Триплетт в 1898 году. Суть феномена в том, что под влиянием окружающего соперничества, у человека возникает мотивация и его средний результат улучшается. Впрочем, это работает и в обратную сторону, что называется "**Торможение обучения**". В этой части теории рассматриваются факторы, препятствующие обучению. Это может быть стресс, негативное влияние окружающих, отсутствие мотивации, неадекватные учебные материалы или методы, а также неспособность удовлетворить базовые потребности учащегося. В таких условиях процесс обучения может замедляться или становиться менее эффективным. На примере из жизни, многие сотрудники были уволены из-за низкой эффективности. В ходе разбирательств, выяснилось что большинство из уволенных сотрудников по этой причине являются слабо грамотными сотрудниками. Многие, что не умели даже писать, под влиянием своих мастеров и руководителей предприятий, перестали стараться на фоне других сотрудников. Возможно причины были в другом, но эффект постоянных выговоров от начальника, и более успешных работников, которые раньше них повышались до мастеров, имело место быть.*

Далее будут приведены единичные примеры проблем и методов улучшений, которые возникли на фирме:

- *Синдром самозванца проявляется даже у квалифицированных сотрудников. Они ощущают себя недостойными своей должности, часто подрывает их уверенность и вносит диссонанс в их профессиональную деятельность (Clance & Imes, 1978). Этот фактор, наряду с социальными сравнениями на рабочем месте, может существенно снижать мотивацию и уровень вовлеченности в работу. Сотрудник уволился по своему желанию.*
- *Организации, где царит атмосфера поддержки и открытости, существенно способствуют укреплению уверенности сотрудников в своих силах (Schein, 2010). В то же время, токсичная рабочая среда, где игнорируется обратная связь и не учитывается индивидуальность каждого сотрудника, может стать причиной стресса и снижения самооценки. Были случаи драк между сотрудниками по личным и рабочим причинам. Нельзя контролировать атмосферу, но можно пресекать подобные случаи выговором и штрафами.*
- *Программы обучения и профессионального развития также вносят свой вклад в повышение уровня уверенности сотрудников. Разнообразные методы обучения, такие как менторские программы, тренинги, семинары и онлайн-курсы, способствуют не только приобретению новых знаний и умений, но и укреплению веры в свои силы и способности (Bandura, 1997).*
- *Разделение корпоративных премий не по зонам а по личностям. Раньше, на производстве, увеличенные премии присуждали всему отделу за старательную работу (количество выговоров, задержек работы, посещаемость и т.д.). Но с внедрением программного обеспечения для учета каждого сотрудника. в домостроительном комбинате смогли внедрить присуждение премий отдельным сотрудникам. Это привело к поднятию производительности на 7-10 процентов у тех, кто работает больше 2 лет, а это 80 процентов от всей рабочей команды.*

Таким образом, основываясь на опыте и наблюдениях на домостроительном комбинате, становится ясно, что обучение новых сотрудников - это сложный и многогранный процесс, требующий тщательного подхода и внимания к деталям. Важность индивидуализированного подхода в обучении, учет различных психологических аспектов или влияние рабочей атмосферы, а также необходимость создания эффективных мотивационных механизмов, таких как персонализированные премии, подчеркивает сложность задачи. Эти элементы в совокупности обеспечивают успешную адаптацию и интеграцию новых сотрудников в трудовой коллектив, что в конечном итоге способствует повышению производительности и безопасности на

производстве, подчеркивая значимость качественного обучения персонала на современных предприятиях.

Acknowledgement

I would like to express my gratitude to GLB factory in Astana, Kazakhstan, and its employees for their invaluable advice and support in my project. Your professionalism, in-depth knowledge and years of experience have been invaluable to me. I would especially like to thank the HR department for providing me with detailed reports, which greatly helped to structure the analysis and allowed me to gain a deeper understanding of the key processes.

Благодарность

Выражаю благодарность заводу GLB в городе Астана,Казахстан, и его сотрудникам за их бесценную консультацию и поддержку в моем проекте. Ваш профессионализм, глубокие знания и многолетний опыт были для меня неоценимы. Особую благодарность хочу выразить отделу HR за предоставленные детальные отчеты, которые значительно помогли структурировать анализ и позволили получить более глубокое понимание ключевых процессов.

Literature

1. *Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. W. H. Freeman.*
2. *Clance, P. R., & Imes, S. A. (1978). The imposter phenomenon in high achieving women: Dynamics and therapeutic intervention. Psychotherapy: Theory, Research & Practice, 15(3), 241–247.*
3. *Nickerson, C. (2023, November 9). The Yerkes-Dodson Law of Arousal and Performance. Simply Psychology. Retrieved from https://www.simplypsychology.org/what-is-the-yerkes-dodson-law.html*
4. *Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership (4th ed.). Jossey-Bass.*
5. *Triplett, N. (1989). The dynamogenic factors in pacemaking and competition. American Journal of Psychology. Retrieved from https://psychclassics.yorku.ca/Triplett/*
6. *White, A. (2009). From comfort zone to performance management. White MacLean Publishing. Retrieved from https://gingermood.com/wp-content/uploads/2019/07/White-A.-2009.-From-comfort-zone-to-performance-management.-White-MacLean-Publishing.-.pdf*

Technical sciences

INTERNET AND INFORMATION SECURITY

Mammadova T.E.

ИНТЕРНЕТ И ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ

Маммадова Т.Э.

Информационное обеспечение безопасности в сетях вычислительных систем - это организация сохранения информации, предотвращение несанкционированного вмешательства в их деятельность, вторжения, кражи, изменения, предотвращение случаев извлечения или уничтожения компонентов системы и информационных носителей, комплексная защита программно-технического обеспечения, информационных ресурсов, коммуникационных устройств, каналов связи и служебного персонала, а также контроль за их деятельностью.

Если информация ценна с точки зрения конфиденциальности, то ее стоимость теряется, когда она раскрывается несанкционированными лицами. Для сохранения конфиденциальности такой информации должны быть реализованы соответствующие методы для ее сокрытия от посторонних лиц.

Интернет и безопасность информации не могут соответствовать природе Интернета. Он был создан как корпоративная сеть, но в настоящее время объединяет не только корпоративные и отделочные сети (образование, правительство, коммерция, военные и т. д.), используя единый стек протоколов TCP/IP и единое адресное пространство. Сети с ограниченным доступом, а также обычные пользователи, входящие в Интернет напрямую с домашних компьютеров, используя модемы и общественные телефонные сети, подпадают под данное определение.

Как вы знаете, чем проще вход в сеть, тем слабее её информационная безопасность. Поэтому можно сказать, что первоначальная легкость доступа в Интернет хуже кражи, потому что пользователь даже не знает, что с ним происходит, то есть файлы передаются от него, случаются их повреждения, требуется коррекция и т.д.

Чем обусловлено быстрое увеличение Интернета, характеризующееся удвоением числа пользователей каждый год? Ответ прост - "бесплатно", то есть доступность программного обеспечения (TCP/IP), легкость выхода в Интернет.

Использование Интернета без оплаты ведет к общему снижению информационной безопасности. Поэтому предприятия, использующие внутренние сети с технологией интранета, устанавливают фильтры (брандмауэры) между внутренними сетями, чтобы предотвратить несанкционированный доступ к своим компьютерам, всем корпоративным и отделочным сетям. Удаление от протокола TCP/IP и вход в Интернет через прокси-серверы дополнительно обеспечивает большую безопасность.

Этот переход может быть реализован одновременно с процессом создания мировой общественной информационной сети, основанной на использовании сетевых компьютеров, обеспечивающих высокоскоростной доступ к сети (10 Mbit/s) с использованием сетевой карты 10Base-T и кабельного модема (через локальный веб-сервер через кабельное телевидение).

Чтобы решить эту и другие проблемы при переходе к новой архитектуре Интернета, необходимо учесть следующее:

1. Исключение физического соединения между корпоративными и департаментальными сетями с будущим Интернетом (который будет преобразован в Глобальную Общественную Информационную Сеть), сохранение связи между ними только через систему Всемирной Паутины:

2. Замена ключей без преобразования рамки Интернета, уменьшая сложность процесса маршрутизации в IP-протоколе и сравнения MAC-адресов в коммутационном процессе.

3. Перейдите к новой системе адресации, основанной на физических адресах в среде передачи данных (с высоким уровнем безопасности MAC), что позволяет создавать адреса для более чем 64 триллионов независимых узлов в диапозоне 48 бит, зависящих от географического положения сети.

Информационная безопасность является одной из основных проблем в интернете. С каждым днем появляется все больше ужасных историй о том, как компьютерные хакеры, используя всё более сложные методы, проникают в базы данных других людей. Конечно, всё это не способствует популяризации интернета в деловых кругах. Мысль о том, что угрозы, и тем более враги, могут проникнуть в архивы коммерческой информации, заставляет корпоративных лидеров воздерживаться от использования открытых информационных систем. Эксперты утверждают, что подобные опасения являются необоснованными, поскольку шансы стать жертвой компьютерного терроризма для компаний с выходом как в открытые, так и в частные сети практически равны.

Дилемма безопасности выглядит следующим образом: вам нужно выбирать между безопасностью своей собственности и ее удобством и, следовательно, возможностью полезного использования для вас.

Это также относится и к информации. Например, база данных, содержащая конфиденциальную информацию, полностью защищена от атак, когда она хранится на дисках, которые извлекаются из компьютера и помещаются в защищенное место. Однако, как только вы устанавливаете эти диски на свой компьютер и начинаете использовать их, появляется несколько каналов, через которые злоумышленник может получить доступ к вашим секретам, проникнув в них без вашего ведома. Другими словами, ваша информация либо совершенно недоступна для всех, включая вас, либо она не на сто процентов безопасна.

Безопасность в области информации формулируется как дилемма следующим образом: необходимо выбирать между безопасностью системы и её открытостью. Однако более правильно говорить не о выборе, а о балансе, потому что использование системы, не обладающей характеристикой открытости, невозможно.

Инструменты безопасности информации Сейчас трудно не заметить, что при подключении к интернету вы подвергаете риску безопасность вашей локальной сети и конфиденциальность данных на ней. Согласно данным Центра координации CERT, в 2022 году зафиксировано 4421 инцидент - взломы локальных сетей и серверов. Согласно опросу, проведенному Институтом компьютерной безопасности (CSI) с 1995 года среди 900 крупнейших организаций, компаний и университетов, количество незаконных вмешательств выросло на 48,9%, и ущерб от этих атак оценивается в 86 миллионов долларов США.

Одним из наиболее распространенных механизмов защиты от угроз в интернете, таких как "хакеры", является использование брандмауэра (firewall).

Следует отметить, что после установки систем защиты из-за некомпетентности администраторов и конфликтов некоторых видов брандмауэров реализуется примерно 30% хакерских атак.

Не следует считать, что все вышеупомянутое является "внешними интересами". Каждый, кто еще не уверен в том, что Россия опережает другие страны по количеству атак на серверы и локальные сети, а также по ущербу, который они наносят, должен ознакомиться с материалами российских СМИ и материалами из Hack Zone.

Несмотря на явное правовое беспорядок в данной области, деятельность по разработке, продаже и использованию средств информационной безопасности регулируется различным законодательством и нормативными актами, а все использованные системы должны быть обязательно сертифицированы Государственной технической комиссией (Президент России).

Архитектура интернета предполагает подключение к внешним открытым сетям, использование внешних услуг и предоставление собственных услуг наружу, что предъявляет увеличенные требования к защите информации.

Интернет-системы используют клиент-серверный подход, и сегодня основная роль отводится веб-сервисам. Веб-серверы должны поддерживать традиционные безопасные функции, такие как аутентификация и контроль доступа, а также обеспечивать новые функции для обеспечения безопасности программного окружения как на стороне сервера, так и на стороне клиента.

Эти задачи касаются области информационной безопасности, связанной с переходом к технологиям Интернета. Затем мы рассматриваем возможные подходы к их решению. Формализация режима информационной безопасности является сложной задачей. Для её решения могут быть приняты меры на четырех уровнях:

- *законодательный (законы, правила, стандарты и т.д.);*
- *административный (общие меры, предпринимаемые руководством организации);*

- *процессуальный (меры по обеспечению безопасности, связанные с людьми);*
- *программное и аппаратное обеспечение (специальные технические меры).*

Итоги

Мы рассмотрели аппаратные и программные способы защиты информации

Keywords: *Information, security, safety, defence, model, secrecy*
Ключевые слова: *Информация, безопасность, защита, модель, секретность*

Используемые источники

1. А.П. Алексеев Информатика М.2010
2. В.А. Леванский Моделирование в социально-правовых исследованиях М.1982
3. Джон Крейнак, Джон Хебрейкин. Интернет- энциклопедия М.2009
4. А.М. Яглом, И.М. Яглом. Вероятность и информация М.1973
5. О.А. Гаврилов Курс правовой информатики М.2008
6 Шеннон К. Работы по статистической теории связи. М.1960

UDC 621.372.512

RESULTS OF RESEARCH ON THE INFLUENCE OF OPERATING CONDITIONS ON THE INTERNAL IMPEDANCE OF ANTENNA DEVICES OF OVH/UVH BAND RADIOS

Pavel Valeryevich Boikachev
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Military Academy of the Republic of Belarus
Vladislav Leonovich Metelitsa
Cadet of the Military Academy of the Republic of Belarus
Maria Ramjedovna Sharipova
Cadet of the Military Academy of the Republic of Belarus

УДК 621.372.512

ИТОГИ ИССЛЕДОВАНИЯ ВЛИЯНИЯ УСЛОВИЙ РАБОТЫ НА ВНУТРЕННЕЕ СОПРОТИВЛЕНИЕ АНТЕННЫХ УСТРОЙСТВ РАДИОСТАНЦИЙ ОВЧ/УВЧ ДИАПАЗОНОВ

Бойкачев Павел Валерьевич
Кандидат технических наук, доцент Военной академии Республики Беларусь
Метелица Владислав Леонович
курсант Военной академии Республики Беларусь
Шарипова Мария Рамжедовна
курсант Военной академии Республики Беларусь

Abstract

Present the results of experimental studies of the influence of operating conditions on the impedance of the very high-frequency (VHF) radio antennas and ultra-high frequency (UHF) range ,having in its composition a matching device.

Аннотация

Представлены результаты экспериментальных исследований влияния условий эксплуатации на импеданс антенн радиосвязи очень высокочастотного (ОВЧ) и ультравысокочастотного (УВЧ) диапазона, имеющие в своем составе согласующее устройство.

Введение

В настоящее время для обеспечения организации связи подразделений сил специальных операций и сухопутных войск тактического звена используются радиостанции ОВЧ/УВЧ диапазона. Востребованность использования данных радиостанций обусловлена их возможностью функционирования в широкой полосе частот (30–3000 МГц) [1, с. 5–8], что повышает скрытность подразделения в условиях разведки противника. Для того, чтобы радиостанции обеспечивала передачу и своевременный прием информации необходимо, чтобы антенное устройство (АУ) радиостанции обеспечивали устойчивую радиосвязь в рабочем диапазоне частот. У подавляющего числа АУ входное сопротивление (импеданс) восприимчиво к изменению частоты [2, с. 37–45]. При перестройке радиостанции на другой диапазон частот импеданс АУ изменяется, что приводит к изменению уровня передачи мощности сигнала [2, с. 69–73]. В связи с этим для максимизации передачи мощности сигнала используются широкополосные согласующие устройства (СУ).

В большинстве случаев при проектировании широкополосных СУ учитывается зависимость импеданса АУ от частоты в определенных (фиксированных) климатических и эксплуатационных условиях [2, с. 88–96]. Зачастую при реализации СУ не учитывается непостоянство импеданса АУ из-за изменения условий эксплуатации, особенно при использовании радиостанций на подвижных объектах [2, с. 99–104]. В связи с этим при эксплуатации радиостанций ОВЧ/УВЧ диапазонов возникают ситуации, при которых они не способны обеспечить подразделение устойчивой радиосвязью. Таким образом, возникает необходимость в исследовании влияния условий эксплуатации на импеданс АУ, имеющего в своем составе штатное СУ.

Основная часть

Постановка задачи проведения эксперимента. *Для исследования влияния условий эксплуатации на импеданс антенного устройства предлагается провести эксперимент, в ходе которого необходимо:*

измерить импеданс АУ в различных (наиболее вероятных) условиях эксплуатации;

произвести анализ влияния условий эксплуатации на импеданс АУ;

оценить степень влияния изменения импеданса на функцию коэффициента передачи по мощности (КПМ).

Исходя из поставленных задач, на основании ГОСТ 30783-2001 [3], для проведения экспериментального исследования необходимо:

1. Выбрать исследуемые АУ:

АУ должны быть рассчитаны на подключение к ним фидера с волновым сопротивлением 50 или 75 Ом;

диапазон рабочих частот АУ устанавливают в технических условиях на АУ конкретного типа;

АУ должны соответствовать требованиям по устойчивости к механическим и климатическим воздействиям, установленным в ГОСТ 16019 [4].

2. Произвести выбор условий обстановки для проведения экспериментальных исследований:

параметры АУ измеряют в нормальных климатических условиях [3, стр. 5–6] при стандартных испытательных напряжениях электропитания с допустимым отклонением не более ± 2 %;

при измерении импеданса АУ должно быть установлено с учетом максимального приближения к реальным условиям эксплуатации (наиболее распространенным сценариям использования рассматриваемых АУ).

3. Выбрать измерительный прибор:

основные характеристики приборов и вспомогательных устройств, предназначенных для измерения параметров АУ, должны соответствовать характеристикам, указанным в [3, с. 6];

питание всей измерительной аппаратуры необходимо осуществлять от аккумуляторных батарей.

Исходные данные. *Так как практический интерес представляют портативные радиостанции военного назначения, работающие в ОВЧ/УВЧ диапазонах частот и обеспечивающие обмен информации в различных условиях эксплуатации, то на основании предъявленных требований, для проведения эксперимента были выбраны следующие АУ:*

AD-44/CW-TA-30-512, представляющее собой гибкую штыревую антенну с СУ, работающую в диапазоне частот от 107 до 174 МГц [5];

AD-25/CW-3512 представляющее собой сгибаемый ленточный излучатель с СУ, работающий в диапазоне частот от 300 до 500 МГц [6].

Данные АУ применяются на таких портативных мульти режимных радиостанциях, как Р-180 и Р-181, предназначенных для построения подсистемы радиосвязи тактического звена управления и обеспечения обмена аналоговой и цифровой информацией в различных условиях эксплуатации [1, с. 31–36]. В связи с основным предназначением радиостанций Р-180 (Р-181) эксперимент целесообразно проводить в помещении либо в лесном массиве, в непосредственной близости с техникой, так как данные условия соответствуют наиболее распространенным условиям эксплуатации средств связи для обмена информацией между тактическим звеном и управлением [1, с. 14].

В качестве измерительного прибора, исходя из представленных требований, предлагается использовать векторный рефлектометр ПЛАНАР CABAN R140. Данный прибор имеет малые габариты (127×62×30 мм) и широкий диапазон рабочих частот от 85 до 14000 МГц. Питание и связь с компьютером осуществляется через интерфейс USB 2.0 [7], что позволяет эксплуатировать данный прибор с использованием ЭВМ (ноутбук, нетбук), не используя промышленную сеть.

Для того, что бы оценить полученные результаты измерений импеданса АУ предлагается сравнивать результаты с эталонными значениями. За эталонное значение, на основании ГОСТ 30783-2001 [3], будет приниматься значение импеданса АУ в экранизированной безэховой камере, так как в ней влияние внешних окружающих факторов на показание импеданса антенн является минимальным.

Измерение импеданса АУ в различных условиях эксплуатации. *Порядок измерения импеданса АУ:*

измерение импеданса АУ в экранизированной безэховой камере для получения эталонных значений;

измерение импеданса АУ в помещении (класс общей площадью 25 м^2);

измерение импеданса АУ в лесном массиве (участке лесных насаждений с крупными просветами между стволами деревьев, составляющими более 60 % площади стволов, в кронах — до 10 %);

измерение импеданса АУ при непосредственной близости с техникой (на удалении 0,5 м от зенитного ракетного комплекса 9К35 «Стрела-10»).

При проведении эксперимента для каждого условия было произведено измерений импеданса [8] в рабочем диапазоне частот, по схеме, представленной на рисунке 1 [3, с. 8]. Усредненные результаты измерений представлены в таблицах 1, 2.

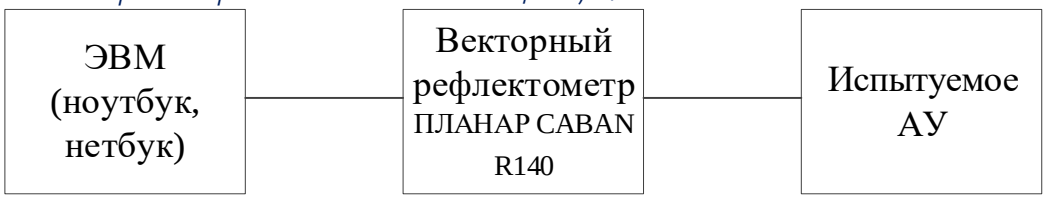

Рисунок 1. – Схема измерения импеданса АУ

Таблица 1.

Импеданс антенны AD-44/CW-TA-30-512 в различных условиях обстановки

F, МГц	107	112,66	118,32	123,98	129,64	135,3	140,96	147
Экранизированная безэховая камера								
Re, Ом	30,04	29,14	28,97	29,41	30,35	32,04	34,54	38,05
Im, Ом	-5,11	-1,6	1,94	5,41	8,8	12,21	15,36	17,96
Помещение								
Re, Ом	20,16	25,5	29,35	29,98	23,39	22,48	19,62	19,46
Im, Ом	-3,01	2,14	2,07	-3,91	-1,71	0,62	4,64	9,79
Лесной массив								
Re, Ом	19,04	20,59	26,87	36,37	41,86	42,16	40,66	39,32
Im, Ом	3,33	10,93	18,08	19,33	14,75	10,68	9,34	10,00
В непосредственной близости с техникой								
Re, Ом	22,93	30,15	51,37	56,78	47,13	34,46	29,2	29,32
Im, Ом	15,35	24,31	23,63	7,54	-7,51	-5,57	2,16	8,09

Таблица 2.

Импеданс антенны AD-25 / CW-3512 в различных условиях обстановки

F, МГц	300		319,6	340	360,4	380,8	401,2	421,6	442	462,4	482,8	500
	Экранизированная безэховая камера											
Re, Ом	23,96		30,85	31,41	29,36	30,46	39,28	56,75	58,48	52,02	53,54	58,05
Im, Ом	8,2		7,29	4,02	5,71	11,69	18,58	13,44	-4,37	-9,44	-10,78	-20,23
	Помещение											
Re, Ом	31,77		49,68	159,46	57,95	48,52	82,09	51,28	24,41	19,45	15,75	21,53
Im, Ом	26,73		60,07	7,8	-40,82	-10,41	-14,33	-56,99	-41,94	-30,08	-18,29	-10,42
	Лесной массив											
Re, Ом	17,73		33,03	42,24	30,61	24,7	34,4	61,1	83,58	41,45	40,82	57,53
Im, Ом	11,75		18,42	2,92	-1,54	9,15	26,41	19,2	-17,08	-24,57	-7,29	-8,5
	В непосредственной близости с техникой											
Re, Ом	14,52		34,22	62,09	34,44	32,96	54,81	39,3	26,25	38,08	80,71	63,4
Im, Ом	13,74		36,6	-6,25	-5,57	6,39	10,03	-19,47	-0,43	20,92	3,01	-20,64

Для оценки характеристик рассматриваемых АУ (импеданс, функция коэффициента передачи по мощности, коэффициент стоячей волны (КСВ) и др.) необходимо по результатам эксперимента сформировать аналитическую математическую модель (АММ) с высокой степенью адекватности (с доверительной вероятность не менее 0,9 и относительной погрешностью не более 10 %) [9, с. 9], описывающую характер изменения параметров АУ в различных условиях эксплуатации. Формирование АММ целесообразно осуществлять на основе методики, представленной в работе [10]. Данная методика позволяет сформировать АММ, исходя из измеренных значений импеданса в рабочем диапазоне частот. Использование АММ позволит наиболее качественно оценить изменение импеданса (функция КПМ (КСВ) от частоты и др.) рассматриваемого АУ во всем рабочем диапазоне частот. Следует заметить, что АММ возможно использовать при реализации согласующей цепи в дальнейших исследованиях. Зависимости изменений импеданса на основе математических моделей в виде функций зависимостей вещественной и мнимой частей от частоты представлены на рисунках 2–3.

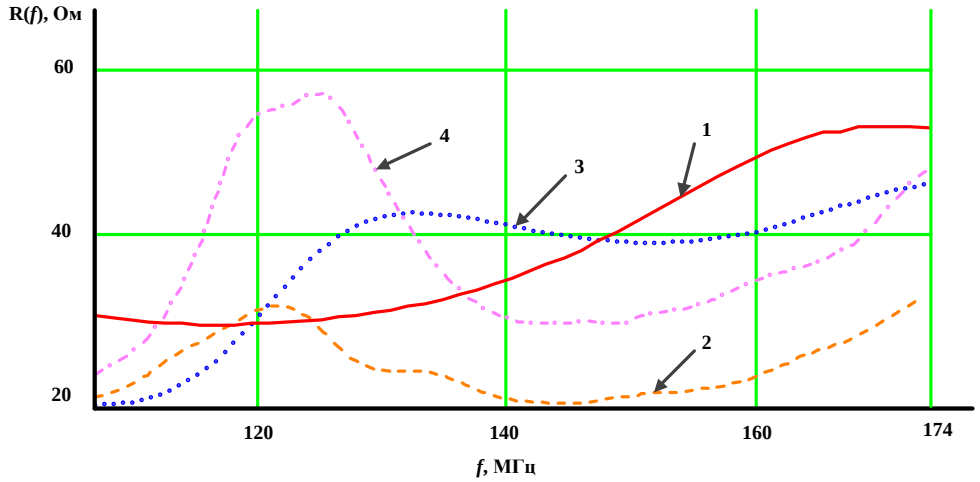

а

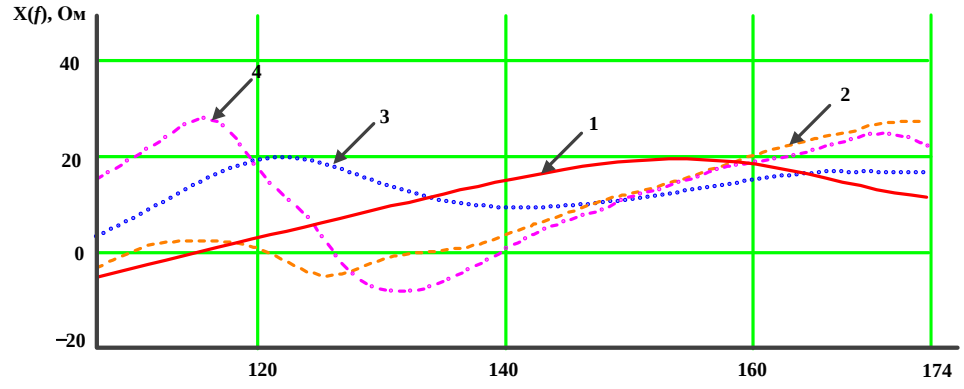

б

Рисунок 2. – Зависимость изменения активной (а) и реактивной (б) части импеданса антенны AD-44/CW-TA-30-512 в рабочей полосе частот ($\Delta f = 67$ МГц):

1 – в экранизированной безэховой камере;
2 – в помещении;
3 – в лесном массиве;
4 – в непосредственной близости с техникой

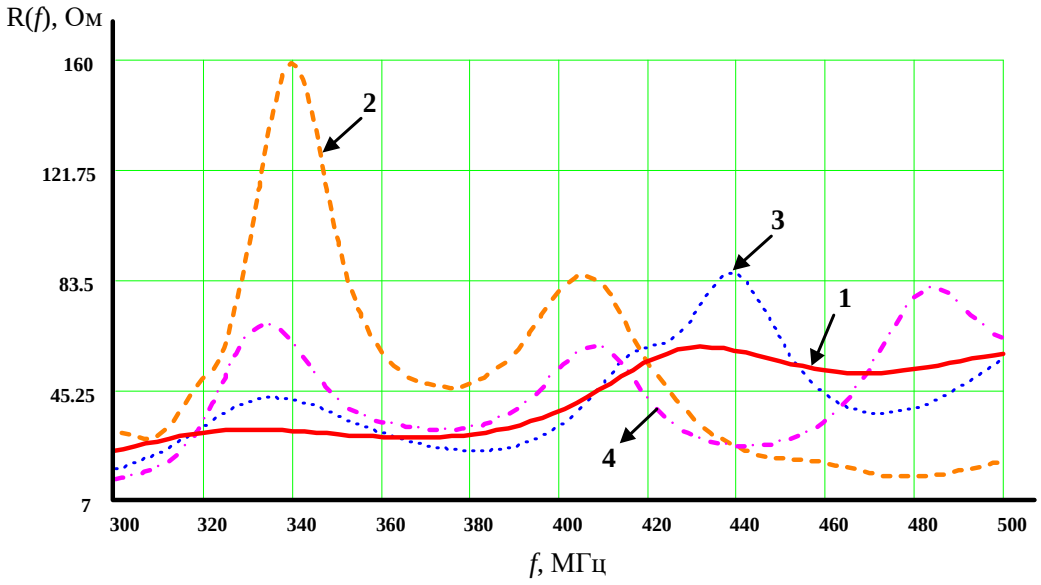

а

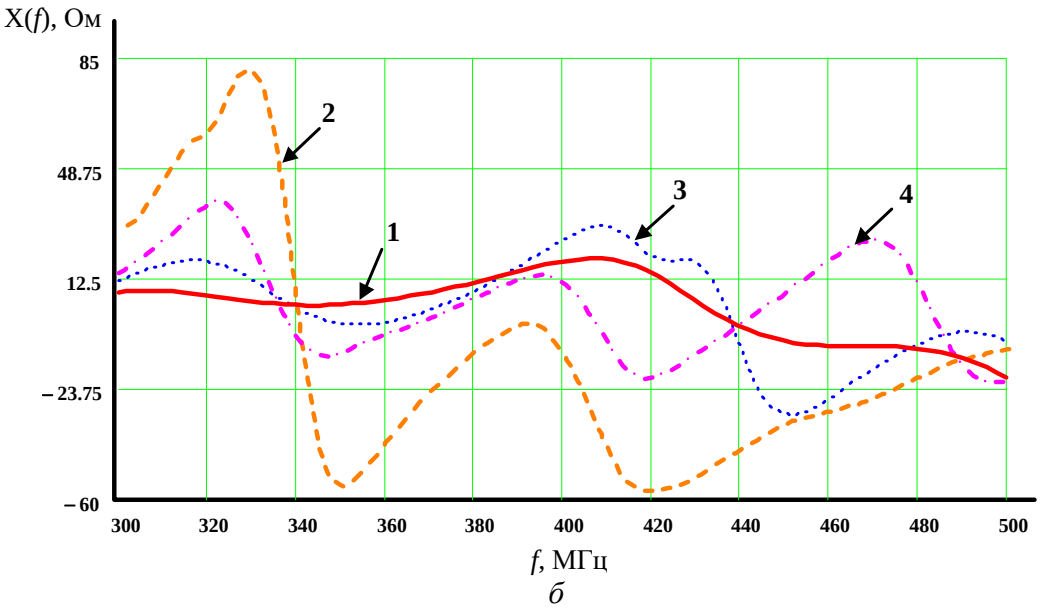

б

Рисунок 3. – Зависимость изменения активной (а) и реактивной (б) части импеданса антенны AD-25 / CW-3512 в рабочей полосе частот ($\Delta f = 200$ МГц):

1 – в экранизированной безэховой камере;
2 – в помещении;
3 – в лесном массиве;
4 – в непосредственной близости с техникой

Анализ влияния условий эксплуатации на импеданс АУ. *Анализируя полученные зависимости, можно сделать вывод, что во всем рабочем диапазоне частот имеются отклонения импеданса АУ относительно эталонных значений. Следует заметить, что на определенных частотах изменения импеданса АУ весьма значительные. В связи с этим целесообразно оценить численные значения (отличия) приведенных зависимостей, относительно эталонных значений во всем рабочем диапазоне частот. Различия приведенных зависимостей импеданса антенн предлагается оценить, используя интегральный критерий [11, с. 36–38]:*

$$K = \int_{f_1}^{f_2} \frac{|P(f) - P_{эт}(f)|}{f_2 - f_1} df, \qquad (1)$$

где

$P(f)$ – *реальная (мнимая) составляющая импеданса антенн, полученная в различных условиях обстановки;*

$P_{эт}(f)$ – *реальная (мнимая) составляющая импеданса антенн, полученная в экранизированной безэховой камере.*

Использование данного критерия позволит оценить отличие импеданса АУ в различных условиях эксплуатации по отношению к эталонному значению во всем диапазоне частот. Результаты оценки различия представлены в процентном соотношении относительно эталонного значения (таблицы 3, 4).

Таблица 3.

Величина различия импеданса антенны AD-44/CW-TA-30-512 в различных условиях обстановки относительно эталонных значений

Условия	*Величина различия действительной составляющей импедансной характеристики антенны AD-44/CW-TA-30-512 на интервале [107;174] МГц*	*Величина различия мнимой составляющей импедансной характеристики антенны AD-44/CW-TA-30-512 на интервале [107;174] МГц*
Помещение	*49,056 %*	*55 %*
Лесополоса	*27,7 %*	*56,5 %*
В непосредственной близости с техникой	*44,356 %*	*80,795 %*

Таблица 4.

Величина различия импеданса антенны AD-25/CW-3512 в различных условиях обстановки, относительно эталонных значений

Условия	*Величина различия действительной составляющей импедансной характеристики антенны AD-25/CW-3512 на интервале [300;500] МГц*	*Величина различия мнимой составляющей импедансной характеристики антенны AD-25/CW-3512 на интервале [300;500] МГц*
Помещение	*83,249 %*	*271,611 %*
Лесополоса	*17,695 %*	*78,359 %*
В непосредственной близости с техникой	*35,425 %*	*80,159 %*

Анализ полученных результатов показал, что наибольшее влияние на активную составляющую импеданса АУ AD-44/CW-TA-30-512 наблюдается в помещении, а на реактивную составляющую – в непосредственной близости с техникой. Для антенны AD-25/CW-3512 наибольшее влияние как на активную, так и на реактивную составляющую наблюдается в помещении. Также следует заметить, что штатное СУ, которым обладают рассматриваемые АУ, в полном мере не позволяют обеспечить согласование АУ в рабочем диапазоне частот.

Степень влияния изменения импеданса на функцию КПМ*. Известно, что для обеспечения максимальной передачи мощности сигнала в нагрузку необходимо обеспечить равенство импеданса входной и выходной нагрузки. Изменения вещественной и мнимой составляющей импеданса нагрузки приводит к изменению уровня передачи мощности [12]. Исходя из этого, уместно оценить влияние изменения импеданса АУ на функцию КПМ.*

Расчет функции КПМ предлагается производить по выражению 2. Данное выражение получило применение в задачах широкополосного согласования и фильтрации, так как оно наиболее полно характеризует энергетические свойства цепи [13, с. 43]:

$$K_{р}(f)=\frac{4\cdot R_{вх}(f)R_{ант}(f)}{(R_{вх}(f)+R_{ант}(f))^2+(X_{ант}(f)+X_{вх}(f))^2}, \quad (2)$$

где:

$R_{вх}(f)$ – *вещественная составляющая сопротивление, к которому нагружена антенна;*

$X_{вх}(f)$ – *мнимая составляющая сопротивление, к которому нагружена;*

$R_{\text{ант}}(f)$ – *вещественная составляющая аппроксимирующей функции сопротивления антенны;*

$X_{\text{ант}}(f)$ – *мнимая составляющая аппроксимирующей функции сопротивления антенны.*

Результаты расчета функции КПМ антенн представлены на рисунке 4.

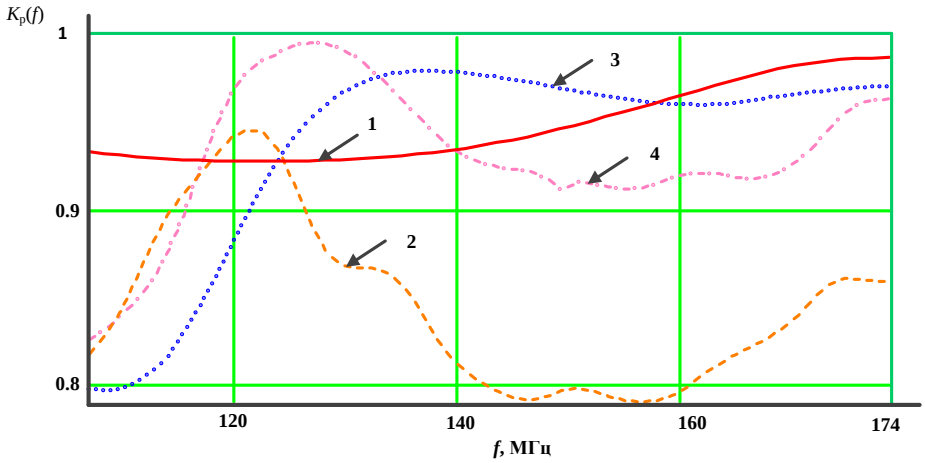

а

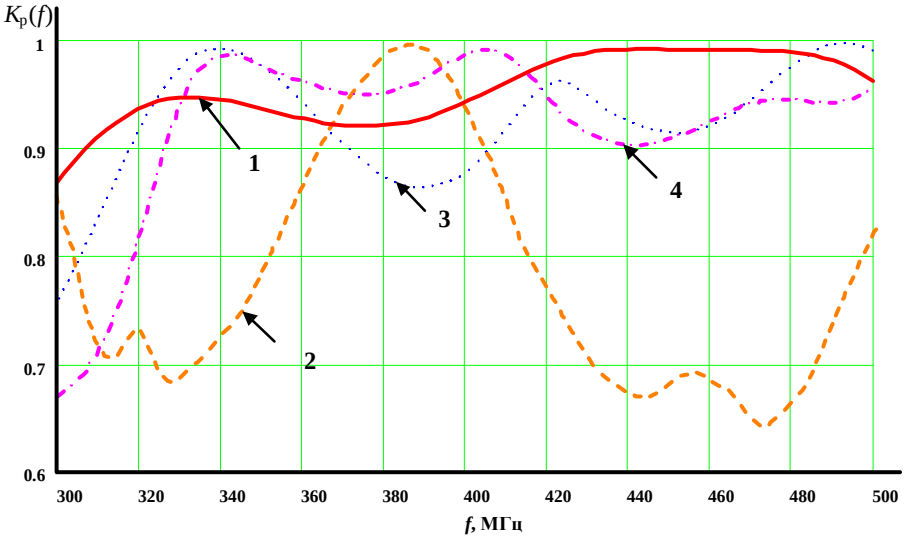

б

Рисунок 4. – Зависимость КПМ антенны AD-44/CW-TA-30-512 (а) и антенны AD-25 / CW-3512 (б):
1 – в экранизированной безэховой камере;
2 – в помещении;
3 – в лесном массиве;
4 – в непосредственной близости с техникой

Проанализировав полученные зависимости, можно сделать вывод, что существенное изменение уровня КПМ наблюдается на тех же частотах, на которых и существенно изменяется импеданс рассматриваемых АУ (для АУ AD-44/CW-TA-30-512 $f = 140 - 160$ *МГц, для АУ AD-25 / CW-3512* $f = 310 - 360, 420 - 500$ *МГц). В связи с этим целесообразно оценить насколько изменится КПМ рассматриваемых АУ по отношению к эталонному значению при изменении импеданса рассматриваемых АУ.*

В качестве эталонного значения предлагается использовать максимальный уровень коэффициента передачи, так как при проектировании АУ и СУ стремятся обеспечить максимальный уровень передачи ($K_{\text{p}}(f) = 1$*) в рабочем диапазоне частот [13, с. 44]. Оценка*

изменения предлагается проводить по интегральному критерию [11]. Результаты оценки представлены в процентном соотношении по отношению к максимальному коэффициенту передачи (таблице 5).

Таблица 5.

Величина различия функции передачи по мощности антенн AD-44/CW-TA-30-512 и AD-25/CW-3512 в различных условиях обстановки, относительно эталонного значения

Условия	*Величина различия $K_p(f)$ антенны AD-44/CW-TA-30-512 на интервале [107;174] МГц*	*Величина различия $K_p(f)$ антенны AD-25/CW-3512 на интервале [300;500] МГц*
Помещение	*15,888 %*	*22,177 %*
Лесополоса	*6,637 %*	*7 %*
Рядом с техникой	*7,151 %*	*7,24 %*

Анализ полученных результатов (таблица 5), позволяет сделать следующие выводы:

наиболее негативное влияние изменения импеданса на функцию КПМ происходит при расположении рассматриваемых АУ в помещении. Причиной негативного влияния является отличие активной составляющей рассматриваемых АУ с активной составляющей импеданса входной нагрузки;

наличие штатной согласующей цепи не позволяет обеспечить максимальный уровень КПМ рассматриваемых АУ (особенно при нахождении их в помещении), что, исходя из выражения дальности радиосвязи (4), приводит к уменьшению дальности радиосвязи на 15,88 % для АУ AD-44/CW-TA-30-512 (что составляет 1270 м устойчивой радиосвязи при $R_{\max} = 8000$ м), и на 22,17 % для АУ AD-25/CW-3512 (что составляет 3326 м устойчивой радиосвязи при $R_{\max} = 15000$ м):

$$R_{\max} = \sqrt{\frac{P_t G_t G_r \lambda^2}{\Delta f (4\pi)^2 N_a}}, \quad (4)$$

где

P_t *– мощность передатчика;*

G_t *– коэффициент направленного действия антенны передатчика;*

G_r *– коэффициент направленного действия антенны приемника;*

λ *– длинна волны;*

Δf *– ширина спектра сигнала;*

N_a *– спектральная плотность мощности сигнала.*

Таким образом, проведенный эксперимент дал следующие результаты:

1. Измерены и оценены зависимости изменения импеданса АУ AD-44/CW-TA-30-512 и AD-25/CW-3512 в различных условиях эксплуатации (таблицы 1–4). Анализ полученных результатов, показал, что во всем рабочем диапазоне частот имеются отклонения импеданса АУ относительно эталонных значений. Наибольшее влияние на активную составляющую импеданса АУ AD-44/CW-TA-30-512 наблюдается в помещении, а на реактивную составляющую – в непосредственной близости с техникой. Для антенны AD-25/CW-3512 наибольшее влияние как на активную, так и на реактивную составляющую наблюдается в помещении. Отличие импеданса АУ от эталонных значений возникает из-за изменения поверхностных токов протекающих по АУ. Основными причинами изменения поверхностных токов являются интерференция падающих и отраженных волн от окружающих предметов, а также величина и близость окружающих предметов к АУ: чем их больше и чем они ближе, тем больше влияние на импеданс АУ. Таким образом, наибольшее влияние на активную составляющую импеданса наблюдается при расположении рассматриваемых АУ в помещении.

2. Сформированы АММ, описывающие изменение импеданса рассматриваемых АУ в различных условий эксплуатации. Сформированные АММ позволяют наиболее точно оценить характер изменения импеданса (коэффициента передачи по мощности, КСВ и других параметров.) АУ за счет получения функции сопротивления (эквивалентной схемы) АУ. Следует заметить, что данные АММ возможно использовать при реализации СЦ в дальнейших исследованиях.

3. Рассчитаны значения функции КПМ рассматриваемых АУ, а также проведен анализ влияния изменения импеданса на функцию КПМ. По итогам анализа было установлено, что существенное изменение уровня КПМ наблюдается на тех же частотах, на которых существенно изменяется импеданс рассматриваемых АУ (для АУ AD-44/CW-TA-30-512 $f = 140 - 160$ *МГц, для АУ AD-25 / CW-3512* $f = 310 - 360, 420 - 500$ *МГц). Наиболее негативное влияние изменения импеданса на функцию КПМ происходит при расположении рассматриваемых АУ в помещении. Причиной негативного влияния является отличие активной составляющей импеданса рассматриваемых АУ с активной составляющей импеданса входной нагрузки.*

4. Было установлено, что наличие штатной СЦ, которая имеются в составе рассматриваемых АУ, не позволяет обеспечить максимальный уровень КПМ в рабочем диапазоне частот, особенно при нахождении АУ в помещении, что приводит к уменьшению дальности радиосвязи на 15,88…22,17 %, исходя из выражения дальности радиосвязи (4).

Заключение

Экспериментом подтверждено, что изменение условий эксплуатации приводит к изменению импеданса АУ во всем рабочем диапазоне частот, а на определенных частотах изменения весьма значительны. Наличие штатной согласующей цепи в АУ не позволяет обеспечить минимум чувствительности сопротивления АУ в рабочем диапазоне частот, что в свою очередь приводит к падению уровня КПМ и, соответственно, уменьшению дальности радиосвязи. В связи с этим для обеспечения устойчивой радиосвязи предлагается использовать СУ, адаптивное к изменению импеданса нагрузки, которое может позволить обеспечить высокий и устойчивый уровень КПМ АУ независимо от изменения условий эксплуатации.

Список использованных источников

1. Дик, А. М. Радиостанции малой и средней мощности / А. М. Дик, А. В. Кашкаров, А. В. Макатерчик. – Минск: БГУИР, 2014. – 108 с.

2. Бабков, В. Ю. Основы построения устройств согласования антенн / В. Ю. Бабков, Ю. К. Муравьев. – М. : ВАС, 1980. – 240 с.

3. Антенно-фидерные устройства систем сухопутной подвижной радиосвязи. Типы, основные параметры, технические требования и методы измерения: ГОСТ 30783-2001. – Минск : Госстандарт Республики Беларусь, 2007.

4. Аппаратура сухопутной подвижной радиосвязи. Требования по стойкости к воздействию механических и климатических факторов и методы испытания: ГОСТ 16019-2001. – Минск : Межгос. Совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002.

5. Trival antene. Datasheet AD-44/CW-TA-30-512. – Slovenia, 2019.

6. Trival antene. Datasheet AD-25/CW-3512. – Slovenia, 2019.

7. Рефлектометр векторный CABAN R140. Руководство по эксплуатации. – Челябинск, 2014.

8. Косачев, И. М. Методики расчета показателей достоверности и точности оцениваемых тактико-технических характеристик вооружения, военной и специальной техники / И. М Косачев, Д. С. Нефедов // Вестник Военной академии Республики Беларусь. – Минск, 2015. – №1(46). – С. 107–135.

9. Система общих технических требований к видам вооружения и военной техники. Общие требования к методам государственных испытаний: ОТТ/ОР 1.2.10. – Минск, 2016.

10. Исаев, В. О. Алгоритм аппроксимации частотных характеристик СВЧ транзисторов, представленных в численном виде на дискретном ряде частот / В. О. Исаев, А. А. Свириденко, Р. А. Шанчук // Информационные технологии и системы : материалы междунар. науч. конф. / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники. – Минск, 2018. – С. 300.

11. Ланнэ, А. А. Оптимальный синтез линейных электрических цепей / А. А. Ланнэ. – М. : Связь, 1969. – 294 с.

12. Шифрин, Я. С. Антенны / Я. С. Шифрин. – М. : ВИРТА, 1976. – С. 31.

13. Филипович, Г. А. Широкополосное согласование сопротивлений / Г. А. Филипович. – Минск : ВА РБ, 2004. – 175 с.

UDC 669-1

ON THE ISSUE OF HANDLING NON-FERROUS METALLURGY DUST

Dosmukhamedov N.K.
Candidate of Technical Sciences, Professor, Professor of the Department of MaMP, Satbayev University, Almaty, Kazakhstan
Zholdasbay E.E.
PhD, Associate Professor of the Department of MMaNS, Zhezkazgan University named after O.A. Baikonurov, Zhezkazgan, Kazakhstan
Argyn A.A.
PhD, Associate Professor of the Department of MMaNS, Zhezkazgan University named after O.A. Baikonurov, Zhezkazgan, Kazakhstan
Kurmanseitov M.B.
PhD, Leading Researcher of the Department of MaMP, Satbayev University, Almaty, Kazakhstan
Icheva Yu.B.
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of MMaNS, Zhezkazgan University named after O.A. Baikonurov, Zhezkazgan, Kazakhstan

К ВОПРОСУ ОБРАЩЕНИЯ ПЫЛЯМИ ЦВЕТНОЙ МЕТАЛЛУРГИИ

Досмухамедов Н.К.
К.т.н., профессор, профессор кафедры МиОПИ, Satbayev University, г. Алматы, Казахстан
Жолдасбай Е.Е.
PhD, доцент кафедры ГДМиЕ, Жезказганский университет имени О.А. Байконурова, г. Жезказган, Казахстан
Аргын А.А.
PhD, доцент кафедры ГДМиЕ, Жезказганский университет имени О.А. Байконурова, г. Жезказган, Казахстан
Курмансейтов М.Б.
PhD, ведущий научный сотрудник кафедры МиОПИ, Satbayev University, г. Алматы, Казахстан
Ичева Ю.Б.
К.т.н., доцент кафедры ГДМиЕ, Жезказганский университет имени О.А. Байконурова, г. Жезказган, Казахстан

Abstract

In the work, based on materials devoted to the problems of processing technogenic waste of non-ferrous metallurgy, the prospects for further research related to the problem of accumulation of fine dusts of non-ferrous metallurgy and the search for ways to solve them rationally on the basis of "green technologies" are presented.

The theoretical approach used in the work is based on the generalization of existing research on dust processing, on the materials of content analysis of existing modern sources in the field of circular economy. The study was conducted by selecting, systematizing facts and data, abstracting, generalizing to identify the problems of separate complex processing of non-ferrous metallurgy dusts in Kazakhstan and finding their solutions.

It is shown about the need to solve two key problems – environmental and technological. The technology proposed for development can become an alternative for the production of non-ferrous metals and rhenium in countries where there is no primary raw material for their production.

Аннотация

В работе основываясь на материалах, посвященных проблематике переработки техногенных отходов цветной металлургии приведены перспективы дальнейших исследовании связанных с проблемой накопления тонких пылей цветной металлургии и поиска путей их рационального решения на основе "зеленых технологий".

Использованный в работе теоретический подход основан на обобщении существующих исследований по переработке пыли, на материалах контент-анализа существующих современных источников в области циркулярной экономики. Исследование проведено путем отбора, систематизации фактов и данных, абстрагирования, обобщения для выявления проблем раздельной комплексной переработки пылей цветной металлургии в Казахстане и поиска их решения.

Показано о необходимости решения двух ключевых проблем – экологической и технологической. Предлагаемая к разработке технология может стать альтернативой для производства цветных металлов и рения в странах, где отсутствует первичное сырье для их производства.

Keywords: *technogenic waste, arsenic, fine dust, ecology, green technologies.*

Ключевые слова: *техногенные отходы, мышьяк, тонкая пыль, экология, зеленые технологии.*

Введение

В современных условиях переработка накопленной тонкой пыли медеплавильных и свинцовых заводов Казахстана является не модным трендом, а необходимостью «оздоровления» страны. Основываясь на материалах, посвященных проблематике переработки техногенных отходов цветной металлургии [1-12], можно утверждать:

- в Казахстане недостаточно уделяется внимания вопросу раздельной переработки многокомпонентной тонкой пыли, содержащих широкий спектр ценных металлов, в том числе металлы двойного назначения. Организация их дальнейшей переработки сдерживается большим содержанием в них мышьяка, который доходит до 13%. В результате чего большая часть потенциала вторичного сырья теряет свою пригодность к дальнейшей переработке, и отсутствие раздельной переработки ведет к их накоплению, что всегда приводит к наибольшей загрязненности окружающей среды;

- на предприятиях цветной металлургии республики задействована локальная переработка пылей, которые не решают проблемы в комплексе, идет накопление пылей в геометрической прогрессии. Сегодня с целью складирования их выделяются большие площади: открытые солнцу и ветру тонкие пыли, хотя и находятся в специальных биг-бегах, под действием дождей выделяют вредные вещества сильно загрязняющие окружающую среду, такие как мышьяк, кадмий, сурьма, висмут и др. Во время дождей происходит их переход в грунтовые воды. Сложившееся положение с тонкими пылями медеплавильных заводов таково, что ее сбыт практически невозможен, ввиду большого содержания в них мышьяка. Ситуация требует кардинального решения. Как считают многие эксперты, если работа медеплавильных заводов не будет поддержана государством в части улучшения экологической обстановки вокруг медеплавильных заводов республики, то их жизнедеятельность может быть приостановлена;

- по стране регулярно проводятся различные экологические мероприятия и научные форумы совместно с местными представительными органами, общественностью и другими заинтересованными сторонами, повесткой дня которых являются поиски решений по оздоровлению окружающей среды.

Исходя из вышеизложенного, на наш взгляд, можно выделить следующие важные аспекты, характерные для металлургических предприятий:

- на сегодняшний день в Казахстане хотя и ведется учет накопления вторичного сырья, в том числе тонких пылей, система раздельной комплексной их переработки практически отсутствует;

- не отработаны моральный и экономический стимулы у предприятий для ведения раздельной переработки пылей и не актуализировано экологическое сознание;

- совершенно не развита система рынка вторичного сырья, которая могла бы оживить развитие "зеленых технологий" по переработке вторичного сырья;

- не ведется государственный статистический учет объемов истинного накопления, переработки и утилизации вторичных материальных ресурсов, т.е. не реализуется эффективная система учета и отчетности о деятельности по обращению с получаемыми на предприятиях некондиционных полупродуктов и техногенных отходов;

- возможно необходимо поднимать вопрос о диверсификации тарифа, необходимо решение вопроса местными представительными органами о дополнительных платежах за переработку, захоронение и тогда наступит понимание на какие цели предназначены сборы.

В целом, в Казахстане должна быть развита политика государства четкого учета и регулирования полупродуктов и техногенных отходов предприятий и должна быть сформирована единая политика в этой сфере. Все начинания по данной проблеме находятся в зачаточном состоянии, хотя в мировой практике активное развитие получают новые доступные технологии, которые в рамках циркулярной экономики успешно функционируют в развитых странах.

В Казахстане наблюдаются проблемы с финансированием «зеленых» проектов и данная сфера для отечественных инвесторов непривлекательна, не окупается сразу же и не обеспечивает извлечение прибыли. Кроме того, есть еще ряд других тормозящих факторов.

Обобщая все вышесказанное, отметим, что без руководства определёнными принципами и механизмами, без соответствующей нормативно-законодательной базы невозможно достичь определенных успехов в области рационального управления техногенными отходами, к коим можно отнести тонкие пыли, образующиеся на предприятиях цветной металлургии Казахстана, в контексте реализации циркулярной экономики. Основная проблема – это отсутствие единых научно-обоснованных подходов к системе экономики процесса обращения с твердыми техногенными отходами, а также отраслевой экономики в данной области.

Цель проводимых авторами работы научных исследований заключается в том, чтобы переосмыслить концепцию управления мышьяксодержащими пылями, в контексте перехода к циркулярной экономике, дать оценку, установить особенности и определить направления апробации зарубежного опыта в сфере управления отходами в Казахстане.

Методы исследования

Работа направлена на расширение экономического, социального развития и охрану окружающей среды, которые являются тремя взаимосвязанными и подпирающими друг друга основами устойчивого развития общества.

Теоретический подход основан на обобщении существующих исследований по переработке пыли, на материалах контент-анализа существующих современных источников в области циркулярной экономики. Исследование проведено путем отбора, систематизации фактов и данных, абстрагирования, обобщения для выявления проблем раздельной комплексной переработки пылей цветной металлургии в Казахстане и поиска их решения.

Результаты и их обсуждение

Система управления техногенными отходами, в том числе пылями, является одним из условий реализации «зеленой экономики», что обусловлено недостаточной степенью развитости практических подходов к теме их переработки. Одним из движущих факторов, способствующих эффективности функционирования системы управления пылями, является разработка и дизайн «зеленых» категорий, таких как циркулярная модель производства, технологии переработки, инструменты финансирования и пр. Все это направлено на разрешение проблем, связанных с загрязнением окружающей среды. Основными факторами, препятствующими развитию системы управления пылями, являются, в большей степени, внутренние факторы, в том числе личностные.

Предложенные в работе решения направлены, в первую очередь, на вывод токсичного мышьяка и его соединений в начальной стадии технологической схемы с полной утилизацией вредных веществ. Такой подход позволяет в дальнейшем построить экологически чистую, безотходную комбинированную технологию, позволяющую комплексно извлечь целый комплекс ценных металлов в целевые товарные продукты. К примеру, по разрабатываемой нами технологии извлекается свинец, медь, цинк и рений. Дальнейшее развитие технологии способствует исключению образования и накопления тонких пылей с высоким содержанием токсичных веществ, существенно улучшить состояние окружающей среды. Организация раздельной переработки пылей существенно скажется на повышении социальной сферы в регионе: появится дополнительное производство, дополнительные рабочие места.

Достигнутые в работе положительные результаты [12, 13] могут быть использованы в различных регионах Казахстана для привлечения внимания местных представительных органов, общественности на проблему управления тонкодисперсными пылями, являющихся одной из важных составляющих циркулярной экономики в контексте развития «зеленой экономики».

Достижение определенных результатов в области рациональной и эффективной, безотходной переработки пылей приведет к минимизации их отрицательного влияния на окружающую среду.

Перспективы дальнейших исследований связаны с продолжением анализа проблем накопления тонких пылей цветной металлургии и поиска путей их рационального решения на основе "зеленых технологий".

*Значимость работы в международном масштабе заключается в решении двух ключевых проблем – **экологической** и **технологической**. Решение первой проблемы – в вовлечении в переработку мышьяк содержащей пыли цветной металлургии; в снижении нагрузки на окружающую среду за счет вывода мышьяка и его утилизации в виде нетоксичного арсената кальция, снижения объема отходящих газов в окружающую среду. Решение второй проблемы – расширение ассортимента выпуска товарной продукции за счет комплексного извлечения цветных металлов и рения.*

Предлагаемая к разработке технология может стать альтернативой для производства цветных металлов и рения в странах, где отсутствует первичное сырье для их производства.

Источник финансирования

Исследования проводились в рамках грантового финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан на 2023-2025 годы по приоритетному направлению «Геология, добыча и переработка минерального и углеводородного сырья, новые материалы, технологии, безопасные изделия и конструкции» проекта AP19676951: «Разработка ресурсосберегающей, комбинированной технологии комплексной переработки многокомпонентной пыли цветной металлургии с получением товарных продуктов».

Список использованной литературы

1. Adrados A., Merchán M., Obregón A., Artola A., Iparraguirre J.A., Cortázar A.G., Eguizabal D., Demey H. Development of a Sustainable Metallurgical Process to Valorize Copper Smelting Wastes with Olive Stones-Based Biochar // Metals 2022, 12(10), 1756; https://doi.org/10.3390/met12101756.

2. Branco W. Schippera, Hsiu-Chuan Lina, Marco A. Melonia, Kjell Wansleebend, Reinout Heijungsa, Ester van der Voeta, Estimating global copper demand until 2100 with regression and stock dynamics // Resources, Conservation and Recycling. Vol. 132, 2018, P. 28-36

3. Forsén O., Aromaa J., Lundström M. Primary Copper Smelter and Refinery as a Recycling Plant-A System Integrated Approach to Estimate Secondary Raw Material Tolerance // Recycling, 2017, Vol.2, P.19-24. http://doi:10.3390/recycling2040019

4. In 2021, 2.4 million tons of pollutants were released into the atmosphere of Kazakhstan. https://www.kt.kz/rus/ecology/za_2021_god_v_atmosferu_kazahstana_bylo_vybrosheno_2_4_mln_1377936089.html

5. Cortázar M.G, Eguizabal D., Demey H. Development of a Sustainable Metallurgical Process to Valorize Copper Smelting Wastes with Olive Stones-Based Biochar, Metals. 2022. 12(10), 1756; https://doi.org/10.3390/met12101756

6. Dosmukhamedov N., Kaplan V. Efficient Removal of Arsenic and Antimony During Blast Furnace Smelting of Lead Containing Materials // JOM, 2017, Vol.69, 2, P.381–387. http://DOI:10.1007/s11837-016-2152-2.

7. Orac D., Laubertova M., Piroskova J., Klein D., Bures R., Klimko J. Characterization of dusts from secondary copper production // J. Min. Metall. Sect. B-Metall., 2020, Vol.56 (2) B, P.221-228, https://doi.org:/10.2298/JMMB190820011O

8. Dosmukhamedov N.K., Fedorov A.N., Zholdasbay E.E., Argyn A.A. Investigation of Cu, Pb, Zn, As, Sb distribution during the lead semiproducts and copper-zinc concentrate comelting // Non-ferrous Metals, 2020, Vol.1, P.8–14. http://DOI:10.17580/nfm.2020.01.02

9. Kara L. Fry, Cassandra Anne Wheeler, Max M. Gillings, A. Russell Flegal, Mark Patrick Taylor, Anthropogenic contamination of residential environments from smelter As, Cu and Pb emissions: Implications for human health // Environmental Pollution, 2020, Vol.262, 114235. https://doi.org/10.1016/j.envpol.2020.114235

10. González A., Font O., Moreno N. Copper Flash Smelting Flue Dust as a Source of Germanium // Waste Biomass Valor, 2017, Vol.8, P.2121–2129. https://doi.org/10.1007/s12649-016-9725-8

11. Chen J., Zhang W., Ma B., Che J., Xia L., Wen P., Wang Ch., Recovering metals from flue dust produced in secondary copper smelting through a novel process combining low temperature roasting,

water leaching and mechanochemical reduction // Journal of Hazardous Materials, 2022, Vol.430, 128497. https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2022.128497

12. Dosmukhamedov N.K., Zholdasbay E.E., Kurmanseitov M.B., Argyn A.A. Features of the distribution of Pb, Cu, Zn and As between the products of leaching fine dust of copper smelting production with sulfuric acid. International Journal of Applied and Fundamental Research. 2023. No. 10. P.22-31. (Russian)

13. Dosmukhamedov N., Zoldasbay E., Argyn A., Kurmanseitov M., Icheva Yu., Klyshbekova Zh. To the choice of technology for processing lead dust of copper production: analysis of methods of dust recycling // European journal of Natural History. 2023. Vol.4. P. 18-24.

ISBN

https://sconferences.com
info@sconferences.com